

კვ15.630
3

აბაქელია, ქ. ალავერდაშვილი, ნ. ღამბაშიძე

ს ა ლ ს უ რ

შ

უ

თ

ყ

რ

ე

კ ა ლ ე ნ ღ ა რ ი

ბ

ვ

გ

დ

ზ

ა

ს

ნ. აბაქელია, ძ. ალავერდუშვილი
ნ. ღამბაშიძე

ქართულ ხალხურ
დღეობათა
კალენდარი

კ 215. 622-30/3

კ 221. 194/3

კ 257. 966/3

საქართველოს
პარლამენტის
ბიბლიოთეკა
ბიბლიოთეკა

ნ.მ.

ძვირფასო მკითხველო, წიგნი, რომელიც თქვენს სამსჯავროზე გვინ-
და წარმოვადგინოთ, პირველი მცდელობაა ქართული ხალხური დღეო-
ბის ერთიან კალენდრად თავმოყრისა. პირველი მცდელობაა ქართველი
ერის სულიერი კულტურის მოკლედ, ერთ წიგნად შეკვრისა, რაც მსოფ-
ლიოს მრავალმა ხალხმა უკვე მოახერხა.

ვიმედოვნებთ, რომ ის ნაირგვარი და ფერადოვანი წეს-ჩვეულებები,
რწმენა-წარმოდგენები, რიტუალები თუ სანახაობები, რომელთა შესახე-
ბაც მოგითხრობთ ჩვენი წიგნი, დაინტერესებს არა მარტო ეთნოგრა-
ფებს, ისტორიკოსებს, ქართული კულტურის ნებისმიერ სფეროში მო-
მუშავეთ, არამედ ფართო საზოგადოებრიობასაც.

საუამომცემლო ფირმა „კრილოსანი“-ს რედაქცია მადლობას გიხდით
წიგნის შექმნისათვის.

ქართულ ხალხურ დღეობათა კალენდარი

შესავალი

ქართულ ხალხურ დღეობათა კალენდრისათვის დამახასიათებელია მრავალფეროვნება. მასში თავმოყრილია დღესასწაულები და სამზადისი ამ დღესასწაულების შესახებ დრად, ცრუმორწმუნეობითი აღკვეთები, მაგიური რიტუალები, მკითხაობა, წინასწარმეტყველება, მარხვები, საერთო ტრაპეზები, გართობა-თამაშობანი, პროცესიები და მასკარადები, რიტუალური ცეცხლის დანთება, წმინდანთა კულტები, რწმენა-წარმოდგენები ავ სულებზე და სხვ.

ჩვევების, რწმენებისა და სხვადასხვა ქმედებების ამგვარი „ხლართის“ გასახსნელად ეთნოგრაფები გარკვეული წესრიგის დამყარებას სხვადასხვა სახის კლასიფიკაციათა მეშვეობით ცდილობდნენ, რომელთაგან ყველაზე გავრცელებულ, ელემენტარულ (მაგრამ, ამავე დროს პირობით) კლასიფიკაციას წარმოადგენს დღეობათა დაყოფა წელიწადის დროთა მიხედვით (ზამთრის ციკლი, საგზაფხულო ციკლი, ზაფხულისა და შემოდგომის ციკლები). არსებობს ისტორიულ-ფუნქციონალური კლასიფიკაციაც, რომელიც თანდათანობით, ერთმანეთის მიყოლებით იღებს ისტორიულ დანაშრევეს და ეძებს ხალხურ კალენდარულ რთულ კომპლექსში თავდაპირველ ბირთვს. ამ მეთოდის მეშვეობით ისტორიულად და ფუნქციონალურად განისაზღვრება რელიგიური რწმენისა და რიტუალების ადგილი კალენდარული ციკლის წეს-ჩვეულებებში.

დღესასწაულების შესწავლა, როგორც ცნობილია, მსხვერპლშეწირვის თეორიასთან არის დაკავშირებული. ეს უკანასკნელი დღესასწაულის ცენტრალურ მომენტს წარმოადგენს. დღესასწაული და მსხვერპლშეწირვა ისეთივე კომპლექსში განიხილებიან, როგორც სული და სხეული. მსხვერპლშეწირვის ატმოსფერო დღესასწაულის ატმოსფეროა, დღესასწაულის დიალექტიკა იმეო

* ნაშრომი ემყარება ავტორთა მიერ მოპოვებულ საველე-ეთნოგრაფიულ და საარქივო მასალებს, პერიოდული პრესის მონაცემებს და სპეციალურ ლიტერატურას, რომელიც სათანადოდ არის ტექსტში მითითებული (იხ. ბიბლიოგრაფია საქითხზე).

რებს მსხვერპლშეწირვის დიალექტიკას. შესაწირავები კალენდარული რიტუალების განუყოფელ ნაწილს წარმოადგენენ და მთლიანად განმსჭვალავენ მას.

XIX საუკუნისა და XX საუკუნის დასაწყისის ეთნოგრაფიული მონაცემების მიხედვით ქართულ ტრადიციაში ხალხურ დღეობათა ზამთრის ციკლი ზამთრის მზის ბუნობასთანაა დაკავშირებული და წელიწადის დასაწყისადაა მიჩნეული. თუმცა აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ახალი წელი საქართველოში სხვადასხვა დროს სხვადასხვა თვეში იწყებოდა. წარმართული საქართველო ახალი წლის ათვლას აგვისტოთი იწყებდა. ქრისტიანობამ ბიზანტიიდან შემოიტანა სექტემბრის, ანუ ინდიქტური წელი, რომლის ადგილს IX საუკუნეში მარტი იკავებს, X საუკუნეში შემოდის და XI საუკუნეში ფეხს იკიდებს იანვარი, თუმცა XI საუკუნიდან თანაარსებობდა საერო (1 სექტემბერი) და საეკლესიო (1 იანვარი) წელთაღრიცხვა. XVII საუკუნეში, რუსეთის ეკლესიის გავლენით ახალი წლის დასაწყისად, საყოველთაოდ იქნა მიღებული 1 იანვარი.

ბ ა რ ბ ა რ ო ბ ა

ხალხური რწმენების თანახმად, ზამთარი იწყება საშობაო მარხვით*, რომელიც შემოდგომის გიორგობის (10/23 ნოემბერი) „დაურწყებისთანავე“ დგება, კერძოდ — 28 ნოემბერს. საშობაო მარხვა რაიმე განსაკუთრებული წესებით არ გამოირჩევა, მხოლოდ შუა მარხვის დროს 4 (17) დეკემბერს

* მარხვა დღეობათა კალენდარში, წარმოადგენს გარკვეული ხანგრძლივობის პერიოდს, რომლის დროსაც აღკვეთილია ზოგიერთი სახის საკვები, სასმელი და სქესობრივი ურთიერთობა. ყოველივე ეს სრულდება პიროვნების სულიერი განწმენდისა და ღმერთთან მიახლოების მიზნით. ორთოდოქსალური ეკლესია იცავს ოთხ მარხვას: საშობაო (ფილიპეს მარხვა) — 15 (28) ნოემბრიდან 25 (7. 1) დეკემბრამდე; დიდი მარხვა (მოიცავს 49 დღეს, მოძრავია და ხსნილდება ქრისტეს ბრწყინვალე აღდგომით); პეტრე-პავლობის მარხვა (სული-წმიდის გარდამოსვლის მეორე შეიდეულის სამშაბათიდან 29 (12.07) იენისამდე); მარიამობის (მიძინების მარხვა) 1 (14) აგვისტოდან 15 (28) აგვისტომდე.

გარდა ამისა არსებობს ერთდღიანი მძიმე მარხვები: ნათლისღების წინა დღე 5 (18) იანვარი, იოანე ნათლისმცემლის თავის კვეთის დღე 29 (11.09) აგვისტო, ჭვართამაღლება 14 (27) სექტემბერი, 21 (3. 01) დეკემბერი. მართლმორბუნენი, ასევე, იცავენ მარხვას ყოველი კვირის ოთხშაბათ-პარასკევს (შესაბამის მარხვებზე უფრო დაწვრილებით იხილეთ ტექსტი).

მოდის დღეობა, რომელიც ბარბალობის სახელითაა ცნობილი (ბარბარობის სვანურ დიალექტურ ნაირსახეობას „ბარბოლ“//„ბარბლაშ“ წარმოადგენს)*.

სვანთა რწმენის მიხედვით, ბარბოლის დღეს მზე მამლის სამ ნახტომს აკეთებდა და ამიტომ მატულობდა. მაგრამ დღის ყველაზე უფრო დიდი ზრდა ქრის დე ვ//შობას ემთხვეოდა, რადგან მაშინ მზე ვერძის სამ ნახტომს აკეთებდა.

მესტიური გადმოცემით, ბარბალაშ-ის (ბარბარობის) განმავლობაში, (ე. ი. სამი დღე) მზე გაჩერებული იყო ერთ ადგილზე. სამაგიეროდ შობას ორი დამე ერთდებოდა, რადგან ლამარიას არ ჰყოფნიდა ერთი დამე ქრისტეს დაბადებისათვის და დღე კი ვერძის ერთი ხანტომით მატულობდა.

სვანებისაგან განსხვავებით, მეგრელები თვლიდნენ, რომ ამ დღის მზე ერთი ნაბიჯით უკან ხტებოდა და იწყებოდა დღის გადიდება.

ბარბარობა დასავლურ ქართულ ტრადიციაში დღესასწაულების თა-

* ქრისტიანული ბარბარე ცნობილია როგორც აღმოსავლური წმინდანი. მისი კულტი პირველად აღმოსავლეთში ჩასახულა და განვითარებულა, საიდანაც იგი დანარჩენ ქვეყნებში გავრცელებულა. ფინიკიის ილიოპოლისის მდიდარი და წარჩინებული მოქალაქის დიოსკორეს მშვენიერი ქალიშვილი ბარბარე (შემდგომში წმიდა დიდმოწამედ ცნობილი) ცხოვრობდა (დაახლ. 306 წ.) იმპერატორ მაქსიმიანეს ღრს (305—311). დიოსკორემ გადაწყვიტა ბარბარე უცხო თვალთაგან ფარულად აღეზარდა. ამისათვის მან თავის მამულში კოშკი ააშენებინა, რომელშიც ბარბარეს გარდა მხოლოდ მისი წარმართი აღმზრდელი მასწავლებლები ცხოვრობდნენ. ღვთის განგებით, ილიოპოლისში ვაჭრად გადაცემული მღვდელმთავარი ჩამოვიდა ალექსანდრიიდან, რომელმაც ქალწულ ბარბარეზე წმიდა ნათლობის საიდუმლო აღასრულა. დიოსკორეს სახლში მდიდრული აბანო შენდებოდა. ბატონის ბრძანებით, მისი მშენებელი მუშები ორი სარკმლის დატანებას აპირებდნენ ნაგებობის სამხრეთ კედელში, მაგრამ ბარბარემ ისარგებლა მამის არყოფნით და მესამე სარკმელიც გააკეთებინა, რაც მისი აზრით, სამების ნათელს გამოსახავდა. შესასვლელში კი თვით ბარბარემ გამოსახა ჭვარი. აბანოს ქვის საფეხურზე ქალწულის ნაფეხური აღმბეჭდა, რომლიდანაც შემდეგში განკურნების დიდი ძალის მქონე წყაროს წყალმა ამოხეთქა.

დიოსკორე გამეჩინვარდა, როდესაც შეიტყო ქალიშვილის გაქრისტიანება. რისხვისაგან განდაკარგულმა ნახვილი იძრო და იქვე უნდოდა თავი მოეკვითა თავისი ასულისათვის. ბარბარე გაეჭა მამას და მიაშურა მთას, რომელიც შუაზე გაიბო და დიდ ნაპრაღში შეიფარა იგი. დიოსკორეს მთაზე ორი მწყემსი შემოხვდა, რომელთაც მისწავლეს გამოჭეახული, სადაც ბარბარე ცხოვრობდა. დიოსკორემ შეუბრალებლად სცემა ბარბარე, შემდეგ დიღვეში ჩააგდო, მცველები მიუჩინა და თიღხანს აწიშმილა. შემდეგ კი ქალაქის განმგებელს მარტიანეს გადასცა. მისი ბრძანებით წს. ბარბარე სასტიკ სატანჯველთ სწიეს. წმ. ბარბარეს საკუთარმა მამამ, დიოსკორემ მოჰკვეთა თავი. ღვთის მისაგებელმაც არ დააყოვნა, დიოსკორე (და განმგებელი მარტიანეც) ცათაგან მოვლენილმა ცეცხლმა მოაშთო.

ვად*, დასაწყისად არის მიჩნეული. ფართოდ გავრცელებული რწმენის მიხედვით, რა დღესაც ბარბარობა მოდის, იმ დღეს ემთხვევა ახალი წელი (და ასევე სხვა „ბედნიერი“ დღეები), ამიტომ ამ დღეს განსაკუთრებული მნიშვნელობით ხვდებოდნენ.

მთელ საქართველოში ბარბარობა უქმე იყო, მაგრამ ზოგიერთ კუთხეში მას რამოდენიმე დღეს უქმობდნენ. მაგ.: ზემო სვანეთში ლახამულელები ორ-სამ დღეს უქმობდნენ; ცხუმარში — ზოგი ოჯახი უქმობდა ორ დღეს ბარბოლის წინ და ზოგი კი ორ დღეს ბარბოლის შემდეგ და სხვა. იგი განსაკუთრებით ქალების დღედ იყო მიჩნეული და ბედობის დღე იყო. როგორც ბედობის დღისთვისაა დამახასიათებელი, ამ დღეს ერიდებოდნენ სტუმრობას (იმერეთში — განსაკუთრებით ქალების სტუმრობა იყო არასასურველი, რომელთაც ადგილობრივი რწმენით, უბედურების მოტანა შეეძლოთ). რაჭასა და ლეჩხუმში ამ დღეს აკრძალული იყო ჭრა-კერვა და ქსოვა. ამავე რეგიონში აუცილებლად ცხვებოდა სართვიანი ტაბლა (რიტუალური პური) ბარბარობასათვის, რადგან გავრცელებული რწმენის მიხედვით, ბარბარობა დღეს „უ ს ა რ თ ვ ო“ // გ უ ლ ც ა რ ი ე ლ ი ე . ი . უნიგვზოდ, უკვახისგულოდ, ან ულობიოდ გამომცხვარი ტაბლა, მთელი წლის მანძილზე ოჯახში სიცარიელეს გამოიწვევდა. რამდენადაც ბარბარობა ბედობის დღე იყო, იცოდნენ მეკვლეობა. მეკვლე (ახალი წლის მსგავსად) იყო როგორც შინაური, ასევე გარეშეც. შინაური მეკვლე აუცილებლად ქალი უნდა ყოფილიყო, გარეშე — სულერთია კაცი იქნებოდა, ქალი თუ ბავშვი. ადგილობრივთა განმარტებით, მთავარი იყო კარგი ფეხი ჰქონოდა. თუ მეკვლე ფეხბედნიერი გამოდგებოდა ოჯახისთვის, შემდეგ წელსაც მას იწვევდნენ.

სვანეთში ეს დღე საქონლის, კერძოდ კი ძროხის და წველადობის მომატებისათვის იყო განკუთვნილი, რაჭასა და ლეჩხუმში კი საქონლის, ქათმის და ადამიანის ჯანმრთელობისათვის; ასევე ნათესების სიუხვისათვის. სამეგრელოში, იმერეთსა და გურიაში ქათმების ფერხვის დღე იყო.

გარდა ამისა წმ. ბარბარე და დღეობა ბარბარობა ქართულ ტრადიციაში დაკავშირებულია ბავშვთა ინფექციურ დაავადებებთან. უნდა აღინიშნოს, რომ ბარბალეს ეს თვისება არ ეწინააღმდეგება ქრისტიანულ რწმენა-წარმოდგენებს, რომელიც ამ წმინდანს მიიჩნევს ბავშვთა მფარველად და შემწედ:

* მესტიაში ბარბოლს სამ დღეს უქმობდნენ. რაჭა-ლეჩხუმში ბარბარობას დიახვლეობის (დღესასწაულების) თავი ეწოდებოდა. სვანეთში — ღვწარი თხუიმ (დღეობების თავი); სამეგრელოში — კუჩხა (აქვე უნდა აღინიშნოს რომ კუჩხა ახალი წლის მეორე დღესაც ეწოდება); იმერეთსა და გურიაში — ბძნილობის დღედ ითვლებოდა. ყველგან მთელ საქართველოში ამ დღეს ოჯახში მეკვლე მოდიოდა.

გარდა ამისა, საქონლის მკურნალადაც. ეს დღესასწაული საქონლის მკურნალობის, ქათმების და ყველა სულიერის სალოცავად ითვლებოდა. აღმოსავლეთ საქართველოს მთაში ბარბარეს კულტი გადმონაშთური სახითაა შემორჩენილი.

იმის გამო, რომ ბარბარობა მარხვაში მოდიოდა, სადღესასწაულო „სუფრა“ სამარხვო საქმელებისაგან შედგებოდა; სხვადასხვა კუთხეში ამ დღისათვის სხვადასხვაგვარი რიტუალური პურები ცხვებოდა: სართვიანი (ლობიანი პურები), ჯვარსახიანი განატეხი (ლობიანი). ნიგვზიანი განატეხი, კვახაკლიანი პურები; ქვემო სვანეთში: სამი საბარბარო ტაბლა (რიტუალური პური), გულცარიელი.

აღმოსავლეთ საქართველოში აცხობდნენ ნიგვზის გულიან ქაღებს, რომლებიც გზაჯვარედინზე გაჭკონდათ, ჭრიდნენ და გამველ-გამომვლელს ურიგებდნენ, რომ ბავშვებს ინფექციური დაავადებები მშვიდობიანად მოეხადათ. ოჯახში იშლებოდა სუფრა, ანთებდნენ სანთლებს, ზოგი 7 ანგელოზის სახელებზე 7 კაკალს ჩაავადებდა ცეცხლში, ზოგიც ხატისთვის დიდ ქადას ცხრაფურცელას გამოაცხობდა. ბარბარეს სახელობის ეკლესიაში მიმსვლელი მლოცველი მამალს „შეაფრენდა“.

როგორც აღინიშნა, საყოველთაო იყო ბარბარობის სუფრისთვის ლობიანების გამოცხობა. რეგიონალური სხვაობაა სვანეთში, სადაც ამ დღეს რძის ფაფა (ლგჯემი გაგ) და ყველიანი პურები კეთდებოდა მხოლოდ ოჯახის წევრებისათვის*.

დ. მარგიანის ცნობით: „იმ სოფლებში, სადაც... წმ. ბარბარეს ეკლესიები არსებობდა... 4 დეკემბრის წინა ღამეს ახალგაზრდობა (ძველად მოხუცნიც) წინდაწინ მომარაგებული შეშით ანთებდნენ დიდ ცეცხლს ეკლესიის ეზოში და შუალამემდე ამ ცეცხლთან ატარებდნენ დროს ხუმრობა-თამაშობაში“.

ამასთან მიმართებაში საინტერესოა, რომ მულახში გაზაფხულზე, ვიდრე ხეხილი ყლორტებს ამოყრიდა, ყოველი ოჯახიდან თითო კაცი ტყეში წავიდოდა, იქ ახალგაზრდა არყის ხეს ძირიანად მოგლეჯდა, სახლში წაიღებდა, დასჭრიდა, კონებად შეკრავდა და ბარბლაშისათვის შეინახავდა.

ბარბლაშამდე სამი დღით ადრე, საღამოობით ბავშვებს და მამაკაცებს ეს კონები მიჰჭონდათ ბარბალის ეკლესიის ეზოში (სოფ. ზარდლაშში, ჭოლაშ-

* ლეჩხუმში დავადასტურეთ ცალკეული გვარები, რომლებსაც ამ დღეს შეწირული ჰჭონდათ მარხვის გატეხვა.

ში, მუჯალსა და ჩევიანიში). იქ მათ ცეცხლს მოუკიდებდნენ და აცხოვდნენ. იცოდნენ თოვლის კოშკების აშენებაც და სხვ.*.

ბარბარობა, ფაქტიურად, ახალი წლის პირველი მილოცვაა მარხვაში. დასავლეთ საქართველოში ბარბარობასთანაა „გადაბმული“ საბაობა**, მოდის 5 (18) დეკემბერს და ნიკოლოზობა*** — 6 (19) დეკემბერი, რომელიც განსაკუთრებით ცნობილია რაჭასა და ლეჩხუმში. ამ დღეობას რაიმე საგანგებო წეს-ჩვეულება არ შემოუნახავს. ზოგან ამ დღეებს უქმობდნენ, ზოგან კი არა.

აღმოსავლეთ საქართველოში, ჩვენამდე მოღწეული მასალის მიხედვით, ნიკოლოზობას და ყოვლადწმიდა ღვთისმშობლის ჩასახვის დღეს 9 (22) დეკემბერს, მხოლოდ თუშეთში აღნიშნავდნენ. თუშები 6 და 9 დეკემბერს მზის მობრუნებას უკავშირებდნენ. მათი წარმოდგენით, 6-ში მზე ბუღეში ჩაბრძანდებოდა. თუ მას ბატკანი დახვდებოდა, 3 დღე დარჩებოდა და 9-ში ამოვიდოდა. თუ გველი დახვდებოდა, იმდენზე გადახტებოდა, რამდენზეც სამი დღის ბატკანს შეუძლია. 9 (22) დეკემბერს, მზის ბუღიდან ამოსვლის დღეს, ყველა ოჯახი მზისთვის შლიდა სუფრას და მზის სადიდებელს ამბობდა.

მ ა ნ ა შ

დასავლეთ საქართველოში ტერიტორიული თვალსაზრისით ვიწრო, შეზღუდული დღეობაა, ზემო სვანეთში არსებული, მაგრამ თითქმის გამჭრალი მ ა ნ ა შ, რომელიც 9 (22) დეკემბერს მოდიოდა. ე. წ. მ ა ნ ა შ//მ ა ნ ა შ დღეს ზემო სვანეთის ზოგიერთ თემსა და ქვემო სვანეთში უქმობდნენ. როგორც წესი, სადილის წინ ლოცვა-ვედრებას ასრულებდნენ შესაწირავებით.

მ ა ნ ა შ//მ ა ნ ა შ სვანურ დღეობათა კალენდარში სხვა ორ დღესთან ერთად (ჭკვდობა და ლიჭუდვარ) ქმნიდა პერიოდს ახალი წლის დღეობათა ციკლში, რომელსაც (ჩუბეხეჯური მასალის საფუძველზე) აენიშებენ ეწოდებოდა.

ამგვარად, ახალი წლის დღეობები მ ა ნ ა ში, ჭკვდობა ძველად წარმოადგენდნენ აენიშების სახელით ცნობილ ხანგრძლივი დღესასწაულის დღეებს,

* ბარბაღე დასტაქრების და მათი საქმიანობის მფარველად ითვლებოდა. (მისი ეპითეტია ბარბოლ მკურნალი).

** ღირსი მამა საბა განწმენდილი (+532) დაიბადა V საუკუნეში, კაბადოკიაში.

*** წმიდა მღვდელმთავარი ნიკოლოზ საკვირველმოქმედი, მთავარეპისკოპოსი მირონ-ლუკისა (+ დაახლ. 345—351).

რომლებიც საერთო რიტუალით და თაყვანისცემის ერთი და იმავე პერსონაჟით იყვნენ გაერთიანებული, კერძოდ მან-ით.

იანაშ დღეს დიასახლისი გამოაცხობდა ყველიან ან უბრალო შესაწირავ კვერებს, რომლებსაც სვანურად ლემზირები ეწოდებოდა და მათ მანს შეავედრებდნენ.

მანს დიდება მოგსვლოდეს, მანო მადლიანო,
შენი ლოცვა-დიდება ჯვრიანი გვიყავ,
მრავალი დღეის დღე კარგ გულზე მოგვასწარი,
როგორც შენს მავედრებელს შენ შეეწიე,
ისე შეგვეწიე ჩვენ,
გენუკვით ამას, დიდების მიმღებო მან“.

ლოცვის შემდეგ ყველანი სუფრას შემოუხსნებოდნენ და სხვა საჭმელთან ერთად შეწირულ კვერებს შეექცეოდნენ.

აენშიერს უქმობდნენ განსაკუთრებით ქალები. ხალხში შემონახული ვადმოცემების მიხედვით, უქმე დაწესებული იყო ფეტვის მოსავლის დასაბეგებლად. დღეობისათვის სამზადისი ჯერ კიდევ შემოდგომის პირზე იწყებოდა. ახალი მოსავლის აკრეფის დროს, ფეტვის საუკეთესო მარცვლეულს გადაარჩევდნენ, დაფქვავდნენ და საგანგებო კიდობანში მოათავსებდნენ. კიდობანს დიასახლისი პირველად აენშიერს გახსნიდა, წმინდა ფქვილს ამოიღებდა და მისგან შესაწირავებს დაამზადებდა — მანობსა და ჭკვდობს მხოლოდ ფეტვისას (ე. ი. სამარხვოს), ხოლო ჭიშდჭრობს, ყველში გადაზეული ფეტვის ტაბლებს (პურებს), ფეტვის მოსავლიანობისათვის.

სამეცნიერო ლიტერატურაში გამოთქმული ერთი მოსაზრების თანახმად, მან დეცეში, ფუნქციონალური და ეტიმოლოგიური თვალსაზრისით, იგივე მართალი ანაა, ხოლო — აენშიერი მისადმი მიძღვნილი დღეობა, რომელიც სვანეთში სპორადული სახით შემორჩენილა*.

მართალი ანას კულტი შეიძლება მიკვლევულ იქნეს ლეჩხუმშიც, საშობაო დღეობათა სერიაში, რომელიც „შობის ბებიის“ სახელითაა ცნობილი. ქრისტეს შობას ლეჩხუმში შემოკლებით შობას უწოდებენ, მის მეორე დღეს „შობის დედას“ (ქრისტიანული კალენდრით, კრება ყოვლადწმიდა

* ვ. ბარდაველიძის მოსაზრებით მან დეცემის კულტი დაკავშირებულია იონა წინასწარმეტყველთან და იგი ფეტვის ღვთაებად არის მიჩნეული.

ღვთისმშობელისა), ხოლო მესამე დღეს — „შობის ბებიას“, რომელიც იესო ქრისტეს ბებია, მართალ ანნას ეძღვნებოდა*. ლეჩხუმში შობის დედა და შობის ბებია უქმე ღვებად ითვლებოდა და მათ განსაკუთრებით ფეხმძიმე ქალები ინახავდნენ.

შობა

კალენდარულ ციკლში შობის წინა საღამოსა და შობას** დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა, როგორც ახალი წლის დასაწყისს და შესაბამისად იგი ღატკირ-

* საინტერესოა რომ კალენდარული რიტები ღღობისა, 9 (22) დეკემბერი ქრისტიანულ ტრადიციაში ყოვლადწმიდა ღვთისმშობლის მართალი ანნასაგან მუცლადღების დღედ ითვლება. წმიდა ანნა, დედა ყოვლადუბოო ქალწულ მარიამისა ასული იყო ბეთლემის მკვიდრი მღვდელმსახურის მატფანისა, ტომით ლევიინელისა. იგი მართალ იოაკიმზე დააქორწინეს, რომელიც წარმოშობით გალილეიდან იყო. ხსენება მართალთა: ანნასი და იოაკიმესი აღინიშნება 9 (22) სექტემბერს (ღვთისმშობლის შობის მეორე დღეს).

მართალი ანნასაგან ღვთისმშობლის მუცლადღებას მართლმადიდებელი ქრისტიანები გამორჩეულად ზეიმობდნენ. მან//ანან-ს დაკავშირება მართალ ანნასთან ბუნებრივი ჩანს არა მარტო ფონეტიკური თვალსაზრისით, ან კალენდარული ნიშნით, არამედ მისი როგორც მკურნალის ფუნქციითაც. გაეისენით, რომ შუასაუკუნეების მიწურულში დასავლეთში (იგულისხმება დასავლეთის ეკლესია, რომელიც განსხვავდება აღმოსავლური მართლმადიდებელი ეკლესიისაგან). შეიქმნა იოაკიმესაგან განცალკევებულ ანნას კულტი (რომელიც იკონოგრაფიაშიც აისახა), როგორც მკურნალი სხვადასხვა სენის და განსაკუთრებით ჭირის. მისი ეს ფუნქციები კარგად ჩანს სვიანურ ლოცვის ტექსტში:

„დიდება მოგსვლოდეს მანს ლატალისას,
შენ გავედრებთ შენ წმინდა ფევილს,
ჩვენ ოჯახში მყოფ ადამიანს ააცილე შენგან
გაშეებული ჭირი, გააქრე ჩვენს სახლში მყოფი
ადამიანების თვალთა ტკივილი,
ქვემოთ წყალს მიეცი, ზემოთ ქარს;
დიდება მოგსვლოდეს მან ლატალისას“.

** იესო ქრისტეს ზორცეღად შობის მოსახსენებლად ეკლესიის მიერ ეს დღესასწაული ძველთაგანვე დაწესებული. თავის დასაბამს იგი ჭერ კიდევ უფლის წმიდა მოციქულთა დროიდან იღებს.

მეორე საუკუნეში ქრისტეს შობის დღესასწაულზე, 25 დეკემბერი, მიგვიითოებეს წმიდა მღვდელმთავარი კლიმენტი ალექსანდრიელი. მესამე საუკუნეში — იპოლიტე რომელი.

ცნობილია, რომ ქრისტიანთა იმპერატორ მაქსიმიანესაგან დღენის დროს 302 წელს, ნიკომიდელი წმიდა მოწამენი სწორედ ქრისტეს შობის დღესასწაულზე დასწევს ტაძარში (ამ მორწმუნეთა რიცხვი 20 ათასს აღწევდა). ამავე საუკუნეში, როცა სასტიკ დევნულებათა შემდგომ ქრისტეს ეკლესიამ, როგორც იქნა აღმსარებლობის თავისუფლება მიიღო და მთელ რომის იმპერიაში გაბატონებული რელიგია გახდა (მოციქულთასწორი იმპერატორის წმიდა

თული იყო მრავალფეროვანი მაგიური ხასიათის წეს-ჩვეულებებით, რომლებიც ძირითადად მიმართული იყო ნაყოფიერების გასაზრდელად, ჯანმრთელობის განსამტკიცებლად, ავი სულების დასაძლევად და საერთოდ, კეთილდღეობით სავსე მომავლის უზრუნველსაყოფად.

გამორჩეული საშობაო წეს-ჩვეულებები სრულდებოდა შობის წინა დღეს, უფრო ზუსტად შობის წინა საღამოს, 24 (6, 1) დეკემბერს.

24 დეკემბერს სამეგრელოში ქირსე საღამოს (ქრისტეს საღამოს) ეძახდნენ, გურიაში — მრავალწლობას, იმერეთში — კორკოტობას, რაჭაში — კორკოტობას ან ქანტილობას, ლეჩხუმსა და ქვემო

კონსტანტინე დიდის დროს), ქრისტეს შობის დღესასწაულს ყველგან აღნიშნავდნენ. ეს კარგად ჩანს წმიდა ეფრემ ასურის წმიდა მღვდელმთავრების: ბასილ დიდის, გრიგოლ დვთისმეტყველის, გრიგოლ ნოსელის, ამბროსი მედიოლანელის, იოანე ოქროპირისა და IV საუკუნის ეკლესიის სხვა უდიდეს მამათა ქადაგებებიდან ქრისტეს შობის დღესასწაულზე. მღვდელმთავარი იოანე ოქროპირი 385 წელს წარმოთქმულ სიტყვაში ქრისტეს შობის დღესასწაულს ძველთა ძველს უწოდებს.

იმპერატორების — თეოდოსისა და იუსტინიანეს კოდექსებში რომლებიც გამოიცა შესაბამისად 438 და 535 წლებში, მოცემულია კანონი ქრისტეს შობის დღესასწაულის საყოველთაოდ დაწესების შესახებ. როგორც ფიქრობენ, სახელმწიფო კანონით დაწესებას უნდა გულისხმობდეს ნიკიფორე კალისტე, XIV საუკუნის საეკლესიო მწერალი, როცა თავის ისტორიაში აღნიშნავს, რომ ქრისტეს შობის საყოველთაოდ აღნიშვნა VI საუკუნეში დაწესდა იმპერატორ იუსტინიანეს დროს.

ქრისტეს შობის დღესასწაულის დამადასტურებელი პირველი საუკუნეების მრავალი ძველი შემონახული ჩვენამდე.

აღსანიშნავია, რომ პირველ საუკუნეებში, როცა სასტიკი დევნულებანი ზღუდავდნენ ქრისტიანული ღვთისმსახურების თავისუფალ აღსრულებას, აღმოსავლეთის ზოგიერთ ეკლესიაში (იერუსალიმის, ანტიოქიისა და კვიპროსის) ქრისტეს შობის დღესასწაული ნათლისღების დღესასწაულთან იყო გაიგივებული (6 იანვარი) და საერთო სახელწოდებით — ღვთის განცხადებით აღნიშნებოდა. ამის მიზეზი, როგორც ფიქრობენ, ის უნდა ყოფილიყო, რომ ბევრი მაშინდელი მოღვაწის აზრით, ქრისტე თავისი შობის დღესვე მოიხატლა. ის დღე კი არ იწოდება ღვთის განცხადებად, როცა იშვა ქრისტე, არამედ — რომელშიც მან ნათელი მიიღო (იოანე ოქროპირი).

ქრისტეს შობის დღესასწაულის აღნიშვნა ღვთის განცხადებასთან ერთად აღმოსავლეთის ზოგიერთ ეკლესიაში IV საუკუნის ბოლომდე გრძელდებოდა, ხოლო ზოგან კი V და VI საუკუნეებამდეც კი. იმ ფაქტს, რომ უძველეს დროს ეს ორი დიდი მოვლენა ქრისტეს მიწიერი ცხოვრებისა ერთად იღვთისასწაულებოდა, გვიდასტურებს დღემდე შემორჩენილი დიდი მსგავსება მართლმადიდებელ ეკლესიაში ქრისტეს შობისა და ღვთის განცხადების დღესასწაულთა წესის აღსრულებას შორის. ერთსაც და მეორესაც წინ უსწრებს მწუხრის აღსრულება: ხალხური გადმოცემით წინადვე ორთავე ამ დღესასწაულისა უნდა იმარხულეობდეს ვარსკვლავის გამოჩენამდე. ხოლო ამ დღესასწაულების ღვთისმსახურებისა და მწუხრის ლოცვის წესები ერთმანეთის მსგავსია.

სვანეთში — ჭანტილობას, ზემო სვანეთში — შობს; ქართლში — ქრისტეს კორკოტობას, ხევში — ყორბოულობას, მთიულეთ-გუდამაყარში — თხილობის დამეს და სხვ. ეს დღე (სალამო) დიდ უქმედ ითვლებოდა განსაკუთრებით ქალებისათვის. არ შეიძლებოდა კერვა, ქსოვა და სხვა ხელსაქმე.

ამ დღეს მთელ საქართველოში პურის მარცვლეულისაგან იხარშებოდა ფაფა, რომელსაც ეწოდებოდა: ჭანტილი (სვანეთი, რაჭა, ლეჩხუმი) ან კორკოტი (იმერეთი, გურია სამეგრელო); ქრისტეს კორკოტი (ქართლი, თუშეთი), ცხრაწვენა (ქართლი, კახეთი) და სხვ.

ჭანტილი//კორკოტი ქალებს მზის ამოსვლამდე უნდა დაერჩიათ და ჩაეღვათ მოსახარშად. იგი იკმაზებოდა ხახვით, მარილით და ნიგვზით, ან თაფლით//შაქრით და ნიგვზით.

ჭანტილობა დღეს, უფროსი ქალი ყველაზე ადრე ადგებოდა, შემოიტანდა გობს საჭანტილეტი და შუა ცეცხლთან ამ გობს სამჯერ ისე მიარტყამდა, რომ ქათო ცეცხლში ჩაიყრებოდა და ცეცხლი კარგად მოეკიდებოდა. ამის შემდეგ, საჭანტილეს გარეცხავდნენ, ჩაადგამდნენ ქვაბში და ცეცხლზე ჩამოჰკიდებდნენ. როდესაც პური კარგად მოიხარშებოდა, მაშინ მოიტანდნენ ყოველგვარ თესლეულს სამ-სამ კაკალს (სიმინდი, ლობიო, ცერცვი, ოსპი) და ჩაყრიდნენ მოხარშულ ჭანტილში. მოხარშული ჭანტილის ქაფს გარეთ ხეებს წაუსვამდნენ, მომავალ წელს უხვი მოსავლის მისაღებად. ჭანტილის ჭამა სალამომდე, ვახშომომამდე არ შეიძლებოდა.

რაჭაში ვახშომისათვის აცხობდნენ სამ განატეხს (საწესო პური). განატეხი უნდა ყოფილიყო ნიგვზიანი. ჩამოქნიდნენ 4 ჩხირ სანთელს, სამს ჩაარჭობდნენ თითო-თითოდ განატეხში, მეოთხეს კი უფროსი ქალი, ან კაცი ხელში დაიკავებდა. განატეხი ანთებული სანთლით, ჭიქა ღვინო, ჭანტილა და სხვ. ჩაწყობილი იყო გობში.

მლოცველი ქალი ან კაცი ამ გობს ცეცხლთან ახლოს წალმა სამჯერ შეატრიალებდა და შეულოცავდა (დაილოცებოდა): „ღმერთო! რამდენი კაკალი ეს არის, იმდენი სიკეთე მოგვეცი, იმდენი კოდი მოგვეცი, იმდენი თეთრი და ქონება და იმდენი კოდი ზვარბალი მოგვეცი“.

ლოცვის შემდეგ ამ ოთხ ჩხირ ანთებულ სანთელს სახლის ოთხივე „ყურეში“ მიაკრავდნენ და სანამ არ დაიწვებოდა არ ჩააქრობდნენ. შემდეგ დასხდებოდნენ ვახშმად. ჭანტილას ჯამებში ვაღმოსახამდნენ, თუ ზეთი გამოხდილი ჰქონდათ, ჯამებში ჩაასხამდნენ და შეექცეოდნენ, როგორც ჭანტილას ისე განატეხს სტუმრებსაც აჭმევდნენ.

ლეჩხუმში საღამოს ვახშობისათვის, უფროსი ქალი გამოაცხობდა პატარა კვერს, ჯვარდასახულს, „ხველის ტაბლას“. ამ კვერების სართავად უნდა ყოფილიყო ნიგოზი და ხახვი, ჭანტილიან გობში ჩააწყობდნენ ამ სამ კვერს, ჭიქით ღვინოს, გობის კიდეზე ნაკვერჩხალზე საკმეველს დააკმევდნენ. ან სანთელს ანთებდნენ, უფროსი ქალი კერიას ძირში მარჯვნივ სამჯერ შეატრიალებდა და ილოცებოდა: „ღმერთო! დაგვიფარე ხველისაგან, სნებისაგან (სნეულებისაგან), მოგვეცი სიმთელე საქონლის, კაცის სულს, რაც ხარ გვიველე და მოგვეხმარე“. ამის შემდეგ, ეს ჭანტილა და ტაბლებიც შეიქმებოდა ვახშობაზე. თუ ამ ღამეს ჭანტილა გადარჩებოდა, მაშინ მას შობას, ანუ მეორე დღეს არ გამოაჩენდნენ, რადგან იმ დღეს ჭანტილას ჭამა არ შეიძლებოდა, შობის შემდეგ კი ყველას შეეძლო.

სვანეთში (ზემო სვანეთში) საღამოს ყოველ ოჯახში ლობიან პურებს დააცხობდნენ და მუჯორს (კანაფის თესლისგან) დაამზადებდნენ. ვახშობის დროს ორ-ორ სუფრას გაშლიდნენ — ერთს ლამარიას ლიფანეს კერის პირას მოთავსებულ სვანურ მერხზე (ბანდარზე). მის მომრგვალებულ თავზე დააწყობდნენ ჭვავიდან ამოღებულ მუჯორმოსხმულ თესლსა და ლობიან პურს. მეორე სუფრას, მიცვალებულთა ლიფანესაც, კერიის მახლობლად გაშლიდნენ და მასზედაც თესლსა და ლობიან პურებს დააწყობდნენ. განსხვავება მხოლოდ იმაში იყო, რომ ლამარიასადმი განკუთვნილ სუფრაზე თესლთან ერთად ჯამზე კოვხსა და ჩოვანს ათავსებდნენ და ერთ სანთელს ანთებდნენ, ხოლო სულების სუფრაზე — სამ სანთელს. ლამარიას სუფრასთან დიასახლისი ევედრებოდა ლამარიას ოჯახის კეთილდღეობისათვის. სულების სუფრასთან კი ამასვე შესთხოვდა სულებს სახლის უფროსი მამაკაცი. ლოცვის შემდეგ მანდილოსნები ლამარიასთვის შეწირულ სანოვავეს შეექცეოდნენ, ხოლო კაცები და ბავშვები სულების ლიფანეს ერთი ადგილიდან მეორეზე გადადგამდნენ და ივახშმებდნენ. ვახშმის გათავების შემდეგ დიასახლისი კოვხსა და ჩოვანს კიდობანში ჩააწყობდა, სადაც ისინი მომავალ შობამდე* ინახებოდა. ამ დღეს ლოცულობდნენ და ახსენებდნენ ლამარიას და ქრისტესს (ქრისტე).

* სვანეთში შობის წინა საღამო შობ-ი, ძირითადად საოჯახო დღეობა იყო, მაგრამ ზოგიერთ თემში ლასკარობაც იცოდნენ.

დალში (ახვანეთი) მოსახლე სვანების წესების მიხედვით, ჯერ კიდევ შემოდგომის პირზე, ლეწვის გათავების შემდეგ ლასკარ-ის წევრები მიიტანდნენ თავის მოქრისღესთან თითო კარუა ფქვილს საღებობო ღორის საკვების საფასურში. ამ დროს მოქრისღეში შეარჩევდა თავის საკუთარი ქონებიდან საუკეთესო ღორს, ცალკე დააბამდა და დაუწყებდა სუქებას. ამ ღორს ლექრისღეში ეწოდებოდა (შდრ. მეგრ. საქირსე ღორს.), რადგან ის გან-

იმერეთში, კორკოტობას, ანუ შობის წინა დღეს, როცა კორკოტს აკეთებდნენ, საღამოს მთელი ჯალაბობა იკრიბებოდა: უფროსი ქალი შესთხოვდა ღმერთს ოჯახის დღეგრძელობას; შემდეგ კორკოტი კერძებად რიგდებოდა ოჯახის ყველა წევრს შორის.

გურიაში მრავალწლოვან, ანუ 24 დეკემბერს შობისათვის დიდი მზადება იყო. ამ მზადების მთავარი მომენტი ღვეძელის გამოცხობა იყო. ღვეძელი (საწესო ბური) ნახევარწრის (ნახევარმთვარის) ფორმისა იყო, ცხვებოდა ხორბლის ფქვილისაგან, ურთავდნენ ყველს და გამომშრალ, შებოლილ კვერცხებს, რომლებიც მთელ-მთელად ან შუაზე გაჭრილი იდებოდა. ღვეძელი ცხვებოდა იმდენი, რამდენი წევრიც იყო ოჯახში — უფროსებისათვის უფრო დიდი ზომის, პატარებისათვის კი მომცრო. ღვეძელის გამოცხობა მიცვალებულებისთვისაც იცოდნენ.

სამეგრელოში შობის წინა საღამოს ღვეზელი და მუცლის სალოცავი კვარი იცოდნენ. თითო კვარში თითო კვერცხს დებდნენ. რამდენი წევრიც იყო ოჯახში, იმდენს გამოაცხობდნენ.

23 (5. I) დეკემბერს ქართლში, ხოლო 24 (6. I) დეკემბერს კახეთში, ერწო-თიანეთში, გუდამაყარში იცოდნენ წინასამობაო რიტუალების შესრულება. ამ დღეს თხილობას, ფხოწობას//ხოწობას ეძახდნენ. უფროსები თხილ-კაკალს გადაუყრიდნენ ბავშვებს. მათ რაც შეიძლება მეტი უნდა „მოეხოწათ“. ერწო-თიანეთში მოხოწილი თხილ-კაკლით ბავშვები ლუჰყი-კენ-ტობას თამაშობდნენ. გუდამაყარში ოჯახის უფროსი თხილ-კაკლითა და ჩირით სავეგ ჯამს, მას მერე რაც ცეცხლზე მოატარებდა და მიცვალებულებს შენდობას ეტყოდა, ბავშვებს ურიგებდა.

ხარშავდნენ კორკოტსა და ცხრაწვენას. რომელ მხარესაც გადავიდოდა მოხარშული კორკოტი, იმ მხარეს მომავალ წელს კარგი მოსავალი იყო მოსალოდნელი. ცხრაწვენასათვის ძირითადად იღებდნენ ლობიოს, რომელსაც სხვადასხვა მარცვლეულს უმატებდნენ: ქერს, სიმინდს, ხორბალს, ფეტვს, ცერცვს, მუხუდოს. მოსავლის სიუხვის მიზნით, წვენი სქელი უნდა ყოფილიყო. როდესაც მოიხარშებოდა, დაილოცებოდნენ: „ბევრი მშვიდობის შობა-წელიწადი მოგვიბრუნეო“.

კუთვნილი იყო საღასკარო დღეობა ქრისტეშისათვის, მაგრამ მას შობის წინადღეს დაკლავდნენ. შობ საღამოს მოქრისტეშის ოჯახში შეიკრიბებოდა მისი ღასკარი, დააცხობდნენ ღემზირებს, მოხარშავდნენ ხორცს, ილოცებდნენ და ვახშმად დასხდებოდნენ: ვახშაშზე დიდი სმა და მოლხენა იყო. შობ საღამოს მერბიელი თესლს ლამარიას შესწირავდა და ამ შეწირულით ყველა შინმყოფი ეზიარებოდა.

ამავე დღეს დამბალ ხორბალს დანაყადნენ და წყალში მოხარშავენ. ამამაკაცი (გუთნისდედა) წყალში ხორბალს ჩაყრიდა და მსხლის ჯოხით მოურევედა. ამ ჯოხს სახლის კედელში ერთი წლის განმავლობაში ინახავდნენ. ზოგჯერ ხორბალს ხშირწვერიანი კაცი ნაყავდა და წყალში ყრიდა — ხშირი ყანა გვექნებაო, ამბობდა ხალხი. ზოგჯერ ფქვილს ბიჭი მოხარშავდა, გარეთ გაიტანდა და ხშირი ტყისაკენ გაიხედავდა, რომ იმ წელს ხშირი ყანები მოსვლოდათ. გარეთ გასვლის და ტყის დანახვის წესი დასტურდება მთიულეთში, აგრეთვე, გუდამაყარსა და ერწო-თიანეთის ქართლიდან მოსული მოსახლეობის ყოფაში.

ქართლში 24 დეკემბერსაც იხარშებოდა კორკოტი. მისი ქერქის (ანუ შედედებული ზედაპირის) ნაწილს გუთნის დედა სახლის ბოძებს ან კედელს წაუსვამდა, ცოტას ხარებს აჭმევდა, ცოტასაც თვითონ შეჭამდა. ამის შემდეგ მას ხახვით ან ნიგვზით შეანელებდნენ. გუთნის დედა ოჯახის ყველა წევრს თავისი ხელით შეაჭმევდა კორკოტს. ახალი მიცვალებულის პატრონები კორკოტს არ აკეთებდნენ. ქართლში 24 (6. 1) დეკემბერს ქრისტეს კორკოტს ეძახდნენ. ქრისტეს სახელზე გამომცხვარი პური, თუ მის სახელზე კერძად გაკეთებული ხორბალი ან სხვა ფქვილისაგან დამზადებული ფაფა დამახასიათებელია აღმოსავლეთ საქართველოს ყოფისათვის. ასე მაგალითად: ხევში ცხვებოდა ორი ყორბოული ან იგივე ქრისტეს პური, მთიულეთში ქრისტეს პური (ხმიადი), რომელიც ოჯახის უფროსს გარეთ უნდა გაეტანა, ცისთვის დაენახებინა და ლოცვა ეთქვა. შემდეგ, ამავე პურს მუხლებზე დაიდებდა, ხშირ ტყეს გახედავდა, გადატეხავდა და შინ შევიდოდა. ერწო-თიანეთში 3 დაჭრელებული კვერი „ქრისტის ოხშამი“ ცხვებოდა და გარკვეული რიტუალი სრულდებოდა.

თუშეთსა და ხევში ამ დღეს ისეთივე სამზადისი იყო, როგორც ახალწლია წინა დღეს.

თუშეთში ბავშვებს ქერიფქლას ჯოყრებს და ფიჭვის პატარა ტოტებს მოატანინებდნენ. საღამოს თითო ტოტს კარებში დაამაგრებდნენ ავი კვალისაგან დასაცავად. ყველაფერს, რაც განათხოვრებული ჰქონდათ, ამ დღეს იბრუნებდნენ. „ქრისტეს და წელწადის ღამეს სახმარმა, პირუტყვმაც და კაცმაც, თავის ჭერქვეშ უნდა გაათენოს“. ასევე იქცეოდნენ აღმოსავლეთ საქართველოს სხვა კუთხეებშიც.

საღამოს, მას მერე რაც ღიასახლისი მეორე დღის სამზადისისთვის კეცს ცეცხლზე შემოდგამდა, დაიჭერდნენ კვალს და სახლიდან აღარავის არაფერს გაატანდნენ.

ოჯახის დიასახლისი საღამოს გამოაცხობდა პურებს. ადამიანთა დამინდობით ურ ცხოველთა გამოსახულებით. მათ „სალოცავებს“ ეძახდნენ. ეს სალოცავეები ე. წ. ქრისტეს სუფრაზე უნდა დაედოთ.

გრძელ ცომს ადამიანის ფორმას მისცემდნენ. ეს კაცის კვერი იყო. მრგვალ კვერს 4 წაგრძელებას გაუკეთებდნენ, ძროხის ძუძუებიაო. ცხვრის კვერიც ასეთივე იყო, მხოლოდ ნაცვლად ოთხისა ორი ძუძუ უკეთდებოდა. ცხენისთვის ნალისებრი კვერი ცხვებოდა. ცხვებოდა ერთი დიდი კოტორი, რომელსაც ქრისტეს საგძალი ეწოდებოდა.

ყველა კვერს, კორკოტს, ქრისტის კორკოტის ნახევარს, სითეთრეს, კალტის კვერს ან ყველის პატარა ნაჭერს, ცოტაოდენ მატყლს, არაყს პატარა ჭურჭლით, 1 სანთელს ხონჩაზე დააწყობდნენ, მას ქრისტის სუფრა ეწოდებოდა. განცხადებამდე (5 (18) დანვარი) კიდობნის თავზე ან თახჩაში ინახავდნენ. ქრისტეს კორკოტის მეორე ნახევარს დიასახლისი ოჯახისათვის შეინახავდა.

თითოეული ვაჟისათვის, ვინც იარაღს ატარებდა ან მოზარდთათვის ამავე საღამოს ცხვებოდა პატარა ვახვრეტილი კვერი. მათ კერასთან, სამამაცო ადგილის თავზე დამაგრებულ პატარა ჩხირებზე წამოაცმევდნენ. ამ კვერების ჩამოღება არ შეიძლებოდა. ისინი ან თავად უნდა ჩამოვარდნილიყვნენ, ან თავგს, კატას უნდა შეეჭამა.

ცხვებოდა ერთი ლუკმის ხელა მრგვალი პურები — სათავსქვიო კვერი, რომელსაც დიასახლისი ოჯახის ყველა წევრს სასთუმლის ქვეშ ამოუღებდა. ასეთივე კვერებს დებდნენ საცხოვრებლის და პირუტყვის სადგომის კარების თავზე ბუდეში, ავი კვალისაგან დასაცავად.

კერის პირას ნაცარში ჩასვამდნენ ანთროპომორფულ კვერს, ნისკარტივით წაწვეტილებული თავით და ცერცვის მარცვლების თვალებით, რაც იმის შთაბეჭდილებას ქმნიდა, თითქოს ფიგურა ჭერში იყურებოდა. ამ კვერს მრავალი სახელი ჰქონდა: ღომლის დედა, ჭერჩიჭყეცია, ნაცრის დედა და სხვ. იგი კერის მფარველი ანგელოზის სიმბოლოა და კერის პირას რჩებოდა მანამდე, სანამ არ დაიწვებოდა ან კატა-თაგვი არ შეჭამდა.

შობას რიტუალური კვერების გამოცხობის წესი ხევშიც დასტურდება. როგორც აღინიშნა ამ დამეს ყორბოულობა დამეს ეძახდნენ. ცხვებოდა ერთი საკვლევი, სამი წმ. სამეზბის პური, ორი ყორბოული ან ქრისტეს პური და თესლის პური. ყველა პურს გამოცხობის წინ ჯვრის ნაჭდევს გაუკეთებდნენ. მხოლოდ ყორბოულს ჰქონდა ჯვრის ფორმის

68

ბარბაკე

69

ნეკოზი

საქართველო
საქართველო

059.630
3

საქართველოს
ვაკანსების
ეროვნული
ბიბლიოთეკა

საკუთარი საბეჭდავი. ბავშვებისათვის ცხვებოდა ბედისკვერები. გამოცხობისას ვისიც ამოიბურცებოდა, მას იღბლიან წელიწადს უწინასწარმეტყველებდნენ. ყორბოულს და თევზს ამავე დამეს ჭამდნენ. ბედისკვერებს და საკვლევს ახალწლისთვის ინახავდნენ, ხოლო თესლის პურს — საგაზაფხულო თესვამდე.

ზოგი ყორბოულს, თევზს, არაყს ცეცხლს შემოატარებდა და მიცვალებულებს შენდობას ეტყოდა. ამის ჭამას მკვდრის პირის დაჭერას ეძახდნენ. ამავე საღამოს პური უნდა გამოეცხოთ, რომელსაც ონჩარი, ორთქლი უნდა ჰქონოდა, ვინაიდან, მაღლა ასული ორთქლით კარგად მიუვა მიცვალებულს შენდობაო.

ჩვეულებრივ, შობის წინა საღამოს (ზემო სვანეთში, ე. წ. შობის წინ ერთი დღით ადრე) იკვლებოდა საშობაო ღორი (სვანური ლექრისდეში, მეგრული — საქირსედორი). ღორის დაკვლის შემდეგ მოდიოდნენ მეალილეები, მგალობლები ე. წ. ქრისტეს მახარობლები. 3—4 კაცისაგან (ან ქალისაგან) შემდგარი ჯგუფები, რომლებიც კარდაკარ დაივლიდნენ ოჯახებს და ულოცავდნენ შობას. ამას შობის შემოლოცვა ეწოდებოდა. მილოცვა გამოიხატებოდა მოკლე სიმღერით, რომლის ტექსტი მრავალი ვარიანტია დადასტურებული საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში. მეალილეები ზოგჯერ გადაცმულები და დათხუპნულები დადიოდნენ, რომ ისინი ვერ ეცნოთ. დადიოდნენ მთელი ღამის განმავლობაში და სადაც დაათენდებოდათ იმ ოჯახში იქეიფებდნენ.

იმის საილუსტრაციოდ, თუ როგორი სიმღერები სრულდებოდა შობის შემოლოცვის დროს დასავლეთ საქართველოში, მოვიტანთ ყველაზე გავრცელებულ ვარიანტებს:

„ოცდახუთსა ამ თვესაო,
ქრისტე იშვა ბეთლემსაო,
თქვენ გვაჩუქეთ გროშებით,
დაგელოცოთ ბოვშებით“.
(სამეგრელო).

ან.

„ქრისტე-შობა გათენდა,
ღმერთმა გაგითენოს,

ეს ძველი და სხვა ახალი,
ყოველი მხრიდან გაიხარეთ“.
„ალათსა, მალათსა“.
ხელი ჩაკარ კალათსა,
ამოიღე 2 კვერცხი,
ღმერთი მოგცემს ბარაქასა“.
(იმერეთი.)

ან

„ოცდახუთსა ამ დღესაო,
ქრისტე იშვა ბეთლემსაო,
ქალბატონი ლამაზია,
გადმოგვიგდებს აბაზიანს“.

ან

„ოცდახუთსა ამ თვესაო,
ქრისტე იშვა ბეთლემსაო,
ჩვენ მათხოვრები არა ვართ,
ქრისტეს მახარობლები ვართ“.
„ალილო და აქა ალილო,
ალილო და აქა შობა,
ღმერთმა ბევრი გაგიტენოთ
შობა-ახალწელიწადი.
ოცდახუთსა ამ თვესაო,
ქრისტე იშვა ბეთლემსაო,
ჩიტი შემოჯდა ლობესა,
იძახის ქრისტე შობასა.
ჩვენ მათხოვრები არა ვართ,
ვართ ქრისტეს მახარობლები,
ალილო და აქა შობა,
აქა ალილო“-ო და სხვ.
(ქვ. სვანეთი).

„აღანთასა ბაღანთასა,
ჩამოვჰკიდებ კალათასა,
ადგა ქალი დაძრა ტანი,
დადგა გობი, ზედ საცერი,
ერთი ვთხოვე, ორი მომცა
ღმერთი მისცემს ბარაქასა“.

„აღანთასა, ბაღანთასა
ჩამოვკიდავ კალათასა,
ქალო ერთი კვერცხი მომე
ღმერთი მოგცემს ბარაქასა“,
„ჩიტი ღობეზე შემოჭდა,
იძახდა ქიშმიშობასა,
ღმერთმა ყველანი დაგასწროთ
აღდგომა ქრისტეს შობასა“.

(მესხეთი).

აღმოსავლეთ საქართველოში ფშავ-ხევსურეთის, ხევისა და ქართლის გარდა ალილოზე სიარულის წესი ყველგან დასტურდება.

ძველად, მოზრდილი მამაკაცები, მოგვიანო პერიოდში ბავშვები, კარდა-კარ ჩამოივლიდნენ მთელ სოფელს. ზოგჯერ მეალილოეებს კომბლებიც (კახეთი) ეჭირათ ხელში. მიადგებოდნენ ოჯახს და უმღეროდნენ. ალილოს ტექსტები მეტად მრავალფეროვანია.

„ოცდახუთსა დეკემბერსა ქრისტე დაბადებულაო,
შობა-ახალწელიწადი ჩვენთვის გათენებულაო.
აღათასა, ბაღათასა კვერცხი უნდა კალათასა.
ერთი კვერცხი გამოიტა, ღმერთი მოგცემს ბარაქასა“.

მოვიტანთ ერთ კახურ ვარიანტს, რომელშიც ნაწილობრივ ასახულია სა-შობაო რიტუალის წეს-ჩვეულებანი:

„ოცდახუთსა და რამდენსა შობა გათენებულაო,
შობის მადლი შეგეწიოთ, ქრისტე დაბადებულაო.
ეს სახლი ვინ ააშენა, ვინ დახურა მუხის გული?
ამშენებლის დედა ცხონდეს, დამხურავის მამის სული.“

„აკოშვიდან“ ვადვიხედე, ერბო გიდგათ ქილებითა,
თუ გამოვაქეთ გამოიტათ, თორემ წავალთ გინებითა.
ალათასა, ბალათასა კვერცხი უნდა კალათასა.
აქა ღორი დაკლულაო, ნაყელარი ჩვენიაო, ნასამედი თქვენიაო.
პატარაძლო ჩვენო ლხინო, მარნის კარი გიჭრიალებს,
მარნის ქოცო აგვიხადე, ყელი ჩაგვიმაჭრიანე“.

მეალილოეთა ხელცარიელი გაშვება არ ვარგოდა, წყველა იცოდნენ, რაც
თავისთავად ცუდის მომასწავებელი იყო. როგორც ზემოთ მოტანილი ტექს-
ტიდანაც ჩანს, კახეთში ზოგან დამევე იკვლებოდა სადღესასწაულო ღორი —
ქო ს მ ე ნ ი.

თუშეთში ალილოზე მოსიარულენი წინა დღეებში მოკლულ ყვავს მია-
ბამდნენ ჭოხზე და ჩამოვლისას ყველა ოჯახის სარკმელში შეახედებდნენ,
იმღერებდნენ:

„ალილო და ქრისტე ღმერთო, ქრისტე მოსრულაო,
ყვავსა ფეხი დაზრობია; კარგად მოსრულაო.
ვინც კაი პურს გამოგვიცხობს, კაი ყმისა აკვანი,
ვინც მონა პურს გამოგვიცხობს, ფსია ქალის აკვანი“.

ალილოზე მოსიარულეთ დიასახლისი შინ შეიპატიჟებდა და წინასწარ
გამოცხობილ 2 დიდ ქადას ალილოს კოტორს გამოუტანდა. ერთს იქვე
შეჭამდნენ, მეორეს და 1 ჩარქ არავს თან გაატანდნენ. შეგროვილ სანოვაგეს
ინაწილებდნენ ან სადმე ერთად მოილხენდნენ.

როგორც დასავლეთ, ასევე აღმოსავლეთ საქართველოში, ოჯახის უფ-
როსი ქალი ან კაცი მეალილებს გაუტანდა შეძლებისდაგვარად ფუფს,
კვერცხს, ღვინოს, მათთვის გამომცხვარ ღვეზელს და სხვ. (ამ უკანასკნელს
იმერეთში საციქველი ეწოდებოდა). სამეგრელოში „შობაზე კაცი რომ
მოვა, გიმღერებს, ეს იგივეა, რომ დიდი ძღვენი მიუტანო ოჯახს“. ამ დღეს
სამეგრელოში წესად იყო ნათლულს ნათლიასთან წაელო ყვარილი//ყვერული
(დაკოდილი მამალი), ღვეზელი და კვერი.

გურიაში „ძღვენი“ ჩვეულებრივად, ეგზავნებოდა გათხოვილი ქალიშვი-
ლის მშობლებს. ძღვენი შეძლებაზე იყო დამოკიდებული. იგი შეიძლება ყო-
ფილიყო ხარი ან ძროხა, ცხვარი, ინდაური, ღვინო, სპალნე ღომი, გამომცხ-
ვარი პურები, ხაჭაპური. მაგრამ აუცილებელი ელემენტი ამ ძღვენისა იყო
საშობაო ღვეზელი.

ამრივად, შობის წინა საღამოს ყველაზე მნიშვნელოვანი მომენტებია:
კერაში კარგი ცეცხლის დანთება, კორკოტის მოხარშვა, ლოცვა და რიტუა-

ლური ტრაპეზები, ღორის დაკვლა, შობის შემოლოცვა მეალილეების მიერ, რაჭასა და ლეჩხუმში, ყველაფერი ამასთან ერთად, იცოდნენ მოხარული ჭანტილის ქაფის გატანა ეზოში და ყველა ხეზე წასმა (ხის სიმბოლური განაცოფიერება), რაც მომავალ წელს უზრუნველყოფდა მათ მოსავლით, ძღვენის გაგზავნა (გურია, სამეგრელო) და სხვ.

სამეგრელოში ძველად შობა დღეს სისხლი უნდა დაესხათ, ანუ დაეკლათ ღორი (ან ტახი). შობის დილას იხარშებოდა თავი. ზოგან ღორი იკვლებოდა შობის წინა საღამოს. ამ დღეს დილით ადრე უნდა ამდგარიყვნენ და ეჭამათ სპეციალური დილის საუზმე, რომელსაც დ ი ლ ი ს ხ ა ც ი ც ი — „ოჭუშმარეშ ხაციცი“ ეწოდებოდა. იგივე ჩვეულება დასტურდება იმერეთში, მხედველობაში გვაქვს საშობაო დილის საუზმე ხ ა ც ი ც ი. იმერეთში შობის წინა საღამოს ოჯახის თითოეული წევრისთვის კლავდნენ ქათმებს და კუჭმაქის მაგიერ ურთავდნენ ჭყინტ ყველსა და მოხარულ ბრინჯს; ადრე შობის გათენებამდე, ყველანი სუფრას მიუსხდებოდნენ და ლოცვის შემდეგ საუზმობდნენ, რასაც ხაციცი ეწოდებოდა.

რაჭაში ჩანტილობის მეორე დღეს, შობას, მამლის ყივილთან ერთად უფროსი ქალი უნდა ამდგარიყო და ქათმები დაეჭირა — ერთი საანგელოზო ყვინჩილა და მეორე საოჯახო ყვინჩილა ან ვარია. ამ ორ ქათამს უფროსი ქალი სახლში შემოიყვანდა. საანგელოზო ყვინჩილას შემოსვლისას შემოავლებდა თავზე კაცებს, ბავშვებს, შემდეგ ხარებს და თან იტყოდა: „ანგელოზების ბარაზე მომირთმევია ეს ყვინჩილა, თქვენ სამშვიდობოდ“ (თან ასახელებდა კაცს ან ხარს), საოჯახო ქათამს კი ასეთი სიტყვებით შემოავლებდა ცეცხლთან ახლოს მიდგმულ სასაფურეს და ცეცხლს „ოჯახის სამშვიდობოდ მომირთმევია ეს ქათამი“. მხოლოდ ამის შემდეგ შეიძლებოდა მათი დაკვლა. ამასთან ერთად უნდა გამოეცხოთ ერთი განატეხი: ქონიანი ან ნიგეზიანი, ან მარილიანი მაინც. ეს ქათმები უსათუოდ უნდა შეეწვათ და მხოლოდ ამის შემდეგ შეილოცავდნენ შემწვარი ქათმებით, განატეხით და ზედაშით. საანგელოზო ყვინჩილას მხოლოდ კაცები და პატარა ბიჭები შეჭამდნენ; საოჯახო ქათმის ჭამა ყველას შეეძლო, მის შიგნულს კი ვერავინ ვერ შეჭამდა გარდა იმ ქალისა, რომელმაც საოჯახო ქათამი ცოცხლად შემოავლო კაცებს თავზე. განატეხიც მხოლოდ ამ ქალს უნდა ეჭამა. ეს ყველაფერი ძალიან ადრე გათენებამდე უნდა მომხდარიყო. შემდეგ კი შეუდგებოდნენ სადილის სამზადისს. სადილზე არც განატეხის გამოცხობა და არც ლოცვა, წესად არ ყოფილა.

ლენხუმში ჭანტილობის მეორე დღე, შობა — ყველასათვის დიდი უქმე იყო. „ჩიტის აზვრამდე“ — გათენებამდე უნდა დაეკლათ ორი მამალი. ერთი საანგელოზო ყვინჩილა იყო, ხოლო მეორე ხარების სალოცი. საანგელოზო ყვინჩილა ითვლებოდა ადამიანის, ოჯახის წევრების მფარველად „სნე-ბატონებისაგან“: თუ ვინმეს ოჯახში რაიმე სნება სჭირდა, ყვინჩილას მას შემთავლებდნენ თავზე და შეულოცავდნენ: „ღმერთო! დაგვიფარე ხველისაგან, სნებისაგან, ყოველი უნებულისაგან“ — ამ ყვინჩილას ჭინჭორს ცოტას ამოაცილდნენ და შობამდე გაუშვებდნენ; შობას კი დაიკვლებოდა ისე ადრე, რომ ჩიტსაც არ გაეგო. ოჯახის წევრების მეტი, საანგელოზო ყვინჩილას ხორცს ვერავინ შეჭამდა; ის დაკვლისთანავე გათენებამდე შეიჭმებოდა. მის დაკვლაზე არავითარი ლოცვა არ იცოდნენ. მეორე მამალი ხარების სალოციც, „ჩიტის აზვრამდე“ დაიკვლებოდა, მხოლოდ ის უნდა შეჭმულიყო სადილისათვის. მაისის დამლევს, როდესაც ხარებს მთაზე გარეკავდნენ, სწორედ ამ დროს ყვინჩილას შემთავლებდნენ მათ თავზე და შეულოცავდნენ: „ღმერთო! დაიფარე ნადირისაგან, ჭირისაგან, ფათერაკისაგან, მშვიდობით ჩამოიყვანე, რაც ძალა ხარ მშვიდობით გვაჩვენე ჩვენი პირუტყვი“. პატარა ჭინჭორას ამოაცილდნენ, რომ კარგი საცნობი ყოფილიყო, „გაუშვებდნენ“ და შობას დაკლავდნენ. ამ მამლის ხორცის შეჭმა თავის, ფეხის, კუჭის და ფილტვის გარდა, გარეშე კაცსაც შეეძლო. ისიც „ჩიტის აზვრამდე“ უნდა შეეჭამათ. თუ ოჯახში ერთი ან ორი წლის მკვდარი ჰყავდათ, მაშინ ამ დღეს მას „სუფრას წაუდგამდნენ“. მოხარშავდნენ შაშხს, გამოაცხობდნენ ყველიანებს, პურებს, ღვინოს დადგამდნენ სუფრაზე სავსე ღოჭით, ჭიქებით. აანთებდნენ სანთლებს. უფროსი ქალი პურზე ღვინოს ჭიქას თავს წაუქცევდა და იტყოდა: „ღმერთო! გამინათე ჩემი ახალი მკვდარი“. შემდეგ კი სადილს მიირთმევდნენ. მიწვევა ამ დღეს არ იცოდნენ.

სვანეთში ზოგან საშობაოდ მამლის დაკვლაც იცოდნენ. მამალი დილით ადრე იკვლებოდა. იგი უნდა დაეკლა მამაკაცს. ამ მამლის თავზე შემოვლებაც იცოდნენ. მამალს ხარშავდნენ, მორჩენილ ძვლებს კი ცეცხლში ყრიდნენ სიტყვებით: „ასე დაიწვას ჩვენი ოჯახის მავნე ავადმყოფობა, ასე დაიწვას, როგორც ეს დაიწვა“-ო. ეს მამალი ჭირისათვის იყო შეწირული. იგი ლელყაჯი იყო, ე. ი. მისი სხვისთვის ჩვენება ან ჭმევა არ შეიძლებოდა.

სვანეთში და კერძოდ ზემო სვანეთში, ადგილობრივი რწმენა-წარმოდგენების მიხედვით ქრისდემ, ქრისტემობა-ს მზე ვერძის სამ ნახტომს აკეთებდა.

ამ დღეს დილით ძალიან ადრე, ვიდრე ფრინველი გაიღვიძებდა, სახლის უფროსები წამოიშლებოდნენ, კერიაში ცეცხლს გააჩაღებდნენ და დიასახლისა

ლამარია-ტაბლაშისაგან (ანუ ლამარიასათვის განკუთვნილი წმინდა ~~ფეხილი~~ საგან) სულზე თითო ყველიან კვერს „კ ჭ ა ნ ჭ ი ლ“ -ს გამოაცხოზდა. ეს „კ ჭ ა ნ ჭ ი ლ ე ბ ი“ (უ წ ო ნ ა შ ი ი ყ ო) უცხოს არავის არ უნდა ეჭამა. ქ ო რ ა მ ა ხ ჭ შ ი (ოჯახის უფროსი) დაიჭერდა ხელში კ ჭ ა ნ ჭ ი ლ ა რ ს -ს და ევედრებოდა ქრისტეს (სვანური ფორმით — ქრისდეს): „დიდება მოგვსლოდეს ქრისტე შობისას! ქრისტე შობისას! შენი ლოცვა-დიდება დაჯვარული. გვიქენ, მადლიანო, მრავალი ქრისდეში, კარგ გულზე მოგვასწარი, მუდამ მშვიდობით გვამყოფე ჩვენ და ჩვენი ნათესავი, ოთხფეხი გაგვიმრავლე, გენუკვიო, მადლიანო ქრისტე!“

ლოცვის დამთავრებისთანავე კ ჭ ა ნ ჭ ი ლ ე ბ ს ოჯახის წევრებს ჩამოურიგებდნენ და მაშინვე შესჭამდნენ. სადილობის ხანს დაკლავდნენ ღორს, ცხვარს ან თხას, კვლავ ლ ე მ შ ი რ ე ბ ს გამოაცხოზდნენ და სადილის წინ ლ ი ფ ა ნ ე ს გამართავდნენ. საღამოსაც ჭერ მიცვალებულთა სულებს დაუკურთხებდნენ მოხარშულ ხორცს, ლემზირებს, სხვა საჭმელს — სასმელს, შემდგომ კი ივანშებდნენ. ქრისდეშს მისვლა-მოსვლა და სტუმრიანობა მიღებული არ იყო. იმ სოფლებში, სადაც მთავარი სამლოცველო ეკლესია მაცხოვრის სახელობისა იყო, მთელი სოფელი ერთად იხდიდა შობის დღეობას, აღდგომას და ამაღლებას. ის მოსახლე, რომელსაც რიგით სადღეობო ხარჯის გადახდა უწევდა (მოქრისდეში), წინასწარ ასუქებდა ღორს, ვაცს ან ხარს და ბლომად ხდიდა არაყს. შობა დღეს ყველანი თავს იყრიდნენ მასპინძლის (მოქრისდეში-ის) ოჯახში. საერთო სუფრაზე დასხდომის წინ ისინი მაცხოვარს შესწირავდნენ პურს, ხორცსა და არაყს. შეწირვის დროს, ასეთ ლოცვა-ვედრებას წარმოსთქვამდნენ: „დიდება მოგივიდა ჩვენ უფალ მაცხოვარს, დიდება! მაცხოვარო, შენ შეგვეწიე შენი მადლითა და ძალითა, ნუ მოგვაკლებ შენ წყალობას და შეწვენას. მშვიდობიანობით და გამრავლებით გაახარე ჩვენი სოფელი, ნუ გამოგვიღვე შენ შესაწირავს; სანამ შენი ვედრება და მსხვერპლის შეწირვა არ დავივიწყოთ, მანამ შენს შეწვენას და წყალობას ნუ მოგვაკლებ, დალოცე ეს სახლი შენი შესაწირავის მოსამსახურეობისათვის“.

ამის შემდეგ ხორცს, პურს, არაყს მღვდელს აკურთხებინებდნენ დღეობაში მონაწილეთა მიცვალებულების სახელზე. ქრისდემ დღეს შუალამემდე ჭამა-სმასა და მხიარულობაში ატარებდნენ. ქრისდეშის მეორე დღეს ლ ა ლ ტ ე ხ ა -ს უწოდებდნენ. ლალტეხა დაბრუნებას ნიშნავდა. ლ ა ს კ ა რ ი კვლავ უბრუნდებოდა მოქრისდეშ-ის სუფრას და წინა დღით მორჩენილი სასმელ-საჭმლით დილიდან საღამომდე ქეიფობდნენ.

25 (7. 01) დეკემბერს, დილით, აღმოსავლეთ საქართველოს ბარში იკვლევოდა ღორი, რომელსაც ნოემბრიდან ასუქებდნენ. ქართლში მას სააღებო ღორს ეძახდნენ, კახეთში ქოსმენს. ზოგს ამ დღისთვის საკლავიც ჰქონდა შეთქმული. კლავდნენ: ცხვარს, კახეთში ქათმის მამალიც შეიძლება; იტყოდნენ: თითქოს ცხვარი დაგიკლავსო. ზედაშისაგან* ცხვებოდა ქადა, რომელსაც იმდენ ნაწილად ჭრიდნენ, რამდენი ოჯახის წევრიც იყო. ანთებდნენ სანთლებს. საშობაო სუფრაზე უნდა ყოფილიყო: პური, ყველი, ქათამა, ინდაური, საკლავის ხორცი, თხილ-კაკალი, ღვინო და სხვა, რისი შესაძლებლობაც ექნებოდა ოჯახს. სუფრასთან რომ დასხდებოდნენ, ოჯახის უფროსი დაილოცებოდა: „ღმერთო მშვიდობის ზაფხული მოგვეცი, ბარაქიანი წელიწადი მოგვეცი. ღმერთო! უშველე ჩვენ შვილებს, შვილიშვილებს“...

აღმოსავლეთ საქართველოში ეს დღე მიცვალებულთა მოსახსენებელი დღეც იყო. ლხინი ზოგან (კახეთში) სამი დღეც კი გრძელდებოდა. იქ, სადაც მოქმედი ეკლესიები იყო, მოსახლეობა წირვა-ლოცვას ესწრებოდა. თუ შეთქმული ჰქონდათ, სალოცავშიც (ხატში) გავიდოდნენ.

სოფ. შილაში ამ დღეს ნეკრესის სალოცავში მიდიოდნენ და ღორებს კლავდნენ. ეს წესი დღემდე შემოინახა ყოფამ. სამსხვერპლო მამალ ღორს ლოტახს ეძახდნენ. ნეკრესი ერთადერთი სალოცავია მთელ საქართველოში, რომელსაც ღორი ეწირება მსხვერპლად. ლეგენდის მიხედვით, ლეკები, მორიგი დარბევის შემდეგ, ნადავლით შინ ბრუნდებოდნენ. გზად ნეკრესისკენ გამოუვლიათ. ქართველებს მათთვის მამალი ღორები მიუსევიათ და ლეკება ხელცარიელი გაუშვიათ.

აღმოსავლეთ საქართველოს მთაში ძირითადი საწესჩვეულებო რიტუალები ხატში სრულდებოდა. სახლში ყოველივე კეთდებოდა ისე, როგორც ბარში, მხოლოდ სუფრისთვის მზადდებოდა მთის ყოფაში დამკვიდრებული კერძები და სასმელი: ხინკალი, შეთქმული საკლავის ხორცი**, ფაფა, ანტრია, მოხარშული ბრინჯი, კაპარი.

დილით, თუშეთში, ოჯახის ერთ-ერთი წევრი უმძრახად მოიტანდა წყალს, რომლითაც საშობაო სუფრისთვის განკუთვნილი კერძები უნდა დამზადებულიყო.

* ზედაშე, ღვინის გარდა, შეიძლება იყოს რელიგიური დღეობებისა და წეს-ჩვეულებებისთვის განკუთვნილი საუკეთესო ხარისხის ერბო და ფქვილი.

** ზოგჯერ ქირისუფალი ახალი მიცვალებულის სახელზე კლავდა საკლავს, განსაკუთრებით ხევში, სადაც მიცვალებულისთვის წლამდე შვიდი სუფრა უნდა გაშლილიყო, ერთ-ერთი შობას. ხევში შობას სასაფლაოზეც გავიდოდნენ.

და მხიარულება. სანამ ხატში სმა დაიწყებოდა, მანამ მარხვას ყველა ფაფიზა „გატეხდა“. ფაფიან ჯამს ტაბლაზე ცეცხლთან ახლოს დადგამდნენ. ხუცესს სამჯერ ჩაასხამდა ცეცხლში ვრბოს. თუ ცეცხლი ძალიან აბრიალდებოდა, კარგ წელს იმედოვნებდნენ. შემდეგ შეექცეოდნენ ფაფას. ზედა მდეგები ლუდს მიაართმევდნენ იქ მყოფთ. ღამეს ყველანი იქვე ათენებდნენ.

დილით ხუცეს-ხელოსანი ნამთვრალევი და ღამენათევი იყვნენ. დასტურება მათ ლუდს მიაწვდიდნენ, რომელსაც სოფლიდან გზავნიდნენ. ამის შემდეგ დასტურები მიიტანდნენ წყალს და ხუცეს-ხელოსნებს პირს დააბანიებდნენ. ამას მოსდევდა ჟამისწირვა. ჟამისწირვის დასრულების შემდეგ, მოდიოდნენ მლოცველები. ჯერ მეზღენეები, შემდეგ კი დანარჩენი სოფელი. კლავდნენ: სასოფლო, უბედოებისა და სხვა მეზღენეთა საკლავებს. ამ დროს ძნელად თუ იმოვებოდა საკლავი და ვინც იმოვიდა, წელწდისთვის ინახავდა, რადგანაც ქრისტე დიდ დღესასწაულად არ ითვლებოდა. ხუცესი ცალ-ცალკე მოიხსენიებდა საკლავებს, ხუცობა-კურთხევით კი ერთად. იგი სამსხვერპლოს რქებზე სანთელს დააკრავდა და იხუცებდა. შეახვეწებდა პატრონს და შემდეგ ყველას დაამწყალობებდა. ზოგ პატრონს სადიდებლად არაყიც ექნებოდა. თუ საკლავი ხარი იყო, ხუცესი ხუცობის დამთავრების შემდეგ, მას ყურს მოაჭრიდა და იქვე ჯვარში გადაადგებდა. ჭრილობიდან გამოსულ სისხლს ხუცესი საკლავის პატრონს წაუსვამდა შუბლზე ჯვრის ფორმით. ხუცესს რჩებოდა ბეჭი და თავი.

ამ წესების შესრულების შემდეგ სხდებოდა ჯარი. დასტურები მოხარულ ხორცსა და ლუდს მიუტანდნენ. იწყებოდა სმა, საგმირო შემღერნება. ქალებს ლუდს არ დააღევიანებდნენ. ისინი ძალიან მალე ბრუნდებოდნენ სახლში. თუ ვინმეს სტუმარი ჰყავდა, ხატში მას განსაკუთრებულ პატივს სცემდნენ. წასვლის წინ ჯვარიონი დალოცავდა მლოცველებს: „წყალობა წაიღეთ, მაგ. სანების ჯვრის, მეწაღმართე ანგელოზი გამოგაყოლასთ. ჯვარ გეწერასთ, ჯვარსაც, კაცსაც“...

ასეთივე წესები სრულდებოდა ფშავშიც. ამ დღეს მიცვალებულთა მოხსენიებაც იცოდნენ. თუ ხევსურეთში მარხვას ფაფით გაიხსნიდნენ, ფშავში ყველით და პურიით და ერთი სასოფლო საკლავის ხორციით.

იმ ხატებში, სადაც ღამისთევა არ იცოდნენ, ყველა წესი დილით სრულდებოდა.

საეკლესიო კალენდარი გვამცნობს, რომ შობის მეორე დღე, ანუ 26 (8.01) დეკემბერი, არის კრება ყოვლად წმიდა ღვთისმშობლისა.

თუშეთში ამ დღეს ქრისტის კუბატს ეძახდნენ და უქმობდნენ.
კახეთში ეს დღე ღვთისმშობლის სახელით არის ცნობილი.
რაჭა-ლეჩხუმში შობის მეორე დღეს შობის დედა ეწოდებოდა*.

შობის დღესასწაულში, როგორც ვნახეთ, საწესო ჩვეულებების სიმრავლე მოდის შობის წინა საღამოს და შობის დილაზე. შობის დილის მნიშვნელოვანი მომენტებია კარგი ცეცხლის დანთება, დილის რიტუალური საუზმე, რომელსაც იმერეთსა და სამეგრელოში ხაციცი ეწოდება, სვანეთში — „ჰამა ხარჯობა“. ამ ჩვევის ნაირსახეობად მიგვაჩნია რაჭასა და ლეჩხუმში საანგელოზო და საოჯახო ყვინჩილებით დილის ადრიაინი საუზმე, რომელსაც გარეშე პირი ვერ დავსწრებოდა.

სვანეთში ყველაფერ ზემოთქმულთან ერთად, იმ თემებში, სადაც მაცხოვრის ეკლესიები იყო, საღამოობით იმართებოდა ლასკრობები (ლასკარის შესახებ იხ. ქვემოთ).

ს ტ ე ფ ნ ო ბ ა

27 (9, 01) დეკემბერს კახეთში, ტიბაანში აღნიშნავდნენ სტეფანობას**. ეკლესია შობის მესამე დღეს მოიხსენებს წმ. მოციქულსა და დიაკონს სტეფანეს. ხალხის გადმოცემით იგი დიაკონი, ნასწავლი, საღმთო საქმეზე თავდადებული, წმიდა კაცი ყოფილა, როგორც უიო. ამ დღეს მივიდოდნენ ეკლესიაში, მიიყვანდნენ საკლავს და ქეიფობდნენ. ზოგი სახლში ღორსაც დაკლავდა. ოჯახი ზვარას წინასწარ ირჩევდა და ნიშანს დაადებდა (ყურს აჭრიდნენ). ხშირად საკლავი სალოცავში მკითხავის რჩევით მიჰყავდათ. გამოაცხობდნენ ქაღებს, წაიყვანდნენ საკლავს, წაიღებდნენ სანთლებს და სხვა სანოვავეს. ზოგჯერ ქაღები შეთქმით ან მკითხავის რჩევით, ფეხშიშველი, თავ-

* როგორც ითქვა, ქრისტეს შობის დიდებული დღესასწაულის მომდევნო დღეს წმიდა ეკლესია აღნიშნავს ყოვლად წმიდა ღვთისმშობლის კრებას (ხსენებას წმ. იოსებ დამწინდებლისა, წმ. წინასწარმეტყველის დავით მეფისა, ხორციელად უფალ იესო ქრისტეს წინაპრისა და თორმეტთავან წმ. მოციქულ იაკობისა. აღნიშნულ დღეს, ადგილობრივი რწმენა-წარმოდგენების მიხედვით, განსაკუთრებული მნიშვნელობა ჰქონდა ფეხმძიმე ქაღებისთვის, რომლებიც უქმობდნენ ადვილი მშობიარობისთვის, შესაბამისად, მკვიდრი მოსახლეობის რწმენა-წარმოდგენით, შობის დედა მიჩნეულია ღვთისმშობლის დღედ, რომლის უქმის დაცვას დიდი მნიშვნელობა ენიჭება მომავალი დედებისთვის.

** სამოცდაათავან უფლის წმიდა მოციქული, პირველმოწამე და მთავარი დიაკონი სტეფანე (დაახლ. 34), უმთავრესი იყო იმ შვიდ დიაკვნათგან, რომელნიც თვით წმიდა მოციქულმა დაუდგინეს იერუსალიმის ტაძარს. იგი იყო პირველი ქრისტიანი, რომელმაც მოწამებრივი აღსასრული მიიღო ქრისტეს სახელისათვის.

ზე თეთრი თავსაბურავით ან თეთრი კაბით მიდიოდნენ ეკლესიაში. შლოცვე-
ლი ზვარასთან ერთად ეკლესიას გარშემო სამჯრ შემოუვლიდა, ოთხივე კუ-
თხეს კოცნიდა. დიაკვანი, ან სპეციალურად არჩეული მამაკაცი დადგებოდა
პირით აღმოსავლეთისაკენ, საკლავს ჯერ შუბლზე ჯვრის ფორმით თმას შეუ-
ტუსავდა, მარილს აალოკებდა და ყელს გამოჭრიდა. პატრონს საკლავის სისხ-
ლით შუბლზე ჯვარს გაუკეთებდა და დაამწყალობნებდა. პატრონი თავ-ფეხს,
ტყავს, მარჯვენა მხარს დამლოცველს მიუტანდა. თუ თვითონ კლავდა მათ
მონა ქალს მისცემდა, ქადასაც დამლოცველი ჭრიდა და ნაოთხალს იტო-
ვებდა. თუ ამ მოვალეობის შემსრულებელი არ იყო, პატრონი ქადას მონა
ქალს გააჭრევინებდა. სუფრა რომ გაიშლებოდა, პირველი სიტყვა დამლოც-
ველს ეკუთვნოდა: „ღმერთო! შენ შეუწირე ამა ზვარაყის მამყვანსა, მიიღე
და მიითვალე ფრთიანიცა* და რქიანიც. სახლში უმყოფე დიდებიც და პატა-
რებიც ჰკვიანები. ყველა ჭირი, სენი მაარჩინე, შევიწიროთ შვილებო თქვენი
მოტანილი პურმარილი“. იმართებოდა ღვინი და ქეიფი. ხშირად სალოცავში
ღამისთევით მიდიოდნენ...

აღმოსავლეთ საქართველოს მთაში ხელოსნები ძირითადად ხატში შობი-
დან ახალწლამე ან ნათლისღებამდე რჩებოდნენ. შობიდან ახალწლამდე ერთ
კვირას ფშავ-ხევსურეთში წელშუის კვირას, ხოლო თუშეთში ქრის-
ტის წელწადშუს ეძახდნენ. ამ ხნის განმავლობაში ხატის მსახურებს
საჭმელ-სასმელი სოფლიდან მოუდიოდათ და წელშუის კვირას ღვინ-
ში ატარებდნენ.

თუშეთში ქალებისთვის მატყლის ჩეჩვა და პენტვა იკრძალებოდა. იტყო-
დნენ: ქრისტის სუფრა ნავვიანდებო. ნათე და მაქალათეები
ხარშავდნენ ლუდს. შულტა კომლობრივ შეგროვილი ფორისაგან სამეკვლეო
ლუდს მოხარშავდა. ლუდის ნათაური (საფუარი) ჯვრისთვის უნდა შე-
ეწირათ. თუშეთში წელწადობის ჯარობები მხოლოდ სოფელში იმართე-
ბოდა.

ახალი წელი

31 (13. 01) დეკემბერი საეკლესიო კალენდრის მიხედვით ქრისტეს
შობის დღესასწაულის წარგზავნაა.

რაჭაში 31 (13. 01) დეკემბერი ცნობილია კალანდობის** სახელით. ამ

* ზოგჯერ სალოცავში ქათმის მამალსაც სწირავდნენ.
** სიტყვა კალანდა, ისევე როგორც რუსული КОЛЯДА და რომაული კალენდა ერთი და
იგივე მნიშვნელობის მატარებელია. მკვლევართა აზრით, იგი შეიძლება ნასესხები იყოს რომ-
მაელთაგან ან ბიზანტიელი ბერძნებისაგან შორეულ წარსულში. რომში კალენდას ეძახდნენ
თვის პირველ, ან 10 დღეს. იგივე სიტყვა საფუძველია „კალენდრის“.

დღეს ოჯახის ერთი წევრი ტყეში წავიდოდა და მოიტანდა შეშით სავსე მარხილს. შეშაზე დაწყობილი იყო ბაძგარი (მარადმწვანე ეკლიანი და კურკიანი მცენარე). შეშიანი მარხილი კალოზე იდგებოდა წაღმისკენ, პირით აღმოსავლეთით და ამგვარად უნდა მდგარიყო ნათლილებამდე. საღამოს იკვლებოდა საკალანდო ღორი. აცხობდნენ ერთ ღორის ქონიან განატეხს, ე. წ. ღორის სალოცვილს. ვახშობამდე ბიჭს ან ოჯახის უფროს კაცს 1 ჭიქა ღვინო უნდა წაედო საღორესთან და იქ შეელოცა: „წმ. ბასილამ ამრავლოს ღორები“. ნავახშმევს შეუდგებოდნენ მეორე დღის „სამკლოვიაროს“ სამზადისს. აკეთებდნენ ლერწმის გვერგვს, აცხობდნენ ერთ დიდ ლობიან-ქონიან განატეხს. განატეხი იდებოდა გვერგვზე, ასევე თაფლი, ვაშლი, თეთრი ფული. სართვიანი და ხმელა პური ცხვებოდა სულადობის მიხედვით. მოხარშულ ღორის შიგნეულს ჩაურევდნენ პურში და აცხობდნენ ერთ განატეხს, ჯვარსახიანს ე. წ. სირის კუდს. სირის კუდით ლოცულობდა ქალი და იგი მხოლოდ ქალებზე ნაწილდებოდა.

ლეჩხუმში 31 (13. 01) დეკემბერს კალანდა ეწოდებოდა. ქალები უქმობდნენ. „ჩიტის აზვრამდე“ დაკლავდნენ საკალანდო ღორს (ნეზვს). აღსანიშნავია, რომ ნეზვი შეიძლება ნამზითვიც (მზითვებში მოყოლილი) ყოფილიყო. საკალანდოს თავი ნათლილებამდე ეკიდა სხვენზე. კაცი ამ დღეს მარხილით შეშას მოიტანდა. შეშაზე დაკრული იყო დიდი კონა „ბაძგარი“. ბაძგარს უკეთებდნენ სახლს, სახაბაზოს, ბედელს, ნალიას, კალოს, მიჰქონდათ ვენახში და ყანებში. ვაკეთებდნენ გვერგვს ან ჩიჩილაკს. უფრო მიღებული იყო გვერგვი. ცხვებოდა საოჯახო ტაბლა. ტაბლაზე იდებოდა ფული და ტკბილეული. ტაბლა (საწესო პური) თავსდებოდა გვერგვზე. კალანდა საღამოს უნდა გამოეცხოთ 6 საოჯახო სალოცავი ტაბლა და მეშვიდე უფრო დიდი „ღორის სალოცავი“. ღორის სალოცავ ტაბლას მოხარშულ ღვიძლს და წყალს, უფროსი ქალი წაიღებდა საღორის კართან (საღამომდე) და შეულოცავდა: „ღმერთო! დეიფარე ჩვენი ღორები ფათერაკისაგან“, წყალს გადააქცევდა, ღვიძლს ჩამოათლიდა, იქვე შეჭამდა და სახლში შევიდოდა. პატარ-პატარა ნათალ ღვიძლს ოჯახის ყველა წევრს შეაჭმევდა. ამის შემდეგ საოჯახო ლოცვა იწყებოდა. პურებით და ლობიანებით სავსე გობს უფროსი ქალი წაჩოქილი სამჯერ შეატრიალებდა კერიასთან და დალოცავდა ოჯახს. ნავახშმევს ოჯახის მოფეხე, მკლოვიარე გავიდოდა მეორე „ბურთულში“ და თან წაიღებდა მომზადებულ მისალოცს.

ქვემო სვანეთში 31 (13. 01) დეკემბერს ლიძიენალ ეწოდება. ხოლო ზემო სვანეთში: აეშხვამ, ეშხჷშამ, შუშხჷამ. ახალი წლის წინა

დღის მთავარი მომენტები სვანეთში იყო: ტყეში წასვლა, ხის მოჭრა და მკობრობა ხის მოჭრის დროს; თხილის ტოტების, ხავსის და თეთრი ქვის მოტანა (ყველის სიმბოლო), დილის საუზმე, საიდუმლო ლოცვა, რომელზეც ახსენებდნენ ჯგრაგს, დალს და სხვ.; ვანშამი, მარცვლების რიტუალური ძებნა და მათი დათესვა, მეორე დღისთვის საახალწლო პურის გამოცხობა, ღორის ლეზომახის, ლეკლანდის, ზომხა-ს დაკვლა (დედამთილის, უფროსი ძძლის და ა. შ. მზითვებიდან), კუბატების გაკეთება, ლალყაჯის წესის შესრულება, კენჭის ყრა გარეშე შეკვლისთვის და ხარისთვის, საახალწლო მისალოცის მომზადება და სხვა.

სამეგრელოში ახალი წლის წინა ღამეს (რომლის სახელწოდებას აღვადგენთ, როგორც ღეჯხვამას (ღორის ლოცვა), ოჯახის უფროსი მოაწყობს ჩიჩილაკს. მზადდებოდა ახალი წლის მისალოცი და ყველაფერი იდებოდა გობზე. მზადდებოდა სუროს და თხილის „ხვიხვილის//„კვიკვილის“ თაიგული. ღეჯხვამა (იგივე სახელწოდება გვხვდება აფხაზური რიტუალის აღსანიშნავად) იწყებოდა მთვარის ამოსვლასთან ერთად. საერთოდ დიდი ყურადღება ექცეოდა მთვარეს და მასზე მკითხაობას.

იმერეთში ახალი წლის წინა დღეს კეთდებოდა ჩიჩილაკი. ამ დღეს სახლში მოპქონდათ სხვადასხვაგვარი მარადმწვანე და კენკროვანი მცენარეები. ყველაფერი ეს საახალწლო მისალოცთან ერთად იდებოდა გობში. ძილის წინ ყველა, დიდი თუ პატარა, თავქვეშ ერთ ნაჭერ შაქარს იდებდა. ამავე დღეს მზადდებოდა ახალი წლის მისალოცი.

გურიაში 31 (13. 01) დეკემბერს „შელოცვა“ „ცხემლის ჭრა“ ეწოდებოდა. ამ დღისათვის იმარაგებდნენ ცხემლის შეშას, ასუქებდნენ ქათმებს 3—4 კვირის მანძილზე, რომლებსაც დაკლავდნენ და მრგვლად ხარშავდნენ. გათენებისას იკვლებოდა ღორი და ნაწილებად დაჭრილი იხარშებოდა. ამ დღეს ცხვებოდა „საკაკვავი“ (საწესო პური გოჭის ფეხით) — ქალებისთვის. მზადდებოდა ჩიჩილაკი. ცხვებოდა სპეციალური პურები: ბოკელი ჩიჩილაკისთვის, ოთხი დიდი პური — ე. წ. საბასილობო. საღამოთი იწყებოდა ლოცვა.

1 (14) იანვარი, ახალი წელი, საეკლესიო კალენდრით არის წინადაცვეთა უფლისა ჩვენისა იესო ქრისტესი; ხსენება წმიდათა შორის მამისა ჩვენისა ბასილი დიდისა, კესარია კაპადოკიის ეპისკოპოსისა*.

* ბასილი დიდი, ანუ ბასილი კესარიელი დაიბადა 329 წ. კაპადოკიის ქალაქ კესარიაში, დიდგვაროვანთა ოჯახში. მისი ბებია მამის მხრიდან, დიდი მაკრინე, დედა ემილია, პატარა

რაჭაში — 31 (13. 01) დეკემბერს ოჯახის წევრების ადგომამდე მოდიოდა ოჯახის შინაური კლოვიარე (მეკვლე). ერთ ხელში განატეხიანი სამკლოვიარო გვერგვი ეკავა, მეორე ხელში დოქით ღვინო. მკლოვიარეს კარებს უღებდნენ მას შემდეგ, რაც იგი სამჯერ დაარწმუნებდა სახლში მყოფთ, რომ ოჯახისთვის მოჰქონდა ბარაქა, სიკეთე და ჯანმრთელობა. სამკლოვიარო განატეხი შეინახებოდა ნათლილებამდე. მეკვლე ოჯახის ყველა წევრს „მიუძკლავებდა“.

ლენინში — ახალ წელს გათენებამდე მიადგებოდა შინაური მოფეხე ტაბლით ან გვერგვით ხელში. კარებს უღებდნენ მას შემდეგ, რაც ის სამჯერ გაიმეორებდა: „მომაქვს თეთრი და ქონება“. სახლში შემოსული პურის ან ღომის მარცვლებს მიმოაბნევდა, ტაბლით ხელში სამჯერ შემოუვლიდა კერძას, შემდეგ ტაბლას კერაზე დასდებდა, მუგუზხალს შეუჩუჩხუნებდა და დაილოცებოდა. ზოგიერთ ოჯახში უფროსი კაცი გარეშე მეკვლეს მოსვლამდე მამულში (ვენახში) ჩავიდოდა და ხმამაღლა დაიძახებდა: „აგუნამ ჩამეიარა, ჩვენი მამული ჩეიარა, წივი მეიტება, ღვინის ღვარი ააყენა: ისხა, ისხა, ისხა... გამოღმა კვირისთავი, გაღმა ვირის თავი; გამოღმა ყურძენი — გაღმა ფურცელი“. დილის საუზმეზე იცოდნენ „ხელის აშვება“, ე. ი. ერთიმეორეს მისცემდნენ რამეს, ფულს, ღვინოს, ვაშლს და ა. შ.

კაცები ამ დღეს ლერწს მოსხლავდნენ — „დეიმთვარებსა“ უფროსი ქალი სამ პატარა კვერს გამოაცხობდა ე. წ. „ხარების სალოცავს“.

სვანეთში ახალ წელს ზომხა (სიტყვისიტყვით ახალი წელი), კანდა, კალანდა ეწოდებოდა. საახალწლო საუზმეს ხაციცი ერქვა. სვანეთში ანსხვავებდნენ სახლის მეკვლეს (ქორა მგუჭხში) წყლის მეკვლეს (ლიცე მგუჭხი) და გარეშე მეკვლეს (ქამე მგუჭხი). (ზოგან წყლის და სახლის მეკვლე ერთიდაიგივე პირი იყო). ამ დღეს ისევე, როგორც ლენინში, იცოდნენ (ხელის ახსნის (ლიშოშე) წესი; მარცვლეულის „დათესვა“ პატარა ორმოში 16 დღის შთვარის დადგომამდე (ამ ვადის გასვლის შემდეგ აღნიშნული წესის შესრულება აღარ ვარგოდა).

კანდა საღამოს — ბომბლა ლეთ (ბომბლას საღამო) ეწოდებოდა. შეგროვდებოდა ერთად ახალგაზრდობა (ზოგან ამას ოჯახის წევრები აკეთებდნენ) და სათითაოდ ყველა მოსახლეს ჩამოუვლიდნენ. ეზოში შესვლისთანავე

მაკრინე, მისი და, თავად ბასილი და მისი ძმა გრიგოლ ნოსელი ქრისტიანულმა ეკლესიამ წმინდანებად შერაცხა. 358 წ. ბასილი მოინათლა და აქედან იწყება მისი მოღვაწეობა, როგორც ქრისტიანი მოღვაწისა, რომელმაც სიცოცხლე დაასრულა დიდ მამად და ეპისკოპოსად და რომელსაც დიდი წვლილი მიუძღვის წმ. სამების გააზრების, თეოლოგიურად ჩამოყალიბებისა და დამკვიდრების საქმეში. ბასილი დიდი ვარდიცვალა 49 წლის ასაკში.

ორი ახალგაზრდა ვაჟი მოსახლის კარზე მიყუდებულ კულს (არყის ან მსხლის ხეს) მხრებზე შეიდებდა, მესამე პირი ამ კულზე მუცლით გადაეკიდებოდა და ასე შევიდოდნენ სახლში დანარჩენი ახალგაზრდების თანხლებით. ისინი კერძას სამჯერ შემოუვლიდნენ და თან მღეროდნენ: „ბომბლა, ბომბლა, ბელისი კარზე დატვირთული რიჩხი!..“ ამას იმეორებდნენ სანამ კერას შემოუვლიდნენ. კულზე გადაკიდებულ კაცს ყოველი მხრიდან ჩხვლეტდნენ და ჩქმეტდგნენ, ისიც წიხლის კვრით იგერიებდა ხალხს. კერიის გარშემო შემოვლის შემდეგ კულს მხრებიდან ჩამოიღებდნენ და მას ცეცხლში შეუკეთებდნენ. მასპინძლის ოჯახის წევრები სთავაზობდნენ სტუმრებს არაყსა და წვრილ-წვრილ ლემზირებს. ამას ეძახდნენ „კულის ლემზირის განაწილება“. ამის შემდეგ იგივე პირები მეორე ოჯახში გადავიდოდნენ.

სამეგრელოში ახალ წელს „ახალ წანა“, „კალანდა“ ეწოდებოდა. ამ დღეს ოჯახის უფროსი ქალი აცხობდა მკადს, რომელშიც ღორის ქონი იყო გარეული. სადილის შემდეგ, ოჯახის დიასახლისი ამზადებდა „კირუჟ-კარუს“. ეს პურები გამოსახავდნენ ყურძნის მტევანს, ხელის საფქვავის ქვას, ბარებს, ბელესს, საფქვავს, ღორს, კრუხს და სხვა. საღამო ხანს ოჯახის ყველა წევრი დატვირთული პურებით, სიმინდის მარცვლებით და ა. შ., ჯოხებით შეიარაღებულნი შედიოდნენ სარდაფში; ჩამწკრივდებოდნენ საწნახელის გასწვრივ, ურტყამდნენ მას ჯოხებს და მღეროდნენ: „ჭუჯელია! ჭუჯელია! ჩქიმი მამული ხარგელია; შხვაში მამული ფურცელია“ (ჭუჯელია, ჭუჯელია! ჩემი ვენახი დატვირთული, სხვის მამულში ფურცელი). ამ დღეს კაკალზე მკითხაობა იცოდნენ. მეკვლე იყო შინაური და გარეშე, რომელსაც „მაკუჩხური“ ეწოდებოდა. აუცილებელი საახალწლო ელემენტი იყო მცენარეები, სურო, თხილის „ხვიხვილი“//„კვიკვილი“, შქერი, წყავი და სხვა. ჩაკეტილ კარებს მეკვლეს უღებდნენ იგივე წესის შესრულების შემდეგ, რაც ზემოთ იყო აღწერილი.

იმერეთში ახალ წელს (კალანდას), დილით ადრე, შინაური მეკვლე მისალოცი გობით მოდიოდა. დაკეტილ კარებს მანამდე არ გაუღებდნენ, სანამ სამჯერ არ გაამეორებინებდნენ, რომ „ადამიანებისთვის სიხარული, ჯანმრთელობა, ბედნიერება“ მოჰქონდა. შესვლისას მეკვლე აბნევედა ღომს და ლოცავდა ოჯახს. დიასახლისი აცხობდა „პურებს“ ღორის ქონით და ანაწილებდა ოჯახის წევრებს შორის. იმერეთში ყოველ ეზოში იმართებოდა საქანელა. ვენახში იცოდნენ ღვინის წალება, ქათამს დაკლავდნენ. გამომცხვარ „მტევანს“ წაიღებდნენ და დაჰკიდებდნენ ვაზზე. საახალწლო სუფრის აუცილებელი ელემენტი იყო მოხარშული ღორის თავი, რომელიც შობაზე იკვლებოდა.

გურიამი ახალ წელს კალანდა ეწოდებოდა. გათენებამდე ბინაროს ქამა იცოდნენ. კაცები გადიოდნენ გარეთ. ქალები სახლში ლოცულობდნენ: შესთხოვდნენ ღმერთსა და ბასილს, რომ ახალ წელს მათთვის ბედნიერება მოეტანა. ლოცვის შემდეგ კაცები ბრუნდებოდნენ. უფროსს მოჰქონდა ჩიჩილაკი; ერთს ქოთანი ლომის მარცვლით სავსე. აქაც კარების გაღებასთან დაკავშირებული წესი მეორდებოდა. კარს მანამდე არ გააღებდნენ, სანამ არ დარწმუნდებოდნენ, რომ მოჰქონდათ წმ. ბასილას მობრძანება, კაცთა მშვიდობა, თეთრი და საქონელი მრავალი“. ოჯახში შესული კაცები სამჯერ უვლიდნენ ოთახს, მიმოაბნევდნენ ლომის მარცვლებს, შემდეგ იწყებდნენ ლოცვას. ცეცხლში მუგუზალს „შეუჩიჩინებდნენ“ და გახურებული მუგუზლებით შინაური ცხოველებისა და ფრინველების მილოცვა იწყებოდა.

მოგვიანებით მოდიოდა გარეშე მეკვლე. სადილის შემდეგ გარეთ გადიოდნენ და „ყრიდნენ თესლს“. ამის მერე სრულდებოდა ე. წ. აგუნას რიტუალი (ზოგი მთხრობელის მიხედვით მას ნათლისღებას ასრულებდნენ): ოჯახის უფროსი კაცი იღებდა ღორის მოხარშულ თავს და მიდიოდა ვენახში (ან მარანში, არტყამდა ღორის თავს საწნახელს ან რაიმე სხვა საგანს და მთელი ზმით ყვიროდა: „აგუნა, აგუნა, ჩამოიარე, ჩვენს მამულს ამოტენა (აიყვანდნენ ხელში ყმაწვილს) ბტევენები, სხვის მამულს ჩხერგი და ფურცლები“. ყოველ ეზოში აწყობდნენ საქანელებს.

ახალი წლის მეორე დღე 2 (15) იანვარი ხალხური დღეობების ციკლში, დასავლეთ საქართველოში ბედობის დღე იყო და სხვადასხვა სახელწოდებითაც ცნობილი.

რაჭაში მას „ფეხის დაპწნა“ ეწოდება. ამ დღეს ყველა ოჯახში მიდიოდა გარეშე „კლოვიარე“. მოვიდოდა თუ არა კლოვიარე, მიაგებებდნენ გვერგვს და დოქით ღვინოს. მას მიჰქონდა ყველიანი ან ქონიანი ვანატეხი. ოჯახის ყველა წევრს „მიუმკლოვდა“. სანამ სუფრასთან დასხდებოდნენ, ყველას ხელები უნდა დაეხანა ღვინით. კლოვიარეს დაათრობდნენ, დაასაჩუქრებდნენ და ისე გაუშვებდნენ.

ლეჩხუმში — ახალი წლის მეორე დღეს, ასევე „ფეხის დაპწნა“ ეწოდებოდა. ამ დღეს ძველად იწვევდნენ ახლად შეძენილ მოყვრებს. სტუმრებს „ფეხი დაპწნის წოულს“ ეძახდნენ. შემოსვლისას თვითიულ

* სვანეთში — შობიდან ახალწლამდე პერიოდს მარუნესგა ეწოდებოდა. იგი ქრისტიანული კალენდარის ორ დიდ მსგეფსს (მარხვის შვიდღიანი ხსნილი) ემთხვეოდა. სიტყვა მარუნესგა ნიშნავს ორთაშუას. მარუნესგა ორჯერ მოდიოდა წელიწადში. ერთი იყო შობა-ახალწლის შორის შუა კვირა და მეორე ადდგომა-ახალკვირის შუა, მარუნესგა ისეთი

მომსვლელს ხელზე ღვინოს გადასხამდნენ და ზედ მარილს მოაყარდნენ — ამას ხელის აშვეებას ეძახდნენ. ვინც ამ დღეს ხელს ჰხანდა სტუმრებს, ის იქნებოდა „მოხელადე“, რომელზეც დამოკიდებული იყო მთელი წლის წარმართვა.

ზოგიერთ ოჯახში ამ ღამეს (სხვაგან თვითონ ახალ წელიწადს) ვახშობობამდე, უფროსი კაცი აიღებდა „კოროლს“, გაუჭრელ შემწვარ ღორის გულს, პატარა, ჭვარსახულ ტაბლას, ჭიქით ღვინოს და ანთებულ სანთელს. ამას ყველაფერს მიიტანდა ვაზის ძირში: კოროლს ვაზს თავზე წამოაცმევდა და ილოცებოდა: „ღმერთო! ბევრი მოაბმევიჩე ჩემ მამულს, ააცილე კოხი, მავნებელი“. ღვინოს იქვე დაღვედა, ღორის გულს, ტაბლას შეჭამდა და შინ შემოვიდოდა.

სვანეთში, უფრო ზუსტად ზემო სვანეთში, ამ დღეს კჭიმტარ, კჭიმტარეშ, კჭიმტობ, კჭიმშტ, კუმშტ, ნანკ — ეწოდებოდა.

კუმტარი ერქვა ახალი წლის მეორე, სხვა ვერსიით — ახალი წლის მომდევნო პირველ 2—3 დღეს. იყო უქმე. სრულდებოდა შიმილიფშუდე: (საახალწლო ჩვეულება „ხელის შენაცვლება“) მეზობლები ერთმანეთს ჯამით პურის ფქვილს (ქალები) და ვერცხლის ფულს (კაცები) უცვლიდნენ. სანამ ეს წესი არ შესრულდებოდა, მანამ ოჯახიდან არაფერს გაასესხებდნენ.

კუმტარის დროს ტყიდან მოზიდავდნენ მუხისა და წიფლის ტოტებს. გააკეთებდნენ კონებს ე. წ. „ნამპპარ-ებს, რომელთაც ვახშობობის დროს სხვენზე შეყრიდნენ დღეობა სჭიმნობ-სა და ლამპრობისთვის. ზოგიერთ თემში კუმტარ-ს სადილ-ვახშმად მორიგე მასპინძელთან იკრიბებოდნენ.

ბერიოღია, რომლის განმავლობაში, ადგილობრივი რწმენის მიხედვით, სამოთხის კარი მუდამ ღიაა და ვისაც სურს, თავისუფლად შეუძლია სამოთხეში შესვლა. რაც უნდა ცოდვილი იყოს კაცი, თუ ის მარტენესგაში გარდაიცვალა, აუცილებლად სამოთხეში მოხვდება. სამოთხის კარები სანთლის არსით, სვანები მთ სანათლი ყორარს უწოდებდნენ.

მარტენესგას განმავლობაში ყოველ მოსახლესთან ყოველდღიურად ცხვებოდა ლემზირები (სალოცავი პურები). დილა-საღამოს სვანეთისა და საქართველოს სხვა კუთხეების სალოცავებს ადიდებდნენ. ლემზირებს, რომლებითაც ხდებოდა წმინდანების და სალოცავების მოხსენება, ლამარიშ ტაბლაშისაგან აცხობდნენ და ისინი უწონაში იყო, ე. ი. გარეშე პირს მისი ჰამა არ შეეძლო. ამ ხნის განმავლობაში ადკვეთილი იყო ქალის ხელსაქმე: ჭრა-კერვა, ქსოვა, რთვა და სხვა; აგრეთვე იარაღისა და სხვადასხვა რკინეულის ხმარება.

მარტენესგას განმავლობაში ზოგიერთ თემში (მაგ. ტხუმარი, ლატალი, იენაში და სხვ.) ხუთშაბუ დღეს დაღუარე ცაში-ი ეწოდებოდა (დღელების ხუთშაბათი). ქალები ნასა-

ამ დღეს ქალები და კაცები ცალკე ასრულებდნენ ლოცვას. კაცები ლოცულობდნენ. ქვემო სვანეთში ახალი წლის მეორე დღეს ლიში ახალი ეწოდებოდა. ამ დღეს მეფეხური, მაკუჩხური მოდიოდა. საქონელს მამაკაცები რქაზე ჩამოაცემევდა პურს, კვერცხს გადაუსვამდა ზურგზე — ბევრა მოიწველო (თუ ძროხა იყო), თუ ხარი იყო — ბევრი ტვირთი ზიდევო. სახლში ღომის მობნევა იცოდნენ. ამ დღეს არც არაფერს გასცემდნენ და არც ითხოვდნენ.

გურიაში ამ დღეს ქათმის ფერხვა ეწოდებოდა. ოჯახში მოდიოდა „მფერხავი“. იგი შევიდოდა საქათმეში და უფერხავდა. ჩვეულებრივ, ეს ახალი წლის მფერხავი იყო (მისი არჩევა ოჯახის სურვილზე იყო დამოკიდებული). ადგილობრივი რწმენის მიხედვით, მფერხავის თვისებებზე იყო დამოკიდებული მთელი წლის მანძილზე არა მარტო ქათმებისა და საერთოდ შინაურა ფრინველის, არამედ მთლიანად ოჯახის კეთილდღეობაც.

მფერხავს აძლევდნენ თიხის ქოთანს, რომელიც ღომის მარცვლებით და კაკლით იყო სავსე. იგი მიდიოდა საქათმეში, მას მიჰყვებოდნენ ბავშვები. შედიოდა, შემოუვლიდა სამჯერ მარჯვნიდან მარცხნივ და შემდეგ ძირს აგდებდა და ამსხვრევდა ქოთანს. ნიგოზს ბავშვები კრეფდნენ, ღომის მარცვლები კი ქათმებს რჩებოდათ. თუ ყველა კაკალი გულსავსე იყო, წლის განმავლობაში კარგი კვერცხი ექნებოდათ. ამის შემდეგ მფერხავს იწვევდნენ სადილად.

აღმოსავლეთ საქართველოში 31 (13. 01) დეკემბერს ყველგან იწყებოდა საახალწლო სამზადისი. ოჯახის დიასახლისი აცხობდა რიტუალურ პურებს: ბედისკვერს ოჯახის ყველა წევრისთვის, კაცის ფორმის პურს, ბასილას, ვაჟებისთვის — სახრეს, ნამგალს, გუთანს, სახნისს, ჩეკს, ლულებს (საინგილო), სამკალ თითს, ხარისთვალას, ქალებისთვის — ჯარას, კრუხ-წიწწლას, ქათმის კლანჭს. აგრეთვე აცხობდნენ: ორმოებს, ღორის ძუძუებს, ძროხის ძუძუებს, ფრთიან ჩიტებს, პურებს — ჭიისთვის, ვაზისთვის, მიცვალებულისთვის, ქათმის ფრჩხილს, ღულს — ახლად დაქორწინებული ვაჟისთვის, მევენახეს ქვევრსა და მაკრატელსაც უცხობდნენ (აღმოსავლეთ საქართველოს ბარში). გარდა ამისა, ქართლში ოჯახისთვის ცხვებოდა დიდი პური და ბიჭებისთვის მკლაფზე ჩამოსაცმელი კვერები. ეს კვერები მათ წყალკუთრთხევაზე უნდა წაეღოთ და იქიდან მობრუნებას შემდეგ უკვამათ.

დიღეს ლოცვას ატარებდნენ ყველიანი და ნიგვზიანი ლემზირებით სვირის აღმოსავლეთის კედლის მარჯვენა სარკმელთან ლამარიას სახელზე.

ლატალის თემში — მარუნესგაში კვირა დღეს კაჩახალი იწოდებოდა. ს. მაცხარიშვილი (ლატალი) — ეს დღე სასოფლო დღეობა იყო.

მთაშიც ოჯახის ყველა წევრისთვის აცხობდნენ ბედისკვერებს. გარდა ამისა, ცხვებოდა ბედისკვერები: კაცთ პური, ხარებისთვის, ძროხებისთვის, ცხვრისთვის, წყლისთვის, ქათმისთვის, სადღვებლისთვის, მეკვლისთვის, ბებერასთვის, რომელიც მთელ ოჯახს უნდა ეჭამა (მთიულეთ-გუდამაყარი). ზოგა მეკვლისთვის განკუთვნილ საკვლელს ამ დღეს აცხობდა. იგი მხოლოდ კიტებით (ფიჩხით) უნდა გამომცხვარიყო. გამომცხვარ საკვლელს გულს ამოუღებდნენ მრგვალად, შიგ ჩაუღებდნენ ერბოს და კვინტ შაქარს. ერბო და პური ბარაქაა, შაქარი კი სიტკბოო (ხევი). ხევისურულ სამეკვლეოს სპეციალური საჭრელებლებით აჭრელებდნენ. მასზე გამოსახული იყო: ჯვარი, კაცი, სახნისი, ძროხა, ცხენი, მარცვლეულის თავთავი და სხვა. ფშაურ სამეკვლეოს გოგა ერქვა. ყველგან წესად იყო რიტუალურ პურებზე მკითხაობა. თუ პური კარგად გამოცხვებოდა, ამოიწვედა, ან კარგი ფერი ექნებოდა, მაშინ ეს სიკეთის მომასწავებელი იყო, თუ არა და ცუდის.

ბარში ცხრილზე ან ტაბლაზე დააწყობდნენ: წვრილ კვერცხებს, ცივად მოხარშულ დედალს, ინდაურს, ღორის თავს, ჩურჩხელას, გოზინაყს, ჩამიჩს, ვაშლს, ღვინოს, არაყს, ნაზუქებს, რიტუალურ პურებს. ქართლში დადგამდნენ ჯამს წყლით, ღვინით, თაფლით, რომელშიც პურის დიდ ლუკმებს ჩაყრიდნენ. ამგვარად გამზადებულ საახალწლო სანოვავეს ქართლში აბრამიანს უწოდებენ, ხოლო კახეთში საკვლევეარს. ძველად, როგორც სულხან-საბა ორბელიანის განმარტებიდან ჩანს, აბრამიანს „შაქრით და თაფლით ღვინის ბოლიწო“-ს უწოდებდნენ. აბრამიანი თუ საკვლევეარი, უმეტეს შემთხვევაში მზადდებოდა საღამოს მეორე დღისთვის. ზოგჯერ აბრამიანზე ტყვიასაც დებდნენ.

საინგილოში, შუა ღამეს, როდესაც ყველას ეძინა, ოჯახის დიასახლისი ართავდა ბამბის ძაფს. ოჯახის უფროსი ფხიზლობდა და საუბრით ართობდა მეუღლეს. როდესაც ძაფი დაირთვებოდა, ორივე ჩუმად, ოჯახის ყველა მძინარე ვაყს მაჯებზე ძაფს შეაბამდნენ, რომელიც მათ სამი დღე უნდა ეტარებინათ. ახლად დართულ ძაფს ყველაფერს ახვევდნენ: დედაბოძს, ავეჯს, ჭურჭელს და სხვა.

ამ დღის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან რიტუალს აღმოსავლეთ საქართველოში მთაში თუ ბარში, შეშის მოტანა წარმოადგენდა. გარდა იმისა, რომ ოჯახს საწვავი შეშა უნდა მოემარაგებინა, მას ტყიდან გარკვეული რიტუალისთვის განკუთვნილი ხე უნდა მოეტანა. ქართლში ეს ხე მუხისა უნდა ყოფილიყო და სათარი ეწოდებოდა.

მთიულეთში უღელი ხარით მოიტანდნენ დიდ ხეს — საახალწლოს, ჩადებდნენ შუა ცეცხლში და დიასახლისი იმაზე გამოაცხობდა ბედისკვერებს. გარდა ამისა, ყველას უნდა მოეტანა ბებერად წოდებული ხე, რომელზეც

მოგრეხილი წნელით ერთი ან ორი პატარა „ნაკრი“, ანუ ნეკერი იყო შეხვეული. ბებერას კარებზე მიაყუდებდნენ.

გულდამაყარში ბებერა იფნის ხე იყო, რომელიც ისეთი სუფთა უნდა ყოფილიყო, რომ არცერთი კაბი არ ჰქონოდა.

ეს წესი ერწო-თიანეთშიც დასტურდება.

ხევში ბებერას ნაცვლად, ამ ღამეს ახალგაზრდებს ასკილის ტოტები მოჰქონდათ, პატარ-პატარებად ჰკრიდნენ და ყველგან აწყობდნენ: ბავაში, ფქვილში, სიმინდში, სახლის ფანჯრებზე. ამ ნაწილებს მახვილს ეძახდნენ, ასკილის დაწყობას კი დამახვილებას. ეს ღამე დამახვილება ღამე იყო ან კუმეტი. ზოგჯერ მახვილს ოჯახში მეკვლე უკეთებდა. ზოგჯერ ასკილის ტოტებთან ერთად ნახშირსაც დებდნენ. ყოველივე ეს ეშმაკის, ავი სულების საწინააღმდეგოდ კეთდებოდა.

31 (13. 1) დეკემბერს მოტანილ სათარს, ბებერას ცეცხლში ჩადებდნენ. სასურველი იყო, რომ საახალწლო ცეცხლი დიდხანს არ ჩამქრალიყო. მთაში, ბებერასთან დაკავშირებით მეტად საინტერესო რიტუალი სრულდებოდა. გულდამაყარში, ისევე როგორც საქართველოს სხვა კუთხეებში, ხის ძელს ცეცხლში ჩადებდნენ. თუ ნაპერწკალი გავარდებოდა, ცუდის ნიშანი იყო. თუ კარგად დაიწვებოდა, სიკეთის მომასწავებლად ითვლებოდა. ცეცხლში ჩადების წინ, ბებერას თავში, შუაში, ბოლოში ჯვარედინად თაფლს და ერბოს წაუსვამდნენ. ზოგი თაფლს და ერბოს ჯერ საკიდელს წაუსვამდა და შემდეგ ბებერას. ბებერაზე ბიჰს გადასვამდნენ. მას აუცილებლად უნდა გაეცინა. ამის შემდეგ იმართებოდა დიალოგი. უფრო ძველად კი, ბებერას შემოტანის შემდეგ, ოჯახის უფროსი მართავდა დიალოგს დიასახლისთან:

- ბერი მოდის ბერობითა!
ცხენ-აბჯარი ჩამართვით,
წინაც მამეგებენითო.
- ბერი რას ბრძანებსო?
კაციანობას, საქონიანობას, კარგა ყოფნასა და მხიარულობას.

ერწო-თიანეთის წევსურულ ოჯახში კარგად რომ დაღამდებოდა, დიასახლისი გარედან შემოიტანდა ბებერას და დაიძახებდა:

- მამიდიან ბებერანი!
- რას მაიძახიან? — დაუძახებდა ვინმე.
- ლხინსა, გახარებასა. ტომარანი მიკიდიან ლხინიანი,

თხილიანნი, ნიგვზიანნი. ბევრსამც ახალწელს ილოცავთ,
მომილოცნია. მრავალი ახალი წელი გამაგვეცვალოსთა,
მშვიდობისა, რგებისა, გახარებისა, ბედნიან დავლათიანობისა.
ქალისა დროზე გათხოვებისა, ვაჟისა ცოლის აღრე მოყვანისა.

ბებერაზე ვადამჯდარი ბავშვი თავის მხრივ დაილოცებოდა: „ღმერთო
დალოცვილო, შენი მახვეწურნი ვართ. საქრისტიანოს დამაარსებელო, ბევრ
წელიწად-ქრისტე გვალოცვინე. მშვიდობისი, რგებისი, გახარებისი. შენ ნუ
დაღლევ ჩვენ სახლში, მაუმატე ბებერათ მამჭრელს, ბებერათ გამკეთებელს,
ბებერათ მამყვანს, ბებერათ ვადამჯდომს. პურსა, წულსა, სუყველას მაუმატე“.

ამ ღამეს მთიულეთში საქონელს მაგრად დააბამდნენ, რომ არ აშვეებუ-
ლიყო, რადგანაც მომავალ წელს, ხალხის რწმენით, საქონელი გადაიჩეხებოდა
ან მგელი ჭეშამდა. ხევში ბავშვებმა ქანაობა (ცივაობა) იცოდნენ. ამავე ღა-
მეს ფშავ-ხევსურეთში, ხოლო გამთენიისას მთიულეთ-გუდამაყარში, ყველა
ოჯახიდან ხატში მიდიოდა მეკვლე. ფშავში თითო ქადა, საწირავი და სანთე-
ლი მიჰქონდათ. ზოგ ხატში, მაგ. კობალაში, წინასწარ ლიტანია დამისთვის
(ახალწლის წინა ღამე) არჩეულ საკლავს მიიყვანდნენ. ხევსურეთში არაყი
და იმდენი წულის სანთელი მიჰქონდათ, რამდენიც ოჯახს მამაკაცი
ჰყავდა. მთიულეთში — წულის და კომლის სანთელი; გუდამაყარში სამი ად-
ლი სანთელი და თაფლი. აქვე ზოგან ღამით მიდიოდნენ და მთელ ღამეს იქ
ათენებდნენ. მიჰქონდათ ხავიწიანი ქადა, მოსალოცავეები, პური, ყველი, სას-
მელი, მიყავდათ საკლავი.

ხატში მისული მეკვლე ხატს მიესალმებოდა და შიგნით შევიდოდა. მას
მიესალმებოდნენ. „მოხვედ მშვიდობითა, ბევრ ახალ წელსამც ილოცავ, ერთს
ამასა, ათი ათას სხვასა, პურიანს, წულიანს, სახელ-სარგებლიანს“ (ხევსურეთი).
მეკვლეები ღამეს ხატში ათენებდნენ.

ხევში, სოფ. გერგეტში, სადაც მთავარი სალოცავი წმ. სამებაა, ახალ-
წლის წინა ღამეს განსაკუთრებული წესები სრულდებოდა. წმ. სამებამ სოფ.
გერგეტს ხევში განსაკუთრებული პრივილეგიები მიანიჭა. გერგეტელს ქალის
თხოვაზე ვერავინ ვერ ეტყოდა უარს. ყველა სუფრაზე გერგეტელი სასურ-
ველი სტუმარი იყო. ამ სოფლის გამორჩეულობა ახალწლის რიტუალშიც აი-
სახა. საღამოს წმ. სამების დეკანოზი სოფ. გერგეტში, თავის ოჯახში გამოცხო-
ბილ ცხრეულებს (პურის ფქვილისგან გამომცხვარი პატარა თხელი
პური, ან როგორც ხევში ეძახიან, პეკლები) ამადლებული ადგილიდან
გადაუყრიდა ხალხს და დალოცავდა. ცხრეულები ყველას თავიანთი ხარების-
თვის უნდა ეჭმია — ხვნაში მუხლი ექნებათო. გერგეტელი და სტეფანწმინდე-

ლი (ყაზბეგი) დეკანოზები წმ. სამებაში ათენებდნენ ღამეს. ვახშმისა და მეკვლეების ხატში გასტუმრების შემდეგ ყველგან კარები იკეტებოდა და ზღურბლზე გადაბიჯება შიგნიდან თუ გარედან იკრძალებოდა.

ყველა ცდილობდა ახალ წელს სუფთა, ახალი ტანსაცმლით შეხვედროდა. ასუფთაებდნენ სახლს. ყველა განათხოვრებული ნივთის თუ საქონლის დაბრუნებას ცდილობდა, ახალ წელს მშვიდად და მხიარულად დახვედრას. გამთენიისას ხატში ხუცესი კვალს დაიჭერდა, გარეთ გავიდოდა, შემოიტანდა თოვლს და ფეხზე მდგარ ჩეკვლებს გადააყრიდა, თან იტყოდა: „ესრ თეთრად აყვავდით! წელიმც კაისა გამოგეცვლებისთ, პურიან-წულიანი, სახელ-სარგებლიანი, მშვიდობისა და კარგად ყოფისა!“ დარბაზში მყოფნი პასუხობდნენ: „აგემც შენ გამოგეცვლება ბევრ ახალი წელი, მშვიდობისა, კარგა ყოფისა, პურიან-წულიანი“ (ხევსურეთი). ერთმანეთს არყით დალოცავდნენ. შემდეგ მზის ამოსვლისას ხუცესი გარეთ გავიდოდა, ზარს დარეკავდა. შიგნით მეკვლეები რიგ-რიგობით წილის ყრის შემდეგ გარეთ გამოვიდოდნენ. ხუცესი გარეთ დადგმულ ლუდიან თასთან იხუცებდა და ყველა მეკვლეს ლუდს გაუატანდა სახლში. ზოგან ხატიდან მეკვლეებს ლუდთან ერთად მწვადიც მოჰქონდათ. ფშავეში ზოგან ახალწლის დილას მეკვლეების მოყვანილ ჭედილას კლავდნენ, რის შემდეგაც გარეთ გასული ხევისბერი ზღურბლზე დადგებოდა და მეკვლეების მიწოდებულ გოგას 3-ჯერ შემოაგორებდა. დაჭრელებული მხრიდან დაცემა კარგის ნიშანი იყო, უკულმა კი ცუდისა. ხევისბერი მარჯვენა ფეხს გადაბიჯებდა ზღურბლს და იქ მყოფთ მიულოცავდა. გოგას ლუკმობით დაანაწილებდა, თაფლიან ჯამში ჩაყრიდა და ყველა მეკვლეს თითო ლუკმას დაუბრუნებდა. წილის ყრით ირჩევდნენ სამ მეკვლეს, რომლებიც თაფლიანი ჯამით და პურით მთელ სოფელს მიუკვლევდნენ და კვლავ ხატში ბრუნდებოდნენ. ხევისბერი მაგ. კოპალაში, წყალზე წავიდოდა მისაკვლევად. თან წაიღებდა პატარა პურს და ყველს და წყალში ჩააგდებდა. წამოიღებდა წყალს, რომელიც აიი ა ზ მ ის სანაცვლო იყო. სანამ იქ მყოფი ხალხი მოხარულ საკლავს შეექცეოდა, ხევისბერი მიცვალებულებს, განსაკუთრებით უპატრონოებს შენდობას ეტყოდა. ქეიფი ღამემდე გრძელდებოდა. ოჯახს მეზობელიც შეჰყავდა გარეშე მეკვლედ სახლში, მეტადრე პატარა — ანგელოზიაო.

როგორც აღინიშნა, მთიულეთში მეკვლე დილით მიდიოდა ხატში. მივიდოდა, მიესალმებოდა, ილოცებდა, სანთელს დაანთებდა და უკან გამობრუნდებოდა. გუდამაყარში, იქ სადაც ღამეს ათენებდნენ, დეკანოზი რომელიმე ახალგაზრდას აირჩევდა. ეს უკანასკნელი გარედან თოვლს შემოიტანდა, გადააყრიდა იქ მყოფთ და იტყოდა: ასე თეთრად დაბერდითო. თან დაუმატებ-

და: „შემოდგი ფეხი, გწყალობდეთ ღმერთი. ფეხი ჩემი, კვალი ანგელოზისა“. ხატში ახალ წელს ხატის მსახურები აუცილებლად უნდა განბანილიყვნენ მდიწარეში.

მთელ საქართველოში სახლში შესვლისას მეკვლეები პირველად ზემოთ ხსენებულ მილოცვის ფორმულას იტყოდნენ. ამის შემდეგ, თავის სიტყვებსაც დაუმატებდნენ. ზოგან თოვლის შეყრაც იცოდნენ, ზოგან თაფლიან პურს შეჭამდნენ. საერთოდ თაფლი საახალწლო სუფრის განუყოფელი ნაწილია, ვინაიდან იგი მომავალი ტკბილი ცხოვრების სიმბოლოა. ხევსურეთში, სადაც მეკვლეს ხატიდან ლუდი მოჰქონდა, სახლში შესვლისას მთელ ოჯახს და საოჯახო ნივთებს მოასხურებდა, თან იტყოდა: „აგრემც ახყვავდებით, აგრემც ახფუვდებით“. შემდეგ იგი მიდიოდა ცეცხლთან, შეუჩიჩხინებდა ჯოხს და რამდენი ნაპერწკალიც გავარდებოდა, იტყოდა: „ამდენი საქონელი, ამდენი ქალი, ამდენი კაცი“.

მთითუღეთში შინაური მეკვლის მოსვლის შემდეგ ოჯახის ყველა წევრს უნდა შემოეტანა გარედან თოვლი და ისევე მოქცეულიყო, როგორც მეკვლე. მეკვლე კაცთ პურს სახლის ერთ ნაწილში დაყრილ ხორბალს სამჯერ შემოავლებდა. თუ დაჭრელებული ზედაპირით ზემოთ დაეცემოდა კარგ ნიშნად ითვლებოდა, თუ არა პირიქით. ამ ხორბლიდან სამ მარცვალს აიღებდნენ და სათესლე გოდორში ჩაყრიდნენ. გარეთ გასულს ზოგან პირველად ფრინველი უნდა დაენახა ადამიანის ნაცვლად, რომ ავადმყოფობა არ შეყროდა (გუდამაყარი), ზოგან ხშირი ტყისკენ უნდა გაეხედა (ქართლი), რომ უხვი მოსავალი მოსულიყო.

შინაური მეკვლის შემდეგ ოჯახს გარეშე მეკვლე მოჰყავდა, რომელიც იგივე წესებს ასრულებდა. გარეშე მეკვლესთან წინასწარ იყვნენ შეთანხმებულები. მივიდოდნენ მასთან სახლში, კენჭს ესროდნენ მის კარებს ან დაუკაჟუნებდნენ, დაძახება არ შეიძლებოდა. ზოგან ამბობდნენ: ახალ წელს თუ დაიძახე, მთელი წელიწადი ბოჩოლა იბღავლებსო. მეკვლეს შეეძლო რაიმე განსაკუთრებული, მაგ. სიტკბო მოეტანა სახლიდან. მას კარგი „კვალი“ უნდა ჰქონოდა, სასურველი იყო წესიერი, მდიდარი, სახელოვანი კაცი ყოფილიყო. ზოგან ბავშვს შეატანინებდნენ კვალს. ოჯახში მეკვლის მისვლის შემდეგ „დაჭერილი კვალი“ იხსნებოდა და შესაძლებელი ხდებოდა თავისუფალი მიმოსვლა.

აღმოსავლეთ საქართველოს ბარში მეკვლეს უფრო მრავალფეროვანი რიტუალის ჩატარება უხდებოდა. აქ მეკვლე ხატში არ გადიოდა. დილით საკვლევებს, აბრამიანს ანთებულ სანთლებს მიაკრავდა, აიღებდა და გარეთ გა-

ვიდოდა. ზოგჯერ საკვლევებს ორი კაცი აიღებდა ხელში (კახეთი). ერთი იტყოდა: „წავიდა ძველი წელი“. მეორე — „მოვიდა ახალი წელი“. ამ დროს თოფებს ისროდნენ, თან ამბობდნენ: „ცუდი წელი წავიდეს, ახალი წელი მოვიდეს“. თოფების სროლით ავი სულეების განდევნას ცდილობდნენ. მეკვლე მოვივლიდა ყველა სამეურნეო ნაგებობას და ყველას და ყველაფერს მიუკვლევდა. ზოგი ხარს ზურგზე კვერცხს გადაატარებდა: ასე გაჭედილი, ასე საეცე იყავიო. მთიულეთში წყლიდან მოტანილ ყინულს წაუსვამდნენ და ეტყოდნენ: ყინვა-სეტყვისგან ნურაფერი გვევნება, მრავალ ახალწელს დაესწარიო ქართლში კვერცხებს ბოსელში შეაგორებდნენ. საქონელს წელზე გადაუსვამდნენ ხელს და ეტყოდნენ: ასე მთლიანად დაესწარ მრავალ ახალ წელსო. ყველას ჩამოუვლიდნენ და ბოლოს კვერცხებს იქვე, მთელი ღამის განმავლობაში დანთებულ ცეცხლში წვავდნენ და ჭამდნენ. ქალი საქათმეში შევიდოდა, შინაურ ფრინველს წყალს დაუსხამდა და ბლომად საეცეკს დაუყრიდა, თან ეტყოდა: დამეზარდოს ამდენი ქათამი, იხვი, ბატი და სხვა.

თუშეთში დიასახლისი ოჯახს რომ სუფრას გაუშლიდა, წავიდოდა ბოსელში, თან „წყაროს კვერს“, პატარა ჭურჭლით უმძრახ წყალს, წყაროდან მოტანილ ქვიშას, ცხვრის კურკლს და ძროხის ნაკელს წაიღებდა. ბოსელში კვერს შეაგორებდა, საქონელს ხმადაბლა მიულოცავდა, ქვიშას, კურკლს და ნაკელს შიგნით შეყრიდა, საქონელს უმძრახ წყალს გადააპკურებდა, კვერს გადაამტვრევდა, ხარებს და ფურებს შეაჭმევდა.

აღმოსავლეთ საქართველოს ბარში მეკვლე შევიდოდა ვენახში და წითლად შეღებილ კვერცხებს შეიტანდა. ვაზს თავის ბედისკვერს გადაატეხავდა, მიულოცავდა და მის ძირში მამალს დაკლავდა. ქართლში მეკვლე სამ ძირ ვაზს გასხლავდა და როცა მამალს დაკლავდა, იტყოდა: ბევრი ღვინო მოგვივაო. მამალს სახლში მოხარშავდნენ და შეექცეოდნენ. მეკვლე სადაც კი შევიდოდა, ყველგან ზემოთ ხსენებულ სიტყვებს ამბობდა. სახლს სამჯერ შემოუვლიდა, საკვლევს კარებზე სამჯერ დაარტყამდა და იტყოდა:

— გამიღეთ კარი!

— რა მოგაქვს? — ჰკითხავდნენ შიგნიდან.

— ორმოდან პური, ქვევრის ღვინო, სიმრთელე და კარგად ყოფნა.

გაუღებდნენ კარებს და იმავე ტრადიციულ მისალოცს გაიმეორებდა.

აღსანიშნავია, რომ კახეთში ქათმის მეკვლე და გარეშე მეკვლე, რომელიც

1 იანვარს მოდიოდა, ერთიღაიგივე პიროვნება იყო. გარეშე მეკვლე რომ შემოვიდოდა, ხორბალს ან სიმინდს გადაუყრიდნენ და იტყოდნენ: ბევრი მძღარი კრუხ-წიწილა გვეყოლებათ. არ შეიძლებოდა მეკვლე კოჭლი, ხეიბარი ყო-

ფილიყო — წიწილებიც ისეთები გამოვლენო. მიაჩნდათ, რომ ქათმების გამ-
რავლებისთვის სიმინდისა და ხორბლის გადაყრა კარგი იყო, მეკვლისთვის კი
ზიანის მომტანი, ციებ-ცხელებაც იცისო. კრუხი საბუღარში რომ ჩამჯდარიყო,
მეკვლეს ფეხმორთხულს დასვამდნენ, გარემო ხორბალს და სიმინდს შემო-
უყრიდნენ. ზოგჯერ ბავშვს დაისვამდნენ ფეხით და ცერზე ხორბალს დააყ-
რიდნენ — ბევრი წიწილა გვეყოლებო. კახეთში მღვდელი ახალ წლის ღამეს
ყველა ოჯახს ჩამოუვლიდა და აკურთხებდა.

ამ დღეს ინგილო მეკვლის მიერ ჩატარებული რიტუალები ძალზე ჰგავს
აღმოსავლეთ საქართველოში დამოწმებულ წესებს. მაგრამ მცირეოდენი გან-
სხვავების გამო, მოვიტანთ ინგილოურ ვარიანტს.

დღლით ადრე, ოჯახის უფროსი საკენკიანი აბგით და ჩაფით მიდიოდა
წყალზე, ხელ-პირს იბანდა, ღმერთს ასხენებდა, დოქს აავსებდა, აბგის საკენ-
კიან მხარეს წყალში ამოავლებდა, ცარიელში თხილის ყვავილიან ტოტებს ჩა-
აწყობდა და სახლში ბრუნდებოდა. კარებთან იმართებოდა ზემოთ ხსენებუ-
ლი სახის დიალოგი, რის შემდეგაც შედიოდა შინ. თხილის ტოტებს თხილისა
და ხორბლის შესანახ ყუთზე დებდა, საკენკს ვადაბნევედა და რამდენჯერმე
იტყოდა: „ღმერთო, ქურმუხის საყდარო, ნუ მოგვაკლებ პურსა და სარჩო-
საბადებელს“. შემდეგ მთელი ოჯახი კერას შემოუსხდებოდა. ოჯახის უფროსი
სხვენზე წინა დღით შემოწყობილ ლარტახებს (კაკლის ტოტები) ჩამოიღებდა
და ყველას დაურიგებდა. ჯერ თვითონ, ხოლო შემდეგ დანარჩენები. კერას
„შეუტყლაშუნებდნენ“. კაკლის კანი დასკდებოდა და ტკაცანზე ოჯახის უფ-
როსი იტყოდა: „ღმერთო გაგვამრავლე, ყველასფრით გაგვაბენიერე“. 1 ან
2 ლარტახს კვლავ სხვენში ინახავდა. გამზადებულ ხონჩას, ოჯახის უფროსთან
ერთად, ოჯახის წევრები წაიღებდნენ ვენახში ვაზის მისაკვლევად. ერთ ყვე-
ლაზე კარგ ვაზთან დადგებოდნენ. ოჯახის უფროსი გასხლავდა, ააგებდა, ჭი-
გოების ჩარჭობის დროს ნიადაგს ღვინით მოალბობდა და ვაზის ძირში წი-
თელ მამალს დაჰკლავდა, წითელ ფრთებს მოაგლეჯდა და ბამბის ძაფით ჭიგო-
ზე და ვაზზე მიაკრავდა, თან ილოცებდა. თითო ლუკმა პურს თაფლში და ერ-
ბოში ამოაწობდნენ და შეჭამდნენ, თითო ჭიქა ღვინოს დალევდნენ და სახლში
დბრუნდებოდნენ. უკვლევდნენ ბოსელს. საქონლისთვის გამომცხვარ კვერს
რქებზე გადაატეხავდნენ და შეაჭმევდნენ. სახლში მობრუნებულები თავიანთ
ბედისკვერს ჭამდნენ და ელოდნენ გარეშე მეკვლეს.

მეკვლის მისვლის შემდეგ, ოჯახის ერთ-ერთი წევრი უმძრახად წყალზე
მიდიოდა და მიჰქონდა ნიჭი (ხვესურეთი), ნაყარი (ფშავი), წყლის კვე-
რი (მთიულეთი, თუშეთი), წყალთკვერი (გუდამაყარი), ნაკმაზა

(ქართლი). ზოგი ზემოდან ყველს, ერბოს, ნახშირს, ჩალას, მატყლს დაადებდა, ან მხოლოდ ცარიელ პურს ჩააგდებდა. თუშეთში კვერს წყალთან გააგორებდნენ და წყალს იღბალს მოსთხოვდნენ. წალმა დაცემული კვერი იმ წელს ოჯახს იღბალს უქადდა. პურის პატარა ყუას, ყველს, მატყლს წყალში ჩააგდებდნენ, 3-ჯერ წყალს ამოიღებდნენ და დაღვრიდნენ, თან ამბობდნენ: „ჩვენ ყანა მაძლარი-დ დიდოს ყანა დამპალი“. ბოლოს აავსებდნენ თუნგს, წყაროს პირიდან 3 ქიტ ქვიშას აიღებდნენ, იქვე მოძებნილ ცხვრის კურკლებს და ძროხის ნაკელის გამხმარ კოფხალს სახლში წამოიღებდნენ. ცდილობდნენ გზაში არავინ შეხვედროდათ. თუ ვინმე შეხვდებოდათ, ცდილობდნენ მისთვის უმძრახად სათავე მხარზე გადაევლოთ. ბედ-იღბალი სათავე მხარეზე გადამსვლელისათ. ოჯახშიც შეაგორებდნენ კვერს, ოჯახს მიულოცავდნენ და მიტანილ წყალს კერის გარშემო მიაპკურებდნენ. საჭმლის დასამზადებლად ამ წყალს ხმარობდნენ და ბავშვებს პირს ამ წყლით დააბანინებდნენ.

მესხეთში ახალ წელს ოჯახიდან დილით ადრე კაცი ბელიდან ამოიღებდა ხორბალს, ვედროში ჩაპყრიდა, წყალზე გაიტანდა და იტყოდა: „წყალო და წყლის დედაო, ბრძენმა შემოგიტვალაო, როგორც შენ ხარ ულეველი, ისე ჩვენი ოჯახი იყოს ულეველი“. ნახევარ ხორბალს წყალში ჩაპყრიდა, მეორე ნახევარს წყალს დაასხამდა და სახლში წამოიღებდა; შემდეგ წყალს გადაწურავდა და ხორბალს ბეღელში დაპყრიდა — „ეს ბრძენმა გამოგიგზავნაო“. მდინარის ნაპირას სხვებზე ადრე ხორბლის მოზნევა კარგ ნიშნად ითვლებოდა. ყველაფერი ეს უბრად უნდა გაეკეთებინა, ისე რომ ოჯახის წევრებსაც არ გაეგოთ.

ქართლში დიასახლისი სიმინდს ან ქერს ხელსახოცში გაახვევდა და წყალში ჩააგდებდა, თან იტყოდა: „წყალო ეს ნაკმაზი შენა და წრეულს ბევრი წვრილფეხი დამეზარდოს“. ზოგი წყალთან ქვაზე დადებდა კვერს, ზოგიც წყალში ჩააგდებდა და იტყოდა: „წყალო ნიჭი მოგიტანე, ბედი გამამაყოლოო“, ან „წყალო მომილოცნია, ახალწლის კვერი მომიტანია. ჩემიანს ყველას ერიდე, არც არაი ვინმე ჩაიხრჩოს, არც ძროხა. წელს ამას დასჯერდი“. ხევსურეთში ცდილობდნენ წყალთან ერთად მთის ბროლიც მოეტანათ, რომელსაც ძროხებთან ყორეში ამაგრებდნენ, იმ მიზნით, რომ საქონელს თეთრი ხბო მოეგო.

ხევში, გუდამაყარში ახალ წელს ახალგაზრდები ქანაობდნენ (ცივაობდნენ). განსაკუთრებით სასარგებლოდ ითვლებოდა ქალებისთვის — წელი გაუმაგრდებათ. ხევში ახალ წელს, სოფ. გერგეტისა და სოფ. კარკუჩის გარდა, ყველგან იკვლებოდა ღორი. საკლავს ტუჩს აპყრიდნენ და სახლის კარებზე

ამაგრებდნენ ეშმაკის საწინააღმდეგოდ. საახალწლო სუფრაზე ღორის ხორცა აუცილებლად უნდა ყოფილიყო.

ოჯახში რიტუალის მომთავრების შემდეგ, მთიელი მამაკაცები ხატს უბრუნდებოდნენ და ილხენდნენ.

ახალ წელს ხევსურეთში (ერწო-თიანეთშიც) „დარბევა“ იცოდნენ. ხუცესი აირჩევდა დასტურებს და სოფელში „საქურდლად“ გააგზავნიდა. მოიპარავდნენ ხორცს, არაყს, ქადას, თხილ-კაკალს და სხვა. წაღებულ ნადავლზე მეორე დღეს ოჯახის პატრონს მიიწვევდნენ, ვინაიდან მან ქურდების დაჭერა ვერ შეძლო, ვალდებული იყო ხატში ჯარიმა, არაყი და ლუდი მიეტანა. თუ პატრონი ქურდებს დაიჭერდა, მათ არაყით დაათრობდა და თოკით დააბამდა, თან ხუცესს შეუთვლიდა: სახსარი (გამოსასყიდი) მოიტანეო. მეორე დღეს ხატიდან გამოგზავნილი დასტურები არყით და ლუდით თავიანთ ამხანაგებს გამოიხსნიდნენ.

ახალ წელს, დილით, არხოტიდან საკლავების გატაცება სცოდნიათ. შუა დღეს ხალხი და ხატიონი შეებრძოლებოდა ერთმანეთს. ხალხს „შურისძიების“ სურვილი ჰქონდა. თოფებით, ხმლებით „იბრძოდნენ“. რამდენი თოფიც გავარდებოდა, იმდენი დავარდებოდა, ვითომ დაიჭრა. ხუცესი ყველას არყით „მოარჩენდა“. შემდეგ იტაცებდნენ ხატის დიასახლისს. შესვამდნენ მარხილზე და გაიქცეოდნენ. დანარჩენები დაედევნებოდნენ. იმართებოდა ხელ-ჩართულა ძბროლა და ქალიც გამარჯვებულის იყო.

გულამაყარში, ზოგან ახალ წელს ოჯახიდან ხატში მივიდოდნენ, მიეპარებოდნენ დეკანოზს, თოვლში ჩააგდებდნენ. შემდეგ ხელის კვრით სახლამდე მიიყვანდნენ. თოვლში ამოგანგლულები მივიდოდნენ ოჯახში და ყველას დალოცავდნენ.

ხევში, გათენებისას გერგეტელი და სტეფანწმინდელი (ყაზბეგი) დეკანოზები წმ. სამებიდან დროშებით ჩამოვიდოდნენ სოფელში, „ნაბულთ ბანზე“ (სოფ. გრგეტი) დადგებოდნენ და პირველად ახალ წელს გერგეტელებს მიულოცავდნენ. თავშეყრილ ხალხს დეკანოზები ამწყალობებდნენ. ყოველი დამწყალობებულის შემდეგ ხალხი ამბობდა: ამენ შენს მადლსა!

როდესაც კარგად ინათებდა, დეკანოზებთან მოვიდოდნენ მიცვალებულთა პატრონები ხილიანით (ხილი და ტკბილეული) და კუტებით (ერბოში მომწვარი გულიანი კვერებით). დეკანოზი იღებდა ამ საწირს, მიცვალებულთა შენდობას ეტყოდა. შემდეგ ბავშვებს ბანიდან ხილიანთს და კუტაბებს გადმოუყრიდნენ.

მზის ამოსვლის შემდეგ დეკანოზები ხატებით ბანიდან ჩამოვიდოდნენ და დიდების სიმღერით ყაზბეგისკენ გაემართებოდნენ. ყაზბეგთან მათ მუხლის მოყრით მხოლოდ ხეთაგურები ხვდებოდნენ. ყველა ხეთაგეთა უბანში გაე-

მართებოდა, სადაც წმ. სამების ნიში იყო და ხატებს დაასვენებდნენ. ნინოს თაროზე გაშლიდნენ ვახტანგ VI-ის მიერ იესე ხეთაგურისადმი ბოძებულ სიგელს და დეკანოზები ხეთაგურების მილოცვას და დამწყალობნებას იწყებდნენ. დამწყალობნებისას დეკანოზები იგონებდნენ, რომ ვახტანგ VI-მ იასეს ჯილდოდ სოფლები: სიონი, გარბანი, თოთი მისცა. იასეს უარი უთქვამს და უთხოვია: ახალ წელს გერგეტელებმა წმ. ნინოს ჯვარი პირველად ჩემ კარზე მოასვენებო და ახალი წელი ისე მომილოცონო. დასასრულს დეკანოზი ნინო-თან კლავდა ხეთაგურების საღმთო ცხვარს. შემდეგ საკვლევართ ხელში, დეკანოზი ხეთაგურების ოჯახებს დაივლიდა. ჯერ უხუცესთან შევიდოდა და იტყოდა: „შემოვდგი ფეხი, გწყალობდეთ ღმერთი. ფეხი ჩემი კოლი წმ. სამებისა“. შემდეგ მივიდოდა ოჯახის კერასთან და საკვლევარს სამჯერ მოაბრუნებდა. ოჯახი მეკვლევს უმასპინძლებოდა. დეკანოზი საკვლევს ბოლო ოჯახში ტოვებდა. საღამოს დეკანოზები წმ. სამების ხატს, დროშებს ისევ გერგეტეში წაიღებდნენ, კვლავ დამწყალობნებდნენ ხალხს და ისევ წმ. სამებაში აიტანდნენ. ვიდრე ხატები სამებაში არ იყო დაბრუნებული, მანამ სოფელში უცხო პირის შესვლა-გასვლა აკრძალული იყო. როდესაც ხატების აბრძანებას დააპირებდნენ, ორ ახალგაზრდას თითო დროშას მისცემდნენ და აჯიბრებდნენ, ვინ პირველი აიტანდა წმ. სამებაში.

თუშეთში 1 იანვრის ღამეს თასეებ ჩამოის ღამეს ეძახდნენ. საჯარეში შეკრებილი მთელი გვარი ხატიდან დროშასთან ერთად თასების ჩამოტანას ელოდა. იმართებოდა ღვინო.

ვინაიდან ახალი წელი ბედობის დღეა, ხალხის ყოფაში მრავალი აკრძალვა არსებობდა.

აღმოსავლეთ საქართველოში ახალწლის პირველ დღეს იკრძალებოდა: ცეცხლისთვის სულის შეებრვა — მუცლის ბერვა იცისო; გადაფურთხება — ხველიანი, ხანტიანი ვიქნებითო (ქართლი); თმის დავარცხნა — თხელი ყანა მოგვიყვავ; ჯარას და თითისტარს დამალავდნენ — ვინც ნახავს იმას ახალ წელიწადს თავბრუსხვევები ექნებაო; ტილს არ მოჰკლავდნენ — წიწილზე ფეხი მოგვიხვდება და გავგეჰყლიტებაო. არ დაიძახებდნენ — წიწილას წივილი ეცოლინებაო ან ბოჩოლა იბდავლებსო ან კეთილი ანგელოზები დაფრთხებიანო (ხევი).

სახლს არ დაგვიდნენ — ქარი წაიღებს პურის ნათესებსო;

ძველი ხაში ახალწლის დადგომამდე უნდა ეხმარათ: ახალ წელს კი ახალი უნდა გაეკეთებინათ. ამაზე ამბობდნენ: სატკივარი რამე რომ მოდის ოჯახში, იტყვის: — „არა, აქ რა გვინდა, ხაში არის გაახლებული“. თხილ-კაკალს არ

დაამტკვრევდნენ — ჭურჭლის მტკრევა იცისო. წყალს არ დაღვრიდნენ — ჭი-
ანჭველა ან ცრემლი იცისო (გულდამყარი) ან რძის დაღვრა დაგვებედეზაო
(ხევი). შუშას არ გაჩეხავდნენ — გუთანი და ცული ან ჭურჭელი გატყდებაო.
სახლიდან არაფრის გატანა არ შეიძლებოდა — ბარაქა გამოიღვეაო და სხვა.

ახალწლის მეორე დღეს ეწოდებოდა ქათმის მეკვლეობა (ქართლი, ერწო-
თიანეთი), კ უ მ ე ტ ი (ფშავი, ხევსურეთი, მთიულეთი, გულდამყარი, ერწო-
თიანეთი) და კ უ ბ ა ტ ი (თუშეთი).

ქართლში და ერწო-თიანეთში 2 (15) იანვარს ოჯახში შედიოდა წინასწარ
არჩეული მეკვლე — ქათმის მეკვლე. სრულდებოდა ისეთივე რიტუა-
ლები, როგორც კახეთში 1 (14) იანვარს.

მთიულეთთან მომიჯნავე ქართლის სოფლებში, დილაადრიან დიასახლისი
ქათმის ბედისპურს და ცოტა ნაკმაზს წყალზე წაიღებდა. სასურველი იყო იგი
არავის დაენახა. დიასახლისი ბედისპურს წყალს მოატარებდა, მის ხმას მოას-
მენინებდა. ნაკმაზს წყალში ჩაყრიდა, რათა მომავალ წელს ოჯახში ქათმის
სიმრავლე ჰქონოდა. წყალს სახლში წამოიღებდა, ქათმებს ბედისპურებს შე-
აჭმევდა და ეცდებოდა, რაც შეიძლება კარგად დაეპურებინა. ამ სოფლებში
ქათმის მეკვლეობას კ უ მ ე ტ ს ა ც ეძახდნენ.

კ უ მ ე ტ ო ბ ა ს ფშავში, ხევსურეთში, ერწო-თიანეთში უქმობდნენ. მარ-
ხულობდნენ საქონლის ბედობაზე, თუმცა საეკლესიო წესების მიხედვით შო-
ბიდან წყალკურთხევის წინა დღემდე მსგებსია. ამ დღეს განსაკუთრებით
ც ხ ე ნ ი ს პ ა ტ რ ო ნ ი არ ჭამდა ხორცს. ცხენის პატრონად ითვლებოდა
ის, ვისაც ძალიან კარგი ცხენი ჰყავდა, რომელიც დოღში წინ მიდიოდა. მარ-
ხვის გარდა ამ დღეს საკლავით ცხენის განათვლა იცოდნენ, რომ ცხენს და
პატრონს არაფერი დაშავებოდათ (ბუდე ხევსურეთი). სოფელში აღულებდნენ
ფაფას და ერთმანეთს ეპატიებოდნენ.

ხევსურეთში, არხოტის თემში, ახალგაზრდები თანატოლს თავიდან ფეხე-
ბამდე ჩალას შემოახვევდნენ, გამოაბამდნენ კულს, რქებიან თხის ნიღაბს ჩა-
მოაცმევდნენ, მოაბამდნენ თოკს და ხატში წაიყვანდნენ. ერთი, პატრონად
ჰყავდა მიჩენილი, რომელიც ნიღბოსანს ოხუნჯობას, ხტუნვა-თამაშს აიძულებ-
და. ზოგან კუმეტს იცოდნენ „ქურდობა“. კუმეტი ხალხში საფრთხილო დღედ
ითვლებოდა: ამ დღეს ბევრი ხიფათი მამხდარაო.

მთიულეთ-გულდამყარში კ უ მ ე ტ ლ ა მ ე ს, როგორც ახალწლის ღამეს,
სხვასთან დარჩენა არ შეიძლებოდა. ახალ წელს გარეთ გატანილ ნაკელს ერ-
თად აგროვებდნენ და მაგრად სტკეპნიდნენ, რადგანაც ამ ღამეს კუმეტებს
რომ ჩამოივლიან თუ გადაშლილი ნაკელი ნახეს, ოჯახს დასწყევლიანო. გუ-

დამყარში, ზოგან ბავშვებს ახლებში გამოაწყობდნენ და ეტყოდნენ: „ჩემი ხმაივლის და იმაზე დეერიგებითო“, ე. ი. კუმეტს უნდა შეხვედროდნენ. ეს დღე უქმე იყო.

თუშეთშიც ეს დღე (კუბატი) უქმე იყო. რა დღეც დაემთხვეოდა, ამ დღეს მთელი წლის განმავლობაში ახალ საქმეს არ დაიწყებდნენ — წელიწადის კუბატი წლამდის გასდევსო.

ახალწლის მესამე დღეს ფშავ-ხევსურეთში წინა შუადღეს ეძახდნენ. ამ დღეს კვლავ გრძელდებოდა ლხინი. არხოტის თემში წინა შუადღეს „ქურდობა“ და ხატის დიასახლისის „მოტაცება“ იცოდნენ.

ფშავ-ხევსურეთში 4 (17) იანვარს უკანა შუადღე ეწოდებოდა. არც ამ დღეს არ სრულდებოდა რაიმე განსაკუთრებული წესი; იცოდნენ ლხინი.

თუშეთში ამ დღეს კვლავ სოფლის ჯარი ისხდა, სადაც მხოლოდ მიცვალებულებს მოიხსენიებდნენ.

ნ ა თ ლ ი ს ღ ე ბ ა

შემდეგი დიდი დღესასწაული დღეობათა კალენდარში არის ნათლისღება, რომელსაც წინ უსწრებს ნათლისღების მარხვა და უქმი. საეკლესიო კალენდრით 5 (18) იანვარი 33-ე შვიდიეულია სულიწმიდის გარდამოსვლიდან. ნათლისღების წინა დღე მძიმე მარხვაა. არის დიდი ჟამნობა, წყლის კურთხევა რაჭაში — 5 (18) იანვარი ნათლისღების მარხვა და უქმია. ამ დღეს ყველა ცდილობდა მარხვაში სახსნილო არ „შერეულიყო“. ლოცვა ან განატეხის გამოცხობა არ იცოდნენ.

ლეჩხუმშიც — ნახალწლევის მეხუთე დღე ნათლისღების მარხვა და უქმია. ამ დღეს წირვაზე მიდიოდნენ და მიჰქონდათ „ჭინჭში“ გამოხვეული ყოველგვარი თესლეული. თესლს წირვას „მოაყურებინებდნენ“ და ნაკურთხ თესლს შეინახავდნენ. ნაკურთხ წყალს ბოთლით წამოიღებდნენ. აიაზმით მოცომავენენ ნაცარწმენდილს და კვერებად დააცხობდნენ. კვერებს ინახავდნენ. თესვის დრო როცა მოვიდოდა, ახალ „ფეხგასულ“ თესლში აურევდნენ ნაკურთხ თესლს, ნაცარწმენდილს და შეულოცავდნენ: „ღმერთო! დაგვიცავი ჩვენ მრავალი თავვისაგან, მჭრელისაგან, კოხისაგან“. ამ დღეს კომბოსტოს ჭამა აკრძალული იყო. ამას ხსნიდნენ იმით, თითქოს ქრისტე მის ფოთლებში იმალებოდა.

სვანეთში ახალი წლის მეხუთე დღეს ადგომ (ადგომა) ეწოდებოდა. დიდი მარხვა და უქმე იყო. ზემო სვანეთში ეს დღე ლიფანალის (მიცვალებულთა სულების სტუმრად წვევის) პირველ დღედ ითვლებოდა. ლიფანა-

ლი მიცვალებულთა მოსაგონარი დღეობაა, რომელიც 5 იანვრიდან პირველი კვირის ორშაბათამდე სრულდებოდა. ამ დროს ხდებოდა მიცვალებულთა სულების დალოცვა და მათი გაცილება ეზოს გარეთ.

სამეგრელოში ახალი წლის მეხუთე დღეს წინა დღეს უწოდებენ. მძიმე მარხვა იყო. აკრძალული იყო კომბოსტოს და თალგამურას ჭამა, იმ მოტივით, რომ მის ფოთლებში თითქოს ქრისტე იმალებოდა.

იმერეთში, ისევე როგორც დასავლეთ საქართველოს სხვა კუთხეებში ეს დღე მძიმე მარხვად და უქმედ ითვლებოდა.

გურიაში ნათლილების წინა დღეს ყოველი ოჯახი გათხოვილ ქალიშვილს უგზავნიდა თავის არჩივს (სახალწლოს).

6 (19) იანვარი საეკლესიო კალენდრის მიხედვით არის განცხადება, ნათლისღება უფლისა ღვთისა და მაცხოვრისა ჩვენისა იესო ქრისტესი.

რაჭაში ნათლისღება დღეს ოჯახის უფროსი კაცი „ჩიტის აზვრამდე“, ადგებოდა. იღებდა ამ დღისათვის შენახულ საკალანდო ღორის თავს, გაწმენდა და ჩადგამდა ქვაბში მოსახარშავად. დიასახლისი აცხობდა ერთ ქონიან განატეხს, უფროსი კაცი ჩააწყობდა ღორის თავს, განატეხს, კანაფს და ხარის გვერდის ძვალს გობში, თან წაიღებდა ცარიელ დოქს და წავიდოდა მარანში; დაგოზილ ღვინიან ქვევრს მოხდიდა, გობს ჭურის თავზე წალმა შეატრიალებდა და შეილოცავდა: „ღმერთო! მიეცი სიწმინდე, ბარაქა ჩვენ ქერს“. იქვე მოთლიდა ორჯერ ღორის თავს და განატეხს და შეჭამდა; ჭურის თავზე ღვინოსაც დალევდა, კანაფს რამდენჯერმე წაუსვამდა ხარის გვერდს და იტყოდა: „ასე გასწმინდე ჩვენი ჭურ-მარანი ყოველგვარი უწმინდურობისაგან“, მერე დოქს ღვინით გაავსებდა და შინ შემოიტანდა. ეს უნდა დასრულებულიყო მზის ამოსვლამდე, შემდეგ წირვაზე მიდიოდნენ და ნაკურთხი წყალი მოჰქონათ. ამ დღეს მღვდელი გვარს წყალში ჩააგდებდა და წყალს აკურთხებდა.

ლეჩხუმში ნათლისღებაზე უფროსი კაცი „ჩიტის აზვრამდე“ სხვენზე დაკიდებულ ღორის თავს ჩამოიღებდა. კერიას მარჯვნიდან ღორის ღინვით „დო-უჩაჩქუნებდა“, გაასუფთავებდა და მოსახარშად ჩადგამდა, ქალი გამოაცხობდა 3 გვარსახიან ღორისქონიან ტაბლას. ამას ეძახდნენ ცეროიანს. ღორის თავს, გობზე ვადებულ 3 ტაბლას, კეცზე სანთლით მოკმეულ ნაკვერცხალს, ჭიქას და დოქს უფროსი კაცი გაიტანდა მარანში დაგოზილ ჭურთან და იქ დაილოცებოდა, ყველაფერი ეს მზის ამოსვლამდე ხდებოდა. ისაუხმებდნენ და შემდეგ ეკლესიაში წავიდოდნენ. დიასახლისი სახლში რჩებოდა და სულის პურებს აცხობდა. ნათლიებიდან დაწყებული მომავალ ხუთშაბათამდე მიცვალებულს სუფრას დაუდგამდნენ დღეში თითოჯერ სადილობის დროს (თუ ნათლიღება დაემთხვეოდა ხუთშაბათს, მაშინ ამ დღიდან დაწყებული სულის დღე გრძელდებოდა მომავალ ხუთშაბათამდე). იცოდნენ ოგროს (კერძი)

გაკეთება მიცვალებულებისათვის. ს უ ლ ი ს გ ა დ ა ბ რ ძ ა ნ ე ბ ა ნათლისღების მომდევნო ხუთშაბათს იყო. ამ დღისათვის საკალანდო ღორის ჭიღვი და სამი გვერდი უნდა შეენახათ; სულის პურებს გამოაცხოზდნენ და სუფრას დადგამდნენ მხოლოდ ვახშმისათვის. დიასახლისი ამ დღეს ვერც შეკერავდა. ვერც მოქსოვდა. სუფრაზე უნდა ყოფილიყო 3 ყველიანი ან ლობიანი ტაბლა, 3 სულის პური, ღორის ჭიღვი და 3 გვერდი, ღვინო და 1 ჩხირი სანთელი. უფროსი ქალი სამჯერ „წაუსხამდა“ ღვინოს: „გამინათლე ჩემი მიცვალებულის სულიო“. ამის შემდეგ, ოჯახის უფროსი კაცი აიღებდა 1 სულის პურს, შემწვარ სამ გვერდს, ჭიქით ღვინოს, 1 ჩხირ სანთელს და ეზოს კარებამდე „მიაცილებდა“ სულებს. ღვინოს გზადაგზა ასხამდა, პურს და ხორცს კი ჭიშკართან დატოვებდა. ქვემო სვანეთში იგივე რიტუალს ქუნარეში ეწოდებოდა.

სვანეთში ახალი წლის მეექვსე დღეს განცხდაბ (განცხადება, წყალკურთხევა) ეწოდებოდა. ამ დღეს იცოდნენ დიდებული წირვალოცვა. მდინარეში ან ღელეში მღვდელი ჩააგდებდა ჯვარს და იწყებოდა შეჯიბრი, თუ ვინ ამოიღებდა მას. ამას „ტოლკს“ („ტორგს“) ეძახდნენ. ვინც იმ დღეს ამოიღებდა ჯვარს, ის იქნებოდა მათი რწმენით იესო ქრისტეს ნაოლია.

სამეგრელოში ამ დღეს წაკურთხია ეწოდებოდა. ამ დღეს იცოდნენ მდინარეზე წყლის კურთხევა, ჯვრის ამოღება თანხაზე, ახალწელს მოტანილი სუროს დაწვა ცეცხლში. ვინც წყალში ჩაგდებულ ჯვარს ამოიღებდა, იმაზე იტყოდნენ: „იესო ქრისტეს მონათლულია წელსაო“. ნაკურთხი წყალი მოჰქონდათ სახლში და ინახავდნენ საჭიროებისთვის.

იმერეთში ნათლისღების დღეს ხალხი ეკლესიაში მიდიოდა, იქიდან კი ახლო მდებარე მდინარეზე. იქ მღვდელი ჩაუშვებდა ჯვარს წყალში, ვინც უფრო მამაცი იყო, სტაცებდა ხელს და ამოიღებდა ჯვარს. ყველა იქ მყოფი განათლული იყო, ნაკურთხი წყალი სახლში მოჰქონდათ.

გურიაში ნათლისღებას მდინარეზე წყლის კურთხევა იცოდნენ. წყალში ჩადებულ ჯვარს ამოიღებდა ის პირი, ვინც მეტ ფულს გადაიხდიდა. 6 იანვარს დილით ადრე, ოჯახის უფროსი მამაკაცი დგებოდა, ილოცებდა, შემდეგ ხსნიდა ჩიჩილაკს თავისი მოსართავეებით და სამჯერ შემოატარებდა სახლში მარჯვნიდან მარცხნივ. შემდეგ ვაჰქონდა გარეთ მარანში (ღია მარანში), სადაც უმეტესწილად რცხილები იყო დარგული და ერთ-ერთ ხეზე დაჰკიდებდა. ზოგი მთხრობელის მიხედვით ნათლისღების დღეს სრულდებოდა აგუნას გადაძახება. ნაკურთხ წყალს მკვდრის საკურთხეზე მიასხურებდნენ.

თუშეთში ამ დღეს კვლავ სოფლის ჯარი იყო, სადაც მხოლოდ მიცვალებულ ბულებს მოიხსენიებდნენ.

5 (18) იანვარს მოდიოდა წუნკალობა (ქართლი, მთიულეთ-გუდამაყარი, ერწო-თიანეთი), გამცხადება (ფშავ-ხევსურეთი, თუშეთი) ამპარიობა (ხევი, გუდამაყარი) (შდრ. დასავლურ ქართულ ლამპრობას).

ამ დღეს მარხულობდნენ. ქართლში მას „მყრალს“ ეძახდნენ. ხალხის აზრით, ამ მარხვის გატეხას ჯობდა ძაღლის ხორცის ჭამა. იქ, სადაც ეს წესა დასტურდება, ყველასათვის ცნობილია ხალხის მიერ გამოთქმული ასეთი ლექსი: „არ იქმება წუნკალო, როგორც ძაღლი უკანაო“; ან „ენკენია უკანაო, წყალკურთხევა წინა დღეო, იმის მეტად არ იქმება, როგორც ძაღლი წუნკალო“ (მთიულეთი). ეს დღე უქმე იყო.

ქართლში ამ დღეს ისეთივე წესები სრულდებოდა, როგორც წყალკურთხევას. გადიოდნენ წყლის დასაღვრელად, აკეთებდნენ მიცვალებულთათვის სუფრას.

მთიულეთში გავიდოდნენ წყალზე და ყველაფერს მოამზადებდნენ მეორე დღისათვის.

როგორც ითქვა, ხევში, გუდამაყარში წუნკალობის პარალელურად ამპარიობა იცოდნენ.

გუდამაყარში, იქ სადაც ზამთარში ნაკელს ყრიდნენ, დაანთებდნენ კოცონს, რომელსაც ამპარიას ეძახდნენ. ახალ წელს ბედისკვერებთან ერთად გამომცხვარ საცრის კვერს საცერში ჩადებდნენ, რომელსაც ბავშვი მოიკიდებდა ზურგზე და ამპარიას სამჯერ შემოუვლიდა. პერიოდულად ჩაიმუხლებდა და იძახდა: „მომეშველეთ, მომეშველეთ. კეთილმა წელი მომწყვიტა. საფუარი, ფუარიო, სახლი ბარაქიანიო. ამ სიტყვების შემდეგ შევიდოდა სახლში და ვარცლზე დაავდებდა საცერს. საცრის პური ოჯახის ყველა წევრს უნდა ეჭამა. ამპარიას რომ შემოვივლიდა, ბავშვი ხშირი ტყისკენ გაიხედავდა — ბარაქიანი მოსავალი იქნებო. ბავშვები ცეცხლზე ხტებოდნენ. ზოგი მეკვლისთვის გამომცხვარ პურს დებდა საცერში. მსგავს წესს ქართლში და მთიულეთში წყალკურთხევას ასრულებდნენ.

ხევში ამპარიობა, ძირითადად, 5 (18) იანვარს იყო. ეს წესი იშვიათად იანვრის ბოლო დღეს სრულდებოდა. ასეთ შემთხვევაში, ამ რიტუალს იანვრის კუდის მოწვას ეძახდნენ, რადგან ეს იყო ზამთრის დასასრულის და გაზაფხულის მოახლოების მათწყებელი.

5 (18) იანვარს ამპარიობა მიცვალებულებს უკავშირდებოდა. ღამე, თითოეულ უბანში, ყველა გვარი ჩალას შეაგროვებდა. გვარის უხუცესი ჩალას

სამჯერ შემოუვლიდა და დაილოცებოდა: „ღმერთო, ჩემი ხელი მშვიდობიანი იყოს მოსავლისათვის, პური მრავალი და მშვიდობა მოგვანიჭე“. ამის შემდეგ წაუვიდებდა ჩალას ცეცხლს. მანამ, სანამ ალი მალა არ ავარდებოდა, იქ მყოფნი ხელაპყრობილნი იდგნენ. ცეცხლი იმიტომაც ინთებოდა, რომ ხალხის რწმენით მიცვალებულები თბებოდნენ. ზოგჯერ ცეცხლთან მიცვალებულებსაც ეუბნებოდნენ შენდობას. ამპარია იღბლიან, ფეხბედნიერ კაცს უნდა აენთო. კოცონზე აუცილებლად უნდა გადამხტარიყვნენ.

როგორც აღინიშნა ხევსურეთში ამ დღეს განცხადებას ეძახდნენ; იყო უქმე — იკრძალებოდა ხელსაქმის კეთება. ამ დღეს პირიქით ხევსურეთში ერთი კოდი ლუდი ცალკე იდგმებოდა და ილოცებოდა ლაშარის ჯვრის ლაშქარში დახოცილთათვის. ბუდე ხევსურეთში დასტურების ბანზე იკრძებოდა მთელი სოფელი და ქეიფობდნენ, მიცვალებულებს შენდობას ეუბნებოდნენ, ახალგაზრდები საკუთარ ბედზე მკითხაობდნენ.

ბუდე ხევსურეთში განცხადება დღეს სრულდებოდა იგივე წესები, რაც არხოტის თემში კუმეტობას. მხოლოდ ბუდე ხევსურეთში ბერიკა ახალგაზრდების თანხლებით, მთელ სოფელს შემოივლიდა. იგი და მისი თანმხლებნი ყველა ოჯახში შედიოდნენ და სანოვაგეს აგროვებდნენ. ბოლოს, ჯერ ჯვარის კართან, შემდეგ ვინმესთან ოჯახში მართავდნენ ლხინს.

განცხადებას, ხევსური მამაკაცები სახლში შეიტანდნენ 2 „მყოვან“* ჯოხს. ვაჟები ამ ჯოხებს გადააჯდებოდნენ და ზედ თავიანთ ბედისკვერებს გატეხავდნენ და შემდეგ მათ კერის ცეცხლში ჩაყრიდნენ. სუფრასთან დამსხდარ ოჯახს დიასახლისი სამეკვლეს გაუნაწილებდა, ბედისკვერებს კა სათითაოდ დაუბრუნებდა. ბედისკვერის შეჭმის წინ ყველა დაილოცებოდა.

თუშეთში ნათე და მაქალათეები დოხანით (ერთად მოხარული ლობიოთი და ხორბლით) გაუმასპინძლებოდნენ საგვარეულოს. ოჯახში უნდა გაშლილიყო „ქრისტის სუფრა“. უფროსები მარხულობდნენ. ახალგაზრდები შეგროვილი ერბოსა და კალტისაგან ხავიწს აკეთებდნენ და ჭამდნენ. ირჩევდნენ ახალ ნათეს. თუშეთში ამ დღეს იცოდნენ „ქურდობა“. „ქურდები“, ვინც ჯარში არ იყო, ყველას ატყვევებდნენ. თუ ადამიანს ვერ დაატყვევებდნენ, მის ნაცვლად საქონელი მიჰყავდათ. მეორე დღეს ტყვეებს ოჯახიდან ოჯახში დაატარებდნენ. „ტყვეს“ გამოსასწნელად ქვაბ-საკლავით (1 მწვა-

* „მყოვანი“, ე. ი. ისეთი, რომელიც ყვავის და ნაყოფს ისხამს. მაგ.: პანტა, მაქალო და სხვ.

დი და სასმელი) პატრონი მიდიოდა. იმართებოდა ქეიფი. საერთოდ წელწოდებებში მაქალათეები დიდად ერთობოდნენ და სხვებსაც ამხიარულებდნენ.

წყალკურთხევას, 6 (19) იანვარს დილით, აღმოსავლეთ საქართველოში, იქ სადაც ეკლესიები იყო, ხალხი წირვას ესწრებოდა. წირვის შემდეგ მღვდელი მიდიოდა მდინარეზე, წყალს აკურთხებდა და ხალხი აიაზმას იღებდა. ქართლ-კახეთში მდინარეზე პატარა ხიდი „იორდანე“ იყო გადებული, რომელზეც მღვდელი იდგა. ხიდის გადება მდინარეზე ხევშიც იცოდნენ. როდესაც მღვდელი ჯვარს წყალში ჩაპყოფდა, იტყოდნენ: ყინვა გატყდაო (კახეთი). კახეთში მღვდელი თუ ხევზე აკურთხებდა წყალს, ჩამოკიდებდნენ: ვაშლს, კანფეტს, ჩურჩხელას და ესროდნენ თოფებს. ვინც მიზანში გაატყა-მდა, სოფელს მასთან უნდა ექეიფა. ამ დღეს აიაზმით ნაცარს მოზელდნენ და ხელებს იბანდნენ. ნაცარს დიდხანს ინახავდნენ. აიაზმას სახლს მოასხურებდნენ, მელოგინეს გადაასხამდნენ, ხატში წასვლის წინ გადაივლებდნენ, უწმინდური ცხოველის გადასახად კურთხეულს მოავლებდნენ.

ქართლის ზოგიერთ რაიონებში, აიაზმას საპურე ცომის ქოთანში ჩაასხამდნენ და იტყოდნენ: „მოვიდა ზეთი მანანა, თავით ფეხამდე გაგვბანა“, ან „მოვიდა ზეთი მანანა, პური და ღვინო დანამა (ან გამრავლდა)“. ქართლში, წყლის კურთხევამდე, ოჯახში ცხვებოდა კვერები, რომლებსაც უსვამდნენ კვერცხს. ისინი ბიჭებისთვის იყო განკუთვნილი. გამომცხვარ კვერებს ვაჟებს მისცემდნენ წყლის კურთხევაზე წასაღებად. როდესაც მღვდელი წყალს აკურთხებდა, თავად შევარდებოდნენ მდინარეში, ან ერთმანეთს ავლებდნენ. ხშირად წყალში ავლებდნენ* მღვდელს ან ასაკოვან, ბარაქიან კაცს, ან გუთნის დედას, რომელსაც ხელში დროშას მისცემდნენ და ისე ჩაავლებდნენ — კარგი, ბარაქიანი წელი მოვაო.

ახალგაზრდები მათთვის გამომცხვარ კვერებს უკან წაიღებდნენ სახლში. ამ კვერებზე ჯვარს ამოჭრიდნენ, პურის ცომში ჩაავლებდნენ და აიაზმას მოასხამდნენ. ზოგჯერ ჯვარს ვასილას კვერიდან ამოჭრიდნენ და პურის ცომში ჩაავლებდნენ. ნაკურთხი მდინარის წყალს საქონელს დაალევიებდნენ (ეს წესი სხვაგანაც სრულდებოდა) და სახლიდან წაღებულ რიტუალურ პურებს: ცელს, ცულს, ნამვალს და ზემოთხსენებულ კვერს წყალში ამოავლებდნენ.

ამ დღეს სახლში საკვლე ვარს (აბრამიანს) დაშლიდნენ. კახეთშიც ასე იქცეოდნენ. ხართკვერს ხარს გადაატეხავდნენ ქელზე — შენი მოყვანილია, ალალი იყოსო. ცოტას მოტეხავდნენ და ხარს შეაკმევდნენ. და-

* ეს წესი ერწო-თიანეთსა და ხევშიც დასტურდება. ხევში მღვდელი წყალში თავისი ნებით წვებოდა.

ნარჩენს თვითონ შეჭამდნენ. ყველა თავის ბედისკვერს შეჭამდა: საბრუნველად გალს — კაცი, მაკრატელს — ქალი.

როგორც აღინიშნა, გუდამაყრული და მოხეური ამპარიას მსგავსი წესი ქართლში წყალკურთხევას სრულდებოდა. მდინარიდან მობრუნებული ოჯახი ამზადებდა კორკოტს ან ხალიფაფას (იგივეა რაც კორკოტი). სანთელსაკმეველს დაანთებდნენ და მიცვალებულებს მოიხსენიებდნენ. ზოგი საკლავსაც კლავდა. კორკოტი მეზობლისთვის კენტად უნდა მიეწოდებინათ.

ზოგჯერ ნათლისღებას კახეთში, რომელიმე მამაკაცს აირჩევდნენ და მას-ხარასავით გამოაწყობდნენ. თუ სადმე წყალს ნახავდნენ, შიგ ჩაავლებდნენ. ტანზე მასხარას ძველმანები ეცვა, ოხუნჯობდა, თავშესაქცევ ამბებს ყვებოდა. მას ყვინს ეძახდნენ. თუ ყვინი ენაკვიმატი კაცი იყო 3 წლით აირჩევდნენ. ყვინს საკლავი უნდა დაეკლა.

აღმოსავლეთ საქართველოში წყლის დაღვრა იცოდნენ. ეს წესი ისევე სრულდებოდა, როგორც წუნკალობა დღეს. განსხვავდებოდა მხოლოდ ზოგბერთი თავისებურებით. ზოგი ამ დღეს სასაფლაოზე გადიოდა და რამდენი მიცვალებულიც ჰყავდა, იმდენ წყლით სავსე ჭურჭელს დაღვრიდა (ხევი). მთიულეთში წყალზე ქადა-სანთელი, საკლავი მიჰქონდათ და მთელი წესების დაცვით მიცვალებულს შენდობას ეუბნებოდნენ. ქალები თხილ-კაკალს, ჩირს, შაქარს, კანფეტს, კვერცხებს, თამბაქოს არიებდნენ. გარდა ამისა, ახლობელი მიცვალებულის შესანდობრად სარიგს (დათაფლული არაყი) ასმევდა იქ მყოფთ. შემდეგ ყველა სახლში ბრუნდებოდა. გუდამაყარში ზემოხსენებული სახის სანოვაგესთან ერთად მიჰქონდათ ჭიჭიანი კვერებიც (მიცვალებულის შესანდობარი, ხავიწის გულიანი, ოთხკუთხა კვერები). თუ წითელ კვერცხებს და ჭიჭიან კვერებს არ დაარიგებდნენ, მაშინ ერთ ადგილას დააწყობდნენ და ბავშვები მათ ისრებს ესროდნენ. ვინც მოარტყამდა, სამიზნეც მას რჩებოდა. იცოდნენ თხილ-კაკალი, კანფეტი, რომელთაც გუდამაყარში სალადობოს ეძახდნენ. ვინც წყალკურთხევას წყალზე არ წავიდოდა (მოხუცები და ბავშვები), უმეტესად დიასახლისი, ჯერ ისევ სიბნელეში, ახალწელს დაგროვილ ნაკელზე დააყრიდა ახალწელს გადანახულ ნეკერს, მრგვლად ჩალას მოაყრიდა და ცეცხლს წაუკიდებდა. ეს იყო ამჰარი. შემდეგ დიასახლისი შედიოდა სახლში და იწყებდა სადილის მზადებას. გააკეთებდა ხინკალს, ანტრიას, ან ფაფას. წყლიდან მობრუნებული ოჯახის წევრები შემოუსხდებოდნენ სუფრას, მიცვალებულებს შენდობას ეტყოდნენ, სანთლებს დაანთებდნენ. ყველა თავის ბედისკვერს ჭამდა. დიასახლისი გარეშე მეკვლეს ბედისკვერს უცხოებდა და უგზავნიდა.

ხევსურეთშიც წყალკუროთხევა ახალწლის ციკლის უკანასკნელი დღეა და ამიტომ ხატში გამოლოცვის წესი სრულდებოდა. მანამ საერთო ლხინი და დროსტარება იყო, ახალგაზრდები სადმე ოჯახში იკრიბებოდნენ და იქ ატარებდნენ დროს. უფროსები ჯარზე დასხდებოდნენ. ხატის მსახურნი ამ დღეს გვიან ღამემდე, უმეტეს შემთხვევაში, მარტო ისხდნენ და სვამდნენ. ჯარის დროს ყვებოდნენ ანდრეზებს, იხსენებდნენ საგმირო საქმეებს. თუ ღიღოთვლობა არ იყო, სხვადასხვა თემებიდან უფროს კაცებს იწვევდნენ და ბჭობდნენ ხევსურეთის საჭირბოროტო საკითხებზე.

ღიღით სოფელში გამოაცხობდნენ სახელსადებებს, მიცვალეზულთათვის ტაბლას გაამზადებდნენ, სანთელს დაანთებდნენ. უფროსი დასდებდა სახელს და შემდეგ სათითაოდ, ოჯახის სხვა წევრებიც დალევდნენ.

ახალ წელს დიასახლისი თავის ოჯახის წევრებთან ერთად ნათლიას, გათხოვილ ქალიშვილს, რძალს, რომელიც ჯერ კიდევ მამის სახლში იყო, მამიდას, ბიძას. დეიდას უცხობდა ბედისკვერებს. ამ კვერების მათი პატრონებისთვის მიტანის წესს ხევსურები ბედისკვერობას ეძახდნენ. ეს კვერები აუცილებლად უნდა მისულიყო პატრონამდე და ამის გამო ხშირად გაზაფხულს ელოდებოდნენ, რომ ჩაკეტილი გზები გახსნილიყო.

ფშავში, იქ სადაც 3 დღეზე მეტხანს გრძელდებოდა ახალი წელი, ისეთივე ლხინი იცოდნენ წყალკუროთხევას, როგორც სხვა დღეებში. აქაც გამოლოცვის დღე იყო. სახლში ფშაველები ხარებს ახალ წელს გამომცხვარ გოგას აჭმევდნენ.

წი ნო ბ ა

კახეთში 14 (27) იანვარს წინობა* იცოდნენ. ამ დღისთვის ერთი კვირით ადრე ემზადებოდნენ. მიდიოდნენ ბოდბეში, ესწრებოდნენ წირვა-ლოცვას. იღებდნენ ზიარებას. წმ. წინო ქალიშვილების მკურნალად ითვლებოდა. ამიტომ მისი სახელობის ეკლესიაში ქალიშვილები მიჰყავდათ. ხალხის რწმენით, მათ

* როგორც ცნობილია, ბიზანტიიდან მოსულმა, კაპადოკიელმა ქალწულმა, მოციქულთასწორმა წმ. წინომ IV საუკუნეში საქართველოში იქადაგა ქრისტიანობა, მოაქცია მრავალი წარმართი ქართველი, მათი იმდროინდელი მეფე მირიანი და დედოფალი ნანა. მირიან მეფემ ქრისტიანობა სახელმწიფო რელიგიად გამოაცხადა. ამ ხნის განმავლობაში, რაც წმ. წინო საქართველოში მოღვაწეობდა, ღვთის შეწევნით, მან მრავალი კურნება და სასწაული მოახდინა. დაკრძალულია ბოდბეში.

ჯანის სიმრთელე ეძლეოდათ. ამ წესების შესრულებით მთავრდებოდა საახალწლო დღეობების ციკლი*, რომლებიც მყარ თარიღებთან იყო დაკავშირებული

ნათლისღებიდან ხორციელის კვირამდე

ზამთრის დღეობებს — ნათლისღებიდან და ხორციელის კვირამდე მოჰყვება მოძრავ დღესასწაულთა სერია, რომელიც ამა თუ იმ მყარი დღესასწაულიდან გამოითვლება. ისინი წარმოადგენდნენ ზამთრიდან გაზაფხულზე გარდამავალ პერიოდს, რომელიც მოიცავს დროის მონაკვეთს ნათლისღებიდან დიდ მარხვის დადგომამდე**. ამ პერიოდების დღესასწაულებიდან აღსანიშნავია ნათ-

* საახალწლო დღეობების ციკლში შედის რეგიონალური თვალსაზრისით შეზღუდული (იგი ჩვენს ხელთ არსებული მასალების მიხედვით სრულდება მხოლოდ სამეგრელოში), ძველი სტილით ახალი წლის პირველი ორშაბათის დღეობა, რომელიც ოდღუდა სამგარიოს სახელით იყო ცნობილი. ამ სალოცავს სხვაგვარად დიდ ოხვამერს (დიდ სალოცავს) ან თუს ოხვამერსაც (გოჭით სალოცავს) ეძახდნენ. სალოცავად მიჩენილი იყო ოხვამერ ლავჯანი (სალოცავი ქვევრი), რომელიც სპეციალურად იყო ჩადგმული მიქამ გარიას სახელზე (მთავარანგელოზების მიქაელისა და გაბრიელის). ზოგი მთხრობლის მიხედვით ეს ქვევრი მარანში იყო, ზოგის მიხედვით — გარეთ, შემოღობილში, მზის პირზე, სახლის მარჯვენა მხარეს, ან — ვენახში. თუ ვინმე ვერ მოასწრებდა ორშაბათს ლოცვას, მაშინ ოთხშაბათს ან პარაკვეს ლოცულობდნენ. ლოცვას ასრულებდა ოჯახის უფროსი. ერთი მამის შვილები ერთად ლოცულობდნენ. თუ ძმები გაყრილები იყვნენ ისინი სალოცავად მიდიოდნენ იმ ძმასთან, რომელიც მამის ოჯახში ცხოვრობდა. ოჯახის უფროსის ლოცვამდე ვერავინ ვერ მივიდოდა მარანში (ან იქ, სადაც ეს ქვევრი იყო მოთავსებული). ქალებს უფლება არ ჰქონდათ ლოცვას დასწრებოდნენ. ოხვამერთა ოჯახის წევრები ლოცულობდნენ მუხლმოდრეკილები. ლოცულობდნენ ორი კვერთა და დღეზელით, რომელიც აკეთდებოდა სიმინდის ფქვილითა და ყველით (ზოგი მთხრობლის გადმოცემით, კვერი მოხარშული შიგნულით კეთდებოდა). ამ კვერებს ქვევრთან ჰამდნენ. კვერების გარდა, სალოცავად მიჰქონდათ საკლავის ფილტვი, გული და თავი. ოჯახის უფროსი დანათებდა სანთლებს, თავზე შემოავლებდა ოჯახის წევრებს და დაილოცებოდა. ადგილობრივი რწმენით, მიქამ-გარიასადმი ლოცვის ჩატარებაზე იყო დამოკიდებული ოჯახის წევრთა ჯანმრთელობა, კეთილდღეობა და ნაყოფიერება.

* 2 (15) თებერვალი ქრისტიანული კალენდრით უძრავი დღესასწაულია. მირქმა

** 2 (15) თებერვალი ქრისტიანული კალენდრით უძრავი დღესასწაულია. მირქმა (მიგებება) უფლისა ღვთისა და მაცხოვრისა ჩვენისა იესო ქრისტესი. სვანეთში, იმერეთსა და გურიაში იგი ლამპრობ (ნამპრობ) // ლიმპარიელის (ქვ. სვანეთი) სახელითაა ცნობილი. ქვემო სვანეთში ის ჩიტების დღე იყო. გურიაში რაიმე განსაკუთრებული საქმელი ამ დროს არ კეთდებოდა — ეშმაკების საწინააღმდეგოდ იყო მიჩნეული. ცეცხლის დანთება განსაკუთრებით სოფ. აცანაში იცოდნენ. ბლის ტყავებიდან დანათებდნენ კალოზე ცეცხლს. ბლის კანს რკინა-ჯოხზე ან რაიმე მავარზე წამოაცმევდნენ. კუდიანებს ერეკებოდნენ. ლამპარა უხუცესი გააკეთებდა და ბავშვებს დაჰქვრივებდა. ამოსავლეთ საქართველოს მთაში კერძოდ

ლისდების ორშაბათს ლეჩხუმში ფ. გარდაფხაძის მიერ (1939) დაფუძნებული კუ რ ც ო ბ-ხ ე ო ბ ა (ტერიტორიული თვალსაზრისით შეზღუდული დღეობა, რომელიც მხოლოდ ორბელის თემში იცოდნენ, ს. კურცობში). ეს დღე შეწირული იყო ვაჟიშვილებისათვის. ამ სოფლის თითოეულ ოჯახში აცხობდნენ ყველიან ტაბლას (ერთს). ყველიან პურებს, ლავაშებს, ტაბლას და ღვინოს წაიღებდა ერთი კაცი ოჯახიდან, ავიდოდა ვარცის (პატარა მთა ორბელის თავზე) წვერზე ცაცხვთან. ამ ხის ძირთან იკრიბებოდნენ ყოველი ოჯახიდან და პურობად სხდებოდნენ.

ნათლიდების მომდევნო ხუთშაბათი ლეჩხუმსა და ქვემო სვანეთში წარმოადგენდა ს უ ლ ი ს გ ა დ ა ბ რ ძ ა ნ ე ზ ი ს დ ღ ე ს. ამ დროს სრულდება მიცვალებულთა სულების რიტუალური გაცილება (შდრ. სვანურ ლ ი ფ ა ნ ა ლ ს).

თუშები იანვრის მესამე კვირას, მთვარის კალენდრის მიხედვით, კ დ ი ნ ს* ეძახდნენ. ეს იყო დღე, როდესაც ეშმაკ-კუდიანები დაძრწოდნენ და ადამიანთა ხელში ჩაგდებას, მათ ჭკუიდან შეშლას ლამობდნენ. კ დ ი ნ ი ს კ ვ ი რ ა ს თუშები ს მ ი ნ ა ო ბ ი ს კ ვ ი რ ა ს ეძახდნენ. ამ, ან მომდევნო შაბათ-კვირას, შეღამებისას სოფლის გოგო-ბიჭები იკრიბებოდნენ რომელიმე სახლში, ირქმევდნენ ეშმაკების სახელებს, უკულმა გამოდიოდნენ სახლიდან, სოფლის განაპირა ადგილს ირჩევდნენ, სადაც სხდებოდნენ და ხმებს უსმენდნენ. ვისი სახლიდან რასაც ვაიგონებდნენ, იმ ოჯახს იმ წელიწადს ის დაემართებოდა.

კდინის კვირის ბოლო პარასკევს და შაბათს თუშები საიჭიოდან თავიანთ მიცვალებულებს. ელოდებოდნენ. პარასკევს კუტ-ბრმანი და შაბათს ხელფეხიანები ჩამოდიოდნენ. ერთი კვირა რჩებოდნენ სახლში და ამავე დღეებში (პარასკევ-შაბათს) მიდიოდნენ, რასაც მკვდართ წაეს ეძახდნენ. ოჯახი გამოაცხობდა კ ო ტ რ ე ბ ს. მთელი ამ კვირის განმავლობაში მზის ამოსვლიდან ჩასვლამდე, სახლის დაგვა და მატყლის ჩეჩვა იკრძალებოდა: მკვდართ ჯამებში ემსვებათო (ანუ ევსებათ). მთელი ეს კვირა ხორცი უნდა ეჭამათ და ყოველ ჭამაზე მიცვალებულები მოესხენებიათ. თუ ოჯახს ხორცი არ ჰქონდა, ერთი პატარა ნაჭერი მაინც უნდა ჩაეგდო ცეცხლში და ზედ ერბო დაესხა, რომ სახლში შემწვარი ხორცის სუნი დატრიალებულიყო.

თუშეთში, 2 (15) თებერვალს მირქმას მკაცრად უქმობდნენ. ამ დღეს ბაშინურთ უქმეს ეძახდნენ. კოკლათში ბაშინურთ კაცმა ამ დღეს თავის 7 რძალს 7 კაბა გამოუჭრა და იმ წელს ყველა დაიღუპა. ამ უქმის გატეხვა თუშებს ძალიან ეშინოდათ. ხევში და გუდამაყარში იგივე დეობა ამპარიობის სახელითაა ცნობილი (იხ. დაწვრილებით ახალი წლის დღეობების ციკლში).

* მსგავსი რწმენა-წარმოდგენები ფშავ-ხევსურეთში ოთხშაბათს და ხუთშაბათს უკავშირდება.

სულის გადაბრძანების სწორი, შაბათი მთელ დასავლეთ საქართველოში
ცნობილია მ ე ის ა რ ის // მ ო ის ა რ ის დღედ.

რაჭაში მებისარობა ქალების უქმე იყო. საღამოთი დაკლავდნენ წითელ
ყვინჩილას, ს ა ვ ა ე თ ყ ვ ი ნ ჩ ი ლ ა ს, სახადის, ყოველგვარი სენისაგან თავის
ასარიდებლად. ცოცხალ წითელ ყვინჩილას შემოავლებდნენ თავზე ოჯახის
კაცებს — უფროსს და უმცროსს: „მომირთმევია ეს ყვინჩილა და განატეხი
თავი — თავის მაგიერ, ტანი — ტანის მაგიერ, ფეხი — ფეხის მაგიერ“. ყვინ-
ჩილა შეიწვებოდა, თავ-ფეხი იხარშებოდა. შეულოცავდა ქალი და ის შეჭამ-
და. ამ დღიდან იწყებოდა ბ ო ს ლ ო ბ ის კ ვ ი რ ა. ამავე ღამეს აცხობდნენ
2 ძალიან პატარა კოკორს. 1 მთელ კვერცხს და 2 კოკორს უფროსი ქალი
თვალეზზე წაისვამდა და იტყოდა: „აგვაშორე სიწითლე, კლორწი, ხლირჩი,
დაგვიფარე ფურჩხისაგან, შეიწირე ჩვენი თვალეზისაგან“. ამის შემდეგ 2 კო-
კორს შორს გადაისროდა, რომ მათ თვალეზის სნეულება გაპყოლოდა.

ლენჩხუში მ ე ის ა რ ო ბ ა დიდი უქმე იყო და ითვლებოდა თვალეზის სა-
ლოცავ დღედ. ოჯახის უფროსი ქალი ოჯახის სულზე ორ-ორ კ უ რ კ უ შე-
ლ ა ს აცხობდა. დიასახლისი ოჯახის წევრებს დაუბრუნებდა კურკუშელებს;
ისინი ჯვარედინად ამოისვამდნენ მათ თვალეზზე და ლოცვას წარმოსთქვამდ-
ნენ. ამის შემდეგ, დიასახლისი მისცემდა უმ კვერცხს, რომელსაც თვალში
ამოისვამდნენ და იტყოდნენ: „ასე კვერცხივით ამყოფე ჩვენი თვალეზი“. ამ
დღეს განსაკუთრებით ქალები უქმობდნენ.

სვანეთში მ ე ის ა რ ი ბ // მ ე ის ა რ ო ბ ასევე თვალთა მხედველობის
დღე იყო. ქვემო სვანეთში დაჰკლავდნენ მამალს, რომელიც მხოლოდ ოჯახი-
სათვის იყო განკუთვნილი. შუა ცეცხლიდან ნაცარს ამოიღებდნენ, შეუბერავ-
დნენ და ღმერთს სინათლეს სთხოვდნენ: ღმერთო კარგი მხედველობა მომე-
ციო.

სამეგრელოში დაახლოებით 24 დღით ადრე დიდმარხვამდე დღესასწაუ-
ლობდნენ მ ი რ ს ო ბ ა ს // ნ ი რ ს ო ბ ა ს. ამ დღეს იცოდნენ ო მ ი რ ს ე (ანუ
სამირსე) ღორის დაკვლა. ორ-ორი მოხარშული კვერით თვალეზის ლოცვას
ატარებდნენ. სამეგრელოში მირსობის მეორე დღეს სრულდებოდა ე. წ. ნ ე რ-
ჩ ის ხ ვ ა მ ა // ო ჯ უ მ ა შ ხ უ რ ი.

გურიაში მოისარობა ყველიერამდე სამი კვირით ადრე, შაბათს, იცოდნენ.
მოისარი ითვლებოდა თვალთახილვის მფარველად. ამ დღეს არ უქმობდნენ.
ოჯახის დიასახლისი სიმინდის ფქვილისაგან აკეთებდა ცომს, ყველასთვის 2
პატარა კოკორს. ამ კოკორებს იგი თვითოეულს თვალეზზე უსვამდა და მოი-
სარსა და ღმერთს თვალეზის სიჯანსაღეს შესთხოვდა. ამის შემდეგ, ცომის

ნაგლეჯებს აგდებდა წყლიან ჭიქაში. ლოცვის დამთავრების შემდეგ კი ციხიან წყალს ასხამდა სუფთა წყალში.

პერიოდს მოისარობიდან ბოსლობამდე ბოსლობის კვირა ეწოდებოდა. ამ კვირაში აღსანიშნავია პარასკევი, რომელიც ლეჩხუმში კაი პარასკევის (ლორის ლოცვა) სახელითაა ცნობილი. კაი პარასკევი მარიაშენობის (ქათმის ლოცვა) სწორზე მოდიოდა. უქმე იყო, განსაკუთრებით ქალებისათვის, რადგან ხელსაქმემ თვალდაფსებული გოჭის მომრავლება იცისო. საღამოთი დიასახლისი გამოაცხობდა ერთ ქონიან ჯვარ-სახიან ტაბლას — ეს იყო ღორის სალოცი. ვახშამდე ქალი ამ ტაბლას, 1 ჭიქა ღვინოს, სანთელს დაკმეულს, ნაკვერჩხალს, კაცების უჩუმრად გაიტანდა საღორის კარებთან; გაჩერდებოდა, ღვინოს და ტაბლას წალმა შეატრიალებდა და შეილოცავდა: წმ. ბასილა, გაამრავლე ჩემი ღორებიო. ღვინოს იქვე დაღევდა და ტაბლას კი შინ შემოიტანდა, დასჭრიდა და ოჯახის ყველა წევრს უნაწილებდა. მიცემისას უნდა ეთქვა: „ლოცვა ღორის!“ ნაწილის მიმღები პასუხობდა: „ამრავლოს წმ. ბასილამ“. შემდეგ ივახშმებდნენ. ქალის საღორესთან ლოცვის დროს, მამაკაცი ახლოს არ გაივლიდა.

სვანეთში ამ დღეს ხოჩა ვებში (კაი პარასკევი) ეწოდებოდა, რომელიც ბამბლუს წინა პარასკევს მოდიოდა, შაბათს კი ბამბლუ იყო. წვავდნენ გოჭებს, დამე ლოცულობდნენ; უცხო პირს არ გაუმასპინძლებდნენ. ღორების დღეობა იყო. საღორის კარზე გაიტანდნენ ღორის 3 წყვილ კუპდარს, ღვიძლს და გულს. კაცი ილოცებდა:

„ვებში ამჟკარ!“

გამრავლება და ჯანმრთელობა ამ ღორებსაც.

მოისარობის სწორზე, ანუ კაი პარასკევის მეორე დღეს, მთელ დასავლეთ საქართველოში მოდიოდა ბოსლობა.

რაჭაში ბოსლობა განსაკუთრებით ქალების უქმე იყო. კერვა-ქსოვა არ შეიძლებოდა. ამ დღეს უფროსი ქალები თმობდნენ (მარხულობდნენ) საღამომდე — საქონლის სახადის საწინააღმდეგოდ — ხარებს კისრები არ გაუფუჭდესო. ძველად დაკლავდნენ გოჭს საბოსლობოს, გამოაცხობდნენ სართვიან პურებს, ლობიანებს, ერთ ლობიან ჯვარსახიან განატეხს. განატეხზე ჩაასობდნენ ანთებულ სანთელს, ზედვე იდებოდა გოჭის ბეჭი და ჭიქით ღვინო. ეს ყველაფერი გობზე უნდა მოეთავსებინათ. ოჯახის უფროსი კაცი წაიღებდა ამ გობს ბოსელში, თავზე შემოავლებდა საქონელს და შეულოცავდა: „საქონლის ანგელოზო! ააშორე ჩვენს საქონელს ყველაფერი გაჭირვება, სა-

ხადი და ნადირი!“... ბოსელშივე გატეხდა განატეხს. ცოტას შეჭამდა, ღვინოსა დალევედა, დანარჩენს კი შინ შემოიტანდა.

ლენინში ბოსლობა კაი პარასკევის მეორე დღეს, შაბათს მოდიოდა. დიდი უქმე იყო „ხარების ჯანიერებისათვის“. ნაშუადღევს დიასახლისი შეუდგებოდა სამზადისს: პურს მოცომავდა, ცერცვს ჩაადგამდა. პატარა მარილიან ტაბლას გამოაცხოვრდა — ეს იყო საოჯახო სალოცი. ილოცებდა კერიასთან. ამ დროს მამაკაცი (ქმარი) მივიდოდა და ეტყოდა: „ბოსლა-კოტრა მომეკოტრა“. ამ ქალს მოიკოტრებდა ზურგზე და კერიას გარშემო სამჯერ შემოუვლიდა. ბოსლა-კოტრას დროს სახლში არავინ არ უნდა ყოფილიყო. ამის შემდეგ იგი პატარა საოჯახო ტაბლას შეჭამდა. ეს ყველაფერი სამხრობის დროს უნდა მომხდარიყო. შემდეგ ვახშობის სამზადისი იწყებოდა: უნდა გამოეცხოთ 3 ცერცვიანი ტაბლა, საოჯახო სალოცი და 3 უფრო პატარა ცერცვიანი. ეს ხარების სალოცი იყო. დადამებისას, სანამ ვახშამს დაიწყებდნენ, უფრო მამაკაცი წაიღებდა ხარების სალოც ტაბლებს, 1 ჭიქა ღვინოს, იმდენ უმ კვერცხს, რამდენი ხარიც იყო ოჯახში და იქ ილოცებდა. კვერცხებს ბაგაში დამალავდა. მეორე დღეს ამ კვერცხებს ოჯახის პატარა ვაჟიშვილი დაეპატრონებოდა.

სვანეთში (უფრო ზუსტად ქვემო სვანეთში) ბოსლობაზე კუბდიანებს აცხოვდნენ. გოდორში თივა იყო გაგებული და კუბდიანებს შიგაწყობდნენ. „კიტი, კიტი ბამბლუ“ — სამჯერ გაიმეორებდა კაცი და მათ გოდრიდან გადმოყრიდა. ბევრები უკანვე ჩაყრიდნენ. ეს სამჯერ გამეორდებოდა. ამის შემდეგ ტაბაკზე დადებდნენ საკვებს. ახალი წლიდან დიდმარხვამდე მოდიოდა საქონლის სიმრთელისთვის განკუთვნილი დღეობა ბამბლუ, მებისარიბ და ხოჩა ვებიშ/კაი პარასკევი. ბამბლუ იცოდნენ სოფ. ლეშაგორში. ამ დღეს იცოდნენ ტაბლები. ხერიაშის ჯგრაგის ეკლესიაში მიდიოდა სოფელი. იქ ილოცებდნენ: „ბევრი მეყოლოს ცხვარი, საქონელი, მისი მძლოლი პატრონი“. ამ ლოცვას წარმოსთქვამდა ის, ვისაც ზურგზე ბავშვი (შესაძლოა ხუთი-ექვსი) ეკიდა. ეკლესიას უვლიდნენ გარშემო.

სამეგრელოში ბოსრობას//ბოსლობას დღესასწაულობდნენ 17 დღით ადრე დიდმარხვის დაწყებამდე.

იმერეთში — ბოსლობა მოდიოდა ხორციელის ხუთშაბათ საღამოს. ხარები და ქონის მოზრდილი ნაჭერი, კაცებს, რომელთაც ზურგზე ყმაწვილები ჰყავდათ „მოკუტალებული“, მიჰქონდათ ბოსელში; ქონს საქონელს უსვამდნენ ზურგზე და თან ამბობდნენ, ასე გასუქდით. შემდეგ საჭმელს შეეჭეოდნენ და „ბოსელ-ბოსელ ბუო“-ს გაიძახოდნენ.

გურიაში ბოსლობა მოძრავი დღესასწაული იყო. უფრო ზუსტად, ის ყვე-

ლიერის წინა შაბათს მოდიოდა. აღნიშნული დღე შინაურ ცხოველებს ეძღვნებოდათ. ამ დღეს ცხვებოდა დიდი საოჯახო მჭადი, რომელშიც ხართული იყო დამარილებული ღორის ქონის ნაჭრები (სახალწლო ღორიდან). იგი მზადდებოდა საღამოთი ვახშმისათვის. ლოცვის დროს ახსენებდნენ „ბოსლე პატიოსანს“, რომელიც ცხოველების მფარველად ითვლებოდა. პური იდებოდა ხონჩაზე, სანთელთან და კაკალთან ერთად და მიჰქონდა ქალს ან კაცს, ბავშვთან ერთად ბოსელში. ბავშვი დგებოდა ძროხებსა და ხარებს შორის, ხონჩიანი კი მის პირდაპირ. ქალი ეკითხებოდა: „ბოსლე, შინა ხარ?“ „შინა ვარ, ბატონო“. — „ძროხას მომცემ? ხარს მომცემ? ცხენს მომცემ? კაცთა მშვიდობას მომცემ? — „ბევრს, ბატონო“. ეს სამჯერ მეორდებოდა. ამის შემდეგ, კაკალს ბოსელში ყრიდნენ, ბავშვი და ქალი კი სახლში ბრუნდებოდნენ. ამის შემდეგ, ვახშმად სხდებოდნენ და სთხოვდნენ „ბოსლე პატიოსანს“ იგივეს, რასაც ქალი სთხოვდა ბოსელში.

სამცხე-ჯავახეთში ადგილობრივი მოსახლეობის მონათხრობის მიხედვით იებერვალში (მის პირველ ან მეორე ნახევარში, დრო ზუსტად არაა დადგენილი, რამდენადაც დღესასწაული მოძრავია) იცოდნენ ხ ი დ რ ი ე ლ ა. ხიდრიელა ხუთ დღეს გრძელდებოდა ორშაბათიდან პარასკევამდე. ვ. სუღაძის მასალის მიხედვით ხიდრიელას უქმობდნენ სხვადასხვა მიზნით. უქმობდნენ ერთი, სამი ანდა ხუთი დღე. გასათხოვარი ქალი, რომელსაც ჭრა-კერვის შესწავლა სურდა, ხუთი დღე „დაიჭერდა ხიდრიელას“. იგი დილით შეჭამდა ცოტა პურს. საღამოთიც ცოტა უნდა ეჭამა, ისე რომ არ გამძღარიყო. ასე უნდა გაეტარებინა ხუთი დღე. მეხუთე დღეს საღამოთი გამოაცნობდა მტუტე მარილის კვერს, შეჭამდა და დაწებებოდა დასაძინებლად. თავქვეშ სასთუმალთან დაიწყო: მაკრატელს, ფერად ნაჭრებს, ნემსს, ძაფს, საქარავას. ღამე მას სიზმარში გამოეცხადებოდნენ ანგელოზები და ასწავლიდნენ ჭრა-კერვას. თუ ახალგაზრდა გაუთხოვარ ქალს სურდა თავისი ბედის გაგება, ის თავქვეშ დაიდებდა სარკეს, სავარცხელს და მაშრაფით წყალს. ვისაც იგი სიზმარში იხილავდა, ის იქნებოდა მისი საბოლოო ბედი. ასევე იქცეოდნენ ბიჭები. ახალგაზრდა კაცი სიზმარში ვისაც დააღვეინებდა წყალს, ის იქნებოდა მისი ბედი. ხიდრიელას უფრო ახალგაზრდები იჭერდნენ — 15 წლიდან 30 წლამდე, საცოლშვილო ხალხი და ისინი, ვისაც რაიმე ხელობის შესწავლა აინტერესებდა მოკლე ხანში.

ხორციელის დაურწყების კვირაში, ხუთშაბათ დღეს იყო მ ა რ ი ა შ ე ნ ო ბ ა (რაჭა-ლეჩხუმი) // მ ა რ ე შ ლ ო ბ ა (იმერეთი)*, რომელიც ქათმის ლოც-

* მ ა რ ა შ ე ნ ა // მ ა რ ა შ ი ნ ა სამეგრელოში, ჩვენი მასალის მიხედვით, მოდის 15 აგვისტოს (ძვ. სტილით). ყურძნის დაწურვა, ქვიფი იცოდნენ, ამ დღეს „იარმურკა“//ზაზრობა იყო. ახალ ხილს, ახალ შემოსულ სიმინდს და გოგრას აკურთხებდნენ. იყო საკურთხობა.

ვის დღედ იყო მიჩნეული. რიტუალი, რომელიც მარიაშენობის//მარეშლობის დღეს სრულდებოდა, ყველაზე სრულად, არსებული მასალებით, იმერეთში შემორჩენილი და მისი დაფიქსირება დღესაც შესაძლებელია. ამ დღისათვის, იმერეთში იკვლებოდა მამალი და ქალის მიერ სახლის კუთხეში თაროსთან, რომელზეც ანთებული იყო სანთლები, სრულდებოდა ლოცვა. „წმ. მარიაშენის ძალო და მადლო, კაა წიწილები გამოგვაზრდევინე, მოგვახმარე კარგად“. საქათმეზე კვირისთავის შებმა იცოდნენ. ლოცვა სრულდებოდა დილით ადრე უბრაოდ*.

ხორციელის დაურწყების კვირაში, პარასკევს, რაჭასა და ლეჩხუმში ძაღლის პარასკევი ერქვა. ძაღლის პარასკევი მარიაშენობის მეორე დღეს იყო. ეს დღე უქმე იყო ქალებისათვის. საღამოს აცხობდნენ სართვიან ლობიან პურებს. ერთ ხელდასხმულ განატეხს, რომელიც ქონიანი და ლობიანი უნდა ყოფილიყო. ეს განატეხი, ჭიქით ღვინო და ანთებული სანთელი უნდა წაეღო უფროს კაცს საღორის კართან ვახშობის დროს. იქ კართან განატეხს წაღმა შეატრიალებდა და შეულოცავდა: „წმ. ბასილის ძალო და მადლო! გამიმრავლე გოჭ-ქათამი, ააშთაე ჭირი და სახადი, მის ბარობაზე არ მოგიშალო განატეხი და ზედაში“. ამ განატეხს შემოიტანდა სახლში და დაჭდებოდნენ ვახშმად. გარეშე პირი ამ განატეხს ვერ შეჭამდა.

ხორციელის შაბათი (მცვალებულთა მოხსენების დღე ეკლესიაში), რაჭაში სულის შაბათის სახელითაა ცნობილი. ყველა ოჯახში კეთდებოდა საკურთხი. დაიკვლებოდა ქათამი (უფრო დედალი), მოხარშავდნენ შაშხს. აუცილებლად უნდა ყოფილიყო ერთი კვერციხი; გამოაცხობდნენ შვიდ სართვიან, ლობიან პურს, სულის პურს (შუაში სამით დასმულს). სუფრაზე იდო ანთებული სანთელი, ყველი, ერთი ბოთლი ღვინო (თუ მცვალებული დიდი ხნის გარდაცვლილი იყო, ყველაფერი ზემოთ ჩამოთვლილი გაჭქონდათ საფლავეზე). სუფრასთან იდგნენ ჩუმად, რამდენიმე ხნის შემდეგ მასთან პირველად მივიდოდა მცხობელი დიასახლისი, ღვინოს თავს წაუჭკევდა, ყველაფერს ხელს მოჰკიდებდა და შეატრიალებდა სიტყვებით „ღმერთო სარგებელი ქენი“ და განზე გავიდოდა. შემდეგ სუფრასთან მივიდოდნენ დანარჩენებიც უფროს-უმცროსობით და ამგვარადვე მოიქცეოდნენ. ყველა რომ თავს წაუჭკევდა, შემდეგ დიასახლისი სუფრას შეატრიალებდა და სადილად დასხდებოდნენ.

ლეჩხუმში ძაღლის პარასკევის მეორე დღე იყო სულთა შაბათი. ამ დღეს ქალები უქმობდნენ. დილით ადრე დიასახლისი მოამზადებდა ხარჯს

* მარიაშენობის წინა დღე, ოთხშაბათი ლეჩხუმში ცნობილი იყო ძაღლის ოთხშაბათის სახელით. ამ დღეს ყველა თმობდა. უქმი არ იყო.

სუფრის დასადგმელად. გამოაცხობდა ყველიან სულის პურებს, დაკლავდნენ ქათამს ან ბატს, თუ ახალი მკვდარი ჰყავდათ, საფლავზე წაიღებდნენ მთელ ქათამს, 3 სულის პურს, ერთ ბოთლ ღვინოს და სანთელს, მღვდელი აკურთხებდა საკურთხეს. ქათამს, 2 სულის პურს და 1 ბოთლ ღვინოს მღვდელი წაიღებდა, დანარჩენს კი სახლში დააბრუნებდნენ. ოჯახში ახალი მკვდარიც რომ არ ჰყოლოდათ, უსათუოდ უნდა „წაედგათ“ სადილამდე.

გურიაში ხორციელის შაბათს სულთაცოცხლისას უწოდებდნენ. ეს დღე დღესასწაულად არ ითვლებოდა, თუმცა ტ. მამალაძის ცნობით (1893) ზოგი მაინც ზეიმობდა.

სულთა შაბათის მეორე დღე, კვირა, ხორციელის დაურწყება // ადების დაურწყებაა. რაჭაში ამ დღეს განსაკუთრებული წესები არ იცოდნენ, მხოლოდ სადილად და ვახშმად მოხარშავდნენ ხორცს და გამოაცხობდნენ პურებს.

ლეჩხუმში ხორციელის დაურწყება განსაკუთრებით „სახლის ბარაზეა“. დიასახლისი აცხობდა 1 პატარა ჯვარსახიან ტაბლას, რომელშიც ჩაურთავდა მარილს, ნიგოზს, ყველს. უფრო ხშირად ხმარობდნენ მარილს. ამას ეწოდებოდა სახლითავი სალოცი. მამაკაცს ეს სალოცი სახლის სახურავზე უნდა აეტანა, ღვინით და სანთლით. ზემოთ წაღმა ეტრიალებინა და ელოცა. ვახშმისთვის შაშხი უნდა ჩაედგათ. ამ დღეს ქალები „იჭერდნენ“ კაცებს. დაჭერილი კაცი ვალდებული იყო რაიმე ხარჯი გაეღო. უფრო ხშირად, საჩუქრით გაისტუმრებდა ქალს.

აღმოსავლეთ საქართველოში წყალკურთხევიდან ხორციელის კვირამდე არსებულ დროის მონაკვეთს ადებას უწოდებდნენ. ხევსურეთში ალება კვირა ხორციელს ემთხვეოდა, თუმცა ხევსურეთში ალების სახელწოდებით ცალკე დღეობა არსებობდა.

ხორციელის ხუთშაბათს ქართლ-კახეთში სახლთან გელოზობას აღნიშნავდნენ. თუშეთში ამ დღეს ხინკლაობას ეძახდნენ.

ქართლში სახლთან გელოზობას ანუ მარიამნობას, ახლად გამოჩეკილ 3 დღის წიწილას ადებდნენ ნიშანს, ქუსლს ანუ შუა მწკალს აჭრიდნენ. ეს წიწილა სამარიამნოდ იყო განკუთვნილი. ამ დღისათვის ერბოს ზედაშუეც ჰქონდათ. გამოაცხობდნენ 3 გულიან ქადას, 3 ლავაშს, მოხარშავდნენ ქათამს, 3 კვერცხს და ჩარეკა ღვინოსთან ერთად დააწყობდნენ სუფრაზე. ქადას და ქათამს სტუმარს არ შეაჭმევდნენ. ქათმის ძვლებს მიწაში ჩაფლავდნენ ან ცეცხლში დასწავდნენ, რომ რაიმე ცხოველს არ შეექამა. ქადაზე დადებულ თავ-ფეხს მოიტანდნენ სახლის მარჯვენა კუთხეში, აანთებდნენ სანთელს

და დაილოცებოდნენ. ესენი ქალს უნდა ეჭამა. ზოგი, ქათამს რომ დაეჭამა, ქვემოთ მარცვალი ეყარა და ზემოდან სისხლს დაადენდა. მარცვალს ინახავდნენ და ახლად გამოჩეკილ წიწილებს უყრიდნენ. საანგელოზო საჭმელს მხოლოდ უფროსები შეჭამდნენ, ბავშვებს არც დანახვებდნენ — თვალები ეტკინებათო. ზოგი ქათამს როდინზე კლავდა — როდინში ნიგოზი ინაყება, ბარაქიანი არისო. ამ დღეს მხოლოდ ქალები უჭმობდნენ.

კახეთშიც ამ დღის მთავარი კერძი მოხარშული ქათამი იყო. მას ღია ფანჯარაში დადგამდნენ, საღამოს მოსულმა ანგელოზმა დაინახოსო. ანგელოზს შესთხოვდნენ წლის მოსაყალს ბარაქა მიეციო. ყველა კუთხეში სანთლებს დაანთებდნენ, კარებს გააღებდნენ — კეთილო ანგელოზო შინ შემოდიო, ავო ჭარეთ გადიო.

თუშეთში ამ დღეს, როგორც ითქვა, ხინკლაობას ეძახდნენ. დილით ადრე, დიასახლისები დიდ ხინკლებს მოხარშავდნენ და მზის ამოსვლამდე, თითო-თითოს მეზობლებს დაურიგებდნენ. სახლში სანთლებს აანთებდნენ და ხინკლიან ტაბლაზე მიცვალებულთა სულების მოსახსენებელს იტყოდნენ.

თუშეთში ხორციელის პარასკევს ცეცხლის უქმე იყო. უჭმობდნენ, რომ ცეცხლს ქონება არ დაეზიანებინა.

ხორციელის შაბათი მიცვალებულთა დღეა. (ამ უქმეს აღმოსავლეთ საქართველოს სხვა კუთხეებშიც იცავდნენ) მოხარშავდნენ კორკოტს, დაკლავდნენ ცხვარს, სანთელს აანთებდნენ, მოაკმეოდნენ საკმეველს.

კახეთში წინა დღეს გააკეთებდნენ ფაფას შაბათისთვის — წანდილობააო. ფაფა წინა დღეს, მზის ამოსვლის შემდეგ კეთდებოდა. მეორე დღეს კი მზის ამოსვლამდე რიგდებოდა მეზობლებში.

მთიულეთში ამ დღეს ხატში გადიოდნენ.

გულდამაყარში ამობდნენ: „ხორციელის შაბათს თქვენ მითხარით ძმანო შანდობა, ყველის შაბათს რძალნო თქვენ მითხარით შანდობა“. იშლებოდა მიცვალებულთა მოსახსენებლად სუფრა, სადაც უნდა ყოფილიყო კორკოტი და მოხარშული ბრინჯის კერძი.

ხევშიც გადიოდნენ სასაფლაოზე.

თუშეთში ხორციელის შაბათი მკვდართ გასტუმრების დღე იყო. იგი დიდ უქმედ ითვლებოდა. სოფ. დანოში, დართლოსა და კვაველოში ამ დღეს „ყვავებურობა“ ანუ მკითხაობა იცოდნენ. ნაშუადღევს ახალგაზრდა ქალები პატარა კვერებს გაიტანდნენ სოფლის განაპირას და ყვავებს გადაუყრიდნენ. საითქენაც წაიღებდა ყვავი კვერს, ქალებიც და ვაჟებიც იმ მხრი-

დან ელოდებოდნენ საბედოს. თუ ადგილზე შეჭამდა, ეს იმის ნიშანი იყო, რომ კვერის პატრონს ბედი არ ეხსენებოდა.

ხორციელის კვირას აღებდამე იყო, ამ დამეს აუცილებლად ხორცა უნდა ეჭამათ. კახეთში ახალგაზრდები დაკლული ქათმის ძვლებს თავქვეშ ამოიდებდნენ, რომ სიზმარში საბედო ენახათ.

გუდამაყარში ძვლიანი ხორცი უნდა მოეხარშათ. ხორცს რომ შეჭამდნენ, შემდეგ 7 ძვალს წითელ ძაფს მოაბამდნენ, ბანზე შეაგდებდნენ და თან იტყოდნენ: „აბრამის ძოღნო, ბეთლემის ლეკვნო, ველის ნადირნო“, ან „აბრამო! შეგყრი შენსა ძვალსა, შემახვეწე შენ წილ ღმერთსა“.

თუშეთში ამ დღეს მარხვას „შეიკრავდნენ“. ოჯახი ცალკე ან ახლო ბიძაშვილებთან ერთად მოხარშავდა ხინკალს და ამით დაიმარხვებდა. ზოგან სოფლის ჯარი იმართებოდა, ზოგან ფერხისას ჩაბმის გარეშე სახლში ვერავინ წავიდოდა.

ძველად ამ დღეს კუდიანების გასტუმრება იცოდნენ. ბავშვები საღამოს ამზადებდნენ ისრებს, წვერს ცოტათი ჩაუჭრიდნენ, შიგ ბუქნის პატარა ნაჭერს ჩაუტკობდნენ და ბაწარს შემოახვევდნენ. დედები შებინდებისას ბავშვებს სანთელ-ზედაშეს და კოტრებს გარეთ გამოუტანდნენ. ბავშვები სოფლის ბოლოს გავიდოდნენ და სოფლისკენ ცეცხლოდებულ ისრებს ისროდნენ, თან იძახოდნენ: „ხიბალო კუდიანებო, კაკალო გულიანებო, თქვენამც გჩრიათ“. გადმოცემით, უფრო ადრე ამ ისრებს უფროსები ისროდნენ.

ხორციელის კვირას ხევსურეთში იცოდნენ აღება. ეს დღეობა ყველა ხატში არ იმართებოდა და მისი ხანგრძლივობა ერთი ან რამდენიმე დღე იყო. ზოგ ხატში ახალ დასტურებს ირჩევდნენ, რომლებიც თავიანთი მოვალეობის შესრულებას მხოლოდ გიორგობას შეუდგებოდნენ. ერთი დასტური თხას დაკლავდა დილით, ჟამისწირვის შემდეგ. სოფელში ყველა მოხარშავდა ხორცს. თქმულების მიხედვით ამ დღეს ქრისტეს ჩამოუვლია და სტუმრის დასახვედრად ყველა მზად უნდა ყოფილიყო. ზოგან ეს წესი ახალწელ წუხრას სრულდებოდა. იმართებოდა ჯარი. სოფელ ამაღში ისეთივე თამაშები სცოდნიათ, როგორც ახალ წელს: მეთამაშე, ომი, ქალები მობრტაცება.

ყველიერი

ხორციელის დაურწყებას მოჰყვებოდა ერთკვირიანი პერიოდი, რომელიც საყოველთაოდ ყველიერის სახელითაა ცნობილი. ეს კვირა გამოირჩეოდა მრავალფეროვანი ხალხური წეს-ჩვეულებებით.

ყველიერის პირველ დღეს დასავლეთ საქართველოში თ ე თ რ ი ო რ შ ა ბ ა თ ი* ეწოდებოდა.

რაჭაში თეთრ ორშაბათს უფროსი ქალი ძალიან ადრე ადგებოდა, გამოაცხობდა ერთ დიდ ყველიან განატეხს, ჩამოქნიდა სანთელს და განატეხში ჩასობდა, ღრმა თევზს წყლით გაავსებდა, ბოსელში შევიდოდა და დალოცავდა საქონელს. წყალს მიასხამდა ძროხას, ანთებულ სანთელს კი იქვე დატოვებდა. განატეხს შინ შემოიტანდა და ყველა ქალს დაურიგებდა. ამ დღეებში სადილ-ვახშმად უფრო ყველს ჭამდნენ.

ლეჩხუმში თ ე თ რ ი ო რ შ ა ბ ა თ ი დიდი უქმე იყო. ამ დღეს განსაკუთრებულ დიდ დღეობას იხდიდა ორბელის თემი. ცხვებოდა პური ყველიანებით, საერთო ხარჯში მენახევრე ღვინოც (15 ბოთლი) უნდა გაეღოთ. ეს ღვინო მამულის (ვენახის) შესაწირავად და კოხის საწინააღმდეგოდ ითვლებოდა. ყველიანების გარდა ამ მიზნით ცხვებოდა სამი სამშვიდობო ტაბლა. ყველაფერი უნდა წაეღოთ არჩეულ დიდ სახლში. შეკრებილებთან მიდიოდა მღვდელი, თითოეული ოჯახის წევრს მიჰქონდა მასთან ერთი ტაბლა და მენახევრე ღვინო. მღვდელი აიღებდა ტაბლას და დაილოცებოდა: „დეიფაროს ღმერთმა ბოროტისაგან, კოხისაგან შენი ვენახი. დეიფაროს ღმერთმა შენი ოჯახი სნებისაგან, გაჭირვებისაგან, გაამრავლოს ღმერთმა!“ შემდეგ აიღებდა და ხმამაღლა განაცხადებდა: „ეს მენახევრე ღვინო შემოსწირა ამან და ამან, დალოცოს ღმერთმა“. ხალხიც იმეორებდა — დაილოცოსო. სანამ სადილზე დასხდებოდნენ, გაისტუმრებდნენ მღვდელს. აძლევდნენ 1 ყველიან ტაბლას, 2 ან 3 ლავაშს და თითო ბოთლ ღვინოს. თითოეული ოჯახი თავის წევრებში იჯდა და წინ თავისი ხარჯი ედო. აირჩევდნენ „ტოლობაშს“. ღმერთის ხსენება პირველ სასმისზე ყველასათვის სავალდებულო იყო, მერე ჩამოჰყვებოდნენ თითოეულ ოჯახს და დასახელებდნენ ოჯახის უფროსს.

საღამოს დიასახლისი ძროხის სალოცს გამოაცხობდა. ამ ტაბლას, ჭიქით წყალს და ჩასაკმევ-სანთელს დიასახლისი გაიტანდა ძროხასთან, წაღმა შემოავლებდა თავზე და შეულოცავდა. მის ზურგზე გადაატარებდა ტაბლას. ამ ტაბლას მხოლოდ გათხოვილი ქალი შეჭამდა.

ქვემო სვანეთში ადრე, მოსიმღერე ხალხი შემოიკრიბებოდა და ღამე ჩამოივლიდა სოფლებს. ერთი მოსიმღერე ჯგუფი „ლოგუშედათი“ დაივლიდა ოჯახებს. სახლში ისინი არ შეჰყავდათ, ლობიოს ან ყველს გამოუტანდნენ. სანამ მღეროდნენ, ერთ ბიჭს კანაფით დაბურღავდნენ. მას ხის ხმალი ჰქონდა,

* იმერეთში თეთრ ორშაბათს ყვენობა იცოდნენ.

სახლში უნდა შევარდნილიყო და საქვებისათვის დაერტყა. გამოეკიდებოდნენ ქალები, თუ დაეწოდნენ კანაფს დააგლიჯავდნენ და ქათმებს დაუყრიდნენ — ბევრი ქათამი გვეყოლებათ. ეს წესი ყველიერის ნებისმიერ დღეს სრულდებოდა. ყველიერის სამშაბათს ლეჩხუმში იცოდნენ „საკაცურობის“ სახელით ცნობილი თამაში.

ყველიერის ოთხშაბათს გოგო-ბიჭები ერთად დადიოდნენ. იცოდნენ ყანაში მომუშავე ხალხის „დაბორკვა“. გაუშვებდნენ შემდეგ ვინმე მოსახლესთან და ის გაუხსნიდა ხელს და მისცემდა პურ-მარილს.

ყველიერის ხუთშაბათს — ლამარია ცხუმი ეწოდებოდა (ქვ. სვანური მასალის მიხედვით). ამ დღეს მიდიოდნენ ქუთაისში სალოცავად (ძირითადად უშვილო ხალხი).

სამეგრელოში აგვისტოში მიწაში იმარხებოდა ყველი 10—20 კილოანი ხალამით, რომელსაც გახსნიდნენ ყველიერში და გამოიყენებდნენ სხვადასხვა საკვების დასამზადებლად.

გურიაში ყველიერის ორშაბათს ყვავილობას, ანუ ყვავილობატონების დღეს უწოდებდნენ. იმ პირებს, ვისაც მოხდილი არ ჰქონდა ყვავილი, ამ დღეს ეკრძალებოდათ პირის დაბანა, პურის გამოცხობა, წერა-კითხვა. ფანჯრებზე აფარებდნენ ფარდებს და საღამოთი გარეთ არ გადიოდნენ. თუ სოფელში ვინმე ყვავილ-ბატონებით იყო ავად, აკრძალული იყო სროლა, რათა ბატონების რისხვა არ გამოეწვიათ. ხალხის რწმენით, ვინც ამ დღეს წესს არ დაიცავდა, იგი ავად გახდებოდა. არავითარი ლოცვა ან რიტუალი ამ დღეს არ სრულდებოდა. მუშაობა არ ეკრძალებოდა.

ყველიერის შაბათს, საღამოს კვერცხის ნაჭუჭში ცოტ-ცოტა ნამცეცებს ჩაყრიდნენ — ეს ბუზებსო, ეს კოლოსო, ეს რწყილსო და სხვ. შემდეგ ნაჭუჭს დაახურავდნენ ზემოდან, შემოიფლებდნენ თავზე და გადაავდებდნენ. სხვას უნდა წაეღო, ვინც ხელს მოჰკიდებდა.

რაჭაში ყველიერის შაბათი კილმარობის სახელით იყო ცნობილი (სხვა ვერსიით ის მოდის კვირიკობის სამ რიცხვში). უქმე არ იყო, მხოლოდ ვენახის „ბარობაზე“ „შეწირული“ ჰქონდათ ოჯახის უფროსი კაცის ვენახში შესვლა, რომელიც ლერწმის ძირში შეინახავდა რკინას. ამას ეწოდებოდა ვენახის დარკინვა, რაც საჭიროდ მიაჩნდათ იმისთვის, რომ მტევანი საღი ყოფილიყო.

სვანეთში ყველიერი აღაბლეთ (ყველიერის ადების საღამო) იყო. ყველიერის გაცილებას კვირას აწყობდნენ. ერთად შეიყრებოდნენ, ქეიფობდნენ და ერთობოდნენ.

ყველიერის შაბათს ლეჩხუმში სულთა შაბათი, გურიაში მკვდრისი ეწოდებოდა. ლეჩხუმში ამ დღეს ქალები უქმობდნენ. ყველა ოჯახში სავალდებულო იყო სუფრის წადგმა სადილობამდე.

გურიაში ყველიერის შაბათს სალამოსთვის კეთდებოდა საკურთხი, იგზავნებოდა ეკლესიაში და მღვდელი აკურთხებდა. საკურთხის ნაწილს თვითონ აიღებდა, ნაწილს კი პატრონი შეჭამდა.

ყველიერის კვირა ყველიერის დაურწყება იყო. სადილ-ვახშამად განსაკუთრებულად უნდა ყოფილიყო ყველი და დიდი რაოდენობით კვერცხი. ამ დღისთვის ყველიანების გამოცხოზაც იცოდნენ. დილიდანვე იწყებოდა ჯამ-ჭურჭლის „დაკასკასება“, რომ ქონი ან ხორცი არ დარჩენილიყო ზედ.

თუშეთის გარდა, მთელ აღმოსავლეთ საქართველოში ამ დღეს ჩითაფთობა იცოდნენ, ხევსურეთში კი დიდმარხვის ორშაბათს. ეს დღე ქართლში, მთიულეთ-გუდამაყარში, ხევში ბატონების, ანუ ყვავილის უქმე იყო. მთიულეთში იგი ჟამის უქმედაც ითვლებოდა.

ქართლელები ამ დღეს ჩალიჩს აწყობდნენ. ქალების და კაცების ჩალიჩი ცალ-ცალკე, ძირითადად ნეფისა და პატარძლის გამოსაცდელად იმართებოდა. მოთამაშეთა ერთი ჯგუფი წრეში იდგა, მეორე გარეთ. გარეთ მყოფნი ცდილობდნენ ქამრები მოერტყათ მეორე გუნდის წევრებისათვის, რომლებიც წრეში იდგნენ. ქამარმოხვედრილი მოთამაშე წრიდან უნდა გამოსულიყო. სათამაშოდ ირჩევდნენ დიდ ბანს. ზოგჯერ ჩალიჩი აღდგომამდე გრძელდებოდა.

აღმოსავლეთ საქართველოში, იქ სადაც ჩიტ-ფაფობის ან ჩითაფთობის წესი დასტურდება, ხორბლის ან სიმინდის ფქვილის ფაფას აკეთებდნენ, რის შემდეგაც დედა-შვილს ან ბებიასა და შვილიშვილებს შორის იმართებოდა დიალოგი:

- „— დედა, დედა რას აკეთებ?
- ჩიტა-ფაფასა.
- მერე მე არ მაჭმევ?
- ვაჭმევ მრავალსა.
- ჩემი ჯამი სადა დგა?
- მაღლა კერასა (ან მაღლა თაროზე).
- ჩიტნი ვის ყანას ჰკეკენ? (ან თავგნი ვის ყანას მკიან?) (ხევი).
- სხვისა ყანასა“.

ხშირად აკონკრეტებდნენ. ქართლში ფაფას ნაფოტებზე დადებდნენ და ლობეზე შემოდებდნენ, თან იტყოდნენ: „ჩვენ ყანას ნუ შეშქამთ, ეს შექამეთ“.

ხევში ამ დღეს ფაფასთან ერთად აკეთებდნენ 3 პატარა კვერს, ხინკალს, ხაბიძგინებს, რომლებსაც საღამოს, ვარსკვლავები რომ ამოვიდოდა, დედა ან ბებია გარეთ გამოიტანდა და ბავშვებსაც გამოიყვანდა. ბავშვები ცას შეხედავდნენ და იძახდნენ: ეს ჩემი ვარსკვლავია, ეს ჩემიო. ბავშვებს ხელის მტევანზე რამდენიმე წვეთ ცხელ რძეს დააწვეთებდნენ, თითქოს ვარსკვლავებია მოფენილიო. ეს იმისთვის კეთდებოდა, რომ მათ სახადი იოლად მოეხადათ. ვინაიდან სახადის განმგებლად იოანე ნათლისმცემელი* ითვლებოდა, ამიტომ ეს დღე მისთვის განკუთვნილი დღეც იყო. აქვე უნდა ექამათ კვერები და ხაბიძგინები. შემდეგ იმართებოდა ზემოთ აღწერილი დილოგი.

ხევში ყველიერის ორშაბათი გ რ ძ ნ ე უ ლ თ დ ა მ ე დ ი თ ვ ლ ე ბ ო დ ა .

თუშეთში ყველიერის ორშაბათს უქმობდნენ. ახალგაზრდები მთელი დღე ზონილაობდნენ, ანუ შიმშილობდნენ. საღამოს გათხოვილი ქალი „ცეფის-იერს“ გამოუცხოვდათ. ცერით 9-ჯერ დაფქულ მარილს და ფქვილს აზელდა და კვერს გამოაცხოვდა. პ ო ნ ი ლ ა ძ ი ლ ის წ ი ნ შექამდა კვერს, რომ თავისი საბედო ენახა.

თუშეთში ყველიერის სამშაბათს მჭ რ ე ლ თ უ ქ მ ე ს ი ც ა ვ დ ნ ე ნ . უქმობინენ რომ თავგს, ჩრჩილს, კალიას მათი სარჩო-საბადებლისთვის ზიანი არ მიუყენებინა.

ყველიერის ოთხშაბათს რ ჩ ი ლ ი ს (ქართლი), ჩ ი რ ჩ ი ლ თ (ერწო-თიანეთი), მ დ ი ლ თ (მთიულეთ-გუდამაყარი), უქმე იყო. თუ ამ დღეს ისაქმებდნენ, ხალხის რწმენით ჩრჩილი ტანსაცმელს დაჭრიდა. დილით დიასახლისი უმძრახად დაჩეჩილ მატყლს სახლის ოთხივე კუთხეში დადებდა და იტყოდა: „აბა, რჩილო, ეს ჭამე ჩემი ტანსაცმლის მაგივრად“.

ყველიერის ხუთშაბათი იყო შ ი ო ო ბ ა . მთიულეთში და თ ვ ი ს უ ქ მ ი , ანუ დათვქადობა. დათვქადობა ყველიერში გუდამაყარშიც იცოდნენ. ზოგი ამ დღეს ხატში ვადიოდა და კაცის, საქონლის კარგად ყოფნას ეხვეწებოდა, არიდე საქონელს ნადირის პირით. ვინაიდან ქართლში თვლიდნენ, რომ შიო მუ-

* იოანე ნათლისმცემელი იყო წინასწარმეტყველი, წინამორბედი და ნათლისმცემელი უფლისა, იგი ხალხს ნათელს ცემდა წყლით, აღთქმულ მაცხოვართან შესახვედრად შეამზადებდა, წინაუძლოდა ქრისტეს, მასზე წინასწარმეტყველებდა და ცოდვილებს სინანულად მოუხმობდა. შეურიგებლად ებრძოდა სულმდაბალ ადამიანებს. მან ამხილა და გაიციხა მეფე პეროდე. დედოფალ პერთიას ჩავონებით ებრაელთა მბრძანებელმა შეიპყრო იოანე და თავი მოჰკვეთა. საქართველოში განსაკუთრებით აღინიშნება იოანე ნათლისმცემლის თავისკვეთის დღე — 8 (11. 09) აგვისტო.

შაც იყო და წმინდა კაციც, (ანალოგიური რწმენა-წარმოდგენები შიოს შესახებ დასტურდება დასავლეთ საქართველოშიც, სადაც ეს დღე უქმე იყო, ქადით უნდა გამძღარყვენ. გამოაცხოზდნენ დიდ ქადას — ცხრაფურცელას). ამ დღეს მუშაობდნენ.

თუშეთში მაქც-ფატერაგის უქმესაც იცავდენ. თუშთა წარმოდგენით „მაქც-ფატერაგის“ მსხვერპლი თავად მშრომელი კაცი, შიო ყოფილა, რომელიც ცეცხლში დამწვარა. მისი სული ეხში ბინადრობს. ამ დღეს კი გაოლის და მზეზე წვება.

ყველიერის პარასკევს ქართლში კვირტის უქმე იცოდნენ, მთიულეთ-გუდამაყარში, კახეთში დამწვრის უქმე. ქართლში დამწვრის უქმე დიდმარხვის პირველ ოთხშაბათს და პარასკევს იყო.

კვირტის უქმე ვაზისთვის კეთდებოდა. უქმობდნენ მამაკაცები, რომ ვაზს კვირტი არ გაცვენოდა. დამწვრის უქმეს ცეცხლის გაჩენის საწინააღმდეგოდ ინახავდნენ.

ყველიერის შაბათის უქმის გატეხვას ხალხის რწმენით უბარაქობა მოყვებოდა. გუდამაყარში მიცვალებულთა დღე იყო და ზოგი თავგის უქმესაც იცავდა. თუშეთში ჯარი იცოდნენ. ზოგ სოფელში ამ დღეს ქალთგორობას ანუ ქალთგორობას მართავდნენ. ხევსურეთშიც მიცვალებულთა დღე იყო. მთიულეთში კაცები ბანზე იკრიბებოდნენ. სახლებიდან მიჰქონდათ დიასახლისის გამომცხვარი ქალები, რომლებსაც დააყენებდნენ და ესროდნენ თოფებს, რასაც თოფოსნობა ეწოდებოდა. ვინც მოარტყამდა, სამიზნეც მისი იქნებოდა. ჭირისუფალ ქალებს, ზოგჯერ თოფოსნობისას მიჰქონდათ მიცვალებულის სახელზე ტანსაცმელი: წინდები, პაჭიჭები, ქუდი და სხვა. ვინც მიზანში მოარტყამდა, მას აჯილდოებდნენ.

როგორც აღინიშნა, გუდამაყარში ამ დღეს თავგის უქმე იყო. ზოგი ამ უქმეს დიდმარხვაში იცავდა. ჯოხს ჩალას გაუკეთებდნენ, თავგის ულვაშების მსგავსად, სახლს წაღმა ჩამოუვლიდნენ და ამბობდნენ: „გამო თავო, გამო რწყილო, ანგელოზნო შინ შემოდით“. შემდეგ ამ ჯოხებს, ბავშვები სოფლის განაპირა წაიღებდნენ და იქ დაყრიდნენ. თუ ვინმე დაუძახებდათ, უკან არ უნდა მოეხედათ — თავგები უკან მოგვიბრუნდებიანო. გამოაცხოზდნენ კვერს. ქართლში ამ წესს ყველიერის კვირას ასრულებდნენ. ბიჭები სახლს ასკილის ტოტებს გამოუსვამდნენ და იტყოდნენ: „თავგო, თავგო გამოდი, ანგელოზნო შამოდი“. ამ ტოტებს სადმე ღობის ძირში დაარჭობდნენ. დანარჩენი მსგავსია.

* შიო მღვინელი ერთ-ერთი ცამეტი ასურელ მამათაგანია. მას ეკლესია მოიხსენიებს ყველიერის ხუთშაბათს, 7 და 9 მაისს და 1 ივნისს.

ყველიერში ხევშიც იცოდნენ თავის უქმე. განსხვავებული წესები, რომელიც ხევში იყო, შემდეგია: ამ დღეს გამომცხვარ კუტებს ბავშვები წყალში ჩააგდებდნენ, ვითომ თავგიაო. ზოგან, როგორც გულამაყარში, ჯოხს ჩალას მობამდნენ და გამოსმის შემდეგ მეზობელს გადაუგდებდნენ, ან ქუჩაში გავიდოდნენ, კუტებს შეჭამდნენ და ჯოხებს გადაყრიდნენ.

როგორც ითქვა, თუშური „ქალთგორობა“ ან „ქალთგორაობა“ და ოფობა ყველიერის შაბათს იცოდნენ. ომალოში ამ დღეს დიდ კოტორს გამოაცხობდნენ და ნაშუადღევს საჯარეში გაიტანდნენ. ჯარში ახალგაზრდები ყველაზე კარგ, ბევრ გულიან კოტორს აირჩევდნენ. ქალი ან ვაჟი დაავლებდა ამ კოტორს ხელს და გაიქცეოდა, დანარჩენები გამოეკიდებოდნენ. თუ ქალი გაიტაცებდა, ვაჟებს უნდა წაერთვათ, თუ ვაჟი — ქალებს. ვინც გამტაცებლის მხარეს იყო, მდეგრებს ხელს უშლიდა. გამტაცებელს კოტორის გატაცება და მისი რომელიმე ოჯახში დამალვა უნდა მოესწრო. ამ საქმეში მდეგრებს ხელი უნდა შეეშალათ. ქალის დამალული ვაჟებს უნდა ენახათ, ვაჟისა — ქალებს. მისთვის, ვინც იპოვიდა, ის წელი იღბლიანი იქნებოდა. დამალულ კოტორს ყველა ინაწილებდა. როდესაც ახალგაზრდები საჯარეში ბრუნდებოდნენ, რომელიმე ვაჟი ერთ-ერთ ქალს სახეზე ტალახს წაუსვამდა და იწყებოდა საერთო ლაფობა. მათ უფროსებიც უერთდებოდნენ. ამ დღეს ტალახის წაუსმელი არავინ არ უნდა დარჩენილიყო. ხანდაზმულებს უშუბლზე ტალახის ჯვარს წაუსვამდნენ.

ბოლოს წყაროზე წავიდოდნენ, დაიბანდნენ, თან წაიღებდნენ კოტრებს, სანთელ-ზედაშეს, დაილოცებოდნენ, მექალთგორეთა შესანდობარს იტყოდნენ, შემდეგ სოფელში დაბრუნდებოდნენ და საღამოს „შიყარაში“ შეგროვდებოდნენ.

სოფ. ვესტმოში გათხოვილი ქალები დაუქორწინებელ ქალ-ვაჟებს ერთ ახლში ჩაკეტავდნენ. თვითონ მამულში, თოვლში ჩამალავდნენ კოტორს და ჭრე გამოუშვებდნენ ჩაკეტილებს. მათ შიშველი ხელებით უნდა მოეძებნათ კოტორი. ნაპოვნს გაისროდნენ და თან იტყოდნენ: „ღმერთო! მოგვიყვანე კარგი ყანა“. კოტორს დასაჭერად ყველა დაედევნებოდა და ვინც კოტორს დაიჭერდა, მისი იყო. ბოლოს იმ ადგილას მივიდოდნენ, საიდანაც გაისროლეს. დედაკაცები და ახალგაზრდები ერთმანეთს დაეჭიდებოდნენ და გვარიანად გორავდნენ. ამას ქალთგორობა ეწოდებოდა, ხოლო ადგილს, სადაც ეს ხდებოდა, ქალთსაგორნაო. აქაც შიყარას გააკეთებდნენ, სადაც მთავარი მომენტი იყო მექალთგორეთა მოსაგონარი და ხვავისა და ბარაქის ლოცვა.

როგორც ითქვა, ყველიერის შაბათს ოფოფობაც იცოდნენ. ირჩევდნენ 6 ქალს, რომლებსაც დილით ბერიკებად მორთავდნენ. ჩააცმევდნენ კაბებს და ტილოს ჯუბებს, ისე რომ ქალები ოფოფებს დამსგავსებოდნენ. საჯარეს წინ ტალახით, ნაყელით და ნაცრით ტლაპოს გააკეთებდნენ. ქალები ოფოფებს დაკვრით და სიმღერით მიუძღოდნენ წინ. ოფოფები ტლაპოში ამოიფანგლებოდნენ, ხალხს შეერეოდნენ და მათ დასვრას ცდილობდნენ. თავის მხრივ ისინი ხელს კრავდნენ ოფოფებს, რომლებიც ძირს ვარდებოდნენ და კარგა გვარიანად იეყებოდნენ. ამას კარგად იმახსოვრებდა დანარჩენი 3 ქალიშვილი, რომლებიც საღამოს ბერიკებად უნდა გადაცმულიყო.

საღამოს ჯარზე, მამაკაცად გადაცმული სამი ქალიშვილი ტრიალებდა. მათ სახეზე დიდულვაშიანი ნიღბები ჰქონდათ გაკეთებული და ხელში ხის ხმლები ეჭირათ. ბერიკები ცეკვავდნენ, სხვებსაც იწვევდნენ საცეკვაოდ და მცირე ურჩობისათვის ან დილით ოფოფთა გაჯავრებისთვის, ხის ხმლებს ურტყამდნენ.

ყველიერის კვირას დიდმარხვის წინა ღამე იყო. ამ დღეს ხევში აღებდას ეძახდნენ. ზოგან სოფელმა ერთად შეყრა და ლხინი იცოდა.

მთიულეთში ცხენის პატრონი ქადას გამოაცხოზობდა, ცხენს სამჯერ შემოავლებდა და მის შენარჩუნებას ეხვეწებოდა ხამლს (ხუნავის მშველელი ხატი). ამ დღეს ესკალაის (ასკილის) სახრით იცოდნენ თავგების გარეკვა.

ხევსურეთში ამ დღეს მარხვაშამაი წუხრას ეძახდნენ. კარგ ვახშამს გააკეთებდნენ და ყველა ერთმანეთს უმასპინძლდებოდა.

თუშეთში ყველით დაიმარხვებდნენ. გამოაცხოზობდნენ კოტორებს და კალტიან ხინკლებს.

ქართლში ყველიერში აცხოზობდნენ გულიან ქადას და ხორბლის ან ლობიოს გოდორში ჩაფლავდნენ. ვახსნილების შემდეგ ბავშვებს პატარა ნაჭრებს შეაჭმევდნენ — აღარ გაცივდებაო.

ყველიერის მხიარულება და მრავალფეროვნება ყეენობა-ბერიკაობაშია გაცხადებული, როდესაც ხალხი მომავალი ხანგრძლივი მარხვის მოლოდინში თავდავიწყებით ეძლეოდა ლხინს. ეს ლხინი და მხიარულება ხალხური თეატრალური სანახაობის ისეთ მასშტაბებს აღწევდა, რომელშიც ჩაბმული იყო არა მარტო ერთი და ორი სოფელი, არამედ ზოგჯერ მთელი ხეობაც. ზოგან ბერიკაობა რომ ყველიერში იყო, ყეენობა დიდმარხვის ორშაბათს იმართებოდა.

სოფლის მამაკაცები ირჩევდნენ ბერიკაობის მონაწილეებს: მთავარ ბერიკას, ბერიკებს: ღორს, არაბს, ლეკს, თათარს, მღვდელს, ნათლიას, დედო-

ფალს, მეზარგულეებს, მომღერლებს და მუსიკალურ ინსტრუმენტებზე შემსრულებებს. სახალხო „სპექტაკლის“ მონაწილენი თავიანთი „როლების“ შესაბამისად ირთვებოდნენ.

ბერია ცხვრის ან თხის ტყავს იცვამდა, რომელსაც უკან საქონლის კული ჰქონდა მიბმული. იშვიათად ცხვრის გადმობრუნებული ტყავიც ეცვა. სახეზე ტომარასავით გაკერილი უხეში ნაბდის ნიღაბი ეკეთა, რომელსაც ორი გრძელი ყური და თხის რქა ჰქონდა დამაგრებული. ნიღბის წვერ-ულვაში თხის ბალნისგან კეთდებოდა. თვალების, ცხვირის, პირის ადგილები გამოჭრილი ჰქონდა. ზოგან ნიღბის ნაცვლად ბერია სახეს შავად იღებავდა, თხის წვერს და რქებს იმაგრებდა. ზოგან მას ვაცის ყბა, რქები და კული ეკეთა. წელზე ქამარი ერტყა, რომელზეც ხის, ძვლის ან რქის ფალოსი ჰქონდა ჩამოკიდებული.

ბერიაობის მეორე მთავარ გმირს, დედოფალს — „კეკელას“, ქალურად გამოწყობილი ბიჭი განასახიერებდა. მას საპატარძლო ტანსაცმელი ეცვა, თავზე გვირგვინი ედგა, ზოგან — ფრინველის ჭრელი ფრთების ქუდი ეხურა. ყელზე სხვადასხვა ფერის ქალაღლისა და შუშის მძივებს უკეთებდნენ, სახეს ფერადი საცხებლით უღებავდნენ. ზოგის გადმოცემით, იგი გამურულიც ყოფილა.

ღორბერია ნიღბად ჯოხზე წამოცმულ ღორის გამხმარ თავს ატარებდა ან ტყავის ნიღაბს. ტანზე ღორის ტყავი ეცვა.

ერთ ფუნქციას ასრულებდნენ დღესასწაულში არაბი, ლეკი, თათარი, მათ თავზე ქუდი ან ფაფახი ეხურათ, რაიმე ძველმანები ეცვათ და ძონძები ეკიდათ. ეწეოდნენ ყალიონს, ყელზე ზარი ჰქონდათ ჩამოკიდებული, ხელში დიდი ჯოხი ეკავათ. ისინი სოფლის დარბევაში მთავარ მონაწილეობას იღებდნენ.

ნათლიას აბეზარი ხალხისგან დედოფლის დაცვა ევალებოდა.

მღვდელს ანაფორასავით ტანსაცმელი ეცვა, რომელზეც ოლარი ეკიდა. ხშირად ხბოს ან თხის ტყავს ატარებდა და თხის ბალნის წვერ-ულვაში ჰქონდა. საცეცხლურის ნაცვლად ხბოს კული ეკავა ან მოწნული ხის ჭურჭელი, რომელშიც ცეცხლწაყიდებული ნაკელი იყო.

ხანდახან მეზარგული და მეკალათე, პატარა ბიჭები, ნიღბებს ატარებდნენ. ასევე იყვნენ მუსიკოსებიც.

წარმოდგენის მორთულ-მოკაზმულ მონაწილეებს წინ თავბერია და დედოფალი მიუძღოდათ. მათ ამაღლა მოსდევდა. მუსიკოსები მღეროდნენ ბერიკულს, ცეკვავდნენ, უკრავდნენ. მთელი პროცესია კარდაკარ ჩამოვილიდა სოფელს. ეზოში შესულებს მიეგებებოდნენ, ცეკვა-თამაშს, სიმღერას სთხოვდნენ. ბერიაც ხის ხმლით, ანუ ფალოსით ხელში ცეკვავდა და ღროღადრო მი-

წას უსვამდა, რაც იმის ნიშანი იყო, რომ მასპინძელს სურსათი უნდა გამოე-
ტანა. დანარჩენები მღეროდნენ:

„ალათასა, მალათასა, გადვიკიდებ კალათასა
ერთი-ორი კვერცხი მამე,
ღმერთი მოგცემს ბარაქასა“.

ან

„ერთი თხა მყვანდა ნისლაო,
ყველგან იცოდა მისვლაო.
აჩქარდი დიასახლისო,
სუყველგან ვვინდა მისვლაო“ (გუდამაყარო).

ან

„ბერა მოდგა კარებსაო,
აბრიალებს თვალებსაო.
ხელი ჩაჰკარ ხალამშიო,
ღმერთი მოგცემს ბარაქასო.
ვინცა ბერას არას მისცემს,
მელას მისცემს მის ქათამსო, ჰო“.

სახლიდან კვერცხებს, ყველს, ერბოს, ფქვილს, პურს, ზოგჯერ ფულს და
ყოველივეს, რაც ემეტებოდათ, გაუტანდნენ და მისცემდნენ. კმაყოფილი ბე-
რიკები იმღერებდნენ:

მაგ.:

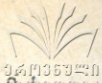
„ოჯახი აქა ყოფილა
სხვაგან ტყუილად გვივლია“ (გუდამაყარი).

ან

„გაუსვი ფეხი მაგრადა, თან მიაყოლე ხელები,
ეგ სახლის პატრონს აევსოს პირამდე პურიოთ ბედელი“.

თუ ვინმე ბერიკას არ გაუმასპინძლდებოდა, მისი ოჯახის, საქონლის,
ფრინველის გაწყვეტას, უბარაქობას, ყანების განადგურებას, ადამიანის სიკე-
დილს მოასწავებდა. ბერიკების უკმაყოფილების ნიშანი იყო მათი ერთ-ერთი
წევრის ეზოში გაგორება.

ბერიკები არ კმაყოფილდებოდნენ იმ სურსათით, რომელსაც მათ აძლევ-

დნენ, შეცვივდებოდნენ ხოლმე სახლში და ოჯახს არბევდნენ. ეს მისი უკისრებოდა: არაბს, თათარს, ლეკს და ღორს, რასაც სიხარულით ხვდებოდნენ მასპინძლები, რადგანაც იგი მათთვის სიუხვე-ბედნიერების მომასწავებელი იყო. თავის მხრიდან, მასპინძლები ცდილობდნენ ბერიკას, თათრის ან მღვდლის წვერისგან რაც შეიძლება მეტი თმა ამოეგლიჯათ და ბაგაში, საბუდარში საქონლისა და წიწილების გამრავლების მიზნით ჩაეყარათ. ამ სიარულში თავბერიკა, სხვა ბერიკები, ხალხი ცდილობდა დედოფლისათვის ეკოცნათ და მის მიმართ ეროტულ გრძნობებს ამჟღავნებდნენ. დედოფლის კოცნა ბედნიერებისა და დოვლათის მიმინიჭებელი ძალის მქონე იყო. სოფლის მოედანზე, ან რომელიმე ბანზე, ბერიკა თავს აწონებდა დედოფალს და ცოლობას თხოვდა. ქალიც თანხმდებოდა. ყველანი ჯვრის დასაწერად მიდიოდნენ. პროცესიას „ჯვრის პურით“ ხელში ნათლია მიუძღოდა. მოედანზე ან რომელიმე სახლს წინ მღვდელი ჯვარს სწერდა ნეფე-პატარძალს, რასაც სიმღერა, ცეკვა-თამაში და ახლად გვარდაწერილებს შორის სქესობრივი აქტის ინსცენირება მოსდევდა. მაყურებლებიც ცდილობდნენ იქ მყოფ ქალებს მოხვეოდნენ, ეკოცნათ მათთვის, იძახდნენ უწმაწურ სიტყვებს. აღნიშნული ცერემონიის კულმინაციას ბერიკას სიკვდილი წარმოადგენდა. დედოფალი მას დაიტირებდა, გარშემო მყოფი ხალხი კი ცდილობდა მიცვალებულის მობრუნებას. ამასობაში ბერიკას მკვლევლები — თათარი ან არაბი, დედოფალს გაიტაცებდნენ. როდესაც ბერიკას ჩასძახებდნენ მოიტაცესო, წამოხტებოდა და დაიბრუნებდა პატარძალს, კეკელას. ზოგჯერ ბერიკაობის ყველა პერსონაჟი კვდებოდა. ბოლოს ხის ხმლებით და კეტებით სოფლის მოედანზე ბრძოლა და ჭიდაობა იმართებოდა. ხალხის რწმენით უხვი მოსავალი იმ სოფელში მოვიდოდა, სადაურიც ამ ბრძოლა-ჭიდაობაში გაიმარჯვებდა. ამის შემდეგ საერთო სუფრა და ღვინო იმართებოდა.

ყენობა ყველიერის კვირას ან დიდმარხვის ორშაბათს იმართებოდა. ყენი ფეხბედნიერი უნდა ყოფილიყო. თუ წინა წლის ყენის ცუდი კვალი გამოაჩნდებოდა, მას გამოცვლიდნენ, თუ არა — იგივეს დატოვებდნენ. ყენი ენამოსწრებულო, ბრგე, ტანადი ახალგაზრდა კაცი ან ახალი სიძე უნდა ყოფილიყო — კარგი მოსავალი მოვაო. ყენის წაწვეტებული ქუდი, ფრინველის ბუმბულით მორთული ფაფახი ან საბუდრის მსგავსი ჩალის ქუდი ეხურა — ჩალისა და თივის უხვი მოსავალი მოვაო. ქუდზე ხშირად მრგვალი პურის, ყენის ხმიადის დადებაც იცოდნენ. კახელ ყენს ხშირად საბუდარი ედო თავზე, რომელშიც ცოცხალი კრუხი ეჯდა, გორსა და თბილისში ყენი ჩალმასაც ხმარობდა. ყენს სახეზე ხორცისფრად ან წითლად შეღებილი მუ-

ყაოს ან ქაღალდის ნიღაბი ეკეთა. ზოგჯერ ნიღაბი შავად იყო შეღებილი ან საერთოდ შავი ნაბდისგან კეთდებოდა. იგი თვალების, პირის და ცხვირის ადგილას გამოჭრილი იყო, ჰქონდა რქები, ღორის ან თხის ბეწვის წვერ-ულვაში. ტანზე ბერიკასავით ეცვა და საქონლის ან წნელის კუდს იკეთებდა. წელზე კამეჩის ან ხარის კანჭის ძვალი, მოკლე ჯოხი ჰქონდა ჩამოკიდებული, რაც, როგორც ცნობილია, ფალიკურ სიმბოლიზმს უკავშირდება. ყეენს ყელზე ყველიერში ვამომცხვარი ნახუქის კვერი და საგანგებოდ დამზადებული მამლის თავი ეკიდა. მამალს ნისკარტში თავისივე ბრჭყალი ჰქონდა გაყრილი. მას ხშირად ხახვის გალათი და ფერადი მძივებით ამკობდნენ. ხელში წინასწარ გამოჭრილი მალალი დროშა ჰქონდა. ამ დროშის სივრძით განისაზღვრებოდა მომავალი წლის მოსავლის სიმაღლე. ყეენს მოედანზე ან სადმე თვალსაჩინო ადგილზე დასვამდნენ, ხელში ქარქაშიდან ამოღებული ხმალი და შამფურა ეკავა, რომელზეც ხახვი ან ვაშლი იყო წამოგებული. ყეენი მხლებლებით იყო გარშემორტყმული. მას, წინ ჩავლილ ქალს მიგვრიდნენ, რომლისთვისაც ხევენა-კოცნა უნდა დაეწყო. თავადაც დაეროდა ხოლმე სანახაობაზე მოსულ ქალებს, თან ფალოსს ამოძრავებდა. აქაც ყეენის და დედოფლის ქორწინების ინსცენირება ხდებოდა. შემდეგ პროცესია მთელ სოფელს დაუვლიდა. ჯერ, ახალდაქორწინებულ ოჯახებს ჩამოუვლიდნენ. ყეენი მოედანზე ან გამოსაჩენ ადგილზე დაჯდებოდა და მოსახლეობას ღვინით, არყით, ყველით, ერბოთი, ხაჭაპურებით, ხაბიძგინათი, ქაღით და სხვა, ბეგრავდა. გარდა ამისა, ყველა ოჯახი ვალდებული იყო მიეცა „საციქველი“ — ხონჩაზე დაწყობილი ხილი, ჩურჩხელა, ყურძენი. ზოგან ყეენი ოჯახს სანაცვლოდ სიმინდის მარცვლებს აძლევდა, რაც ქათმის სიმრავლეს მოასწავებდა და წიწილების გამოსაჩეკად საბუღარში მჯდარ კრუხს უნდა ეჭამა. ზოგჯერ გადასახადს ყეენის ნაცვლად მისი მხლებლები აგროვებდნენ. დღეობაზე ჭიდაობაც იმართებოდა. ყეენი მუდამ ჭიდაობდა. ზოგჯერ ყეენი და დედოფალიც ჭიდაობდნენ. თუ ყეენი აჯობებდა, კარგი მოსავლის მომასწავებელი იყო, თუ პირიქით, ცუდი. ჭიდაობა ზოგჯერ მდინარის პირას და მდინარეში იცოდნენ. ყეენს თავის მხლებლებითურთ საგანგებოდ დაგუბებულ ტბაში ჩაყრიდნენ და ლაფში სვრიდნენ. შემდეგ მთელი პროცესია და ხალხი მდინარისკენ მიდიოდა და დედოფალსა და ყეენს წყალში ავდებდნენ. ზოგჯერ წყალში ჩასული ყეენი ღვინოს შესვამდა, „ფალოსს“ მარლის მოაყრიდა, ღვინოს დაასხამდა, დალოცავდა, მოიხსნიდა, წყალში ჩააგდებდა და იტყოდა: „წადი გამრავლი ქვეყანაზე, კარგ მოსავალი მოიყვანეო“. შემდეგ ყეენი და დედოფალი ქულებით ხალხს წუწვდნენ, თან დაილოცებოდნენ: „გავიმრავლდეთ ძროხა, ცხვარი, კრუხი, წი-

წილა და ასე მრავალი მოგვგლოდნეთ პურიო“. კახეთში ყეენს შიშველ-
დებდნენ, გვალვა აღარ იქნებოა.

ქართლში, ზოგ სოფელში ქალების და კაცების ყეენები ცალ-ცალკე
ჰყავდათ. ხალხის რწმენით, ქალების გამართული ყეენობა უკეთესი იყო, ამ
წელს უფრო კარგი მოსავალი მოდისო.

გვალვის საწინააღმდეგოდ, გუთნით წყალსაც ხნავდნენ. გუთნის ღირღი-
ტაზე მსხდომი ყეენი და დედოფალი გუთანში შებმულ მამაკაცებს — „მეხრე-
ებს“, წყალში შეყავდათ. ყეენი და დედოფალი ამ ღროსაც ალერსში იყვნენ.
ბოლოს იმართებოდა საერთო ღზინი. სუფრაზე მთავარი იყო ყეენის გამზი-
არულება. ხალხის რწმენით, თუ ყეენი კარგ დროს გაატარებდა, მოსავალიც
კარგი მოვიდოდა. ყველიერში მთიულეთ-გუდამაყარში, ხევში, ბავშვები სა-
ქონლის კოჭებით თამაშობდნენ. გუდამაყარში ცვვრის კოჭებს ერთმანეთს
დაადებდნენ. ამ „ნაგებობას“ ყეენს ეძახდნენ. ყეენს ძროხის ან ხარის კო-
ჭებს ესროდნენ.

ყველიერის ერთ-ერთი დამახასიათებელი და სასურველი გასართობი სა-
ქანელებზე ქანაობა იყო. ქართლში, ქალები პირველად რომ დაჯდებოდნენ
საქანელაზე, კალთაში დიდ ქვას ჩაიდებდნენ, ბევრი ერბო გვექნებოა.

ყველიერში მარიონეტების პრინციპზე გაკეთებული თოჯინები — კუკ-
ნები ჰქონდათ და თითებზე დახვეული ძაფებით ათამაშებდნენ.

ყველიერში ბუმბულს გაარჩევდნენ, რბილი პური გამოცხვებოა (კახეთი).
ანალოგიური წეს-ჩვეულებები სრულდებოდა ქართლ-კახეთში, მთიულე-
თის ზოგ სოფელში, სვანეთში და სხვ.

დიდმარხვის ორშაბათს (შავ ორშაბათს) მთელი ლაშხეთი იკრიბებოდა
სოფ. ეახუნდერში (ქვ. სვანეთი) დიდი ცაცხვის ქვეშ და იმართებოდა მ უ რ-
ყ ვ ა მ ო ბ ა.

შავ ორშაბათს ლაშხეთელები გამოაწყობდნენ ბ ე რ ო ლ-ს (გ ო ნ ჯ ო ს).
მას თავზე გოდორი ეხურა, ტანზე ჩალა და ძონქები ჰქონდა შემოხვეული და
ხელში ხის დაშნა ეჭირა, ხტუნაობდა და „ჰო-პუ-პუ“-ს გაიძახოდა. მისი თან-
ჩხლებნი მღეროდნენ:

„გონჯო მოდგა კარასაო,
აბრიალებს თვალბსაო,
ვინაც გონჯოს არ მისცეს,
გვალვა მისცეს მის ყანასა,
ალათასა, მალათასა,
ხელი ჩაჰყავ ხალამასა,
ამოიღე თეთრი ყველი,
შიგ ჩადევი კალათასა“.

მთელი ლაშხეთი მოსახლეობაში აგროვებდნენ სანოვაგეს და შემდეგ კრთობდა ქეიფობდნენ. გონჯოსათვის გამოჰქონდათ კვერცი, ვაშლი, ყველი და სხვ. ქალები მიეპარებოდნენ, ძონძებს აგლიჯავდნენ და ქათმებს უფენდნენ საბუღარში — კრუხები მეტ კვერცხებს დასდებენ და მეტ წიწილებს გამოჩეკავენო.

ყველიერის კვირა რომ დასრულდებოდა, ორშაბათიდან დიდმარხვა იწყებოდა. ეს მარხვა, რომელიც 49 დღე გრძელდებოდა, მძიმე და ყველასათვის სავალდებულო იყო. ბავშვებსაც კი ამარხულებდნენ. მაგ., ქართლში ითვლებოდა, რომ ვინც ამ მარხვას გატეხდა, ის ოჯახი უბარაქო იქნებოდა. ჭურჭელს ყველა გულდასმით დარეცხავდა, რომ ცხიმი არ შეყოლოდათ. გააკეთებდნენ ნაცრის პარკს (კახეთში, ზოგან ქართლშიც ნაცრის პარკის მაგივრობას ხახვი წვედა), გაუკეთებდნენ 7 ბუმბულს და ჩამოკიდებდნენ. კახეთში და ქართლში მას მარხვას ეძახდნენ, სამცხე-ჯავახეთში ბობოლას. თითო კვირა რომ გავიდოდა, თითო ბუმბულს გამოაცლიდნენ. თუ ბავშვი საჭმელს მოინდომებდა, მარხვას შეარჩევდნენ და ამით აშინებდნენ.

დიდმარხვის პირველ ორშაბათს ხალხი სხვადასხვა სახელს ეძახდა: შავი ორშაბათი, დიდი ორშაბათი, დიდმარხვის ორშაბათი, წმინდა ორშაბათი, კუმეტი, ურწყის ორშაბათი, თუთაშხა ბედინერი (ანუ ბედნიერი ორშაბათი).

კახეთში ამ დღეს ნამცეცობასაც ეძახდნენ. მორჩენილ საჭმელს შეჭამდნენ. მეგუთნეს პერანგს გაუტეცხავდნენ — წმინდა ყანა მოვაო. ამ დღის ნაცარს თვალგაწმენკები გადაყრიდნენ. მთელი დღე ახალგაზრდები იშომილებდნენ. ბედისკვერებს დედ-მამიანს გამოაცხობინებდნენ. ცერა თითოთ სამჯერ აიღებდნენ ფქვილს, მარილს აურევდნენ და გამოაცხობდნენ. დაწოლის წინ, ჯვარედინ გზაზე გავიდოდნენ და კვერს უმძრახად შეჭამდნენ. ასევე უმძრახად მიბრუნდებოდნენ სახლში და დაიძინებდნენ. ამ მარხვას და შემდეგ კვერის შეჭმას წუთისა შენახვას ეძახდნენ. ხევშიც ჭამდნენ მარილის კვერს მკითხაობის მიზნით და მას ზოგან ქმრის მარხვა ეწოდებოდა. ზოგი ამ დღეს ჩიტ-ფაფობას აღნიშნავდა. საერთოდ იგი უქმე იყო. მხოლოდ ბუმბულს გაარჩევდნენ. საპონს არ იხმარებდნენ — პური დაობდებო. ლილას კი არ ერიდებოდნენ — პურს რომ გავტეხავთ, ლილისფერი იქნებაო. ტარის ხმარებამ თავბრუსხვევა იცისო.

სახსნილო საჭმელი რაც დარჩებოდათ, ჯონზე წამოაცმევდნენ და მიწაში ჩაარტობდნენ, რათა ჩიტებს ეჭამათ. ჩიტებს პურის ფქვილში აზელილ საპონსაც დაუკიდებდნენ.

ამავე დღეს იცოდნენ ჩირჩილის უქმე და თავოთა, ჯოხზე მატყლს დაახვევდნენ და იტყოდნენ: აბა ჩემო ჩრჩილო, მაგართვი შენი წმინდა (შენი პატივები) და ჩემ ტანსაცმელს ხელი არ ახლო. შემდეგ ამ ჯოხებს სახლის კუთხეებში გაუქეთებდნენ.

სალამოს, კვერცხს, ყველს, თევზს და სხვას ეკალზე წამოაცმევდნენ, გაიტანდნენ შორს და იგივე რიტუალს ასრულებდნენ, რაც ზემოთ აღვწერთ. ზოგი გამოაცხობდა ქადას, წამოაცმევდა ასკილის ტოტზე და სახლს სამჯერ შემოუვლიდა, თან ანბობდა: „გამო თავო, გამო რწყილო...“ შემდეგ სახლიდან მოშორებით გაიტანდნენ ასკილს, მიწაში ჩაამაგრებდნენ და იტყოდნენ: „ეს წელს მოგიტანეთ, მომავალ წელს სხვას მოგიტანთ“.

მჭრელის უქმესაც უქმობდნენ. ინახავდნენ დანას, რომ მთელი წლის განმავლობაში მღრღნელებს რაიმე არ დაეკრათ.

მთიულეთში ამ დღეს გარეგანობა ერქვა. ღვთის სახელზე უქმე იცოდნენ და ვინც გატეხავდა, ღვთის გარეგანს ეძახდნენ.

ხევში ქამიანობის საწინააღმდეგოდ ქამის უქმეს იცავდნენ.

თუშეთში ზეწველის უქმე იცოდნენ. ამ უქმის გატეხვას ზეწველის უბარაქობა მოჰყვებოდა. ძროხებს ძუძუები ატკივდებოდათ და სისხლს მოიწველიდნენ.

ხევსურეთში ეს დღე ურწყის ორშაბათი იყო. მკითხავები ამბობდნენ, ამ დღეს ურწყთა გამოსვლის დღეაო. თუ მათ ვინმე აწყენინებდა, ვნების მოტანა შეეძლოთ. თუ არა და შეიძლება კეთილი საქმეც გაეკეთებინათ. თუ ურწყთ გზაში ვინმე შეხვდებოდათ, ვინც ცუდს ფიქრობდა, ჩხუბობდა, სხვაზე ცუდს ლაპარაკობდა, უწყრებოდნენო. ამ დღეს ბავშვებს აშინებდნენ და გარეთ არ უშვებდნენ.

ფშავში ამ დღეს თავგ-ჩიტ უქმეს იცავდნენ.

ყველიერის აღების დამეს, კვირას, სვანეთში დიასახლისი აცხობდა ყველიან ტაბლას, ე. წ. მელის ტაბლას. დიასახლისს (ან ბავშვს) მიჰქონდა იგი მინდორში ან ტყის პირას და იქ სტოვებდა. ეს ტაბლა განკუთვნილი იყო მელიასათვის. მის სახელზე სწირავდნენ და სთხოვდნენ ფრინველი დაეცვა მელისა და ქორებისაგან. სხვაგან აცხობდნენ პატარა ოთხყურიან ლემზირს, რომელსაც ბავშვი აიღებდა და გაიქცეოდა. მას გამოეკიდებოდნენ, ვითომ არ ანებებდნენ მობარვას და შუაუცხლიდან აღებულ მუგუზლებს (ზოგან თოვლის გუნდებს) ესროდნენ. ბავშვს ეზოდან უნდა გაეტანა ლემზირი და გარეთ შეეჭამა, რის შემდეგაც მელა და ქორი აღარაფერს წაიღებდნენ.

ამავე დამეს იცოდნენ „მგლის არჩივის“ შენახვა. ხორცის ნაჭერს დაი-
ნად ინახავდნენ, შავ ორშაბათს დილას კი ტყეში გადაავდებდნენ სიტყვებით:
„პა, მგელო, არჩივი, პირ დაღებულო გაღმა მხარეს, პირ მოკუმულო აქეთა
(გამოდმა) მხარეს“.

შავ ორშაბათს, დილას რაჭაში, უფროსი ქალი ადგომისთანავე აიღებდა
თავქვეშ ნაღებ კვერცხის ღენჭეკოში შენახულ სუფრის ნამცეცებს, ყველა
ბავშვს, ყველა უფვირგვინოს, ფეხქვეშ გამოუსვამდა „დაგრილი“ (ფეხის გუ-
ლის ტკივილი) არ გაუჩნდებო. ქალები ხელს არ მოჰკიდებდნენ საკერავს,
საქსოვს; კაცები თუ ამ დღეს მთაში წავიდოდნენ, ნაჯახისათვის ან წალდისა-
თვის პირი უნდა შეეხვიათ ჩვრით, მთაზე ასვლისას რკინას პირს გაუ-
ხსნიდნენ, შინ კი ნაჯახის ხმარება არ შეიძლებოდა. ამ დღისათვის რკინეული
სულ დამალული ჰქონდათ. ამის სამზადისს წინა დღით გასწევდნენ ხოლმე.
რკინეულის ხმარების აღკვეთა „შეწირული“ იყო საქონლის ნადირისაგან და-
საცავად. ამავე დღეს იცოდნენ სახლ-კარის დასუფთავება. საღამოს კი მო-
ზელდნენ პურს, გამოაცხობდნენ მარილიან, საშუალო ზომის, ხელდასმულ
„ბეწვის განატეხს“; ვახშობობის დროისათვის, კაცები გარეთ უნდა
გასულიყვნენ, უფროსი ქალი კი აიღებდა ბეწვის განატეხს, კედის ძაფს, მი-
ვიდოდა ბუჯერთან, განატეხს ბუჯერში ჩასდებდა, ძაფს ერთი ხელით მეორე
ხელის თითზე დაახვევდა და შეულოცავდა: „ღმერთო, შენ ააშორე ჩემი ნამ-
ზადი უწმინდურობისაგან, ბეწვეულობისაგან, ნუჩაფერს კაცს ნუ შეახვედ-
რებ ჩემ ნამზადში უწმინდურობას და ბეწვს“. ამ ძაფს ყველა ოჯახის ქალი
ე. ი. ვისაც საჭმლის დამზადება და გამოცხობა შეეძლო, დაიხვევდა თითზე და
ამგვარადვე შეულოცავდა, ლოცვის შემდეგ ძაფს ცეცხლში ჩაავდებდნენ და
თან იტყოდნენ: „ასე დასწვი, თუ რამე უწმინდურობა ან ბეწვი იქნეს ჩემს
ნამზადშიო“, განატეხს ყველა დამსწრე და შემლოცველი ქალი შესვამდა.

ბეწვის განატეხის გარდა უნდა გამოეცხობოთ „ჟივჟივას“ განატე-
ხი, ესეც მარილიანი უნდა ყოფილიყო. ქალები რომ ბუჯერთან ბეწვის ლოც-
ვას გაათავებდნენ, კაცები სახლში შემოვიდოდნენ და თითოეული მათგანი
მოსტეხდა ჟივჟივას განატეხის პატარა ნაწილს, ჩააწებდა ღვინოში და შეუ-
ლოცავდა: „ჟივჟივას და მის ვაჟინას შეუნდოს“. თქმის დროს ის გარეთ გა-
დიოდა და ლუკმას შორს ავდებდა. თითოეულს სამ-სამჯერ უნდა მოეტეხა
განატეხი, სამჯერ ეთქვა ვაჟინას შეუნდოსო და მონატეხი ლუკმა გარეთ გაეს-
როლა. შავი ორშაბათიდან იწყებოდა თმობა. ანალოგიური ჩვევები დას-
ტურდება ლეჩხუმშიც. ვაჟინასა და ჟივჟივას მოხსენება შავ ორშაბათს დას-
ტურდება რაჭაში, ლეჩხუმში, ქვ. სვანეთში.

თევდორობა

შავი ორშაბათიდან დაწყებული შაბათის ჩათვლით ცნობილია თევდორობის* (თევდორობის კვირის) სახელით. ამ კვირაში განსაკუთრებით გამოიყოფა მთელ დასავლეთ საქართველოში გავრცელებულია დღეობა თევდორობა.

სამეგრელოში თევდორობა//თერდობა, სვანეთში — ლითოდრი ცხენების დღესასწაულად ითვლებოდა. თერდობის რიტუალს ასრულებდნენ მხოლოდ ისინი, ვისაც ცხენები ჰყავდა.

რაჭასა და ლეჩხუმში — იგი ნათესების, ვენახისთვის განკუთვნილ დღედ შეიძლება ჩაითვალოს. მთელ დასავლეთ საქართველოში ამ დღეს ცხვებოდა სხვადასხვა ფორმისა და სახის რიტუალური პურები. ამ დღეს ქახუნდერში (ქვ. სვანეთი) ამზადებდნენ ცხენის ტაბლას. ვ ი თ ი ნ თ ა ნ (ნიში), რომელსაც ლითოდრი ეწოდებოდა, მიდიოდნენ სოფ. ლემზაგორიდან და მიჰქონდათ ცხენის ტაბლა, რომელსაც აქეთ-იქით რქები ჰქონდა გაკეთებული. ყოველი ოჯახიდან დილას, თითო მამაკაცი მიდიოდა ასეთი ტაბლით. ტაბლას იქვე შესჭამდნენ და დაბრუნდებოდნენ. ეს ტაბლა ცხენის სალოცავი იყო. მას ლობიოს გული ჰქონდა. ლოცვისას წმ. თევდორეს იხსენიებდნენ — ცხენები გვიმრავლე და მისი მომხრე კაციო**.

თევდორობას საქონლისათვის ლოცულობდნენ. ამ რიტუალისთვის აცხობდნენ დაუღლებული ხარების, მეწველი ძროხის იმდენ რიტუალურ პურს, რამდენი საქონელიც ჰყავდათ ოჯახში. ძროხებს ძუძუებს უკეთებდნენ, ხარებს კი უღელს ადგამდნენ. აცხობდნენ ნიგვზიან ტაბლებს.

ყოველივე ამით ხელში ლოცულობდა ოჯახის უფროსი მამაკაცი. იგი სანთელს ჩააკმევდა ცეცხლში, ხელში დაიჭერდა ლემზირს, ღვინოს და იტყოდა: „ოჯახში კარგად იყოს ოჯახის ყველა წევრი, საქონელი, მოსავალი, რასაც მუშაობ, მოსავლიანი იყოს“. ლოცულობდნენ, რომ საქონელიც და მისი მომვლელიც კარგად ყოფილიყო.

* დიდმარხვის პირველ შაბათს ეკლესია მოიხსენიებს წსადა დიდმოწამე თეოდორე ტირონს (დაახლ. 306). იგი სამხედრო პირი იყო მცირე აზიაში და ეწინააღმდეგებოდა ქრისტიანობისათვის. მისი გარდაცვალებიდან ორმოცდამეათე წელს იმპერატორმა იულიანე განდგომილმა ქრისტიანთა რწმენის შეურაცხყოფის მიზნით ქ. კონსტანტინეპოლის განმგებელს უბრძანა დიდმარხვის პირველ კვირაში ფარულად, ხაკერაპავი სისხლი ეპკურებინა ბაზარში ყველა ანოვაგეზე. წმ. თეოდორე ძილში გამოეცხადა მთავარებისკობოსს ევლოქსის და გააფრთხილა, რომ არცერთ ქრისტიანს არ მიეღო შებილწული საკვები და ყველას ეკამა თავლით შენელებული მოხარშული ხორბალი (წანდილი), ან ოსპის შეჭამადი. მას აქეთ დიდ მარხვის პირველ შაბათს წანდილს ეკლესიაში აკურთხებენ და ურიგებენ მორწმუნეებს

** ქახუნდერი.

არღობა

საქართველოს
საგარეო ურთიერთობების
სამსახური

ხარება

ამაღება

ამ დღეს ყველაფერი სამარხო იყო, ჭამა კი ყველას შეეძლო — დიდნიაც
და პატარასაც.

დიდმარხვის პირველი კვირა

ქართლში დიდმარხვის პირველ ოთხშაბათ-პარასკევს დამწვრის უქმე იცოდნენ.

დიდმარხვის პირველ შაბათს ხევში, თუშეთში მგლის უქმეს იცავდნენ, ხევსურეთში — თ ა გ ე-ჩ ი ტ უქმეს, კახეთში, მთიულეთში აღნიშნავდნენ თევდორობას.

ხევში მგლის უქმეზე გააკეთებდნენ მოგრძო ცომს, ერთ ბოლოში წაუჭერდნენ ხელს, ვითომ თავიაო. ეს იყო მგლის გამოსახულება. ამ ცომს პირში ქვას ჩაუდებდნენ, ვითომ ეს ქვა ჭამე საქონლის ნაცვლადო. ჩააგდებდნენ ამ გამომცხვარ კვერს წყალში და იტყოდნენ: „წელს ეს ჭამე და კლოვ ქვა ჭამე“. წყალში გადაგდების ნაცვლად, ზოგჯერ ბავშვები მგლის პურს ჩხვლეტავდნენ ან თავს აჭრიდნენ.

მთიულეთ-გუდამაყარში მგელთ უქმე შუა მარხვაში იცოდნენ. რიტუალი ზემოთ აღწერილის მსგავსია, მხოლოდ, იქ „მგელს“ აგურის ნატეხებს უდებდნენ „პირში“. მას ბავაზე მიიტანდნენ და დანაყავდნენ: ჩვენ ძროხებს ნადირის პირი აშოროსო, მგელს პირი ეგრემც დაენაყუბაო. ზოგმა გამომცხვარი კვერის დათოფვა (სიგრძეზე დაჩხვლეტა) იცოდა, რომ მგელს საქონლისთვის არ ევნო.

მთიულეთში დიდმარხვის პირველ შაბათ-კვირას სახლის ანგელოზს ბავშვების კარგად ყოფნას ევედრებოდნენ. ერთ დიდ გამომცხვარ პურს დადებდნენ კერაზე, სანთლებს აანთებდნენ და ანგელოზს ოჯახის კეთილდღეობას შესთხოვდნენ. ზოგჯერ სახლის ანგელოზის სახელზე ბოჩოლას აირჩევდნენ. მას „ან გ ე ლ ო ზ ა ს“ ეძახდნენ და დაბერებამდე ინახავდნენ. შემდეგ მას ფურის ანგელოზობაზე სახლში მიწვეულ დეკანოზს დააკვლევინებდნენ.

თუშეთში მ გ ე ლ თ შ ა ბ ა თ ი უქმე იყო და ზოგადად საქონლის მავნებელი ცხოველებისა და ადამიანების საწინააღმდეგოდ იყო მიმართული. მკაცრად იკრძალებოდა ნებისმიერი რკინის იარაღის ხმარება, მათ წინა დღით მალავდნენ.

ამ დღესვე იყო მ გ ე ლ-ჯ ი ხ ვ ა ო ბ ა. უფუარი ცომისაგან ყველა გამოაცხობდა „მ გ ე ლ-ჯ ი ხ ვ ა ო ბ ი ს ბ ა ც უ კ ა ე ბ ს“, მგლის და ჯიხვის იმდენ გამოსახულებას, რამდენი ვაეიშვილიც ჰყავდა ოჯახს. შუადღეს, მათ სოფლის საანჯმომში გაიტანდნენ და გარკვეული მანძილიდან ბავშვები ისრებს ეს-

როდნენ. ვინც რას მოარტყამდა, მას ერგებოდა. თუ ვინმეს იმ წელს ზავში ჰყავდა გარდაცვლილი, ადამიანის ფორმის გამოცხვარ სულის ბაკცუ-ას გაუტანდა. ვინც მას ისარს მოარტყამდა, მისი მშობელი არაყს გამოიტანდა და იქ მყოფ უფროსებს მიცვალებულის სულის შესანდობარს ათქმევინებდა.

ფშავშიც ამ დღეს მგელთუქმეს იცავდნენ. დიასახლისი აიღებდა სანაყ ქვას — „გურჩს“, სავარცხელს და დედაბოძს მიაკრავდა — მგელი დაიხუთებო, თან ანთებულ მუგუზალსაც დაახლიდა — მგელს პირი დაეთუთქებო. ამავე მიზნით, ზოგი კეცზე ცერცვს მოხალავდა, გამოაცხობდნენ მგლის სახის მგელთკვერს, რომელსაც თვალებს შავი ცერცვისაგან ან ნახშირისგან უკეთებდნენ. ზოგი კვერს წნელის მაგვარ რაიმეს შეაბამდა, თითქოს მგელი დაბმულიაო. ამ კვერს ბავშვები სანიშნედ დააყენებდნენ და ისრებს ესროდნენ, შემდეგ შეჭამდნენ. ვინც პირველი მოარტყამდა, იტყოდა მგელი მოვკალიო. „დაუყოღავი“ კვერის ჭამა, მგლის გამარჯვებას ნიშნავდა (შდრ. სვანურ იშანგელო-შაშანგელოს).

შემდეგი დღესასწაული, რომელიც დიდ მარხვაში მოდიოდა (და ტერიტორიული თვალსაზრისით, მხოლოდ რაჭაში დასტურდება) აღინიშნებოდა 9 მარტს. ეს დღე მისადაგებულია წმ. ორმოცთა მოწამეთა, სებასტიის ტბათა შინა წამებულთა დღესთან. უქმე არ იყო. ამ დღეს სადამოს კაცებს წესად ჰქონდათ მამულში გასვლა და ცხრა —საწიკარი“ ლერწის გადაწვევა. ამის შემდეგ სახლში დაბრუნდებოდნენ, სადაც მათ დახვდებოდათ ცხრა კულა ღვინო და ერთი განატეხი ნიგვზიანი, ნაკვერჩხალში ჩაკმეული სანთელი; ამ ერთი განატეხით დაილოცებოდნენ: „ღმერთო, გაახარე ჩვენი ნაწვენი ლერწი, არ მოგიშალოთ განატეხი და ცხრა კულა ღვინო“. ამის შემდეგ დაჯდებოდნენ ვახშმად, ამ განატეხს კაცები შეჭამდნენ და დაღევდნენ ცხრა კულა ღვინოს. ეს დღე მამულის „ბარობაზე“ იყო.

დიდმარხვის მეორე კვირა, იერუსალიმთობა, სულთაკრევა

დიდმარხვის მეორე ხუთშაბათს თუშეთში იერუსალიმთობას ეძახდნენ. ეკლესია ამ დღეს მოიხსენიებს იოანე ოქროპირს*. მზის ამოსვლამ-

* წმიდა მღვდელმთავარი იოანე მთავარეპისკოპოსი კონსტანტინეპოლისა — (+402) ბასილი დიდთან და გრიგოლი ღვთისმეტყველთან ერთად განეკუთვნება მსოფლიოს უმთავრეს მღვდელმთავართა რიცხვს. მოიხსენება 13 (26) ნოემბერს.

დღე, ყველა დიდ კეცში გამოაცხობდა პურს, რომელსაც იერუმსალეთობის პური ეწოდებოდა. ყველა წესით მიცვალებულებს მოიხსენიებდნენ. თუშთა წარმოდგენებით, ეს პური გაგორდებოდა, „იერუმსალეთის“ კარებს შეაღებდა — მკვდარნი სამზეოს გამოხედავენო. ახალი მიცვალებულის პატრონი თითო ჯამ ბიჭონთან ერთად, წვრილად დაჭრილ იერუმსალეთის პურს მეზობლებს დაურიგებდა. სხვანი, ერთ ნახევარს ამ დღეს შეჭამდნენ, მეორეს კი სულთაკრეფისთვის შეინახავდნენ.

დიდმარხვის მეორე შაბათს ხევსურეთში, თუშეთში, გულამაყარში სულთაკრეფას აღნიშნავდნენ. ეს დღე მიცვალებულთა მოსახენებელი დღე იყო. ხევსურეთში და გულამაყარში საერთო სასოფლო ლუდს აღულებდნენ. იმართებოდა დღეობა. ხევსურეთში ამ დღეს ყველა ოჯახი გამოაცხობდა სათოფეს — თხელ პურს და ქსოვილგადაფარებული გაჭქონდათ განსაზღვრულ ადგილზე, სადაც თოვლში ამაგრებდნენ და თოფებს ესროდნენ. ვინც მოარტყამდა, პურიც და მასთან დადებული ჯილდოც მისი იყო. ჯილდო შეიძლება ყოფილიყო: ფეხსაცმელი, ხელთათმანი, წინდა, თამბაქო, მარილი. მიცვალებულთა პატრონებს არაყი ჰქონდათ მოტანილი და სროლის დროს სვამდნენ, ლუდს კი სროლის შემდეგ, როდესაც სოფლის ჯარი სხდებოდა. მიცვალებული თუ ბავშვი იყო, ჭირისუფალს მიჰქონდა ვაცად წოდებული პური, რომელსაც ბავშვები სამიზნედ აყენებდნენ და ისარს ესროდნენ. 3—4 წლამდე ცოცხალი ბავშვისთვისაც იცოდნენ ვაცის გამოცხობა. ამ ვაცზე ცოტა საჩუქრებსაც ჰკიდებდნენ. ვაცისთვის ისრების სროლას ვაცაობას ეძახდნენ. ამ დროს სახლში მზადდებოდა დოხანი (ლობიოგარეული სიმინდის ან წმინდა პურის მარცვლის წანდილის მსგავსი კერძი, უკიდურეს შემთხვევაში დოხანს სვილისგან ხარშავდნენ). ოჯახში სუფრაზე დოხანთან ერთად ეწყო წვრილი პურები, ვაცები, მარტულელები, ლავაშები, ხმიადები. ტაბლაზე მარილიც იდო. დისახლისი მას „სახელს დასდებდა“, ანუ შენდობას ეტყოდა. ბავშვები ვაცებს, მარტულელებს ან ლავაშებს წაილებდნენ და მთელი დღე ისრებს ესროდნენ. დოხანს სურვილისამებრ ჰჭამდნენ. შემდეგ ქალები ახალი მიცვალებულის ოჯახში მივიდოდნენ, გაშლიდნენ ტალავარს და იტირებდნენ. ტირილის დამთავრების შემდეგ სტუმრებს სამარხო სუფრით გაუმასპინძლდებოდნენ. ეს დღე ქალების იყო და მასში მამაკაცები არ მონაწილეობდნენ.

ასევე იყო თუშეთშიც. დოჭუელებს 2 დროშიდან ერთი მოგზაური ჰყავდათ. მას სულთაკრეფას წააბრძანებდნენ გულანის ჯვარში, სადაც დიდი ბატონით ხვდებოდნენ და დიდ ჯარს უმართავდნენ. მეორე დღეს სტუმრებს მასპინ-

ძლები გამოჰყვებოდნენ. ზაფხულში, ათენგენობას სტუმრად გუდანის ჯვარი მოდიოდა.

დიდმარხვის მეორე შაბათს ხევში წყალკურთხევის უქმე იყო, მესამე შაბათს — ცეცხლის.

დიდმარხვის მესამე კვირა

დიდმარხვის მესამე ორშაბათს კახეთში როჭის უქმე იცოდნენ. მას მოსავლის სიუხვისთვისა და ბარაქიანობისთვის იცავდნენ, არ ისაქმებდნენ ჭიას რომ პურის ნათესი არ შეეჭამა.

მარხვის განჯოგება

აღმოსავლეთ საქართველოში შუა მარხვას, ანუ მარხვის განჯოგებას, უქმობდნენ. ოთხშაბათს რომ არ ეუქმათ, ხალხის რწმენით, ყველაფერი გაეყოფოდათ. ხევსურეთში ქალებს წესად ტალავრის გაშლა ჰქონდათ.

დიდი მარხვის პერიოდში, მის ოცდამეოთხე დღეს სამეგრელოში სრულდებოდა წესი, რომელიც გაძიგების სახელით იყო ცნობილი.

ხარება

ხარება ყოვლად წმიდისა ღვთისმშობლისა და მარადის ქალწულისა მარიამისა — 25 (7.4) მარტი, საყოველთაო დღესასწაულია მთელი საქართველოსთვის. ამ დღეს აკრძალული იყო მუშაობა. შეიძლებოდა სიმბოლურად დაემყნოთ ხეხილი. იცოდნენ თევზის ჭამა. ქართლში ვისაც მიცვალებული ჰყავდა, გააკეთებდა კოლიოს, თევზს (ზურგიელს) და მღვდელს აკურთხებინებდა.

გულამაყარში ხარს ბალანს, ბავშვს თმას, ხეხილს უვარგის ტოტს შეაჭრიდნენ და იტყოდნენ: იხარონო. ბავშვებს ეუბნებოდნენ: გაიხარე შენი და-ძმითო. ხევში ძროხებს კულზე აჭრიდნენ ბალანს და იტყოდნენ: „ოცდახუთსა ხარებასა დღე-ღამენის სწორებასა“.

ხევში ხარება მარხვის შუად ითვლებოდა და ისეთივე რწმენა-წარმოდგენები ჰქონდა ხალხს, როგორც ზემოთ იყო ნათქვამი. ზოგან სოფლის ცენტრში, რკინის სახნისიანი გუთნით გააკეთებდნენ ჯვრის ფორმის კვალს. კისერზე ხარებს და გუთნის დედას ამ დღისთვის გამოხდილ კაპარს გადაასხამდნენ. ეს წესი ხვნის დასაწყისისთვის სრულდებოდა და როდესაც მათში გადიოდნენ სახნავად, რიტუალის ჩატარება საჭირო აღარ იყო.

თუშეთში ხარებობას ოცობასაც ეძახდნენ, რადგანაც გიორგობიდან, ანუ საქონლის ბაგაზე დადგომიდან 20 კვირა იყო გასული. მთელი წლის იღბალი ან უიღბლობა, ამ დღეზე იყო დამოკიდებული. იგი ბედობის დღე იყო. ოცობა ზამთრიდან ზაფხულისკენ შემობრუნების დღედ ითვლებოდა და ნებისმიერ ამინდში, სიმბოლურად მაინც, უნდა გაეყვანათ ხარი მინდორში. გაყვანის წინ ავი თვალისა და ავი სულეებისგან უნდა დაეცვათ. ხარებობის მეორე დღიდან იწყებოდა საზაფხულო სამუშაოები.

ბ ზ ო ბ ა

კახეთში ბზობის წინა დღეს, ლაზარეს შაბათს, აღნიშნავდნენ.

იესო ქრისტეს დიდებით შესვლა იერუსალიმში, ბ ზ ო ბ ა (აღდგომის წინა კვირა) საყოველთაო დღესასწაული იყო. დიდ უქმედ ითვლებოდა. თევზით ხსნილი იყო. მღვდელი ტყიდან მოტანილ ბზას აკურთხებდა და ხალხს ურიგებდა. თუ ბზას ბევრი მარცვალი ჰქონდა (დაპურებული იყო) ქართლში და კახეთში, ხალხის რწმენით, პურის მარცვალიც კარგი და უხვი იქნებოდა. კახეთში, სახლში მიტანილ ბზას ერთმანეთს არტყამდნენ. ბზობას ქართლ-კახეთში ზურგიელს ჭამდნენ. კახეთში წანდილსაც აკეთებდნენ. ზურგიელის უჭმელობა კახეთში იმის ნიშნად მიაჩნდათ, რომ მიცვალებულები საიქიოს წყალს ვერ დალევდნენ, მათ წყალთან არ მიუშვებდნენ. ეკლესიიდან რომ ბზა მოჭქონდათ, თან იტყოდნენ:

„აჰა ყვაო ბზა,
ეგერიოს გზა,
მიტრიალდი, მოტრიალდი,
გაოხრდი და გატიალდი“.

მთელი დღის განმავლობაში ცდილობდნენ ყვავი არ დაენახათ — წიწილას აღარ შეჭამსო. ბზობას საქმეს გააკეთებდნენ — ყველაფერი ბარაქიანი იქნებოდა. მეტადრე თესავდნენ: სიმინდს, ლობიოს, კიტრს — ბზასავით დაისხამსო. გუდამაყარში ბზას ბავშვებს თავზე უკეთებდნენ, ყვავები დაიმალებიანო. მთაში ბზა იმ მცენარეს ერქვა, რომელიც იმ დროს ყვაოდა. მაგ. ხევში ბზა ტირიფი იყო.

ჰენების კვირა

ბზობიდან აღდგომამდე კვირას ვნების კვირა (ვნების შვიდეული) ეწოდება. ამ კვირაში განსაკუთრებული წეს-ჩვეულებებით გამოირჩეოდა და

დი ორშაბათი, დიდი ხუთშაბათი და წითელი პარაკეტი.
 ფშავში ვნების კვირის ორშაბათს კუდიანების დღე-ღამე იცოდნენ. ფშა-
 ველების აზრით, კუდიანი ეშმაკის მოციქულია. იგი ვნების კვირის ორშაბათს
 მიდიოდა ეშმაკთან, რომ მისგან გაეგო რა უბედურებები უნდა მომხდარიყო
 სოფელში. ეშმაკთა ყურის გდების, ანუ მისნობის წესები ამავე კვირის ოთხ-
 შაბათს სრულდებოდა.

ვნების კვირის ოთხშაბათს მთელ საქართველოში ჭიაკოკონობა იცოდნენ.
 დასავლეთ საქართველოში დიდ ოთხშაბათს მხოლოდ სადილობამდე შეიძლე-
 ბოდა მუშაობა. ისიც უფრო მაშულში. ნასადილევს კი არ შეიძლებოდა — ნა-
 მუშევარი შუაზე გაიყოფაო.

ხევსურეთში ამ დღეს კუდიან წუხრა ეწოდებოდა. დიდ ხუთშაბათს
 იცოდნენ. მესმინაობა ანუ საგანგებო რიტუალი, რომლის დროსაც ხდე-
 ბოდა ეშმაკების „მოსმენა“, მათი ავი ზრახვების შეტყობის მიზნით.

დასავლეთ საქართველოში დიდ ხუთშაბათს იცოდნენ მწარე ბლის ტო-
 ტების, ეკლის, წყლის, თეთრი ქვის და სხვ. უბრად მოტანა.

ვნების ხუთშაბათს ფშავში დილით დიასახლისს უმძრახად წყალი მოჰ-
 ქონდა. ამ წყალში ვაშლისა და ტყემლის ხის ნახშირს გახსნიდა, ნაზავს ოჯახის
 წევრებს მისხურებდა, და იტყოდა: „ჯვარი გეწეროსთ, მთვალავი კაცი შაიკ-
 რას და თქვენ ვერ გევნოთო“. შემდეგ ბამბის ფითილას ყველას სათითაოდ
 მარჯვენა ხელის მაჯაზე შეაბამდა, რომ ამით ეშმაკი დაება და ადამიანი ვერ
 დაენავსა. ამ დღეს მხოლოდ მჭედლები მუშაობდნენ. მათთვის მუშაობა აუცი-
 ლებელი იყო, რომ მიჯაჭვულ ამირანს არ აეწყვიტა და მჭედლები არ ამოე-
 ხოცა. მსგავსი რწმენა-წარმოდგენების არსებობა მთიულეთ-გუდამაყარშიც
 დასტურდება.

დიდ ხუთშაბათს ქართლში ჭიაკოკონობის ნაცარს სხვა ნაცარში
 აურევდნენ და კომბოსტოს მოაყრიდნენ — ჭია აღარ შეჭამსო. ჭიაკოკონას
 ნაცარს ზოგი უმძრახად, ხელუკუღმა ხილს მიაყრიდა ვენახში. უმძრახადვე
 მოიტანდნენ წყალს, ნაცარს გაურევდნენ და თავს იბანდნენ — თმის ბოლო-
 ჭამიებს აღარ გააჩენსო, ან მუწუკი არ გაუჩნდებო, თავის ტკივილები არ
 ექნებაო. კახეთში იტყოდნენ: თმა გაიზრდება, ამაღლებო.

კახეთში ბალახს ჯოხს ურტყამდნენ, ანუ ჭია-ლუას თავს აჭრიდნენ. ეს
 წესი ნათესებისთვის სრულდებოდა. ნათესებს, ნიორს ჭიისაგან თავდაცვის
 მიზნით ჭიაკოკონას ნაცარს აყრიდნენ. ყანაში, ვენახში ავი თვალის საწინააღ-
 მდეგოდ ასკილის ტოტებს დებდნენ და სხვა.

დიდ ხუთშაბათს შიოთხობაც იცოდნენ. კახეთში უმძრახად წავიდოდნენ

წყალზე. ლიტრიან ბოთლს სამჯერ დაღვრიდნენ ქვაზე მიცვალბულთა შიგნით. შემდეგ უმძრახად თავს დაიბანდნენ. ამის შემდეგ ხეს, რომელიც ნაყოფს არ ისხამდა, შეაშინებდნენ. ცულს მოუღერებდნენ და ეტყოდნენ: მოისხი, თორემ მოგჭრიო.

დასავლეთ საქართველოში წითელ პარასკევს მიწის დამუშავება არ შეიძლებოდა. ამ დღეს წითელ კვერცხს შეღებავდნენ.

ქართლში წითელ პარასკევს საფლავზე გაჭონდათ კოლიო და სხვა საჭმელი. ახალი მკვდრის ჭირსუფალ ქალებს არ უნდა გაერეცხათ, არც სახლის ჭვარტლი ჩამოერეცხათ. კვერცხებს ლებავდნენ, ენდროში, ხახვის ფურცელში. კახეთში აცხობდნენ პასკას, ხარშავდნენ ჭარხალს, ჭინჭარს. ჭარხალს არიგებდნენ მეზობლებში. ამ დღეს ღვინო არ დაილეოდა, ნემსი არ იხმარებოდა.

დაწყებულ საქმეს აღდგომის შაბათს აღარ გააკეთებდნენ.

დიდ შაბათს ღამე ეკლესიაში მიდიოდნენ. კახეთში იტყოდნენ: შაბათს ქართველები კვერცხს არ გატეხავენო, რჯულის გატეხვას ნიშნავსო. სამაგიეროდ ამ დღეს ღორის ქონისთვის კბილი უნდა დაედგათ.

მთიულეთში შუადღემდე მიცვალბულთა საპატივცემულოდ ოჯახი იმარხულებდა. იტყოდნენ:

„აღდგომისა შაბათსაო,
მკვდარნი წავლენ ტაბლასაო.
ჩვენი ვინმე გახეთქილა
დავეზიდნეთ კალთასაო.“

ან

„აღდგომისა შაბათსაო,
მკვდარნი ჩავლენ თაბახსაო.
ვინც იმას არ იმარხვებს,
გაუსქდება ღედასაო“. (ხევი)

ხევში ერთად არეულ მოხარულ ლობიოსა და ხორბალზე მიცვალბულებს შენდობას ეტყოდნენ.

თუ დიდ უქმეებში ვერ შეძლებდნენ, ამ შაბათს მაინც გამოიტანდა ყველა ოჯახი ხეს, რომელსაც 2 ხარი თუ მოერეოდა. ეს ხე ღამისთევისთვის იყო განკუთვნილი.

გუდამაყარში ამ დღეს კორკოტს აკეთებდნენ. ზოგმა ორშაბათისთვის ლავაშის გამოცხობა იცოდა.

თუშეთშიც, როგორც ხევში, ბავშვებმა მარხვის გოდორება-გორება, ანუ მარხვის ჩატკეცა იცოდნენ. თუშეთში ბავშვები მონახვდნენ ძველ გოდორს, პირუტყვის ბაგიდან ამოყრილი ჩალა-თივით გაავსებდნენ, გაიტანდნენ გარეთ, ცეცხლს წაუკიდებდნენ და დააგორებდნენ, თან მისდევდნენ და ჯოხებით სცემდნენ, შემდეგ ქვებს ესროდნენ. ასევე იცოდნენ ხევსურეთში. ამ დღეს მარია მწმინდობას ეძახდნენ.

ა ღ ღ გ ო მ ა

აღდგომას, დასავლეთ საქართველოში ყველა ადრიანად ემზადებოდა ცისკარზე წასასვლელად; ახალი მიცვალებულის პატრონი თავისი ჩამოსარიგით მიდიოდა თავისი მიცვალებულის საფლავზე და იქვე სუფრაზე აწყობდა სანოვავეს; გათავდებოდა თუ არა ცისკარი, მღვდელი ჩამოვილიდა ყველა სუფრას, აკურთხებდა და შემდეგ ჭირისუფალი თავისი სანოვავიდან ურიგებდა ცოტ-ცოტას ყველაფერს იქ მყოფთ. ოჯახში კი, სანამ სადილად დასხდებოდნენ, უფროსი ქალი აიღებდა საოჯახო განატეხს (ანთებულ სანთელი კედელზე უნდა ყოფილიყო მიკრული), ჭიქით ღვინოს, განატეხს წაღმა შეატრიალებდა და დაილოცებოდა: „აღდგომის ძალო და მადლო! კაი წელიწადი დაგვიყენე, ბევრი აღდგომა მოასწარი ყველა ჩვენთან“. განატეხი დანაწილდებოდა და ოჯახის ყველა წევრს უნდა შეეჭამა სადილობამდე. თითოეულ სუფრაზე 4 ან 5 წითელი კვერცი ელაგა. ამავე დღეს ბევრი ოჯახიდან ვავილოდნენ მინდორზე, გაიტანდნენ ხორცს, კვერცხებს, ღვინოს. აქვე მოვიდოდნენ სხვა ოჯახებიდან თავ-თავის მარაგით და მინდორზე ერთად ქეიფობდნენ. ვისაც საკურთხი ჰქონდა, ეკლესიაში დაკურთხების შემდეგ მღვდელს მისცემდნენ მის წილს ერთ ნათალ ხორცს, ორ სულის პურს, ერთ ლავაშს და ნახევარ ბოთლ ღვინოს, დანარჩენ სანოვავეს კი შინ მოიტანდნენ. ამ დღეს სულ წითელ-წითელი კვერცხები ჰქონდათ, როგორც საკურთხად, ისე ოჯახში.

აღმოსავლეთ საქართველოში, იქ, სადაც ეკლესიები იყო, ხალხი წირვალოცვას ესწრებოდა, ზიარებას იღებდა. კახეთში ბატკანს კლავდნენ, ახალი მიცვალებულის პატრონები გადიოდნენ სასაფლაოზე, აგორებდნენ კვერცხებს. სახლში აუცილებლად უნდა დაეკლათ ღორი. კლავდნენ ქათმებს, ინდაურს, მიცვალებულს უჭრიდნენ ზურგიელს, იმ ქვეყანად წყლის დაღვევის ნება რომ მიეცათ, ერთმანეთს ებატყებოდნენ და ქეიფობდნენ. აღდგომას უხაშო კაკანტელებს ჯცხობდნენ და არიგებდნენ. იცოდნენ კვერცხებით თამაში. ნათ-

ლიას კვერცხებს და კელაპტრებს უგზავნიდნენ. მთაში იმართებოდა ^{ნაჭობა} ზოგან „საწულე“ მიყავდათ, სამართლებრივი ხასიათის წესებიც სრულდებოდა. მაგ. სამანის ჩასმა, ჭკდის ამოგდება, დარისხება (მთიულეთი).

ხევში ბავშვები სახლში ჩამოკიდებულ მარხვას ჩამოხსნიდნენ, ფეხს ამოკრავდნენ, ჯოხს ურტყამდნენ და იძახდნენ: მარხვა გაჩანჩალდაო, ხსნილი მე დამრჩაო, ყველ-ერბო მე დამრჩაო. პირველად კვერცხს შექამდნენ.

აღდგომასთან დაკავშირებით ერთი მეტად საინტერესო თქმულებაა გავრცლებული მთელ საქართველოში. თურმე, აღდგომა დღეს ებრაელები ისხდნენ და მამალს ხარშავდნენ. ვილაცას მათთვის ამბავი მიუტანია — ქრისტე აღზდგაო (რაჭული ვერსიის თანახმად ებრაელებს თავად მკვდრეთით აღმდგარმა ქრისტემ გაუგზავნა ბავშვი ამბის მახარებლად). გაუცინიათ ებრაელებს და უთქვამთ: — ქრისტე ისე აღზდგებოდა, როგორც ეს მოხარშული მამალი გაცოცხლდებოდა და კეცებში ჩაკრული პურები ჩეჯილად გადაიქცევაო (რაჭული ვარიანტი). ამ სიტყვების თქმა და მამლის აღდგებული წყლიდან ამოხტომა და პურების ჩეჯილად აბიზინება ერთი ყოფილა. წყლიდან ამომხტარ მამალს ფრთები შეუბერტყია, მაგრად დაუყვილია, გაფრენილა და ებრაელები სახტად დაუტოვებია.

აღდგომიდან კვირაცხოვლოვანამდე

დასავლეთ საქართველოში აღდგომიდან მის სწორამდე, რომელიც ახალკვირის სახელითაა ცნობილი შემდეგი დღეობები იყო: აღდგომის მეორე დღეს რაჭაში: გორგოთობა; აღდგომიდან პირველ ოთხშაბათს — პურის ღოცვა; აღდგომის სწორზე ახალკვირე (სამეგრელოში ახალკვირას ჭიჭეთანაფას//პატარა აღდგომას ან ოსურეფიშ თანაფას//ქალების აღდგომას ეძახდნენ). ლეჩხუმში — აღდგომის მეორე დღეს გორგოთობა, მეოთხე დღეს — ჭაბუკობა იყო. იცოდნენ ახალკვირის შაბათი, ანუ მისი წინა დღე.

აღდგომის შემდეგ, ორშაბათს ქართლში და კახეთში დვთისმშობლობა იცოდნენ. ქართლში მისთვის განკუთვნილი ზედაშით აცხობდნენ ქადებს. ამ ერბოს კედელზე წაუსვამდნენ. ხატში ქათმებს დაკლავდნენ, ვინც შორიდან მიდიოდა, ცხვარსაც მიიყვანდა, ქადებიც მიჰქონდათ. ძველად დიდი საკლავიც მიყავდათ და მის ხორცს ხატში ტოვებდნენ. იმართებოდა ღვინი, ჭილაობა. კახეთში წანდილი, პური, ღვინო მიჰქონდათ ეკლესიაში და აკურთხებდნენ. მთიულეთში ამ დღეს ხალხი კვლავ მიდიოდა ხატში და ყველა წესს

ასრულებდა. კეთდებოდა მიცვალებულთა ტაბლები, ყველა სასაფლაოზე გადიოდა და გაჰქონდა სურსათი. საღამოს დეკანოზი, სასაფლაოს გვერდით. მთელ ხალხს სუფრაზე მიიწვევდა.

აღდგომის მომდევნო სამშაბათს საეკლესიო კალენდრის მიხედვით ს ა მ ე ბ ო - ბ ა ა. ქართლში, სოფ. ბერშუეთთან სამების ხატია და მოსახლეობა იქ მიდიოდა. კახეთშიც იცოდნენ სამებობა და სალოცავში სიარული. ხევში იმ დღეს, სოფ. კარკუჩაში ხალხი ხვედის წმ. გიორგის სალოცავში მიდიოდა და მხოლოდ ქალები და სანთლები მიქონდა. მთიულეთ-ხევსურეთში, (არხოტში), აღდგომის მომდევნო უახლოეს დღეს ხატის ქვევრის არყით ავსების დღე იყო.

კვირაცხოვლობიდან ამაღლებაამდე

აღდგომის სწორზე კვირაცხოვლობა იყო. ქართლში ამ დღისთვის წინასწარ მამალს დანიშნავდნენ, მარჯვენა ან მარცხენა ფეხს მოაჭრიდნენ. ზოგს სანთლისგან გაკეთებული თვალის კაკლები მიჰქონდა ხატში, თვალის ტკივილის საწინააღმდეგოდ. კახეთშიც იცოდნენ კვირაცხოვლობა, რომელიც მიცვალებულთა დღედ ითვლებოდა. სახლში ან საფლავზე კლავდნენ ცხვარს. მთიულეთში ხატობა იცოდნენ. კვირაცხოვლობას კვირაჯვრობასაც ეძახდნენ. ხატობა იცოდნენ გუდამაყარშიც და ხევშიც.

მომდევნო ორშაბათს კახეთში დამბადებლის დღეობას აღნიშნავდნენ. მიჰქონდათ საფლავზე ხარჯი, ქეიფობდნენ და იცოდნენ ცხენების ჭენება.

აღდგომის მესამე კვირას ხევში კვირარძლობას აღნიშნავდნენ. ქრისტიანული ეკლესია ამ დღეს მენელსაცხებლედ დედებს მოიხსენიებს.

ზემოთ აღწერილი საგაზაფხულო მოძრავ დღეობათა სერიაში იჭრება უძრავი დიდი საგაზაფხულო დღესასწაული გიორგობა, რომელსაც მთელი საქართველო ზეიმობს 23 (6.V) აპრილს*. ქართველები სხვა ქრისტიანებისაგან განსხვავებით, გიორგობას წელიწადში ორჯერ იხდიან როგორც უკვე აღინიშნა

* ორთოდოქსალური ქრისტიანული ლიტერატურა წმ. გიორგიზე მოგვითხრობს, როგორც რომელი იმპერატორის — დიოკლეთიანეს თანამედროვეზე. აღმოსავლეთ მცირე აზიის (კაბადოკია) მკვიდრი ადგილობრივ წარჩინებულთა რიცხვს მიეკუთვნებოდა, რომელმაც მხედართმთავრის ერთ-ერთი მალაღი წოდება — კომიტი — მიიღო. ქრისტიანთა დევნის დროს ცდილობდნენ მის ვანდგომას ქრისტესაგან წამებით, მაგრამ ამაოდ. საბოლოოდ განრისხებულ დიოკლეთიანეს ბრძანებით მას მოჰკვეთეს თავი.

გაზაფხულზე 23 (6.V) აპრილი და შემოდგომაზე 10 (23.11) ნოემბერს (გიორგობის თვეს).

საგაზაფხულო დღესასწაული წმ. დიდმოწამე და ძლევამოსილ გიორგის საგვემელ ბორბალზე ტანჯვათა მოხსენიების დღედ ითვლება. ხალხური ტრადიციით იგი მესაქონლეობის საგაზაფხულო წარმართულ წეს-ჩვეულებებს (რამდენადაც ეს დღე სეზონური საზღვარი იყო მესაქონლეთა კალენდარში) და სამიწათმოქმედო კულტებს უკავშირდება. მასთან ასევე დაკავშირებულია მითოლოგიური გადმოცემები.

აღდგომიდან ამაღლებამდე რაჭაში დასტურდება შემდეგი დღეობები: ახალკვირე, პატარასამღვთობა (რომელიც დიდი სამღვთობის სწორს, ხუთშაბათს იყო), ელიობა, კოხინჯრობა*, კოხინჯრობა. ლეჩხუმში: ახალკვირე, კვირტობა, 7 მაისი ან კოხინჯრობა.

ჯვარაპატიოსნობა — ქელიცხოვლობა

ქართლ-კახეთის ზოგიერთ სალოცავში 7 მაისს აღნიშნავდნენ ჯვარპატიოსნობა-ქელიცხოვლობას**. ეკლესია ამ დღეს აღნიშნავს იერუსალიმში 315 წ. ჯვრის გამოცხადებას. ხალხი ამ დღესასწაულს ჯვარსა და ანდრია პირველწოდებულს*** უკავშირებს. კახეთში სოფ. ჟუგაანის სალოცავს, რომელშიც ამ დღეს მოდის დღეობა, ძლიერ სალოცავად მიიჩნევდნენ. ხალხის რწმენით მას შეეძლო ავადმყოფის მორჩენა, ურჩის დასჯა, სეტყვის მოყვანა. ამ დღეს ხალხის რწმენით, ამაღლდა ჯვარი და ამიტომ ეწოდა ქელი-

* დასავლეთ საქართველოში კოხინჯრობა მოდის 7 მაისს, მაგრამ ამ თარიღის გარდა მისი დღეობა იციან საქიროების დროსაც, როცა სურთ სასურველი ამინდის გამოწვევა. იგივე შეიძლება ითქვას აღმოსავლეთ საქართველოს ბარზეც.

** პატიოსან და ცხოველმყოფელ ჯვარს მართლმადიდებელი ეკლესია წელწადში რამოდენიმეჯერ მოიხსენიება: დიდმარხვის მეოთხე კვირას, რომელსაც ამის გამო ჯვრის თაყვანისცემის კვირა ეწოდება, 7 მაისს — ჯვრის გამოცხადების სასწაულის ხსენების დღეს, 14 სექტემბერს — მსოფლიო ამაღება პატიოსანი და ცხოველმყოფელი ჯვარისა.

*** წმიდა მოციქული ანდრია პირველწოდებული (+62) პირველი იყო თორმეტ მოციქულთა შორის, ვისაც უფალმა იესო ქრისტემ მოუწოდა სამოციქულო მსახურებად მის ღვიძლ ძმასთან წმიდა მოციქულ პეტრესთან ერთად. ანდრია პირველწოდებული აღმოსავლეთის ქვეყნებში ქადაგებდა ღვთის სიტყვას, სახარების ქადაგებით მოვლო მან მცირე აზია, თრაკია, მაკედონია; მოციქულ სვიმონ კანანელთან ერთად მან საქართველოშიც იქადაგა. სამგზის იმოგზაურა სამხარებლო მიწებით და ბოლოს მდინარე დნეპრამდეც ავიდა. მოწამებრძოდ აღასრულა სიცოცხლე ჯვარზე.

ცხოვლობა. ამავე დღეს კახეთში კოხიაობა იცოდნენ და დადიოდნენ დიდებულნი. ძირითადად დიდებულზე გვალვის დროს დადიოდნენ.

ამაღლება

აღდგომიდან მე-40 დღეს, ხუთშაბათს, დგებოდა ამაღლება. ამ დღეს ყველგან აღნიშნავდნენ. ბარში, ხატში ან ეკლესიაში გადიოდნენ. ქართლში ვისაც ახალი მიცვალებული ჰყავდა, ცხვარს დაჰკლავდა და ტაბლას დადგამდა, სახლშიც და სასაფლაოზეც ექნებოდა სუფრა. სასაფლაოზე კელაპტარს აანთებდნენ და საკმეველსაც დააკმევდნენ. ხატში ქადა — სანთლის და საკლავის გარდა სანთლის კაკლებიც მიჰქონდათ თვალის ტკივილის საწინააღმდეგოდ. კახეთში ზოგან ხის შეშინებაც იცოდნენ. ხესთან დაანთებდნენ ცეცხლს, ნაჯახს მოუღერებდნენ და ეტყოდნენ: მოისხი, თორემ მოგჭრიო. ხევში ამაღლებას ძირითადად სოფ. კარკუჩაში აღნიშნავდნენ, გადიოდნენ ხატში. სხვაგან უქმობდნენ. თუმცა ძველად სოფ. ფხელშეშიც სცოდნიათ ეს დღეობა.

ხევსურეთში ამაღლება ერთ ან რამდენიმე დღეს გრძელდებოდა. ამ დღეს ყველას თავისი ბატკანი უნდა მიეყვანა. ყველაფერი ისეთივე წესებით სრულდებოდა, როგორც სხვა დღეობებში. ხელოსანი ამ დღეობაში იცვლებოდა. ჯერ 1 კვირა ჭერხოში მოწმინდარობდა, 2 კვირა ხატში და შემდეგ იქამდა სახელოს. დროშის აბმის წინ ცხრაჯერ 9 სხვადასხვა ადგილზე გაიბანებოდა.

თუ ამაღლება რამდენიმე დღე გრძელდებოდა, ხელოსანი ყოველ დღით იბანებოდა. ღამისამთელი და ჟამსაწირი ერთ-ერთი დასტურის სახლში კეთდებოდა. ხატის დიასახლისი ამ დღეობაში არ მიდიოდა. ჯარი ისევე სხდებოდა, როგორც ახალ წელს. მეზღვნეებს მისამბარეო, სამკოჭო და სანათლავი საკლავები მიჰყავდათ, სრულდებოდა ბავშვის ხატში მიბარების წესი.

თუ ქალს ცუდი სიზმრები აწუხებდა ან ჰკუდიდან გადაცდებოდა, დააკოჭინებდნენ ხატში. სანათლავი, ანუ ბატკანი ყველას მიჰყავდა. ხუცესი იხუცებდა, საკლავის სისხლს პატრონი ხელებს შეუშვებდა, ხუცესი კი სისხლის ჯვარს შუბლზე და გულზე გამოუსახავდა. სისხლიანი ხელები პატრონს სუფთა ადგილას უნდა დაეხანა. საკლავს იგი ვერ გაატყავებდა. ეს საქმე სხვას უნდა გაეკეთებინა, სახელოში ახლად ჩამდგარს, ცხრაჯერ რომ გაიბანებოდა, მხოლოდ ჟამის წირვის შემდეგ ცოტა არაყს შეასმევდნენ. სოფლიდან ხელოსანს 3 წლის მოზვერი და 1 ცხვარი მოჰყავდა. კურატს ხუცესი სანათლავად მოახსენებდა, იხუცებდა და დაკლავდა. ხელოსანი სისხლით ხელებს დაიბან-

და, ხოლო ხუცესი გულზე და შუბლზე სისხლის ჯვარს უკეთებდა. რაივე საკლავს ახალგაზრდები გაატყავებდნენ. კურატის ტყავი, როგორც სანათლავისა, სანაწმი იგზავნებოდა, ცხვარი კი ხატში რჩებოდა. ამადლებას სახელოს ყველა ხატში არ იხდიდნენ, ზოგან ეს წესი სხვა დღეობებში სრულდებოდა.

თუშეთში ამადლება მიცვალებულთა მოსახსენებელი დღე იყო. ყველა ოჯახი სასაფლაოზე გამლიდა სუფრას, დაანთებდა სანთლებს და მიცვალებულებს შესანდობარს ეტყოდა. ქერქაცლილ პატარა არყის რჩხას წითელ კვერცხებს, ვაშლებს, სხვა ხილს წამოაცმევდნენ, მორთავდნენ ყვავილებით და ახალ მიცვალებულს თავთან დაურჭობდნენ. ახალი მიცვალებულის პატრონი დაუქორწინებელ ქალს ან ვაჟს საფლავის თავთან ბელტს ამოაჭრევიებდა. ვინც ამოჭრიდა შიგ 1 კოვზ ერბოს, 1 ქიტ ყოლოს (დოვში ჩაყრილ პურს), 1 ყანწ არაყს ჩაასხამდა და ბელტს ისევ დააფარებდა. კოვზი, ქიტი და 1 კოტორი ბელტის ამომჭრელს მიჰქონდა. ამადლება ასევე, პოპულარული იყო სამცხე-ჯავახეთში.

ამადლებიდან სულთმოფენობამდე

ამადლების სწორზე კახეთში დავითობა* იცოდნენ.

ამადლების მეათე დღეს ხალარჯობაა — საეკლესიო კალენდრის მიხედვით სულის შაბათი — სულთაობა.

ხევსურთა წარმოდგენებით ამადლებას ქრისტეს თან გაპყვენ ანგელოზები, ამიტომ იმ 10 დღის განმავლობაში, სანამ ხალარჯობა იქნებოდა, დედამიწაზე ეშმაკები და ბოროტი სულები დადიოდნენ. ამ პერიოდში ბავშვებს და ქალებს ეშინოდათ სოფლიდან შორს გასვლა. მიცვალებულის პატრონი არაყს ამზადებდა. ახალი მიცვალებულის პატრონი ადუღებდა ლუდს და მთელ სოფელს უმასპინძლებოდა, ქალები ტალავარს გამლიდნენ და ტიროდნენ. ამ დღეს მიცვალებულს დოდს უმართავდნენ. ხატში წესები არ სრულდებოდა. ყველა ოჯახში მიცვალებულთათვის სუფრა იდგმებოდა. მთიულეთში ხატობა იმართებოდა:

ხატში ახალი მიცვალებულის პატრონი საკლავს დაჰკლავდა. ხალარჯობა შედის იმ 7 სუფრაში, რომელიც წლის განმავლობაში ხევში ჭირისუფალს მიცვალებულთათვის უნდა გაეკეთებინა. სუფრაზე ხალხს პატიყებდნენ.

ფშავშიც ხალარჯობა მიცვალებულთა მოსახსენებელი დღე იყო (სამებობის წინა დღე). სრულდებოდა ხევსურულის მსგავსი წესი. გადიოდნენ სასაფ-

* დავით გარეჯელი. ერთ-ერთი ასურელ მამათაგანი.

ლაოზე, მიჰქონდათ ქადაპურები, სასმელი. მიცვალებულებს შენდობას მიუღებ-
ნებოდნენ და ერთმანეთს პატიუებდნენ. ჰოზარე კაცები და ქალები ერთად იკ-
რიბებოდნენ და მორიგეობით ტიროდნენ ყველას მიცვალებულებს. ვაჟკაცთა
საფლავებზე შეკაზმული ცხენები ეჭირა კაცს. გაშლილი იყო მიცვალებულის
ტანსაცმელი და იარაღი.

ს უ ლ მ ო ფ ე ნ ო ბ ა

მეორე დღეს, კვირას ეკლესია აღნიშნავს ს უ ლ მ ო ფ ე ნ ო ბ ა ს, ანუ
ს უ ლ ი წ მ ი ნ დ ი ს გ ა რ დ ა მ ო ს ვ ლ ი ს დ დ ე ს. ქართლ-კახეთშიც ამ
დღეს სულთმოფენობას ეძახდნენ.

ქართლში უმზეოდ მოკრეფდნენ ყვავილებს და საფლავებს დააყრიდნენ,
თან ცივ წყალს დაასხამდნენ — მკვდარმა გული გაიგრილოსო. ამჟამად ტაბ-
ლასაც აკეთებენ. სასაფლაოზე გააქვთ: ქათამი, პური (ლაგაში), სანთელი, არა-
ყი, ყველი. სანამ მღვდელი ჰყავდათ, სუფრას აკურთხებიანებდნენ.

კახეთში ჰკლავდნენ ბატკანს, გააკეთებდნენ ფლავს, გამოაცხობდნენ
პურს. დილით, გათენებისას, გავიდოდნენ სასაფლაოზე. გაიტანდნენ ყვავი-
ლებს (ვარდებს), მუხის კინწერს (წვერი), ხილის ტოტებს. წყალში დამხვრჩ-
ვალს უკლავდნენ ციკანს.

საღამოთი მზის ჩასვლის შემდეგ, ზოგი შეაგროვებდა ყველა ყვავილს,
კაკალს, ფშატს, და სხვ. აკაციის ყვავილის გარდა და დააწყობდა გარეთ ან თო-
ნეში. დილით ადრე, ყვავილებით, სანთლებით, 1 კოკა წყლით გავიდოდნენ
საფლავზე, ზედ დაალაგებდნენ ზემოდან ყველაფერს და გადასახმდნენ
წყალს. ოჯახში გაკეთდებოდა წანდილი და მეზობლებში გაიცემოდა. ყვავილე-
ბით ოჯახიც უნდა ყოფილიყო მორთული. ასევე რთავდნენ ეზოს და ჭვარე-
დინ გზას. სულთმოფენობის წინა შაბათს, ვ ა რ დ ი ს შ ა ბ ა თ ს ა ც ე ძ ა ხ დ ნ ე ნ .

ხალარჯობის ანუ სულთაობის მომდევნო ხუთშაბათს მთიულეთის ყველა-
ზე დიდ სალოცავში, ლომისაში იმართებოდა ხატობა.

ამაღლებიდან მარიობამდე

ამაღლებიდან მარიობამდე რაჭაში შემდეგი დღესასწაულები მოდიოდა:
ხ ვ ა მ ლ ო ბ ა, ი ვ ა ნ ო ბ ა, ფ ე რ ი ც ვ ა ლ ე ბ ა: ლეჩხუმში: ხ ვ ა მ ლ ო ბ ა,
ი ვ ა ნ ო ბ ა, პ ე ტ რ ე ბ ა ლ ო ბ ა (პეტრეპავლობა), მ ა ხ ი ს კ რ ე-
ფ ი ს ჭ ა ბ უ კ ო ბ ა, წ ი ფ ე თ ე ლ ი ო ბ ა, ფ ე რ ი ც ვ ა ლ ე ბ ა. გურიაში:
ე ლ ი ო ბ ა, ფ ე რ ი ც ვ ა ლ ე ბ ა და სხვ.

ძალზე მნიშვნელოვანი ადგილი ეკავა ხალხის ცხოვრებაში მოსავალთან დაკავშირებულ წეს-ჩვეულებებს.

ხენა-თესვის დასაწყისისთვის, როდესაც ხევსურები პირველად გაიყვანდნენ ხარს სახნავში, ცხვებოდა ქაღები. გაავლებდნენ პირველ კვალს, უხვი მოსავლიანობისთვის დაილოცებოდნენ და ამ ქადას ხარს უღელზე ორად გადაატეხავდნენ. ერთ ნატეხს თავად შესჭამდნენ, მეორეს ხარს შეაჭმევდნენ.

ფშავში, მინდორში პირველად გასულ ხარს წითელი ძაფით შეკრულ, ჩვარში გახვეულ ნაცარს ან ნახშირს კულზე შეაბამდნენ და მიწის მოხვნის დაწყებამდე გუთნისდედა უხვი მოსავლისთვის დედამიწის მფარველ ანგელოზს შეეხვეწებოდა, ხმიადს გუთანზე გატეხავდნენ და შესჭამდნენ. შემდეგ სათესლედან ამოიღებდნენ ერთ მუჭა თესლს, ხატის მამულის თესლში გაურევდნენ და ყანის მოხვნას იწყებდნენ. დამთავრებისას ყანაში გრძელ ჯოხს ჩაარჭობდნენ, რომელზეც გრძელი ბალახის თავთავი იყო დამაგრებული — ასეთი თავთავიანი ჭირნახული ამოვიდესო.

ხევსურეთში ხენა-თესვა რომ მთავრდებოდა, გადაიხდიდნენ გუთნის სამღვთოს. საკლავით, სასამელით, კვერებით მთავარ ხატში მივიდოდნენ და წმ. გიორგის შეევედრებოდნენ კარგი ჭირნახული და მისთვის სასიკეთო დარავდარი მოგვეციო.

თუშეთში ხენის დასასრული პატარა სუფრით აღინიშნებოდა. დიასახლისი, ვისი ყანაც ითესებოდა, სახნავში კოტრებს ან სხვა რაიმე საგანგებოდ მომზადებულ საჭმელს გაიტანდა. გუთნის დედა, ახალ დაფარცხულ ყანაშა, სათესლე ხურჯინს გადმოაბრუნებდა და დაფერთხავდა. ხურჯინში უღელდების დღეს გამომცხვარი ნალის ფორმის თესლის კვერი იდო. გადმოფერთხვისას რომ გადმოვარდებოდა, მას იქ ტოვებდნენ. გუთნის დედა სახრეს, რომელსაც ხენისას ხმარობდა, შუა ყანაში დაარჭობდა, თავს გადაუმტვრევდა, ვითომ ასეთი თავთავი დაეკიდოსო. შემდეგ სუფრასთან დასხდებოდნენ და ღმერთს კარგ მოსავალს და მის მშვიდობით აღებას შესთხოვდნენ.

გუდამაყარში ხენის წინ ჯამში ცომს მოზელდნენ, ხარს მარჯვნივ ჯვრის ფორმით წაუსვამდნენ. ახსენებდნენ ელიას და შესთხოვდნენ: უშველე, ნახნავი შეინახე, სეტყვისგან დაიცავიო.

ყანა-სათიბების დასაცავად განაუთხნილი რიტუალები

მთიულეთში ყანა-სათიბების განადგურების საწინააღმდეგოდ სოფელი საღმრთოს იხდიდა. კვირას ან ორშაბათს შეიკრიბებოდნენ ღამისსათევად, მთიდან მოიყვანდნენ „საბალახე“ საკლავს და ციკანს. ციკანს ელიასა* და ზაქარიას** უკლავდნენ. მოხუცი კაცი დაკვლის წინ ამბობდა: „შეუწივენიო ჩვენი სოფლობას, დაიხსენით ქარ-სეტყვისგან. მიეციოთ მაღლი და ბარაქა ამათ ნამუშევარს, თუ ეშმაკი დასტრიალებდეს ჩვენი სოფლის ჭირნახულს, მოაშორეთ თქვენის ძალით. თქვენა ხართ ცა-ღრუბლის უფროსნი ღვთისაგან და თქვენ შეინახეთ ჩვენი სოფლის ჭირნახული“. მოჭრიდა ციკანს თავს და ხორცს მონარშავდნენ. როდესაც ხორცი მზად იყო, ყველა მზარეულს ხმადს და ყველისნატეხს მისცემდნენ, დეკანოზს კი 1 სანთელს. იწყებოდა პურობა. დეკანოზი ამ დროს ლოცულობდა და პარასკევის და ორშაბათის უქმობას პირდებოდა. ორშაბათობით თიბვის, ხოლო პარასკევის მკის დამთავრებამდე უქმობდნენ. ყვადათ თითოთროლა მამაკაცი და დედაკაცი მეთვალყურედ. ვინც უქმეს გატეხდა, არყით აჯარიმდებდნენ.

ამინდს რომ ყანა არ გაეფუჭებინა, ფშავ-ხევსურეთში ნაკვეთ დღეებს ირჩევდნენ. ფშავში ორშაბათი, პარასკევი და შაბათი იყო. ხევსურეთში პარასკევი და შაბათი (შდრ. მეგრ. გეკულია დღარე-ს) არჩეულ დღეს მოსახლეობა ჭირნახულის 'ღებამდე უქმეს მკაცრად დაიცავდა.

ღარ-ავღრისთვის განაუთხნილი რიტუალები

გვალვისა და უამინდობის საწინააღმდეგო წეს-ჩვეულებანი ლაგდება გარკვეული პრინციპით, სადაც ცალკე ჯგუფად გამოიყოფა: 1. მარტივი, ფრაგ-

* ელია//ილია, ებრაელთა ერთ-ერთი უდიდესი წინასწარმეტყველი, ებრძოდა ბაალის კულტს, რომელსაც მისი თანამედროვენი და ისრაელის მეფენი ეთაყვანებოდნენ. მოუწოდებდა მათ კვლავ დაბრუნებოდნენ იაჰვეს. ილიამ იწინასწარმეტყველა და შემდგომ იაჰვეს შეწევით საჯაროდ მოიყვანა წვიმა. ილიამ, ასევე სასწაულებრივ მიაბარა ღმერთს სული. იაჰვემ მას ცეცხლოვან ეტლში შებმული ცეცხლოვანი ცხენები გამოუგზავნა და აიტაცა ზეცაში ცოცხლად.

** ზაქარია წინასწარმეტყველი, ნამგლისმხილველი განეტყუვნება ძველი აღთქმის 12 მკირე წინასწარმეტყველთა რიცხვს, მხილველი უსამშვიდობელ ხილვათა. იწინასწარმეტყველა მაცხოვრის ცხოვრების უკანასკნელი დღეები. „ნამგლისმხილველი“ წმ. ზაქარია წინასწარმეტყველს ეწოდა იმის გამო, რომ მას ერთხელ გამოცხადება ჰქონია და ზეცად მრისხანე ნამგალი უხილავს, მომასწავებელი ჭრისტეს ამქვეყნად მეორედ მოსვლისა, როცა „სამკალი ფრიად იქნება“.

წმ.

მარიამი

წმ. გიორგი და დავით

გაბრიელ

მთავარანგელოზი

თვრისცვალემა

ჭიკოკონთობა

წმ.

მარინე

მენტური მაგიური მოქმედებანი (მაგ. ქვების ჯადაბრუნება, ბაყაყის გასრესვა, ქალქვების გადაბრუნება, საფლავიდან მიცვალებულის ძვლების ამოღება, გამურული ჭურჭლის გამოტანა, წმ. ტბების „შებიღწვა“ და სხვ.); 2. ამინდის შეცვლის რიტუალები, რომელთაც მართავდნენ გარკვეული დღეების სახელზე საჭიროების შემთხვევაში (ლაზარობა, გონჯაობა, დიდებაზე სიარული და სხვ.); და რომლებიც შემდეგნაირად სრულდებოდა: ძლიერი გვალვის ან წვიმების დროს ქალები ამზადებდნენ თიხის თოჯინას, დაატარებდნენ სოფელ-სოფელ და მღეროდნენ ლაზარეს საგალობელს, მაგალითად:

„ახ ლაზარე, ლაზარე,
თავი გააზანზარე,
ცხავი აცხავებულა,
ტარი გაცხარებულა.
ალარ გვინდა ტალახი,
ახლა მოგვე გორახი“.

ან:

„გონჯა, გონჯა, მოიარე,
გონჯა მიდგა, მოდგა კარებსა,
დაემსგავსა მთვარესა...“

ან

„ახა წმინდაო ელია,
რასა მოგიწყენია,
თეთრი ფურის მხარ-ბეჭი
შენთვის მოგვირთმევია,
შენ მოიყვან წვიმასა,
ჩვენ დაგიკლავთ ციკანსა“... და სხვა.

დამხვდურები ჩამომვლელებს წყალს გადასხამდნენ ან ნაცარს მიაყრიდნენ, იმის მიხედვით თუ როგორი ამინდის გამოთხოვა უნდოდათ. პროცესიის მონაწილეები აგროვებდნენ სხვადასხვა სანოვაგეს — ფქვილს, კვერცხებს, ყველს და ა. შ. თოჯინას, ზოგჯერ კი პროცესიის წინამძღოლს წუწავდნენ და წყალში აგდებდნენ. შემდეგ საერთო სუფრა იმართებოდა. თოჯინას კახეთში, რაჭა-ლეჩხუმსა და იმერეთში გონჯოს ეძახდნენ, მესხეთ-ჯავახეთში კოტი-კოტიას, თუშეთში საწვიმარა გუგანს, სამეგრელოში მოჭყუდიას, ძიძიკვავას, ქართლ-კახეთში, მესხეთ-ჯავახეთში, აჭარაში —

ლაზარეს და ა. შ. ზოგან თოჯინას მაგივრად გამურულ ბიჭს ან ქალწულს ჩამოატარებდნენ.

ზმირად ამასთან ერთად სრულდებოდა წყლის მოხვნის წესიც, რომელიც შემდეგში მდგომარეობდა: ქალები გაეზმებოდნენ უღელში და იწყებდნენ გუთნის ტარებას მდინარეში, ისე რომ გუთანაც და თვითონაც დასველებულიყვნენ.

წვიმის გამოწვევის მიზნით, ასევე, სრულდებოდა ხატის გაბანვის წესი, საეკლესიო კალენდარული დღესასწაულები, რომლებიც ძირითადად წმ. ელიას სახელზე იმართებოდა.

გარდა ამისა, საქართველოში დასტურდება უქმეები, რომლებიც ცალკეულ სოფლებს ან რამოდენიმე სოფელს ერთად „შეწირული“ ჰქონდათ სასურველი ამინდის დასაბეველად. ასეთი იყო მაგ. კვირტობა, ხვამლობა, კოხინჯრობა, ელიობა, წიფეთელიობა, ელიაწითელობა და სხვ. ასეთ შემთხვევებში იცოდნენ საერთო შემოწირულობებით საკლავის ყიდვა და მსხვერპლად შეწირვა. დაკლული საკლავის ნაწილი ყველა ოჯახს უნდა შეხვედროდა.

ზემოთ მოტანილი, ტაროსთან დაკავშირებული წეს-ჩვეულებებისა და რწმენა-წარმოდგენების გარდა, ხალხურ დღეობათა კალენდარში გამოყოფილია სპეციალური დღე 20 (2.08) ივლისი, როდესაც ტაროსის განმგებლის ელიას ან ელია-ზაქარიას სახელობის დღეობა აღინიშნება. საეკლესიო კალენდრის მიხედვით, ამ დღეს მოიხსენიება ილია წინასწარმეტყველი.

ხალხის წარმოდგენით ელია არის ბრმა ხარაზი, რომელიც ეტლს დააქროლებს ცაში და სეტყვას უშენს სოფლებს. ელიას თან ეშმაკი დაჰყვება და შეცდომაში შეჰყავს. ამიტომ ჩვეულებად ჰქონდათ ზარების რეკვა, თოფების სროლა, რათა ელიასთვის ემცნობებინათ რომ ესა თუ ის ადგილი დასახლებულია და არ დაესეტყვა. ტრადიციული შესაწირავია თხა, ციკანი, იცოდნენ მამლების შეფრენაც.

თიბვისთვის განკუთვნილი რიტუალები

ხევსურეთში თიბვის წინ თიბის თავს იხდიდნენ. სოფელი 3 საკლავი ყიდულობდა და შაბათს ან კვირას ხატში კლავდა. მომდევნო სამშაბათს კი ყველა სათიბად გავიდოდა.

თიბვის სამშაბათს ახალი მიცვალებულის პატრონი სუფრას

გაკეთებდა და დილით, სათიბში გასვლამდე ყველა მასთან მივიდოდნენ და მათთან ერთად ტალავარზე იტირებდნენ. თუ ჭირისუფალს მომთიბავი არავინ ჰყავდა, ჯერ მას მიუთიბავდნენ და შემდეგ საკუთარ საქმეებზე წავიდოდნენ. თიბვა და მკამშაბათს, ოთხშაბათს და ხუთშაბათს იცოდნენ. 4 დღე უქმობდნენ.

თუშეთში მკათათვის 12-დან 18-მდე, ხუთშაბათს მთიბველი „ცელგამოდებად“ გავიდოდა. ყოველი ოჯახიდან მოხუცი ქალი გაიტანდა ნამგალს თავის სათიბში, ღმერთს ახსენებდა და იტყოდა: „ღმერთო-ღ კვირა'ეო, ცა-ქვეყნის გამჩენო, ჯვარ დაგვიწერ, ბარაქა დაგვიდევენ წლევეანდელ ნათიბ-ნამკალს ზდველ მშვიდობისა მოგვეგვარი, მშვიდობას გვაჰმე-ღ გვაწმარი“. შემდეგ 3 ხელეურს გამოთიბავდა და დაანებებდა თიბვას თავს. მეორე დღეს, პარასკევს ქართობას უქმობდნენ, რომ ნათიბ-ნამკალი ქარს არ დაეზიანებინა. ქარის უქმეს ფშავ-ხევსურეთში შემოდგომაზე ინახავდნენ. შემდეგ დღეს, შაბათს, სეტყვის უქმეს იცავდნენ, თიბვის სეზონი კი ორშაბათიდან იწყებოდა.

გუდამაყარში თიბვის წინ საღმრთო-სამთიბლოს იხდიდნენ. შაბათ-კვირას მინდორზე შეკრებილი ხალხი, კლავდა ციკანს და ბატკანს. ჭეჭა-ქუხილის, მენის, სეტყვის საწინააღმდეგოდ, მოსავლისა და აღამიანთა დასაცავად.

მთიულეთში სოფ. გოგნატურში სულთმოფენობის მე-6 კვირას აღნიშნავდნენ გიორგი მთაწმინდელის* დღეს. ამ დღეობის მეორე დღეს ან 2 კვირის შემდეგ მთიბელის საღმრთოს იხდიდნენ. ჩამოჰყავდათ „საბალახე“ ჭედილა ან ბერწი დედალი ცხვარი. ყველას ხშიადი ჰქონდა მიტანილი. დეკანოზი დაკლავდა საკლავს და ღმერთს შეეხვეწებოდა თიბვა და მკამშვიდობიანი და ბარაქიანი ყოფილიყო. ამ დღეს არაყი არ იცოდნენ. მეორე დღეს გადიოდნენ სათიბში.

მკათთან დაკავშირებული რიტუალები

მთიულეთში მკამშალ-წკერით მთავრდებოდა. სამუშაოს დამთავრების შემდეგ ნამგლებს შეკრავდნენ და პურის გოდორში ჩადებდნენ. დიასახლისი მივიდოდა გოდორთან, ფქვილს ამოიღებდა და თითს ნამგლით გაიჭრიდა. ამ ფქვილისაგან ხინკალს აკეთებდნენ, ანთებდნენ სანთლებს და ღმერთს ჭირნახულის მშვიდობიან მოხმარებას შესთხოვდნენ. გაღეწილ პურს ათავსებდნენ გოდრებში და შიგ ნახშირსა და რკინას ჩასდებდნენ, რომ ეშმაკს ბარაქა

* გიორგი მთაწმინდელი დაიბადა 1009 წელს თრიალეთში. იყო ბერი. მოღვაწეობდა შავი მთისა და ათონის ივერთა მონასტერში.

არ გამოეცალა. ჭირნახულის დაბინაება „ბ ე გ რ ის“ აღებით მთავრდება. ამისთვის მიწის ნაკვეთებიდან თითო პინას (8 კგ) იღებდნენ და ხატისთვის ცალკე ინახავდნენ.

თუშეთში, როდესაც ყანები მოიმკებოდა, მომკელნი ყანის დასველებების რიტუალს ასრულებდნენ. ყველა ყანის აღმოსავლეთ კიდეში გავიდოდა, ყანისკენ ზურგშექცევით დასხდებოდნენ და ნამგლებს ზურგსუკან გადაისროდნენ სიტყვებით: „ყანაო, დიდებულო-დ დასვენებულიმც ხარი, ხნას კაბიწ, უღლის გვერდ, ხვავიან-ბარაქიანიმც ხარი, სამხდო, საქორწილო საჯვარისკრომც ხარი“.

ხევსურები კალოობის შემდეგ გამოხდიდნენ არაყს, 9 კვერს გამოაცხობდნენ, საკლავს დაჰკლავდნენ. აანთებდნენ სანთლებს და თავიანთ ხატებს შეეხვეწებოდნენ — მოწეული ჭირნახული კეთილად მოგვახმარეო.

ფშავში მექარეთობის უქმობის შემდეგ იწყებოდა მკა. მის წინ სოფელი ხატში, ადგილის დედის ნიშთან შეიკრიბებოდა და გუთნის საღმრთოს გადაიხდიდა. ნაკვეთი დღეც აიხსნებოდა. გაღეწილი პურის ერთი კოდიდან ქადა-პურებს აცხობდნენ და ხატს მადლობას უხდიდნენ მოსავლისათვის. განიავებულ პურს მოათავსებდნენ ჭურჭელში და შიგ ნახშირს ჩადებდნენ — ბარაქა ექნებაო. ბოლოს გიორგობისთვეში ფშავლები სახლის საღმრთოს გადაიხდიდნენ. დაკლავდნენ საკლავს და ღმერთს შეეხვეწებოდნენ — ოჯახს სარჩო კეთილად მოახმარეო.

მესაქონლეობასთან დაკავშირებული ზოგიერთი წეს-ჩვეულებები

ვინაიდან მთიელისათვის მესაქონლეობას სასიცოცხლო მნიშვნელობა ჰქონდა, მათ ყოფაში მყარად იყო გამჯდარი მეურნეობის ამ დარგთან დაკავშირებული მაგიურ-რელიგიური რწმენა-წარმოდგენები თუ ქმედებანი.

მთიულეთში საქონლის მფარველად თევდორეს თვლიდნენ. სოფ. გომურთაში, თევდორეს ხატში თევდორობას მიდიოდნენ. თან მიჰქონდათ: ქადა-სანთლები, თეთრი ფული, საქონლის კუდის წანაჭერი ბოლო. ამ ბალანს ორ ნაღში ჩადებდნენ, წითელი ძაფით შეკრავდნენ და ხატის ნიშში დადებდნენ. ეს ნალი ერბო-ყველის ბარაქისთვის კეთდებოდა. საქონლის გამრავლებას კვირისადაც ევედრებოდნენ. პირველად მოგებული ხბოს პირველად მოწველილი რძიდან ამოყვანილ ყველს ჯვრის ფორმით გაჭრიდნენ, სანთელს აანთებდნენ

და კვირიას საქონლის გამრავლებას შესთხოვდნენ. ზოგჯერ ყველი კვირიას ნიშში მიჰქონდათ.

საქონლის გამრავლებას ლომისის წმ. გიორგისაც ევედრებოდნენ.

გუდამაყარში საქონლის მფარველად ხახმატის ჯვარის ნიშებია, რომელიც ოსავის ხევშია. მას საქონლის გამრავლებას და ნაწველ-ნადღეების ბარაქიანობას შესთხოვდნენ.

ფშავშიც ხარების გამრავლებას კვირიას ევედრებოდნენ. ამისათვის უნდა გადაეხადათ ხ ა რ ე ბ ი ს ს ა მ ხ ვ ე წ რ ო. აცხობდნენ: ქადას, ხშიადს, 3 პატარა კვერს, არაყთან ერთად მიიტანდნენ კვირიას სახარბაქე ნიშში და ხარების კეთილდღეობას შესთხოვდნენ. ძროხებისა და ფურების პატრონობას მარიამობას ღვთისმშობლის ხატს ევედრებოდნენ. ხატში მიტანილ ქადას ხევისბერი ამწყალობებდა და ძროხების გამრავლებისთვის გაჭრიდა. ფურის გამრავლებას ხახმატსაც სთხოვდნენ. აცხობდნენ ს ა დ ო ბ ი ლ ო 9 კ ვ ე რ ს. ქალი სანთელს აანთებდა და ხევისბერი თავად დაილოცებოდა: „გიორგი წაწმანტის ჯვარო, შენ უშველე, დასწერე ჯვარი, დასდე მადლი და ბარაქა ჩვენს ფურ-საქონელს, ავსა და ცუდსა ნულარ მოგვარგებ, დალონებასა“.

როცა კარაქს ვერ შედღევდნენ, ღვთისმშობელს სთხოვდნენ დახმარებას. თუ ესეც არ გასჭრიდა, მაშინ ს უ ლ ი წ მ ი ნ დ ი ს ს უ ფ რ ა ს (იგულისხმება მიცვალებულის სული) დადგამდნენ და სახელს შესდებდნენ. აცხობდნენ: ქადას, ხშიადს, ხაჭო-პურს, აანთებდნენ სანთლებს და იტყოდნენ: „თუ რომელიმე სულიწმიდა მოგონებას მოგველოდეს, ჩვენ ვერ ვიცოდეთ, ღმერთმა შენ ხელთ ნებასა ქნასა, თუ ვისთვის გვემეტებოდეს, შენ მისცემ სისწორსო“. ზოგჯერ ძროხის რძეს შეალოცვინებდნენ ხოლმე.

ხევსურეთში ერბო-ყველის სიუხვეს ადგილის დედას შესთხოვდნენ. ათენგენობაში მიდიოდნენ ქალები ერბო-ხინკლებით და ლოცულობდნენ. ხუცობითაც ქალები იხუცებდნენ (კერძოდ, ადგილის დედის ნიშში სოფ. გუროში). ხატში დიდი ქვა იყო. ხალხის რწმენით მის ქვეშ ადგილის დედის დობილა იყო დასადგურებული და როდესაც ის გაჯავრდებოდა, ოჯახს ყველ-ერბოს ბარაქა ელეოდა. ხატში მისულ მლოცველს ფეხი არ უნდა მიეკარებინა ქვისთვის, თორემ სულს განუტევებდა. ქადა-ხინკალს ცოტას ფრჩხილით მოსტეხავდნენ და ქვას წაუსვამდნენ, თან ერბოთი გაპოხავდნენ: „ბარაქა მოგვიტანე ერბოსა და ყველისა, ადგილის დედაო, ჩვენ ნაშრომ ნამუშევარი მშვიდობიანად მოგვახმარე“. ერბო იმდენი უნდა დაესხათ, რომ ძირს გადმოღვრილიყო. ხალხის რწმენით, ამ ერბოთი ქვის ქვეშ მყოფი დობილი იკვებებოდა.

ძროხა რომ ხბოს მოიგებდა, ქალები მისი რძის პირველ ნაღებს ადგილის დედის ნიშში წაიღებდნენ და იქ ბროლის ქვას წაუსვამდნენ.

იოანე ნათლისმცემლის შობა

24 (7. VII) ივნისს ეკლესია აღნიშნავს პატიოსნისა დიდებულისა წინასწარმეტყველისა იოანე ნათლისმცემლის შობას. ამ დღეს კახეთში ნათლისმცემლობას დღესასწაულობდნენ. ხალხი მას ნათლობის შემოღებას უკავშირებდა. გარდა ამისა ხალხს ნათლისმცემელი ექიმად, ყოვლის მშველელად ჰყავდა წარმოდგენილი. მიდიოდნენ ეკლესიაში, საკლავიც იკვლებოდა. ლეჩხუმში ივანობას ღომის ლოცვა იცოდნენ. აუცილებელი იყო ღომის სალოცი ტაბლის გამოცხობა. დიასახლისი აცხობდა 1 ნიგვზიან ან ყველიან ტაბლას — ღომის სალოცს, მიჰქონდა ღომის ყანაში და შეილოცებდა: „ღომის გამჩენო ძალა, შენ დეიფარე ჩვენი ღომი ჩიტის დაჩიჩქნისაგან, ჭირისაგან“. ტაბლას წაღმა შეატრიალებდა და იქვე ყანაში შეჰამდა. მამაკაცს ეს ღომის სალოცი არ ექმეოდა. ვისაც ღომი არ ეთესა, ის მხოლოდ უქმობდა.

პეტრე-პავლობა, ათენგენობა

მოციქულთა მარხვას 29 (12. VII) ივლისს ახსნილებდა პეტრე-პავლობის* დღესასწაული. კახეთში მიცვალებულებს ტაბლას უდგამდნენ. ხევში, გუდამაყარში, ვისაც ამ დღეს ხატი ზოუდიოდა, სალოცავში გადიოდა. პეტრე-პავლობის შემდეგ გუდამაყრელები სათიბში გავიდოდნენ.

ათენგენობა, აღმოსავლეთ საქართველოს მთის ყოფისთვის მეტად მნიშვნელოვანი დღეობა, პეტრე-პავლობიდან ან მისი მომდევნო დღეებიდან იღებს სათავეს. ხევსურეთში ის იწყება 13 (26) ივლისს, გრძელდება 1 კვირის მანძილზე. ზოგან ივლისის პირველ შაბათს იწყებოდა და ორშაბათამდე გასტანდა. ათენგენობა ხევსურეთის ყველა ხატებში იმართებოდა, მაგრამ ხევსურები უპირატესობას დიდ ხატებს ანიჭებდნენ. პირაქეთ ხევსურეთში ძირითადად გუდან-ხახმატში დადიოდნენ, პირიქითში კი ახიელის მთავარანგელოზ-

* პეტრე (სიმონ) და პავლე (სავლე) მოციქულები. პეტრე უშუალოდ ქრისტეს მოწაფე იყო. იგი პირველია მოციქულთა შორის, რომელია მწყემსად ნიშნავს მას ქრისტე. პეტრე ჯვარს აცვეს რომში მისივე თხოვნით თავით ეკემოთ. პავლე იყო წარმართი, ცნობილი ქრისტიანების სასტიკი დევნით, ქრისტეს სასწაულებრივი გამოცხადების შემდეგ იგი მოექცა.

ში. საეკლესიო კალენდრის მიხედვით 13 (26) ივლისი არის გაბრიელ მთავარ-ანგელოზის* კრება აქედან მოყოლებული, ერთი კვირის განმავლობაში ეკლესია მოიხსენიებს: მოწამე კვირიკეს და მის დედას ივლიტას (15—28 ივლისი), მღვდელმოწამე ათინოგენს და ათთა მოწაფეთა მისთა (16—29 ივლისი), დიდმოწამე მარინეს** (17—30 (VII)), ილია წინასწარმეტყველს (20 (VII)—2) VIII).

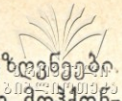
აღმოსავლეთ საქართველოს მთაში ათენგენობას*** იმართებოდა დიდი ხატობები.

ათენგენობისთვის ხატის მსახურები ისევე ემზადებოდნენ და დღეობაც ძირითადად ისე სრულდებოდა, როგორც ზემოთ სხვა დღეობების აღწერილობებში იყო ნათქვამი. აღუღებდნენ ლუდს, წმინდობდნენ 2 კვირა. ამ ხნის განმავლობაში სოფლიდან მოუდიოდათ საჭმელი, თავად საქმიანობდნენ. წნავდნენ თოკებს, საბელებს და სხვ. სოფლიდან გამოგზავნილ საჭმელს: ხინკალს, კეცეულებს, ხორცს და სხვ. მათ საკვლევს უწოდებდნენ. განსაკუთრებით უგზავნიდნენ ახალ ხელოსანს. ხელოსანი საკვლევის ყველა გამოგზავნელს დაიმასხოვრებდა და დღეობის ბოლოს ყველას ლუდით მოიკითხავდა. იქ სადაც დიასახლისი იყო, თავის ჩვეულ წესებს შეასრულებდა: მიიტანდა ბოჭოლებს და მოსანთოებს, ხატში სხვადასხვა ადგილას ანთებდა სანთლებს, აღულებდა ხავიწს, აცხობდა ქადას. თუ ხატში ერბოს მიტანა სხვადასხვა დღეობას სხვადასხვა დასტურს ევალებოდა, წელწადა და ათენგენობას ყველას უნდა მიეტანა. დარბაზშიც ემზადებოდნენ. ხელოსანი გაიბანებოდა, დროშას ააბამდა, პირჯვარს გადაიწერდა, ხატს ახსენებდა, აბმული დროშის წკარუნით დარბაზს შემოუვლიდა. შემდეგ დასტურ-ხუცესებთან ერთად გარედან შემოუვლიდა ხატს. შევიდოდნენ ისევ ხატში. შესრულდებოდა ყველა წესი: კოდის გახსნა, ხუცობა, დამწყალობნება. ღამისთვის წესების შემდეგ ჯვარიონი სუფრასთან დასხდებოდა და მათ ორი დასტური მოემსახურებოდა.

* გაბრიელი ერთ-ერთი მთავრანგელოზთაგანია. იგი კეთილი ამბის მახარებელია; განმარტავს წინასწარმეტყველურ ხილვებს მესიის მოსვლის შესახებ. ზოგიერთ იუდეურ ტექტებში. იგი სტიქიების, ცეცხლის, წყლის და ვეგეტაციის განმგებელია.

** წმიდა დიდმოწამე მარინე (IV) მცირე აზიელი ქრისტიანი, რომელმაც დიოკლეტიანეს დროს მოწამებრივად დასრულა ცხოვრება. კონსტანტინეპოლის აღებამდე მარინეს წმიდა ნაწილები პანტეპონტოს მონასტერში ესვენა. სხვა ცნობებით ისინი ანტიოქიაში ინახებოდა 908 წლამდე, ვიდრე იტალიაში არ გადაასვენეს. მისი პატიოსანი ხელი ათონის მთაზე, ვატოპედის მონასტერში წაიღეს.

*** ათენგენობა უკავშირდება წმ. ათინოგენის სახელს. წმიდა მღვდელმოწამე ათინოგენი და მისი ათი მოწაფე ქრისტესათვის ევენენ, ქრისტიანთა ღვევისას, ქალაქ სებასტიაში.

დილით სრულდებოდა ჟამისწირვა. შემდეგ მიდიოდნენ მეზღვენი. ძველად ბარიდან მოდიოდნენ ე. წ. მეკელუხენი, რომლებსაც ღვინო მოჰქონდათ. არხოტის, გუდანის, იახსრის ჯვრებს ვენახი ჰქონდათ ახმეტაში და დღეობაში იქიდან მოუდიოდათ ღვინო. მეზღვენიც ღვინით, ლუდით, არყით უმასპინძლებოდნენ. საკლავი ჩვეულებრივ იკვლებოდა. წვრილი საკლავის ტყავი და ხორცი ხატში რჩებოდა, კურატისა შუაზე იყოფოდა. ფულის შეწირულობა ხატის ხარჯს ხმარდებოდა.

ზოგ ხატებში ხალხი ღამისთევით იყო. ხატში ჯარობა იმართებოდა. მღეროდნენ, ცეკვავდნენ, დროს ატარებდნენ.

13 (26) ივლისის სოფ. ყანობში თარანგელოზობა იყო, ანუ მთავარანგელოზობა. იგი სოფლის დღეობა იყო, სხვა სოფლებში კი უქმოდნენ.

ხევში 16 (29) ივლისის ათენგენობას სოფ. სნოში დღესასწაული იცოდნენ. სოფ. ახალციხელები, ართხმოვლები და ქოსელთელები ათენგენობას დღეობა-ხეთანობის სახელით აღნიშნავდნენ.

თუშეთშიც, როგორც სხვაგან ათენგენობა (ათნიგენობები) ახალწლის მსგავსად დიდი დღესასწაული იყო. ათნიგენობებს წინ უსწრებდა ალუდები, ანუ მიცვალებულთა მოსახსენებელი წლის ხარჯები. ამ დღეს ოჯახი მიცვალებულს უკანასკნელ, ყველაზე დიდ სუფრას უშლიდა. ალუდის გადახდაში მთელი საგვარეულო და ხშირად მთელი სოფელი მონაწილეობდა. ალუდს მხოლოდ მამაკაცებს, განსაკუთრებით ახალგაზრდებს, უმართავდნენ, იშვიათად ქალებს. ალუდის წლის ხარჯის გარეშე მიცვალებული დაუმარხავად ითვლებოდა. ალუდის გადახდის შემდეგ მიცვალებული ახალ მკვდრად აღარ მიიჩნდათ. ალუდი 3 დღე გრძელდებოდა.

ათნიგენობები მკათათვის ნახევარში იწყებოდა, რიცხვი დათქმული არ იყო და ორი კვირა გრძელდებოდა. ამ დღეობას ყველა სოფელი საკუთარ ხატში იხდიდა. ლუდი, პური, საკლავი ამ დღეობისთვის სოფელს ზიარად შეკრებილი ჰქონდა. ათნიგენობების დროს ცხვარში მხოლოდ ხნიერი კაცები რჩებოდნენ, ახალგაზრდები დღეობისთვის სოფელში ბრუნდებოდნენ.

ათნიგენობები ორ ნაწილად იყოფოდა. ერთი მკათათვის ნახევარში იყო, მეორე დამოკიდებული იყო აღდგომასა და საერთო სათუშო დღეობა ღამაობაზე. თუ აღდგომასა და ღამაობას შორის 14 კვირა იყო, სასოფლო დღეობები ღამაობის წინა და მომდევნო პერიოდში იმართებოდა. თუ აღდგომა ადრე იყო, მთელი თუშეთის ათნიგენობები ორ კვირას გრძელდებოდა. თუ გვიან იყო, მაშინ 1 თვის განმავლობაში, რადგანაც პირველი და მეორე რიგის დღეობებს შორის 2 კვირიანი ინტერვალი იყო. კულტმსახურება ყველ-

გან ერთგვარი იყო და განსხვავდებოდნენ ერთმანეთისაგან მხოლოდ სიღრმისადად-
 თობი წეს-ჩვეულებები, რომლებიც სიმბოლოებითა და მნიშვნელობით ადამიან-
 თა და საქონლის გამრავლება-ნაყოფიერებისთვის განკუთვნილ მაგიურ ქმე-
 დებებს შეიცავდა.

თუშეთში ხატში ბავშვის მიბარება ათნიგენობებში ხდებოდა. ყველაფერს
 რომ მორჩებოდნენ, მთელი სოფელი ერთად იწყებდა ქეიფს. კაცები და ქა-
 ლები ცალ-ცალკე ისხდნენ, მათ შორის დარჩენილ ადგილს საცეკვაო მოედ-
 ნად იყენებდნენ. ამ დღეობისთვის დამახასიათებელი იყო ასეთი წესი: სანამ
 მზის ჩასვლისას რამდენიმე ახალგაზრდა ქორბედელას ჩააბამდა, მანამ
 შულტა ჯვარის ნიშთან არყიან ტიქს დადებდა და დაშლისთანავე ყველა ამ
 ტიქისკენ გაიქცეოდა. ვინც მოასწრებდა, ტიქიც მისი იყო და სხვებსაც უმას-
 პინძლდებოდა.

თუშეთის ყველა სოფელს ხევსურული ხატების — ხანმატის, კარატის ან
 კობალას ნიშნები ჰქონდა. ათნიგენობებზე ხევსურეთის ამ ხატებიდან თუშეთ-
 ში მოდიოდა ხევსურთა მცირე ჯვარიონი, რომელთაც მკაცრად დადგენილი
 მარშრუტი და თუშეთში დარჩენის ვადები ჰქონდა. თუშები დიდი პატივით
 ხვდებოდნენ ხევსურებს და თვლიდნენ, რომ მათ ლოცვას მეტი ძალა ჰქონ-
 და, ვიდრე ადგილობრივი ხევისბრებისას.

როგორც ცნობილია ფშავში 11 თემია, რომელთაც თავიანთი სათემო სა-
 ლოცავეები აქვთ*.

ფშავში სათემო ხატობები ძვ. სტილით ივლისის პირველი რიცხვებიდან
 იწყებოდა და ერთი თვე გრძელდებოდა. მათ ფშავლები სერობას, სალ-
 მურთობას და ათენგენობას უწოდებდნენ.

ეს დღეობები დაახლოებით ემთხვეოდა აღმოსავლეთ საქართველოს მთი-
 ანეთის იმ საზაფხულო დღეობებს, რომელნიც ათენგენობის სახელით არიან
 ცნობილი.

გარდა სათემო ხატებისა, ფშავლებს საერთო საფშავლო სალოცავეებში
 ჰქონდათ — ლაშარის და თამარ-მეფის ხატი**.

* 1. გოგოლაურის — ქმოდის წმ. გიორგი; 2. უძილაურის თემი — კობალა; 3. ცაბაურთ
 თემი — მთაწმინდის მთავარანგელოზი; 4. უკანაფშავის თემი — წყაროსთავის წმ. გიორგი;
 5. გოდერძაულის თემი — პირქუში; 6. წოწკოლაურის თემი — ღვთისმშობელი; 7. წითელა-
 ურის თემი — კოტაის წმ. გიორგი; 8. მათურის თემი — მთავარანგელოზი; 9. ქისტაურის
 თემი — იახსარი; 10. ხოშარის თემი — თხუთმეტი წმ. გიორგი; 11. ჭიჩოელის თემი —
 მთავარანგელოზი.

** ლაშარობა და თამარ-დედოფლობა ერწო-თიანეთისთვისაც ერთ-ერთ მთავარ დღე-
 სასწაულად ითვლება.

ლაშარი უძლეველი ხატი იყო და თავის ყმებს მტრისაგან იცავდა. თამარ-მეფე კი აქ იმ-დ-ე უფლად ითვლებოდა. მას ჯანმრთელობას შესთხოვდნენ. ორივე კი მოდენ-მოძმედ ჰყავდათ წარმოდგენილი.

ლაშარობა წელიწადში რამდენჯერმე იმართებოდა, მაგრამ მთავარი მაინც სერობა 5—6 (18—19) ივლისი იყო*. ძველად აქ თურმე აღმოსავლეთ საქართველოს სხვადასხვა კუთხეებიდან, განსაკუთრებით კახეთიდან მრავალი ხალხი მოდიოდა სალოცავად. ლაშარის მოპირდაპირე გორაზე თამარ-დედოფლის ხატია, მის დღეობას დ ე ლ ე ო ბ ა ს ეძახდნენ.

ლაშარში ხატის გაღავნის გარეთ სასანთლე იყო აშენებული, სადაც წმ. გიორგის ხატები და ჯვრები ესვენა. ხევისბრები ამ ადგილზე კლავდნენ საკლავს, ანთებდნენ სანთლებს. აქვე იყო დიდი ორმო, რომელშიც საკლავის სისხლი ჩაედინებოდა. ვინაიდან აქ სხვადასხვა კუთხეებიდან დიდძალი მლოცველი მოდიოდა, ხატს მრავალი ხელოსანი ჰყავდა. მლოცველნი ზოგი თეთრებში გამოწყობილნი, ფეხშიშველნი მოდიოდნენ, მოჰყავდათ დიდძალი საკლავი. ხატს კახეთიდან კულუხი-ღვინო მოუდიოდა საკუთარი ვენახებიდან. თურმე ძველად ხევისბერი ლაშარში ქერს ყრიდა — ლაშარის ჯვრის ცხენს მოუნდებო**.

ლაშარს დიდძალი შეწირულობა შესდიოდა და მდიდარი ხატი იყო. მეორე დღეს ხალხი თამარ-დედოფალში გადადიოდა.

15 (28) ივლისს კახეთში აღნიშნავდნენ კვირიკობას*. საქართველოში მთარული ლეგენდის მიხედვით კვირიკეს დედა ივლიტე, უშვილო ყოფილა. ერთ დღეს უნდა მოენათლათ ბავშვები. ყველამ თავისი შვილი წაიყვანა. ივლიტემ ქვას ჩააცვა ბავშვივით და სხვებთან ერთად წავიდა. მღვდელმა ვერ შენიშნა და ქვაც სხვა ბავშვებთან ერთად მონათლა. როდესაც მღვდელმა ივლიტეს

* ლაშარობის დღეობის საორიენტაციო თარიღი პეტრე-პავლობა იყო. ლაშარობა პეტრე-პავლობას ან მის მომდევნო დღეებში იმართებოდა. ვაჟა-ფშაველას განმარტებით „ლაშარობა იგივე გიორგობაა, ხოლო იმას უმთავრესი დღეობა პეტრე-პავლობა, ე. ი. 29 ივნისს მოდიდა სამ დღეს ვასტანს“. იხ. ვაჟა-ფშაველა, ტ. IX, 1964 წ.

** ლაშარი ფშაველთა წარმოდგენებით მხედარია.

*** დღეობა კვირიკობა უკავშირდება წმიდა მოწამეებს დედა-შვილს კვირიკესა და ივლიტეს, რომელნიც მცირე აზიის მკვიდრნი იყვნენ. წმიდა მოწამეთა კვირიკესა და ივლიტეს წმიდა ნაწილები წმიდა მოციქულთასწორ იმპერატორ კონსტანტინეს ზეობისას მოიძიეს. კონსტანტინეპოლის მახლობლად აიგო მათი სახელობის მონასტერი, მათ პატრიარქად იერუსალიმის მახლობლადაც აიგო ტაძარი. ხალხური რწმენით, წმიდა კვირიკესა და ივლიტეს ოჯახური ბედნიერებისა და ავადმყოფი ბავშვების ჯანმრთელობისათვის ევედრებიან.

შვილი მოსთხოვა, აღმოჩნდა, რომ მონათლული ქვა ბავშვად ქცეულყო. ამ ბავშვს კვირიკე დაარქვეს.

1 (14) აგვისტოს იწყებოდა მარიამობის მარხვა, რომელიც ორი კვირა გრძელდებოდა და მარიამობით მთავრდებოდა. ქართლში ამ მარხვას დიდმარხვის ნაგლეჯს ეძახდნენ.

ფერისცვალება

6 (19) აგვისტოს დგებოდა ფერისცვალება. ამ დღემდე ახალი ხილის ჭამას ერიდებოდნენ. ქართლში სუფრაზე თევზის მიტანა იცოდნენ. ვისაც ახალი მიცვალებული ჰყავდა, ზურგიელს უკურთხებდა მღვდელი. ანთებდნენ სანთლებს, აკმევდნენ საკმეველს, დილით მოკრეფილ ყურძენს და ატამს აკურხებდნენ. ნაკურთხ ზურგიელს მეზობლებში არიგებდნენ. ვენახში ბალახს მოგლეჯდნენ, სახეზე წაისვამდნენ და იტყოდნენ: ფერი იცვალო. კახეთში აიღებდნენ თეთრ ყვავილს, რომელსაც შავი გული ჰქონდა, თეფშზე გასრესავდნენ და წყალს დაასხამდნენ. გამოუვიდოდა წითელი ფერი, რომელსაც ყველას უსვამდნენ შუბლზე, თან ეტყოდნენ: ფერი იცვალო.

გუდამაყარში ამ დღეს ბალახს და ყვავილს მიიტანდნენ სახლში და სამკურნალო მიზნებისათვის ზამთრისთვის ახმობდნენ. ფერისცვალებას ამოიღებდნენ გიორგობის თვეში დათესილ ნიორს: „მარიამობის თვეს ამომასწარი და გიორგობის თვეს ჩამასწარი“-ო.

ფერისცვალებას უქმობდნენ. ამასთან დაკავშირებით კახეთში ასეთი ლეგენდა იყო გავრცელებული. ამ დღეს მღვდელს კალო ულეწია. ჩამოუვლია ქრისტეს და უკითხავს: დღეს რატომ ლეწავო? მღვდელს ქრისტე აბუჩად აუგდია. მაშინ ქრისტეს უთქვამს: შენს ადგილას ახტალა ამოვიდესო. დღეს მღვდლის კალოს ადგილზე ახტალაო — ამბობს ხალხი. ამ დღეს თუ ვინმეს კალო ჰქონდა გაშლილი, ჩაშლიდნენ — ახტალა ამოვაო.

მთაში ამბობდნენ: „ფერისცვალება დღესაო, ქარი ვერ დასძრავს ხესაო“, ისეთი დიდი უქმე იყო. რაჭაში, ლეჩხუმსა და სვანეთში ამ დღეს საჭირო იყო მიცვალებულთათვის საკურთხის დამზადება. საკურთხში აუცილებლად უნდა ყოფილიყო ყოველგვარი ხილი, სიმინდი და სხვ. რაც კი ამ დროს შემოსული იქნებოდა. იცოდნენ სასაფლაოზე გასვლა და ახლად შემოსული ხილის დაკურთხება. ლეჩხუმში მოხუცი ქალები ფერისცვალება დღეს მაყვალს მოკრიფავდნენ, მაყვლის წვენიდან შეჭამანდს გააკეთებდნენ და შეჭამდნენ — ამ დღეს კარგია პურის მაყვალში ჩაწებაო.

ფერიცვალების მესამე დღეს მთიულეთში ქარსეტიკის უქმეს იცავენ. მინდვრის სამუშაოები იკრძალებოდა. ვინც დაარღვევდა, 7 მანეთით ჯარიმდებოდა.

მ ა რ ი ა მ ო ბ ა

15 (28) აგვისტო, მარიამობა (მიძინება ყოვლადწმიდისა დედოფლისა ჩვენისა ღვთისმშობელისა და მარადის ქალწულისა მარიამისა) ქართველთათვის დიდი ღღესასწაული იყო. იქ სადაც ეკლესიები იყო, ხალხი წირვა-ლოცვას ესწრებოდა, მიცვალებულთა მოსახსენებლად სუფრა კეთდებოდა, იმართებოდა ხატობები.

გურიაში ამ დღეს თავმარიობას, ბასილობას, ყვავ-მარიობას, ანუ ჩიტ-მარიობასაც უწოდებდნენ.

პირიქით ხევსურეთში ეს დღე მხოლოდ არტოხში აღინიშნებოდა პირაქეთში სათემო ჯვრებში. განსაკუთრებული წესები არ სრულდებოდა.

თუშეთში ზოგან საზიარო ლუღს ადუღებდნენ და საზიარო საკლავს ყიდულობდნენ. უმეტეს სოფლებში საოჯახო ღღესასწაული იყო. აქაც მიცვალებულებს მოიხსენიებდნენ. თუ ვინმეს ახალი მიცვალებული ჰყავდა ბავშვი, გამოაცხობდა სტომიან პურს (ჯამის ფორმის პატარა პური, რომელშიც სტომია ჩაყრილი). ამ პურებს სუფრასთან დასხდომის წინ ბავშვებს დაურთებდნენ.

მარიამობა ხევსა და გუდამაყარში განსაკუთრებულ დღედ ითვლებოდა, ვინაიდან ამ კუთხეების მთავარ სალოცავებს მარიამობას მოუღიოთ ღღესასწაული, ხევში გერგეტის წმ. სამებას და გუდამაყარში პირიმზე ფუძის ანგელოზს.

გერგეტის წმ. სამებაში არა მარტო მთელი ხევიდან, არამედ ძაუგიდან, სტავროპოლიდან მიდიოდა მრავალი მლოცავი. წირვა-ლოცვის გარდა, ადგილობრივი დეკანოზები კლავდნენ საკლავს, სანთელს ანთებდნენ, ილოცებდნენ. იმართებოდა დოღი. მეორე დღეს გადიოდნენ სისაფლაოზე, მიჰქონდათ სურსათი: პური, ხორცი, ხინკალი, ხაბიძინები, ფლავი და სხვა. მოიხსენიებდნენ მიცვალებულებს.

პირიმზე ფუძის ანგელოზი თუმცა გუდამაყარის მთავარი ხატი იყო, იგი ბეჭაურებისა და წიკლაურების საგვარეულო ხატადაც ითვლებოდა. გადმოცემით ეს გვარები ხევსურეთიდან გუდამაყარში ყოფილან გადმოსახლებულა. მათ თავიანთი საგვარეულო ხატი სოფ. უკან ახოს პირიმზე ფუძის ანგელოზი

ჰქონდათ. გუდამაყარში მისი ნიში დაუარსებიათ. ხატს, ანუ ნიშს, რომელიც სოფ. ჩოხშია, პირიმზე ეწოდება, ხოლო ხევსურეთისას ფუძის ანგელოზის ხალხის ვადმოცემით პირიმზე და ფუძის ანგელოზი და-ძმანი იყვნენ. თუ პირიმზეს დღეობა შუა კვირაში მოუვიდოდა, მომდევნო კვირის პარასკევს მიდიოდა მლოცველი ხევსურეთში ახოობაზე, ანუ ფუძის ანგელოზობაზე, სადაც შაბათს უნდა დაკლულიყო საკლავი. ხალხი მას ცის ნაპირამდე მოაოულს, უყმო ყმის მშველელს ეძახდა და ძლიერ ხატად მიიჩნევდა. არსებობს ვადმოცემა, თუ როგორ დაუსჯია პირიმზეს მისი ტყის გამკაფავი ჯარისკაცები. ეს ამბავი ხალხმა ვალექსა. ამ ლექსს სწირად ხატში, ჩონგურზე მღეროდნენ:

„დიდია ჩვენი პირიმზე
ხმალს ირტყამს ლერწამ ტანზედა.
არ მოიხდინა მოძალე
მისული თავის კარზედა“.

მთიულეთ-გუდამაყარში ახალი დასტურები ხატებში მარიაობას დგებოდნენ. აქაც ჩვეულებრივ წმინდობდნენ, უვლიდნენ თას-განძს, აღულებდნენ ლუდს და ხდიდნენ არაყს, ჰქონდათ დროშა, ბოვრაცი. ერთი დროშა მგზავრია. ის ვადადიოდა ხევსურეთში, მეორე კი ადგილზე რჩებოდა. ზემოთ აღწერილი წესებით იკვლებოდა საკლავი, დალოცვა-დამწყალობება-ვადიდებაც ისეთივე იყო. მლოცავი დამისთევით მიდიოდა. ბავშვებს დღეობის დროს „გარევედნენ“ მამის სალოცავშიც და პირიმზეშიც. იმართებოდა ღზინი, მღეროდნენ ფერხისას:

„ჩვენი პირიმზის კარზედა
ხე ალვა ამოსულაო.
იმას დაუსხამს ყურძენი
საჭმელად შემოსულაო.
იმის უჭმელი ქალ-ვაცი
უდროოდ ჩამოშლილაო“.

(თუშური ქორბელელას ვარიანი).

ამ ტექსტს სხვა ხატებშიც მღეროდნენ. პარასკევს ჯვარიონი ხევსურეთს მიემართებოდა. მთელ ამ მარშრუტზე არსებობდა დაწესებული ადგილები, სადაც ჯვარიონს, ხალხს და დროშას უნდა შეესვენათ.

დასავლეთ საქართველოში მარიაობას აუცილებელი იყო კენტად ვამომცხვარი ტაბლა და ყოველგვარი ახალი ხილი, სიმინდის ახალი ტარო, კვახი,

ყურძენი, წყალი, ღვინო. დიასახლისი ანთებდა სანთლებს და ლოცულობდა: „მარიამობის გამჩენო ძალა, განათლებაში მიმყოფე ჩემი მკვდრების სული და მათ დანატოვარს მშვიდობა მიეცი“. ცხვებოდა ნიგვზიანი, ლობიანი ან ყველიანი ტაბლები. ამ დღეს ხსნილდებოდა.

სოფ. ლესინდში (ლეჩხუმი) მარიობას იკვლებოდა ორ ოჯახზე ერთი ხარი — ე. წ. „სამარიო ხარები“, რასაც სხვა საკლავსაც დაუმატებდნენ. ოჯახებს მოსდიოდათ მოწვეული სტუმრები. სუფრა 2—3 დღის მანძილზე აუღლებლად უნდა ყოფილიყო გაშლილი.

ივანობა, გერისტობა

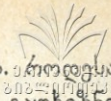
მარიამობას დიდი დღესასწაული ივანობა, იო ა ნ ე ნ ა თ ლ ი ს მ ც ე მ ლ ი ს თავისკვეთის დღე, 29 (11/IX) აგვისტო, მოსდევდა. იყო მძიმე მარხვა.

ქართლში ამ დღეს იწყებოდა დღესასწაული გერისტობა, რომელიც 3 კვირის განმავლობაში გრძელდებოდა. პირველ კვირას, თავგერისტობას ეძახდნენ, მეორეს დიდს ან შუა გერისტობას, მესამეს ბოლო გერისტობას. სამი კვირის მანძილზე ეკლესიაში აღინიშნებოდა იოანე ნათლისმცემლის თავისკვეთის დღე (29/IX) აგვისტო, ყოვლად წმ. ღვთისმშობლის კრება 1 (14) სექტემბერს; მოიხსენიებოდნენ წმ. წინასწარმეტყველი ზაქარია და წმ. ელისაბედ* მართალი; ყოვლადწმიდა ღვთისმშობელის შობა 8 (21) სექტემბერი, წმიდა და მართალნი მშობელნი ღვთისმშობელისა იოაკიმე და ანაა 3 (22) სექტემბერი. ენკენია, რომელ არს ხსენება განახლებისა წმიდისა ტაძრისა ქრისტეს — ღვთის აღდგომისა; წმ. ქეთევანი 13 (26) სექტემბერი**. მსოფლიო ამაღლება პატიოსნის და ცხოველმყოფელისა ჯვარისა 4 (27) სექტ.

სოფ. გერის წმ. გიორგის ეკლესია ქართლში დიდ სალოცავად ითვლებოდა და ამიტომაც გერისტობას მრავალრიცხოვანი მლოცველი იყრიდა თავს. გერის წმ. გიორგის მშენებლობაზე ხალხში ასეთი თქმულებაა დაცული: ქართლის მეფე ფარსამანს (VI ს.) ცოლად შეურთავს აფხაზეთის მთაგრის ქალიშვილი ხვარამზე, რომელსაც თან ვაჟიშვილი, სახელად ვარამადადი მოჰყოლია. დედოფალს მზითევში წმ. გიორგის ნაწილიანი ხატი მოჰყოლია. მეფე

* იოანე ნათლისმცემლის მშობლები.

** წმიდა დიდმოწამე ქეთევანი მნათობი საქართველოსი, კახეთის დედოფალი, რომელიც ევნო ქრისტეს სჯულისთვის სპარსეთში 1624 წ. მისი წმიდა ნაწილები დასაფლავებულია ალავერდის საკათედრო ტაძრის ტრაპეზის ქვეშ.

უშვილო ყოფილა და ნაწილიანი ხატი თავის გერისთვის უჩუქებია. როდესაც ქვეყანას სპარსელები შემოსევნიან, ფარსმანს გერი და ხატი მთაში გაუხიზნია, მთის წვერზე ეკლესია აუშენებია და ხატიც შიგ დაუსვენებია. ხალხსაც ამიტომ დაუტრქმევია სალოცავისთვის გერი.

მლოცველი გერის წმ. გიორგიში ღამისთევით მიდიოდა, ვისაც შეთქმული ჰქონდა, ჩოქვით, ცეკვა-თამაშით ან კისერზე დადებული „დადიანურით“ (დიდი ჯაჭვი), ეკლესიას სამაჯერ უვლიდა, სალოცავს სწირავდნენ: სანთლისგან დამზადებულ, თეთრებში გამოწყობილ ადამიანის გამოსახულებას, ბეჭდებს, საყურეებს, სამაჯურებს, მიჰყავდათ დიდძალი საკლავი. თეთრ ტანსაცმელში გამოწყობილი „მხვეწარნი“ (მლოცველები) საღამოს ანთებული სანთლებით ლოცულობდნენ, ხატის მონები ქადაგობდნენ. მესამე კვირას „გერის ბოლოს“ მლოცველნი მიდიოდნენ სოფ. არბოში, სადაც იგივე წესები სრულდებოდა.

გერის წმ. გიორგის, რომელიც დიდი და ძლიერი სალოცავი იყო, განსაკუთრებული და მნიშვნელოვანი ფუნქციაც ჰქონდა; თუ ეპილეფსიით დაავადებულს ან სულით ავადმყოფს საორბისის წმ. გიორგი არ უშველიდა, მაშინ იგი თავგერში მიჰყავდათ. გერა ცნობილი იყო, სულით ავადმყოფების, ბნელაინების, მუნჯების და დახუთულების მკურნალ ღვთაებად. ხალხის რწმენით ასეთი ავადმყოფები ეშმაკებისაგან იყვნენ შეპყრობილნი. მათ კლდეზე თავდაღმა გადაკიდებდნენ. მნათე მუხლებზე ხელს მოჰკიდებდა და ეტყოდა: „სთქვი შენი ეშმაკის ცოლის სახელი“. ეშმაკის შიშით ავადმყოფი არ პასუხობდა. მაშინ ავადმყოფში ჩასახლებულ ეშმაკს თოფებითა და ხმლებით აშინებდნენ, რომ შეშინებულს მისი ცოლის სახელი ეთქვა. ხალხის რწმენით, ამ დროს ეშმაკები ავადმყოფს ჩასჩურჩულებდნენ:

— არ გატყდე, სახელი არ თქვა, ჩამოვარდნის ნუ შეგეშინდება, ჩვენ აქ ვართ, გიშველითო. ბოლოს ავადმყოფს მაგრად სცემდნენ. ისიც ატირებული დაიძახებდა: სალუმხან, კუტუშხან, ქუთუშხან, ტარუშხან და სხვა. მაგრამ მნათე ავადმყოფს მაინც არ მოეშვებოდა და ეტყოდა: — სთქვი ქალკუდიანის ქმრის სახელი! სულით ავადმყოფი დაიძახებდა: ილისხან, ზელიმხან, გელიხან და სხვა. ამის შემდეგ ავადმყოფს ამოიყვანდნენ, თოქს შეხსნიდნენ და გამოჯანმრთელებაში დარწმუნებულნი, შინ უშვებდნენ.

ივანობა, როგორც მას ხევში უწოდებენ, შესაძლოა საერთო ხევის დღეობად ჩაითვალოს. ძირითადი ხატი ყაზბეგიდან 3—4 კმ იყო დაშორებული. სოფლებს თავიანთი ნიშები ჰქონდათ. იოანე ნათლისმცემელს ხიზნების (ოჯახის, კერძოდ ბავშვების) ჯანმრთელობას შესთხოვდნენ, რომ მას სა-

ხადი, ე. ი. ბატონები კეთილად მოეხდევინებინა. თუ ავადმყოფს ავადმყოფობა ვიღაც ვიღაც დააყრიდა, იტყოდნენ: ნათლისმცემელი შემოსწყრაო და ყველა ღონეს ხმარობდნენ მისი გულის მოსალობად. თუ ბავშვს ინფექციური დაავადება გართულებას დაუტოვებდა, მის შველასაც იოანე ნათლისმცემელს შესთხოვდნენ.

ნათლისმცემელში ღამისთევით მიდიოდნენ. მიჰქონდათ ქადა-სანთელი, მიჰყავდათ ქათქათა თეთრი ცხვარი, — რადგანაც ნიშნინანს ნათლისმცემელი არ იღებსო. მიჰყავდათ ქათმის წითელი მამალი, რომელსაც გაუშვებდნენ ან კლავდნენ — მამალი ნათლისმცემლის კურატიო.

ნათლისმცემელი ხევში ხიზნის გარდა ქალების მფარველადაც ითვლებოდა. იგი თავის კარზე დედათწესიან ქალსაც იღებდა. თურმე ერთ-ერთ ხატობაში ორსულმა ქალმა სახლში წასვლა ვერ მოასწრო და იქვე იმშობიარა, ნათლისმცემელი მას არ შემოსწყრომია, ამის მერე იგი მელოგინე ქალების მფარველადაც ითვლება. როდესაც ქალი მშობიარობდა, ბებიაქალი მას წინსაფარს დაჰკრავდა და იტყოდა: „ნათლისმცემელი გეხმარებოდეს მუხლისკვერში“ (ე. ი. მშობიარობაში).

დღეობის აუცილებელ ელემენტს ქალების ფერხისა წარმოადგენდა. მას ძირითადად ხნიერი ქალები ჩააბამდნენ. ეს დღესაც ხდება არა მარტო მთავარ ხატში, არამედ ნიშებშიც. ქალები ფერხისას დროს იავნანის ტექსტს მღეროდნენ:

„იავნანა, ვარდოვნანა, იავნანიო.
 იავნანის მამიდასა წინ გაეუშლი ხალიჩასა,
 იავნანო, ვარდოვნანო, იავნანიო.
 ია-ვარდი შენსა გზასა, იავნანიო.
 ნათლისმცემლის მამიდაო, შენთან მოველ
 სალოცავად, იავნანიო.
 ჩამოსვლისას მოგვე წყალობა, წასვლისას
 გამაგვაცოლოო“.

სოფ. ფხელშეში იავნანის ასეთი ვარიანტი სრულდებოდა:

„იავნანა, ვარდოვნანა, იავნანიო.
 ნათლისმცემლის მამიდასა წინ გაეუშლით
 ხალიჩასა.“

იავნანა, ვარდოვნანა, იავნანიო.
 ნათლისმცემლის წინაო ხე აღვა ამოსულაო.
 იმას მოსხმია ყურძენო, საჭმელად ჩამომდგარაო“.

წმ. იოანე ნათლისმცემელი

წმ. გიორგი

წმ. ქალაქი

აღავერდი

სვეტიცხოველი

8 (21) სექტემბერს ეკლესია აღნიშნავს ღვთისმშობლის შობას. აუცილებლად დაკლავდნენ დედალ ქათამს, მამლის დაკვლა არ შეიძლებოდა. ღვთისმშობელს ჯანმრთელობას შესთხოვდნენ და უქმობდნენ. ქართლში, 14 (27) სექტემბერს დგებოდა ჯვართამაღლება და ემთხვეოდა გერის-
თობას. კახეთში ამ დღეს მიიმე მარხვას იცავდნენ, უქმობდნენ. მეორე დღეს
ალავერდობა იყო — წინა დღეს, 13 (26) სექტემბერს ენკენია და
ქეთევანობა.

ენკენია

ხევსურეთში ენკენიას პატარა დღეობა იცოდნენ (არხოტში). განსხვა-
ვებული წესები ხატში არ სრულდებოდა, მხოლოდ ძველი დასტურები ახლებს
გადააბარებდნენ თავიანთ მოვალეობას. გამოლოცვის დროს, იქ სადაც ღია-
სახლისი იყო, კლავდნენ საკლავს, ხატის მსახური გარს უვლიდა ხატს და სის-
ხლით ნათლავდა მთელ გზას.

ლენჩხუმში შემორჩენილია ხსოვნა დიდი ეკენობისა, რომელიც ცაგერში
13 ენკენისთვიდან (სექტემბრიდან) იწყებოდა და გრძელდებოდა თვის ბოლომ-
დე. სპეციალურად შერჩეულ ადგილას იმართებოდა ვაჭრობა, გაცვლა-გამო-
ცვლა და აღებ-მიცემობა. ეკენობაზე გარეშე ხალხიც მოდიოდა სავაჭროდ:
ყარაჩაელები, ოსები. მათ გასაყიდად შემოჰყავდათ ცხენები, ხარები, თხები,
შემოჰქონდათ ნაბღები, მატყლი და სხვ. მოდიოდნენ სვანები; სამეგრელოდან
მეუნაგრეებს შემოჰქონდათ ალვირები, მათრახები, ქუთაისიდან ხარაზებს, ოქ-
რომჭედლებს, თერძებს და ქვაბების მჭედლებს შემოჰქონდათ თავისი ნაწარმი.
ლენჩხუმლები კარვებს მართავდნენ, რომელსაც სამიკიტნოებს ეძახდნენ და იქ
თავის ღვინოსა და პურს ჰყიდიდნენ.

ლენჩხუმის თავად-აზნაურობა ეკენობაში გასართობად დადიოდა. შეიკრი-
ბებოდნენ ერთად, აჩაღებდნენ ჯირითს და მარულას.

შემოდგომაზე ფშავ-ხევსურეთში ქარის უქმეს აღნიშნავდნენ. ხევ-
სურეთში ენკენიის სწორზე მიიმე უქმე იყო, რომლის გატეხვა ქარისგან ძნი-
სა და თივის განადგურებას გამოიწვევდა. ცდილობდნენ ეს დღე ხუთშაბათის-
თვის დაემთხვიათ. ქარის უქმეს ხევსურები სამოგზაუროდ იყენებდნენ. ფშავ-
ში ამ უქმეს მექარეობას ეძახდნენ, რომლის შემდეგ იწყებოდა მკა-
მკის წინ კი გუთნის საღმრთოს გადაიხდიდნენ.

1 (14) ოქტომბერს აღნიშნავდნენ სვეტიცხოვლობას*.

8 (21) ნოემბერს ეკლესია აღნიშნავს კრებას წმ. მთავარანგელოზისა მიქაელისა და სხვათა უხორცოთა ზეცისა ძალთა: გაბრიელის, რაფაელის, ურიელის, სელაფიელის, ეგუდიელის, ფარახოელის და იერომიელის. საქართველოს ეკლესიებში საყოველთაოდ აღინიშნებოდა ეს დღე წირვით.

გიორგობა

10 (23) ნოემბერს დგებოდა გიორგობა. წმ. გიორგი, თაყვანისცემის ყველაზე პოპულარულ ობიექტს წარმოადგენს მთელ საქართველოში.

ქართული ხალხური ზეპირსიტყვიერი ტრადიციის მიხედვით, საქართველოში წმ. გიორგის სახელზე იმდენი ეკლესიაა აგებული, რამდენი დღეცაა წელიწადში. შესაბამისად ერთიანი ხატი წმ. გიორგისა იყოფა, იშლება დაუსრულებელ სიმრავლედ სახეებისა, უთვალავი სახელწოდებებითა და ეპითეტებით, რომლებიც მის სხვადასხვა სახეს ავლენენ.

საქართველოში არსებობს მრავალი ლოკალური საკულტო ცენტრი წმ. გიორგისა, რომლებთანაც დაკავშირებულია სხვადასხვა სახის ეპითეტი (გეოგრაფიული, თუ ფუნქციის გამომხატველი, აღწერიითი). მაგალითად: ილორის წმ. გიორგი, ალერტის წმ. გიორგი, ყულის კარის წმ. გიორგი, ჭეგე-მისარონი, სუჯუნის წმ. გიორგი, ოცინდალი, ჭეგე-ხანგარამი, თოროსანი (სამეგრელო), ტეხისა (რაჭა), ჭეგე-თეთროსანი (სვანეთი), თეთრი გიორგი მინდორისა; გიორგი ნაღვრის პირისა რჭულიან-ურჯულოთ სალოცავი, გიორგი ნაღვარ მშვენიერი, გიორგი ნაღვარში მობურთალი ანგელოზი, საღმრთო გიორგი, ხალანგის წმ. გიორგი, გიორგი ციხე-გორ შარის პირის ხატი, მინის მინდვრის წმ. გიორგი, გიორგი წყაროს თავისა, თავადი გორის ანგელოზ, გიორგი ბერ მუხას დაარსებული და სხვა მრავალი. ყველა მათგანთან დაკავშირებული იყო გარკვეული გადმოცემები, რიტუალები, ცერემონიები.

ერთ-ერთ ყველაზე ცნობილ და თაყვანისცემულ საკულტო ცენტრად მთელ დასავლეთ საქართველოში ითვლებოდა ილორის წმ. გიორგის ეკლესია (ქვ. სამურზაყანო), ოჩამჩირეს მახლობლად. ილორის წმ. გიორგის დღეობას დღესასწაულობდნენ ორჯერ 23 (6. V) აპრილს და 10 (23) ნოემბერს, მაგრამ გან-

* საუფლო კვართისა და ღვთაებრივ ბრწყინვალე მირონმდინარე ცხოველყოფელი სვეტის პატივად საქართველოს უძველესი სამოციქულო ეკლესიის მიერ ძველთაგანვე დაწესებული დიდი დღესასწაული — სვეტიცხოვლობა (მცხეთობა). ამავე დღეს იხსენიებიან წმიდა მოციქულთა სწორი მეფე იბერიისა მირიანი და წმიდა დედოფალი ნანა.

საკუთრებული ბრწყინვალეობით, დღეობა 10 (23) ნომბერს იმართებოდა. ამ დღეს დასავლეთ საქართველოს სხვადასხვა კუთხეებიდან ილორის ეკლესიაში თავს იყრიდნენ მლოცველები სხვადასხვა შესაწირავებით (აბრეშუმის ქსოვი-ლები, ფული, სანთლები, სხვადასხვა სამკაული), სამსხვერპლო ხარები, ცხვრე-ბი, ვაცები და სხვ.

ილორის წმ. გიორგი სახელგანთქმული იყო თავისი სასწაულებით. ერთ-ერთ ასეთ სასწაულად ითვლებოდა ხალხში მოარული წარმოდგენა იმის შესა-ხებ, რომ 10 (23) ნომბერს სახელგანთქმული მარტვილი ხარს იპარავდა და ჩუმად მიჰყავდა ილორის ეკლესიის გალავანში. ამ ხარზე შემდეგ მკითხაობ-დნენ, ხოლო მისი ხორცი, რომელიც წვრილად იჭრებოდა და რიგდებოდა ხალხში, ყველაზე ეფექტურ სამკურნალო საშუალებად ითვლებოდა ნებისმიე-რი ავადმყოფობის დასაძლევად.

აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთში (ისევე როგორც მთელ საქართვე-ლოში) ეს დღე ძველი სამეურნეო კალენდრის დასასრულისა და ახლის და-წყების მათუწყებელი იყო, როცა ძველი მოსავალი ბინადვებოდა და იწყებოდა ზრუნვა მომავალზე. აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთის უმრავლეს სალო-ცავებში ახლად არჩეული ხატის მსახურები (დასტურები, შულტა) გიორგო-ბის დღეობაში იწყებდნენ თავიანთ საქმიანობას. ხევისურეთში გიორგობას ახალი წლის მსგავსი, დიდი დღეობა იცოდნენ.

თუშეთში არსებობდა სპეციალური ნაგებობა, სალუდე, სადაც ამ დღეს იკრიბებოდა მთელი სოფელი. დუღდა ლუდი, ყველას მიჰქონდა სანთელი, არაყი, ხშიადი, კალტის კვერი. ხუცესის მოვალეობის შემსრულებელ ხელო-სანს ლუდის ნათაური, რომელსაც თვითონ ხდიდა, ხატში მიჰქონდა. ამბობდა 363 წმ. გიორგის სადიდებელს, ხალხს ამწყალოებდა. თუ სოფელს წმ. გიორ-გის სახელობის სალოცავი ჰქონდა, მამაკაცები, ბავშვები, ხატში გავიდოდნენ. ანთებდნენ სანთელს, სასმელით დაილოცებოდნენ, საკლავს კლავდნენ. *თუ კარგი ამინდი იყო, საჯაროში ქალებიც იკრიბებოდნენ. მათ სახლებიდან ტაბ-ლები მოჰქონდათ. იმართებოდა საერთო პურობა, რომელსაც წინ უძღოდა ხელოსნის დალოცვა ამ დღეს ხატში ახალი რძლისა და ახალშობილის მიყვა-ნაც იცოდნენ. ასეთ შემთხვევაში სუფრაზე პატარძლის კოტორს და ყმის სუფრას მიიტანდნენ. ხელოსანი პატარძალს და ახალშობილს ხატს შეავედრებდა.*

თუ ცუდი ამინდი იყო, ხატში სანთლებს დაანთებდნენ და სოფელში სა-ჯაროდ შერჩეულ რომელიმე სახლში იმდენ დღეს იქეიფებდნენ, რამდენსაც სურსათი ეყოფოდათ. გიორგობაზე ნათე გამოხდიდა საწელწდო არაყს და გა-

მოაცხობდა პურებს, რომლებსაც კიდობანში ინახავდა. კიდობანში პურები ახალ წელს ახლად გამოცხვარივით იყო.

ამ დღეს მთიულეთში ჩვეულებრივი წესები სრულდებოდა. მხოლოდ თუ 10 (23) ნოემბერი კვირას დაემთხვეოდა, ქრისტიანების მარხვის აღება ექნებოდათ, თუ არა და მომდევნო კვირას იწყებდნენ. უნდა აღინიშნოს, რომ მთიულეთ-გუდამაყარში განსაკუთრებულად მრავლად არის წმ. გიორგის სახელობის სალოცავები. თავად ლომისის სალოცავი წმ. გიორგის სახელს ატარებს. გუდამაყარში თითქმის ყველა სოფელს აქვს წმ. გიორგის ხატი. გუდამაყარში ხალხის რწმენით წმ. გიორგი ქართველი, ქრისტიანი კაცი ყოფილა. ურჯულოებმა მთაზე აიყვანეს და რწმენა რომ ვერ შეაცვლევინეს, აღმასებდაკრულ ურმის თვალზე მიაკრეს და დააგორეს. გიორგი 360 ნაწილად დაიჭრა. ხალხს ეს ნაწილები არ დაუკარგავს და ხატებში ჩაუყოლებია. მაგ. ჩოხის წმ. გიორგის ჯვარში ენა ყოფილა ჩაყოლებული, პირიმზეში — მკლავი, რისგამოც ჩოხის წმ. გიორგი ენის გამყოლია და პირიმზეში ხატობას ჩხუბი სცოდნიათ და სხვა.

ხევში ნოემბრის გიორგობას აღნიშნავდნენ საკლავით და ხატში გასვლით*. საქართველოს ამ კუთხეშიც, ხალხის წარმოდგენებში გიორგი ბოროტ ძალასთან (გველეშაპთან) მეტრძოლი და ხალხის მსხნელია. მყინვარის შავი ლაქა გიორგის მიერ გახევებულ გველეშაპად ითვლება.

ამრიგად მართობიდან შემოდგომის გიორგობამდე ძირითადად შემდეგი დღეობები მოდიოდა: „ივანე ნათლისმცემლის კვეთა“, ღვთისშობლისა — 1 (14) სექტემბერი (კრება ყოვლადწმიდისა ღვთისმშობელისა, რომელი იყო მისინეს), ჯვართამაღლება, 8 (21) ნოემბერს — მთავარანგელოზობა და 10 (23) ნოემბერს გიორგობა, რომლითაც იკვრებოდა წლიური ციკლი.

ლოკალური დღეობები

ზემოთ დღეობები აღწერილი და კლასიფიცირებულია სეზონების მიხედვით. წინამდებარე თავი მიზნად ისახავს აგრეთვე ლოკალური კალენდარული სისტემების გამოვლენას, რომელიც ემყარება საკულტო ცენტრების ფუნქციონირებას გარკვეულ რაიონში, თემში, სოფელში... მაგალითისათვის მოვიტანთ ქვემო სვანეთის მასალას**.

* ხევში მასში უფრო დიდი გიორგობა იცოდნენ.

** ქვემოთ მოტანილი კლასიფიკაცია მთლიანად ემყარება 1985 წელს ქვემო სვანეთის ეთნოგრაფიულ ექსპედიციაში მოპოვებულ მასალას.

ქვემო სვანეთი, რომელიც დღეს, ერთიანდება ლენტეხის რაიონში, ისტორიულად სამი საზოგადოების, სამი თემისაგან შედგებოდა. ლენტეხის, ხოლურისა და ლაშხეთის.

ლენტეხის თემის სოფლებში, რომლებიც ძირითადად მდინარე ხელედურას ხეობაშია განლაგებული, წლის ასათველელ საწყის დღეობად ითვლებოდა ბარბალობა. აქედან მოყოლებული აღნიშნულ რეგიონში სრულდებოდა დღეობები, რომლებიც სეზონურის გარდა შეიძლება დიფერენცირებულ იქნას, როგორც სათემო, სასოფლო, საგვარო (ერთი ან რამდენიმე გვარის გაერთიანების), საოჯახო დღეობები.

ყოველ სოფელში (ზოგჯერ ორ ან მეტ სოფელში) არის რელიგიური ცენტრი, წარმოდგენილი ქრისტიანული ეკლესიის (ან ნიშის) სახით, რომელიც სოფლის მთავარი (წლის მთავარი) დღეობა იმართებოდა.

ლენტეხის თემის საკულტო ცენტრებია:

1. ისკალდის თარგლუზერი (მთავარანგელოზის სახელობის ეკლესია);
2. ს. ფაყის ლამარია//ფაყის ღვთისმშობლის სახელობის ეკლესია, რომელიც, ასევე, „ორკარიანის“ სახელითაა ცნობილი;
3. ხელედის ჯგრაგი//წმ. გიორგის სახელობის ეკლესია;
4. ს. კახურის თარიგზელი (მთავარანგელოზი) და მეზირი (რომელიც ზოგი მთხრობლის მიხედვით იგივე მთავარანგელოზია).
5. ს. გულიდას მაცხვარი (მაცხოვარი).
6. ს. ყვედრეშის თარგლუზერი (მთავარანგელოზი).
7. ლენტეხის მაცხოვარი.
8. ბეარის ჯგრაგი (წმ. გიორგი) და მაცხვარი (მაცხოვარი);

ამ საკულტო ცენტრებში ყველაზე მთავარი და ძლიერი მთელი ლენტეხის თემისთვის იყო მაღალ მთაზე აგებული ისკალდის მთავარანგელოზი.

ისკალდის თარგლუზერის კულტის დაარსებაზე ხალხში გავრცელებულია თქმულება, რომლის მიხედვით ორ დაუშლელ ხარს (ბუღებს) დაადგეს რკინის უღელი და გაუშვეს. იმ ადგილას, სადაც ხარები გაჩერდნენ, ააგეს „თარგლუზერის“ ეკლესია. ხარების ნავალ გზას მთაზე ადგილობრივი მოსახლეობა ეხლაც არჩევს გარკვეული ნიშნების მიხედვით.

ისკალდის მთავარანგელოზში მხოლოდ კაცები დადიოდნენ. მისი დღეობა მოდიოდა აღდგომიდან მერვე კვირას*. „ისკალდობაზე“//„სკალდობაზე“ თავს

* საეკლესიო კალენდრით, სულიწმიდის გარადმოსვლა ანუ სულთმოფენობა.

იყრიდა არა მარტო მთელი ლენტეხის თემი, არამედ ჩოლურის, ლაშხეთის თემებიდან, ზემო სვანეთიდან და ლეჩხუმიდან მოსული მლოცველები.

ლენტეხის თემის მეორე უმნიშვნელოვანეს საკულტო ცენტრს ფაყის ლამარია//ღვთისმშობლის სახელობის ეკლესია წარმოადგენდა, რომელსაც სხვაგვარად ორკარიანსაც უწოდებდნენ. ფ ა ყ ო ბ ა ასევე, აღდგომიდან მეშვიდე კვირას მოდიოდა (საეკლესიო კალენდრით ამ დღეს ხსენებაა 318-თა წმიდა მამათა, I მსოფლიო კრებისა, რომელი იყო ნიკეას 323 წ.). ფაყობა სკალობის მსგავსად სათემო დღეობა იყო და ლამარიას (წმ. მარიამის) სახელობის ეკლესიაში მთელი ლენტეხის თემი იყრიდა თავს. ამ დღეობაზე მოდიოდნენ ჩოლურიდან, ლაშხეთიდან, ზემო სვანეთიდან, ლეჩხუმიდან. დღეობის ჩასატარებლად სოფელი სავანგებოდ ემზადებოდა. ერთი კვირით ადრე (ე. ი. აღდგომიდან მეექვსე კვირას) იყო „ლამარიას დღეობის მოსამზადებელი“ დღეობა ხ ა ტ წ ყ ვ ე ნ ა ლ ი // ხ ა ტ ა რ ე შ ო ბ ა, ამ დღეს ხატის გამოსვენება იცოდნენ. აქ მოდიოდა ამ კუთხის ძირითადი (მკვიდრი) მოსახლეობა. იკრიბებოდნენ და ბჭობდნენ, როგორ უნდა ჩატარებინათ დიდი დღესასწაული. მსხვერპლის შეწირვა ამ დღეს არ იცოდნენ. მლოცველებს მხოლოდ თითო ბოთლი ღვინო და რიტუალური პურები (ლემზირები) მოჰქონდათ, რომლებსაც ეკლესიაში სტოვებდნენ. ამას ეძახდნენ ლ ა მ ა რ ი ა ს შ ე წ ი რ ვ ა ს. შეგროვილი პური „კუთხის“ კუთვნილება იყო.

ხელედის წმ. გიორგის ეკლესიის სალოცავ დღედ და სოფლის მთავარ დღეობად აღდგომის მეორე კვირა დღე (ახალკვირა), უ ფ ლ ი ს ი ი თ ვ ლ ე ბ ო დ ა. სხვა სოფლები, რომლებიც ამ დღეს აქ იყრიდნენ თავს, იყო: ხაჩიში, ფაყი, წანაში.

გულიდის მაცხოვრის დღეობა ფ უ ს ტ ა ლ ლ ი ტ ა ბ ლ ი ე რ ი იყო და მოდიოდა აღდგომიდან მესამე კვირას (ხსენება მენელსაცხებლე დედათა; წმ. კეთილმორწმუნე ქართველთა მეფისა თამარისა)*.

ს. კახურაში ხალხი ეკლესიასთან გროვდებოდა დიდ მარხვის პირველ ორშაბათს//შავ ორშაბათს და ლოცულობდა. სალოცავად აქ მოდიოდნენ ცხუმარიდან, ყვედრეშიდან და წანარიდან.

ს. ბავარში ოთხი კუთხეა: მანანაური, ქვედა ბავარი, ზედა ბავარი, ცხუმარი. ზედა ბავარის სალოცავი იყო ჯგრაგი//წმ. გიორგის სახელობის ეკლესია, რომლის დღეობა 28 აგვისტოს, მარიამობას მოდიოდა. ამ დღეობას სხვაგვარად ბ ა ვ ა რ ო ბ ა ს ა ც ე ძ ა ხ ნ ნ ე ნ და ითვლებოდა სოფლის მთავარ დღეობად.

* ვარლამეულია, მოიხსენიებიან აღდგომიდან 3 კვირას.

ბავარში მაცხოვრის სახელობის ეკლესიაც იყო, რომლის დღეობა ადღგომის მეორე კვირას (ახალკვირა) მოდიოდა და უწოდებდნენ უფლისს. თვითონ ჯგრაგის დღე განსაკუთრებულად არ აღინიშნებოდა. ადგილობრივი რწმუნების მიხედვით, ჯგრაგის სალოცავი უფრო ძლიერი იყო მაცხოვარზე (მაცხოვარში ქალები არ შედიოდნენ). ოთხად დაყოფილი ბავარლები თავს ერთიანად თვლიდნენ, რადგან მათ აკავშირებდათ საერთო სალოცავი ბავარი (ჯგრაგი), საერთო საქმიანობა, მიცვალებულის შეწევნა და დღესასწაული, რომლის დროსაც ისინი ერთად იყვნენ.

ლენტეხის თემის ქრისტიანული პანთეონის თავში იდგა ისკალდის მთავარანგელოზი, რომლის მონაწილეებად//წილებად ითვლებოდნენ კახურას მთავარანგელოზი და ყვედრეშის მთავარანგელოზი. მის შემდეგ სიძლიერით გამოირჩეოდა ფაყის ლამარია//ღვთისმშობელი, რომელსაც თითქმის ყველა ეკლესიასთან ჰქონდა თავისი ნიში. შემდეგ ჯგრაგი (ბავარისა და ხელედის ჯგრაგი) და ბოლოს მაცხოვარი (გულედის, ბავარის, ლენტეხის).

ჩოლურის თემი განლაგებულია მდინარე ცხენისწყლის ხეობაში. ჩოლურის თემის ადმინისტრაციულ ცენტრს წარმოადგენს ს. თეკალი, საკულტო ცენტრს ს. საყდარი.

ჩოლურის თემის სალოცავები იყო: **ს. საყდრის ჯგრაგი**, **ს. მამის ჯგრაგი**, **თეკალის მაცხოვარი**, **ლეუშერის ცხუმანი**, ანუ **მაცხოვარი** (ცხუმანი ადგილის სახელწოდება), **თეკალის თარიგძელი** (მთავარანგელოზი), **ჭველიერის თარიგძელი**, **ტვიბის თარიგძელი**, **ჯწდიშის თარიგძელი**. ამათგან ყველაზე ძლიერ სალოცავად **საყდრის ჯგრაგი** ითვლებოდა.

საყდრის ჯგრაგის კულტის დაარსებაზე ხალხში გავრცელებული იყო ლეგენდა, რომელიც თამარ მეფის სახელს უკავშირდება. გადმოცემის თანახმად, თამარ მეფეს სამჯერ აუშენებია ეს ეკლესია და სამჯერვე დანგრეულა, მკითხავს მეფისთვის ურჩევია კედელში ცოცხალი ბავშვის ჩაყოლება. ამის შემდეგ, წაუყვანიათ გვიდიანების პატარა ბიჭი და ცოცხლად ჩაუყოლებიათ კედელში. აქედან მოყოლებული, „ეს ეკლესია გვიდიანებისად ითვლება და ლოცვაც მეტწილად ამითი ურჩევნიათ ხალხსო“.

საყდრის ჯგრაგის ეპითეტია „ლაშიალაშ“, ანუ მეომარი (წმ. გიორგი მეომარი), მისი დღეობა მოდის სხვადასხვა დროს. დამოკიდებულია ალაბ-ზე (პერიოდი ახალი წლიდან დიდ მარხვამდე) და გრძელდება 2 დღე (ორშაბათი და სამშაბათი). ამ ეკლესიაში დღესასწაულობენ: ხატარეშობაზე, ადღგომას, დიდ ადღგომას, ამაღლებას, ლეჩოლაცაშ-ს („კაი ხუთშაბათი“ პატარა და დიდ

აღდგომას შორის). აქედან ლეჩოლაცუმ მთელი ჩოლურის საერთო სალოცავია. ამ დღეობაზე კლავდნენ ხარს.

„ჩოლურიში საყდრის ჯგრაგი“ და „მამის ჯგრაგი“ ორივე დიდი სალოცავი იყო. ს. მამის ჯგრაგის დღეობა იყო ანღლას//ამღლებას. აქ მთელი ჩოლურის თემი გროვდებოდა. აღდგომას თუ „ანღლაზე“, პირველი შესაწირი თემის შესაწირი იყო.

საყურადღებოა, რომ ჩოლურის მოსახლეობა სალოცავად თემის გარეთაც დადიოდა. ქვედა ჩოლური უფრო ლენტეხის — „ისკალში“ და „ფაყში“ ლოცულობდა, ხოლო ზედა ჩოლური — ზემო სვანეთში ლაგურკაზე//კვირიკობაზე (28 ივლისს). ამრიგად, ჩოლურის თემის ქრისტიანული პანთეონის შემადგენლობაა: ჯგრაგი (საყდარი, მამი), მაცხოვარი (თეკალი, ლეუშერი) და მთავარანგელოზი (თეკალი, ჰველიერი, ტვიბი, მგწდინი).

ცხენის წყლის ხეობაში განლაგებული ლაშხეთის თემი იყოფა ქვედა და ზედა ლაშხეთად ბუნებრივი გამყოფით, ლელე ხანაშაურით. ქვემო ლაშხეთის ადმინისტრაციული ცენტრი ჟახუნდერია, ზემო ლაშხეთისა — ჩიხარეში.

ქვემო ლაშხეთის ძირითადი საკულტო ცენტრები იყო: **ჟახუნდერის ჯგრაგი** და **ლამარია**, ჩუკულში — **მთაუარანგელოზი**, **მუჩფა** (საბახტარში) და **ფუნსა ბუასდია** (ტყევი); მაულდის, მებეცის და ლეკოსანდის საერთო სალოცავი **მაცხვარი**, **ნაკარი თარიგძელი** (ამ სოფლების თავზე); ლეჩხუმის გადასასვლელზე, ზეკარზე — **სტარნიშის ჯგრაგი**; სასაში — **ქვიში**//მთავარანგელოზი და ლამარია; ხერია — **ლემზაგორის — ჯგრაგ ბემბლუში**“ და სხვ. ამ სალოცავებში სხვადასხვა დროს, სხვადასხვა სალოცავები უნდა ყოფილიყო დაწინაურებული. ამიტომაც, რომ სიძლიერის მიხედვით ხან ჟახუნდერის წმ. გიორგის ასახელებენ, ხან ჩუკულის მთავარანგელოზს და ხან სასაშის მთავარანგელოზს.

მურყვამობა-კვირიაობა, რომელიც იმართებოდა დიდმარხვის შავ ორშაბათს, ქვემო ლაშხელების დღესასწაული იყო. ზემო ლაშხელები სტუმრად, მაყურებლად მოდიოდნენ. ჭიდაობა და შეჯიბრი, რომელსაც გარკვეული ფუნქციები გააჩნდა დღესასწაულში, იმართებოდა მხოლოდ ქვემო ლაშხელებს შორის. ერთმანეთს უპირისპირდებოდნენ ერთი მხრივ სასაში, მებეცი, ლეკოსანი, მეორე მხრივ — ჟახუნდერი, ჩუკული, ლემზაგორი, ხერია.

ქვემო ლაშხეთის ყველაზე დიდ დღეობად ითვლებოდა ხოშათა აფი//დიდი აღდგომა (რომელსაც აღდგომის სწორს უწოდებენ). ეს არის ჟახუნდერის, სასაშის, მებეც-ლეკოსანდის და ჩუკულის დღეობა (ერთმანეთს

რომ არ დაემთხვას, ჩუქულში დღესასწაულობდნენ შაბათს, ჟახუნდერში კვირას და სასაშში — ორშაბათს). ამათში სასაშში გამართული დღეობა ქვიშობი უფრო დიდი მასშტაბისაა და ხშირად მას ქვემო ლაშხეთის მთავარ დღეობად თვლიდნენ.

ს. სასაშის ერთ ბოლოში, კლდეზე, არის ადგილი, რომელსაც „ქვიში“ ეწოდება. აქ აღმართულია მთავარანგელოზის სახელობის ეკლესია (იქვე ლამარიას ნიშია). ამ სალოცავის დღეობა ქვიშობა აღდგომის მერვე დღეს ორშაბათს მოდიოდა. ქვიშობას ორჯერ იხდიდნენ, აღდგომის მერვე დღეს, ორშაბათს, როდესაც მხოლოდ სოფლის ხალხი მოდიოდა და მის სწორზე, როდესაც მთელი ლაშხეთი ესწრებოდა. დღეობის ხარჯებში სხვა სოფლებიდან მონაწილეობას არ იღებდნენ. მაგრამ მოჰქონდათ სხვადასხვაგვარი შესაწირები (ფული, საკმეველი, სანთელი, ცხვარი და სხვ.).

ზედა ლაშხეთის საკულტო ცენტრები იყო: ჩიხარეში — ლამარია, ოქონ დაბიში (ღვთისმშობლის სახელობის ეკლესია), მაშენა (რომელიც სვანურად უფროსს ნიშნავს), ამ უკანასკნელის დღეობაში სრულდებოდა საკრალური საგალობელი ზედიო ფერხულით, რომლის შესრულება მხოლოდ განსაზღვრულ ხალხს შეეძლო და მხოლოდ გარკვეულ დღეობაზე. შქედში—შქედის წმ. სამების ეკლესია, თეთროსანი, ს. მეღეს თავზე— მთავარანგელოზი//ოლიში თარიძეელი, რომლის დღეობა ულიში თავისი მნიშვნელობით უტოლდებოდა ქვიშობას. აქ თავს იყრიდნენ მლოცველები ჩიხარეშიდან, მეღედან, შქედიდან, ახალშენიდან, მახაშიდან, ოლბიდან, ნაცულიდან, მარგვიშიდან (ე. ი. მთელი ზემო ლაშხეთიდან). ულიში აღდგომის ხუთშაბათიდან მერვე კვირას მოდიოდა. ულიშობაზე და ხოშათაფზე იცოდნენ ლასკარი (მოსახლეობის სადღეობო დაჯგუფება, რომელიც ერთი ან რამდენიმე გვარის მეზობლადმოსახლე ოჯახებისაგან შედგებოდა).

ზემო ლაშხეთის ერთ-ერთ ძლიერ საკულტო ცენტრს წარმოადგენდა, აგრეთვე, ლაგურკას ეკლესია მახაშის მახლობლად, რომელიც ადგილობრივთ ეხლა აღუდგენიათ. ხალხში გავრცელებული თქმულების მიხედვით კალას ლაგურკის ხატი ამ ეკლესიიდან მოუპარავთ და ძეწკვებით დაბმული ჰყოლიათ. მიუხედავად ამისა, ხატს მაინც აუწყვეტია და აქეთ (ქვემო სვანეთში) დაბრუნებულა. ამის შემდეგ, ზემო სვანებს ეს ხატი ისევ მოუპარავთ.

ქვემო სვანეთის ლაგურკას დღეობა, ისევე როგორც ზემო სვანეთისა, 28 ივლისს იყო და დიდი ზეიმით ტარდებოდა. ის ვინც ვერ ახერხებდა აღ-

ნიშნულ დღეობაზე ზემო სვანეთში წასვლას, მიდიოდა ქვემო სვანეთის ლაგურკაში.

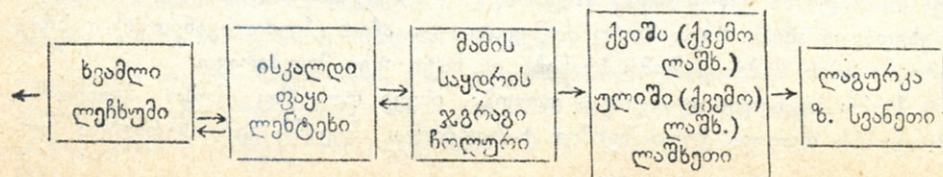
ლაშხეთის თემს, ჩოლურისა და ლენტეხისაგან განსხვავებით წმინდანთა პანთეონის მწყობრი ერთიანი სისტემა არ გააჩნია, რაც, ალბათ, უნდა აიხსნას იმით, რომ აქ ერთმანეთს ემიჯნებიან ქვემო და ზემო ლაშხეთის საკულტო ცენტრები, შესაბამისი წმინდანთა პანთეონით.

ქვემო ლაშხეთის სალოცავებია: მთავარანგელოზი (ჩუკული, სასაში); ჯგრაგი (მებეცი, ლეკოსანდი); ლამარია (ყახუნდერი, სასაში); ზემო ლაშხეთში დასტურდება (უნდა აღინიშნოს, რომ მოსახლეობა შევსებულია ლაჭურის ხეობის მაცხოვრებლებით): ლამარია (ჩიხარეში); ოქონ და ბიში //ღვთისმშობლის სახელობის ეკლესია; მაშენა, რომელიც უზენაესს ნიშნავს და ამიტომ ხშირად ყველაზე უფროსი, მთავარი სალოცავის აღმნიშვნელია ადგილობრივთათვის; თეთროსანი (შქედი); სამება (შქედი); მთავარანგელოზი //ლაგურკა.

ზემოთქმული შემდეგნაირ სურათს იძლევა:

ქვემო სვანეთის სამივე თემს გააჩნდა თავისი საკუთარი ღვთაებები შესაბამისი დღეობებით.

ყოველ სოფელს ჰქონდა წელიწადში ერთი ყველაზე მთავარი დღეობა. ჩვეულებრივ, სოფელი რამოდენიმე „კუთხისაგან“ შედგებოდა. მათ აერთიანებდა ერთი საერთო სალოცავი, საერთო დღეობა, საერთო საქმიანობა, მიცვალებულის შეწევნა და სხვ., რომლის დროსაც ისინი ერთნი იყვნენ. სოფლები, თავის მხრივ, ერთი თემის შიგნით ერთიანდებოდნენ საერთო სათემო დღეობებით. მაგრამ სათემო კულტის გავრცელების არე ჩვეულებრივ სცილდებოდა თემის საზღვრებს. მაგ.: ისკალდის და ფაყის დღეობებში ლენტეხის თემის გარდა მონაწილეობას ღებულობდა ლეჩხუმი და ქვემო ჩოლური (რაც შემთხვევებში ქვ. ლაშხეთი). ქვემო ლაშხეთის ქვიშობაში მონაწილეობდა ზედა ჩოლური და ზედა ლაშხეთი; ზედა ლაშხეთის ულიშობაში მონაწილეობას ღებულობდა ქვ. ლაშხეთი, ზედა ლაშხეთი (ასევე, ზედა ჩოლურიც) ზემო სვანეთთან ლიგურკეს//ლაგურკას დღეობითაა დაკავშირებული..

ხალხურ დღეობათა კალენდარი, საკულტო ცენტრები, რომლებთანაც ისინი მჭიდროდ არიან დაკავშირებული, კიდევ ერთხელ მიუთითებს ამ რეგიონის (დასავლეთ საქართველოს) კულტურულ-ისტორიულ ერთიანობაზე.

ქრისტიანული და წარმართული „კულტურული ენების“ ურთიერთმოქმედების ყველაზე ნათელ მაგალითს წარმოადგენს, მკვლევართა მიერ XIX საუკუნის დასასრულსა და XX საუკუნის დამდეგს. დაფიქსირებული ტრადიციული ხალხური კალენდარი.

ზემოთ მოტანილ და კლასიფიცირებულ კალენდარულ დღესასწაულებს გააჩნიათ საკუთარი კონტექსტი, მნიშვნელობა, სიტუაცია, ფონი და კავშირი ამა თუ იმ მოვლენასთან. „კულტურული კოდის“ გასაგებად აღნიშნული კალენდარული რიტუალები განიხილება კონკრეტულ ისტორიულ პირობებში, პროცესში. ამგვარ კონტექსტში განიხილება სოციალური მიმართებები, ამ მიმართებებით შექმნილი სტრუქტურები და ქვესტრუქტურები. მიმართებათა ასეთ ერთიანობას წარმოადგენს კავშირები, რომლებიც არსებობს სხვადასხვა სოციალურ დაჯგუფებას (ოჯახი, გვარი, სოფელი, თემი, ხევი) შორის. ზემოთ მოტანილი მასალა ამ ნიშნით იქნა განხილული.

კალენდარული რიტუალები, რომლებსაც, ხშირად, დიდი სოციალური ერთეული (ხევი, თემი, სოფელი) ასრულებს, ფაქტიურად, მთელი საზოგადოების ინტერესებს მოიცავს. მიუხედავად იმისა, რომ ასეთ დღესასწაულებში ცალკეული ელემენტი დღეობისა შესაძლოა შეასრულონ თემის შიდა ქვეჯგუფებმა და სხვ.), მთლიანობაში დღესასწაული მთელ თემზე ვრცელდება, მასში მთელი საზოგადოება მონაწილეობს.

კალენდარული დღესასწაულები სრულდება წლის გარკვეულ პერიოდებში და დაკავშირებულია სეზონურ სამეურნეო საქმიანობასთან (თესვა, მკა, თიბვა, საქონლის ზამთრის საძოვრებიდან ზაფხულის საძოვრებზე გარეკვა და სხვ.). ცნობილია, რომ ამავე კატეგორიის რიტუალებს განეკუთვნება ე. წ. *vites de passages*, რომელიც თან ახლავს ნებისმიერ ცვლილებას საზოგადოებრივ წესრიგში, ერთი მდგომარეობიდან მეორეში გადასვლას*. ასეთი შეიძლება იყოს რიტუალები, რომელსაც მთელი თემი (სოფელი, საგვარეულო) ასრულებს შიმშილის, გვალვის ან ავადმყოფობის თავიდან ასაცილებლად.

* ამაშივე შედის ცალკეული პირების კრიტიკული, კრიზისული მომენტებიც.

მენტების სემანტიკის და, ასევე, რიტუალური პრაქტიკის, დღესასწაულისა
ტერმინოლოგიის და სხვა მხრივაც გვიჩვენებს მნიშვნელოვან გადახრებს სა-
ეკლესიო მოდელიდან და კანონიკური ფორმებიდან და დაკავშირებულნი
არიან წარმართულ ხალხურ ტრადიციასთან.

ამრიგად XIX საუკუნის დასასრულისა და XX საუკუნის ქართული კა-
ლენდარული ციკლი ყველანაირ გამოვლენაში წარმოადგენს ქართული საწესო
კულტურის თავისებურ მოვლენას და აჩვენებს მისი მატარებლის შემოქმედე-
ბით ხასიათსა და პოტენციას.

რელიგიისათვის

კომუნისტური რეჟიმის ერთ-ერთი მიმე შედეგი ხალხის სულიერი კულტურის განადგურება იყო. მოსპობა იმ ზნეობრივი საფუძვლისა, რომელიც ხალხს უნერგავდა კაცთმოყვარეობას, შემწყნარებლობას, სამართლიანობას, კულტურულ ფასეულობათა პატივისცემას. ამ მიმართულებით გაჩაღებული ბრძოლის ერთ-ერთი ძირითადი ობიექტი სარწმუნოება იყო, რაც გამოიხატებოდა საკულტო ობიექტებისა და კულტის მსახურთა ფიზიკურ განადგურებაში, მდიდარი სასულიერო ლიტერატურისა და სხვა ფასეულობათა განადგურებაში, ეკლესია-მონასტრების ნგრევა-განადგურებაში, ხალხური დღეობების აკრძალვა-დეგრადირებაში.

მიუხედავად ამისა, ხალხში მაინც ღვიოდა სულიერი ნაპერწკალი. ცოცხლობდა ტრადიციის ძალა, რამაც შესაძლებელი გახადა კულტურული მემკვიდრეობის სრულად თუ არა, ფრამენტების სახით შემონახვა. 30—40-იან წლებში, როცა ძველ ტრადიციებზე აღზრდილი თაობა ცოცხალი იყო, ზერხდებოდა დღესასწაულთა შედარებით სრულყოფილი აღწერა. ასე შემოენახა შეთამამავლობას, როგორც სხვადასხვა რეგიონებში ვ. ბარდაველიძისა და გ. ჩიტაიას თაოსნობით შეკრებილი მასალა ხალხურ რელიგიურ დღესასწაულებზე, ისე ცალკეულ ავტორთა ეთნოგრაფიულ ნაშრომებში დაცული სათანადო მონაცემები. უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ ქართველ ეთნოგრაფებს დღემდე არ შეუწყვეტიათ ამ თემაზე მუშაობა, რომელთა შორის არიან წარმოდგენილი წიგნის ავტორებიც.

ქართული ხალხური კალენდარული დღესასწაულები, რომლებშიც უძველესი რელიგიური ფორმების შერწყმა ქრისტიანულთან ქმნის ერთიან სისტემას, შეიცავს მდიდარ მონაცემებს მითოლოგიაზე, რელიგიურ რწმენა-წარმოდგენებზე, სოციალურ-რელიგიურ ინსტიტუტებზე, სამეურნეო კალენდარულ ციკლზე, რელიგიურ-სანახაობრივ რიტუალებზე, ფოლკლორზე. აქედან ნათელია ის ინტერესი, რომელსაც იგი იწვევს ჰუმანიტარული მეცნიერების სხვადასხვა დარგის სპეციალისტებში, ფართო მკითხველ საზოგადოებაში.

ნ. აბაკელიას, ქ. ალავერდაშვილის და ნ. ლამბაშიძის ნაშრომი „ქართულ ხალხურ დღეობათა კალენდარი“ წარმოადგენს ქართულ ხალხურ დღესასწა-

ულთა მთლიანობაში წარმოდგენის პირველ ცდას. ავტორები ფართოდ აყენებენ როგორც წინამორბედთა, ისე საკუთრად მოპოვებულ მასალას და კალენდარული პრინციპის დაცვით, თანამიმდევრულად აღწერენ თითოეულ დღესასწაულს საქართველოს სხვადასხვა კუთხეების მონაცემთა მიხედვით. ასეთი განმაზოგადოებელი ნაშრომის შექმნა, მიუხედავად ცალკეული ხარვეზებისა, უსათუოდ მნიშვნელოვან მოვლენად უნდა ჩაითვალოს; მკითხველი იღებს მეტ-ნაკლებად სრულ ინფორმაციას დღესასწაულის რაობის, სხვადასხვა კუთხეების სპეციფიკისა და იმ საერთოს შესახებ, რომელიც თითოეულ მათგანს ახასიათებს.

ავტორები თავს არიდებენ მეცნიერულ მსჯელობას ამა თუ იმ დღეობის ბუნების, წარმომავლობის სინკრეტიზაციის პრინციპისა და სხვათა შესახებ. აქ მხოლოდ მოთხრობაა დღეობის მიმდინარეობაზე, აღწერილია შემადგენელი ელემენტები, ძირითადი განმსაზღვრელი ნიშნები.

ნაშრომს ბოლოს ერთვის ნარკვევი სვანეთის თემ-სოფლების სალოცავთა შესახებ, რომელსაც უშუალო კავშირი დღეობათა კალენდართან არა აქვს, მაგრამ გარკვეულად შეავსებს მკითხველის ცოდნას სვანთა სარწმუნოებაზე.

ვფიქრობთ, ნაშრომი ხელს შეუწყობს დაინტერესებულ მკითხველს გაიფართოვოს ცოდნა ჩვენი ხალხის კულტურული მემკვიდრეობის შესახებ.

თინათინ ოჩიაური.

საკითხავი

- აბრამიანი 36, 40, 52.
 აგუნა 31, 33.
 აგუნას გადასახება 49.
 ადგილის დედა 100, 101.
 ადგომ 47.
 ავი სულეზი 11, 37, 41, 85.
 აოენგენობა 84, 101, 102, 103, 104, 105.
 ათნიგენობა 104, 105.
 აიაზმა 39, 47, 52.
 ალავერდობა 113.
 ალილო 18, 19, 20, 25.
 ალილოს კოტორი 20.
 ალუდი 104.
 ამალღება 23, 90, 92, 93, 94, 119, 120.
 ამპარია 50, 51, 53.
 ამპარიობა 50, 56.
 ანგელოზა 81.
 ანდრეზი 25, 52.
 ანდრია პირველწოდებული 90.
 ანნა მართალი 9, 10, 110.
 ანტრია 24, 53.
 ანლაბ 120.
 ანჟი-კაჟანჟი 23.
 ახალი წელი 4, 6, 8, 10, 15, 17, 18, 25, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 49, 50, 53, 54, 55, 56, 59, 92, 104, 115, 116, 119.
 ახალკვირა 89, 90, 118, 119.
 ახალწანა 32.
 აქიმ-დედუფალი 106.
 აღაბ 119.
 აღდგომა 23, 88, 89, 90, 119, 120.
 აღება 62, 64, 71.
 ბეარობა 118.
 ბაეშის მიბარება ხატში 105.
 ბამბლუ 58, 59.
 ბანდარი 13.
 ბარბარობა, ბარბალობა 4, 5, 6, 7, 8, 117.
 ბარბლაშ 5, 7.
 ბარბოლ 5, 6.
 ბასილა (კვერი) 35.
 ბასილი, ბასილი დიდი 11, 30, 33, 58, 82.
 ბასილობა 108.
 ბატონები 66, 67, 112.
 ბაძგარი 29.
 ბებერა 36, 37, 38.
 ბეგრის აღება 100.
 ბედისკვერი 17, 35, 36, 42, 50, 51, 53, 54, 77.
 ბედისკვერობა 54.
 ბედობა 6, 33, 45.
 ბერიკა 51, 71, 72, 73, 74, 75.
 ბერიკაობა 71, 72, 75.
 ბეროლი 76.
 ბზობა 85.
 ბობოლა 77.
 ბოვრაცი 109.
 ბოკელი 30.
 ბომბლა ლეთ 31.
 ბოსლე 60.
 ბოსრობა, ბოსლობა 57, 58, 59.

ბოჭოლი 103.
ბრძნილობა 6.

გადიდება 109.
გამოლოცვა 54.
გაბრიელ მთავარანგელოზი 103.
განთვლა 25.
განატეხი 7, 12, 21, 29, 31, 34, 47, 48,
59, 61, 65, 82, 88.
განზოგება მარხვის 84.
გამცხადება 50, 51.
განცხადება 11, 16.
განცხადებ 49.
გარეგანობა 78.
გარევა 109.
გაძიგება 84.
ბექულია დღარე 96.
გერისთობა 110, 113.
გვერგვი 29, 31.
გიორგი მთაწმინდელი 99.
გიორგი წმინდა 99, 110, 114, 116,
119.
გიორგობა 4, 64, 85, 90, 114, 115, 116.
გოგა 36, 39, 54.
გონჯა 97.
გონჯაობა 97.
გონჯო 76, 77, 97.
გორგოთობა 89.
გრიგოლ ნოსელი 11.
გრიგოლ ღვთისმეტყველი 11, 82.
გრძნეულთ ღამე 68.
გუთნის საღმრთო 95, 100, 113.
დაბორკვა 66.
დადიანური 111.
დადტარე ცაშ 34.
დავით გარეჯელი 93.
დავითობა 93.
დათვის უქმი 68.
დათეჟადობა 68.
დაკოჟვა 92.
დალი 30.

დამახვილება 37.
დამბადებლის დღეობა 90.
დამწერის უქმი 69, 81.
დამწყალონება 103, 109.
დარბევა 44.
დასტური 26, 64, 92, 103, 109, 113.
115.
დაურწყება 4, 62, 64.
დეკანოზი 38, 39, 44, 45, 81, 90, 96,
99, 108.
დიახწყლები 6.
დიდება 92.
დიდებაზე სიარული 97.
დიდი ოთხშაბათი 86.
დიდი ორშაბათი 77 86.
დიდი სამღვთობა 91.
დიდი ხუთშაბათი 86.
დიდი შაბათი 87.
დიდმარხვა 47, 82, 84.
დიბილი 101.
დოხანი 51, 83.
დროშა 25, 45, 52, 92, 103, 109.

ელია წითელობა 98.
ელიობა 91, 94, 98.
ელისაბედ წმ. 110.
ენკენია 50, 110, 113.
ეკენობა 113.
ემსტჟმ 29.

ვარდის შაბათი 94.
ვაცი 83.
ვენების კვირა 85.
ვაკაობა 83.

ვაჟარია წინასწარმეტყველი 96, 110.
ზედამღევი 26.
ზედაში 21, 24, 61, 62, 64, 70, 90.
ზელიო 124.
ზეწველის უქმი 78.
ზვარა 27, 28.
ზომხა 30, 31.

- თავის უქმე 69, 71.
 თავგმარიობა 108.
 თავგ-ჩიტ უქმე 78, 81.
 თავოთავობა 78.
 თამარ-დედოფლობა 105, 106.
 თარანგელოზობა 104.
 თასებ ჩამოის ღამე 45.
 თედორე ტირონი 80.
 თევდორობა 80, 81, 100.
 თევდორობის კვირა 80.
 თეთრი ორშაბათი 65.
 თერდობა 80.
 თესლის კვერი 95.
 თესლის პური 16, 17.
 თიბისთავი 98.
 თმობა 58, 61, 79.
 თოფოსნობა 69.
 თოვლის კოშკი 8.
 თხილობა 12, 14.
 იერუმსალეთის პური 82, 83
 იერუმსალეთობა 82.
 ივანობა 94, 110.
 ივლიტე წმ. 106.
 ილია წინასწარმეტყველი 96.
 იოაკიმე მართალი 10, 110.
 იოანე ნათლისმცემელი 68, 102, 110,
 112, 116.
 იოანე ოქროპირი 11, 82.
 იოანე წინასწარმეტყველი 9.
 იორდანე 52.
 ისკალდობა 117.
 კაი პარასკევი 58, 59.
 კალანდა 28, 29, 31, 32, 33.
 კალტის კვერი 16, 115.
 კანდა 31, 33.
 კაპარი 24, 84.
 კაცთ პური 40.
 კდინი 56.
 კვალის დაჭერა 16, 40.
 კვერი 9, 13, 16, 20, 35, 43, 47, 52,
 54, 55, 57, 60, 63, 64, 68, 69, 75,
 77, 81, 82, 95, 100, 101.
 კვარი 14.
 კვიკვილი 30, 32.
 კვირარძლობა 90.
 კვირაცხოვლობა, კვირაცვრობა 89, 90.
 კვირიაობა 120.
 კვირიკე წმ. 106.
 კვირიკობა, კვირკობა 120, 121, 122.
 კვირტის უქმე 69.
 კვირტობა 91, 98.
 კილმარობა 66.
 კირუ-კარუ 32.
 კლოვიარე 31, 32.
 კოდის გახსნა 103.
 კოკორი 57.
 კოლიო 84, 87.
 კონსტანტინე დიდი 11.
 კორკოტი 12, 14, 20, 53, 63.
 კორკოტობა 11, 12, 14.
 კოროლი 34.
 კოტი-კოტია 97.
 კოტორი 12, 15, 16, 56, 64, 70, 93,
 95.
 კოხიაობა 92.
 კოხინარობა 91.
 კოხინჯრობა 91, 98.
 კუანკილ 23.
 კუახ-ლიტურაჲ 35.
 კუბატი 46, 47.
 კუდიანების გასტუმრება 64.
 კუდიანების დღე-ღამე 86.
 კუდიანწუხრა 86.
 კუტიმტარ, კუტიმტარეჲ, კუტიმტობ, კუტი-
 მტ, კუმტ, ნანკ, ლიშიაშალ 34.
 კუჟნა 76.
 კულუხი 106.
 კუმეტი 37, 46, 51, 77.

კუპტარი 58, 59.
კურატი 92, 93, 112.
კურთხევა 26.
კურკუშელა 57.
კურცობ ხეობე 56.
კუტაბი 44, 70.
კუჩხა 6.

ლაგურკა 120, 121, 122.
ლაზარე 97, 98.
ლაზარეს შაბათი 85.
ლაზარობა 97.
ლაღატეხა 23.
ლაღაჯი 30.
ლაშარია 5, 13, 14, 29.
ლაშარია ტაბლუშ 23, 34.
ლაშარიას შეწირვა 118.
ლაშარია ცაშ 66.
ლამპრობ 34, 55.
ლასკვრ 13, 23, 27, 121.

ლაფობა 70
ლაშარობა 104, 106.
ლეზომახი 30.
ლეკალანდი 30.
ლეღაჯ, ლაღაჯ 22, 30.
ლემზირი 7, 9, 23, 32, 34, 35, 78, 80,
118.

ლექრისდრეშ 13, 17.
ლეჩოლაცაშ 119, 120.
ლითოდრი 80.

ლიტანია ღამე 38.
ლიფანალი 47.

ლიფანე 14, 23.
ლიშაღუშელ 35.

ლიშოშე 31.
ლიცე მგვზხი 31
ლიძინალ 29.

ლიჭიშდვარ 8.
ლობიანი 7, 13, 29, 58, 59, 110.

ლოგუშედა 65.
ლომისა 94, 101, 116.
ლომტახი 24.

ლუღის ნათური 28.
ლუჭყი-კენტობა 14.
ლუჯეში გაგ 7.

მაკუნხური 32, 35.
მარიამ ღვთისმშობელი 84.
მარიამობა 101, 108, 109, 110, 116,
118.

მარიამობის მარხვა 4, 88, 107.

მარეშლობა 60, 61.

მარიამენობა 58, 60, 61.

მარიამნობა 62.

მარტულელა 83.

მარხვა 4, 7, 8, 77, 89.

მარხვაშამაი წუხრა 71.

მარხვის გოდრის დაგორება ანუ მარხ-
ვის ჩატყეცა 88.

მატფანი 10.

მაქალათე 25, 28, 51, 52.

მაქაც-ფატერაგი 68.

მაცხოვარი 23.

მახვილი 37.

მახის კრეფის ჭაბუკობა 94.

მგალობლები 17.

მგელთკვერი 82.

მგელთუქმე 82.

მგელთშაბათი 81.

მგელ-ჯიხვაობა 81.

მგელ-ჯიხვაობის ბაცუქაები 81.

მგლის არჩივი 79.

მგლის უქმე 81.

მეალილეები 17, 18, 19, 21.

მეგანძური 25.

მეზღვნე 26, 92, 104.

მისამბარეო 92.

მიქამ-გარია 55.

მეისარიბ 57, 59.

მეისარობ 57.

მეისარობა 57.

მეკვლე 6, 30, 31, 32, 33, 36, 37, 38,
39, 40, 41, 42, 53.

მეკულუხე 104.
 მელის ტაბლა 78.
 მენახევერე ღვინო 65.
 მერბიელი 14.
 მესმინაობა 86.
 მექარეობის უქმე 99, 100, 103.
 მთავარანგელოზობა 104.
 მთიბელის საღმრთო 99.
 მომკლავება 31, 33.
 მირსობა 57.
 მირქმა 55.
 მისნობა 86.
 მიძინების მარხვა 4.
 მკვდართ წაე 56.
 მკვდართ გასტუმრება 63.
 მკვდრის პირის დაჭერა 17.
 მკლოვიარე 29.
 მნათე 111.
 მოისარობა 57, 58.
 მონა ქალი 28.
 მოსანთო 103.
 მოფეხე 29, 31.
 მოქრისდღე 13, 14, 23.
 მოხელადე 34.
 მოხსენება 92.
 მოჭყულია 97.
 მრავალწლობა 11, 14.
 მურყვამობა 76, 120.
 მუცლის სალოცავი კვარი 14.
 მუჯორი 13.
 მფერხავი 35.
 მღილთ უქმე 68.
 მჭრელთ უქმე 68, 78.

ნათე 25, 28, 51, 115.
 ნათლისმცემლობა 102.
 ნათლისღება 28, 29, 31, 33, 48, 49,
 53, 55, 56.
 ნაკვეთი დღე 96, 100.
 ნაკმაზი 42, 43, 46.
 ნამგალ წყერი 99.
 ნაპარ 34, 55.

ნამცეცობა 77.
 ნაყრი 42.
 ნაცარწმენდილი 47.
 ნაცრის დედა 16.
 ნერჩის ხვამა 57.
 ნიკოლოზობა 8.
 ნიკოლოზ საკვირველმოქმედი 8.
 ნინობა 54.
 ნინო ქართველთ განმანათლებელი 54.
 ნირსობა 57.
 ნიჭი 42, 43.

აღნ 9, 10.
 აგნაშ 8, 9.
 აგნ დეცეშ 9.
 აინობ 8, 9.
 აენშიერი 8, 9.
 აეშხტუშ 29.
 აარტუნესგა 33, 35.

ოგრა 48.
 ოდუღია სამგარიო 55.
 ომირსე 57.
 ოსურეფიშ თანაფა 89.
 ოფოფობა 70, 71.
 ოცობა 85.
 ოჯუმარეშ ხაციცი 21.
 ოჯუმაშხური 57.

პავლე მოციქული 102.
 პატარა სამღვთოობა 91.
 პატარძლის კოტორი 115.
 პეტრე მოციქული 102.
 პეტრე-ბალობა 94.
 პეტრე-პავლობა 94, 102, 106.
 პეტრე-პავლობის მარხვა 4.
 პონილა 68.
 პონილაობა 68.
 პურის ლოცვა 89.

ჟამის უქმე 67, 78.
 ჟამის წირვა 26, 64, 92, 103.

- ქამსაწირი 92.
 უივივიას განატეხი 79.
- როქის უქმე 84.
 რჩილის უქმე 68.
 რძის ფაფა 7.
- საანგელოზო ყვინილა 21, 22, 27.
 საანჯრო 81.
 სააღებო ღორი 24.
 საახალწლო 36.
 საბა განწმენდილი 8.
 საბაობა 8.
 საბარბარო ტაბლა 7.
 საბასილობო 30.
 სადიდებელი 25.
 სადობილო კვერი 101.
 სავაყო ყვინილა 57.
 სათავსქვიო კვერი 16.
 სათარი 36, 37.
 სათოფე 83.
 საკადრისი 25.
 საკაკევი 30.
 საკალანდო ღორი 29.
 საკაცურობა 66.
 საკვლევი, საკვლელო 47, 36, 40, 41,
 45, 52, 103.
 სალადობო 53.
 სალოცავები 15, 28.
 სამების პური 16.
 სამეზობა 90, 93.
 სამარიო ხარები 110.
 სამეკვლეო 36.
 სამკოჭაო 92.
 სამკობინარო 33.
 სანათლავი 92, 93.
 სანთელი 7, 13, 49, 53, 55, 58, 61, 62,
 63, 65, 80, 81, 88, 92, 94, 99, 100,
 101, 103, 111, 112, 115.
 საოჯახო განატეხი 88,
 საოჯახო ტაბლა 29,
- საოჯახო ყვინილა 21,
 სართიანი ტაბლა 6, 7, 58, 51.
 სარიგი 53.
 საქირსე ღორი 17.
 საღმურთობა 105.
 საშამავლო 25.
 საშობაო მარხვა 4.
 საციქველი 20, 75.
 სატრის კვერი 50.
 საწვიმარა გუფა 97.
 საწულე 88.
 სახადი 57, 58, 61, 68, 112.
 სახელოში ჩადგომა 92, 93.
 სახელსადები 54.
 სახლთანგელოზობა 62.
 სახლითავი სალოცი 62.
 სახლის საღმრთო 100.
 სერობა 105, 106.
 სეტყვის უქმე 99.
 სეფე-პური 25.
 სვეტიცხოველობა 114.
 სირის კული 29.
 სკალდობა 117.
 სმინაობის კვირა 56.
 სნება 22.
 სტეფნობა 27.
 სტომი 106.
 სტომის პური 106.
 სტიმნობ 6, 34.
 სულთაყრეფა 82, 83.
 სულთა მკვდრისი 67.
 სულაობა 93, 94.
 სულთა შაბათი 61, 62, 67.
 სულთა ცოცხლისა 62.
 სულთმოფენობა 93, 94, 99, 117.
 სულის ბაცკუა 82.
 სულის გადაბრძანება 49, 56, 57.
 სულის პურები 48, 49, 62, 88.
 სულის შაბათი 61, 93.
 სულიწმინდის სუფრა 101.
 სუფრის წადგმა 22, 67.

ტაბლა, ტაბულ 9, 29, 31, 54, 56, 58,
89, 62, 63, 65, 80, 83, 89, 94, 102,
109, 110, 115.

უკანა შუადღე 47.

ულიში 118, 121, 122.

ურწყის ორშაბათი 78.

უსართოვ 6.

უფლისი 119.

უწონვშ, უწუენა 23, 34.

ფაყობა 118.

ფერისცვალება 94, 107.

ფერხვა 6, 35.

ფეხის დაწნა 33.

ფორი 28.

ფურის ანგელოზობა 81.

ფუსტალილტაბლიერი 118.

ფხოწაობა 14.

ქადა 7, 24, 27, 28, 38, 53, 62, 69,
71, 75, 78, 89, 90, 92, 93, 95, 100,
103.

ქათმის ფერხვა 35.

ქალთაგორობა ან ქალთაგორაობა 69, 70,
101, 112.

ქაშე მგჭუხი 31.

ქანობა 43, 38.

ქარის უქმე 113.

ქარსეტყვის უქმე 108.

ქარობა 99.

ქეთევან წმ. 110.

ქეთევანობა 113.

ქვაბ-საკლავი 51.

ქვიშობი 121.

ქირსე 11.

ქმრის მარხვა 77.

ქორჯ მგჭუხი 23, 31.

ქორბედელა 105.

ქოსმენი 20, 24.

ქრისდემ 5, 13, 14, 22, 23

ქრისტე 11, 13, 15, 17, 18, 19, 20, 23,
26, 38, 55, 59, 85, 89, 91, 93, 102,
107.

ქრისტეს კორკოტი 15.

ქრისტეს მახარობლები 17.

ქრისტეს პური 15, 16.

ქრისტეს საგმალი 16.

ქრისტეს წუხრა 25.

ქრისტის კუბატი 27.

ქრისტის ოხშამი 15.

ქრისტის სუფრა 16, 28, 31.

ქრისტის შიყარაი 25.

ქრისტის წელწადშუ 28.

ქუნარეში 49.

ქურდობა 44, 46, 47, 61.

ღალანგურობა — ხეთანობა 104.

ღამისამთელი 25, 92.

ღელეობა 106.

ღეჯ-ხვამა 30.

ღვიზელი, ღვეძელი 14, 20, 55.

ღვთისმშობელი 10.

ღვთისმშობლობა 27, 89.

ღვნათი თხუიმ 6.

ღომის სალოცი ტაბლა 29, 58, 102.

ღომლის ღელა 16.

ყანის დასვენების რიტუალი 100.

ყენი, ყენი 53, 74, 75, 76.

ყენის ხმიადი 74.

ყენობა 65, 71, 74.

ყვაილი 67.

ყვაილბატონობა 66.

ყვაილობა 66.

ყვაე-მარიობა 108.

ყვაეპურაობა 63.

ყვარილი, ყვერული 20.

ყველიერი 57, 59, 64, 65, 66, 67, 70,
71, 77, 78.

ყველიერის დაურწყება 67.

ყველიერის შაბათი 63.

ყობობული 15, 16, 17.

ყობოლობა 12, 16.
ყმის სუფრა 115.

შავი ორშაბათი 76, 77, 79, 80, 118,
120.

შელოცვა 30.

შიო 27, 69.

შიოობა 68, 86.

შიყარა 24, 25, 70.

შობ 12, 14, 17.

შობა 5, 9, 10, 11, 13, 14, 15, 16, 17,
18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26,
27, 28, 32, 33, 46.

შობის ბებია 9, 10.

შობის დედა 9, 10, 27.

შობის შემოლოცვა 17.

შულტა 28, 105, 115.

შუშუტამ 29.

ჩამოსარიგი 88.

ჩალიჩი 67.

ჩითა-ფაფობა 67.

ჩირჩილის უქმე 68, 78.

ჩიტ-მარიობა 108.

ჩიტ-ფაფობა 67, 77.

ცეროიანი 48.

ცეცხლის უქმე 63, 84.

ცხემლის ჭრა 30.

ცხენის ტაბლა 80.

ცხვარი 20, 23, 24, 98.

ცხრა მარტი 82.

ცხრაფურცელა 7, 69.

ცხრაწენა 12, 14.

ცხრეულები 38, 39.

ძაღლის ოთხშაბათი 61.

ძაღლის პარასკევი 61.

ძელიცხოვლობა 91.

ძიძიკვაკვა 97.

ძროხის სალოცი ტაბლა 65.

წანდილი 80, 83, 89, 94.

წანდილობა 63.

წაკურთხია 49.

წელწადი 15, 26, 28, 38, 103, 115.

წელწადობა 25, 52.

წელწადის კვრა 28.

წითელი პარასკევი 86, 87.

წინა დღე 48.

წინა შუადღე 47.

წიფეთელობა 94, 98.

წმინდა ორშაბათი 77.

წმინდობა 25.

წუმის შენახვა 77.

წულის სანთელი 38.

წუნკალობა 50, 53.

წყალთკვერი 42.

წყალკურთხევა 35, 46, 49, 50, 52, 53,
54, 62.

წყალკურთხევის უქმე 84.

წყაროს კვერი, წყლის კვერი 41, 42.

წყლის მოხვნის წესი 98.

ჭანტილი 12, 13, 21.

ჭანტილობა 12, 21, 22.

ჭერიჭყეცია 16.

ჭიაკოკონა 86.

ჭიაკოკონობა 86.

ჭიშდტრობ, ლიჭიშდტრო 9.

ჭიჭიე თანაფა 89.

ჭიჭი 53.

ჭიჭიანი კვერი 83.

ჭკვლობ 8, 9.

ხალარჯობა 93, 94.

ხალიფაფა 53.

ხარება 84, 85.

ხარების სალოცავი 31, 59.

ხარების სამხევერო 101.

ხარების სალოცი ყვინჩილა 22.

ხართკვერი 52.

ხარი 20, 21, 22, 23, 30, 35, 41, 48,
52, 95, 100, 101, 110, 115, 117, 120.

ბატარეშობა 119.

ხატი 24, 25, 26, 28, 38, 39, 40, 43,
52, 54, 68, 88, 89, 90, 92, 93, 95,
100, 101, 102, 103, 104, 105, 106,
108, 109, 113, 115.

ხატის გაბანვა 98.

ხატის მონა 111.

ხატწყევნალი 118.

ხაციცი 21, 27, 31.

ხევისბერი 39, 101, 105, 106.

ხელის ახსნა, ხელის აშვება 31, 34.

ხელის შენაცვლება 34.

ხელოსანი 25, 26, 28, 92, 103, 106,
115.

ხელოსანთა ტაბლა 25.

ხეამლობა 94, 98.

ხეელის ტაბლა 13.

ხეიხეილი 30, 32.

ხიდრიელა 60.

ხილიანი 44.

ხინკაობა 62, 63.

ხშიადი 15, 83, 95, 96, 99, 101, 115.

ხოჩა ჟებში 58, 59.

პოშა-თანაფა 120, 121.

ხორციელის კვირა 55, 64.

ხორციელის შაბათი 61, 63.

ხოწაობა 14.

ხუცესი 25, 26, 39, 44, 92, 93, 103,
115.

ხუცობა 25, 26, 92, 101, 103.

წული 32.

წულის ლემზირი 32.

ჯარი 26, 28, 47, 50, 51, 54, 64, 69,
70, 71, 83, 92.

ჯგრაგი 30.

ჯვარი 26, 28, 36, 83, 84, 104, 105.

ჯვართამაღლება 113.

ჯვარიონი 25, 26, 103, 105, 109.

ჯვარპატიოსნობა 91.

ჯვარსახიანი განატეხი 7, 29, 58.

ჯვარის პური 74.

ჰამჷ ხარჯობ 27.

ბიბლიოგრაფია

საარქივო და საველე მასალა

- ნ. აბაკელია, 1976—77 წწ. კახეთის ეთნოგრაფიული ექსპედიციის მასალა, (ხელნაწერი).
 1977 წლის სამეგრელოს ეთნოგრაფიული ექსპედიციის მასალა.
 1978—79 წ. სამეგრელოს მივლინების მასალა.
 1980 წ. სამეგრელოს მივლინების მასალა.
 1983 წ. რაჭის ეთნოგრაფიული ექსპედიციის მასალა.
 1984 წ. ლეჩხუმის ეთნოგრაფიული ექსპედიციის მასალა.
 1985 წ. ქვემო სვანეთის ეთნოგრაფიული ექსპედიციის მასალა.
 1988 წ. იმერეთისა და გურიის მივლინებების მასალა.
 ქ. ალავერდიაშვილი, 1983 წ. რაჭის ეთნოგრაფიული ექსპედიციის მასალები.
 1984 წ. ლეჩხუმის ეთნოგრაფიული ექსპედიციის მასალები.
 1985 წ. ქვემო სვანეთის ეთნოგრაფიული ექსპედიციის მასალები.
 1988 წ. იმერეთისა და გურიის მივლინებების მასალა.
 ნ. ბედოშვილი, ქართული ხალხური დღეობების კალენდარი, გუდამაყარი (მასალები), (ხელნაწერი), 1989.
 ხევი (მასალები), (ხელნაწერი), 1988.
 ფ. გარდაფხაძე, ლეჩხუმურ ხალხურ დღეობათა კალენდარი, 1937.
 რაჭულ ხალხურ დღეობათა კალენდარი, 1938. (ივ. ჯავახიშვილის სახ. ისტორიის, არქეოლოგიისა და ეთნოგრაფიის ინსტიტუტი. ეთნოგრაფიის სექტორის არქივი. M1).
 მ. გუჯეჯიანი, სვანური მასალები, 1940.
 მ. გუჯეჯიანი, სვანური მასალები, 1940. (ივ. ჯავახიშვილის სახ. ისტორიის, არქეოლოგიისა და ეთნოგრაფიის ინსტიტუტი. ეთნოგრაფიის სექტორის არქივი. M1).
 ა. დავითიანი, „მეზირის“ კულტი. 1937.
 ბუნების კულტი ლახამულას თემში. 1940.
 სვანეთის ეთნოგრაფიული მასალები. 1939. (ივ. ჯავახიშვილის სახ. ისტორიის, არქეოლოგიისა და ეთნოგრაფიის ინსტიტუტი. ეთნოგრაფიის სექტორის არქივი. M1).
 მ. კედელაძე, ქართულ ხალხურ დღეობათა კალენდარი, სოფ. გოგანაურას მაგალითზე (მასალები), (ხელნაწერი), 1941. (ივ. ჯავახიშვილის სახ. ისტორიის, არქეოლოგიისა და ეთნოგრაფიის ინსტიტუტი, ეთნოგრაფიის სექტორის არქივი, M1).
 მ. კონიაშვილი, ქართულ ხალხურ დღეობათა კალენდარი, კახეთი (მასალები), (ხელნაწერი), 1979.
 მ. კონიაშვილი, ქართულ ხალხურ დღეობათა კალენდარი, ერწო-თიანეთი (მასალები), ხელნაწერი, 1981.
 ა. ონიანი, ქვემო სვანური ეთნოგრაფიული მასალები, 1941.

- „მითოლოგიისათვის“, 1939 (თქმულებები ღვთაებათა შესახებ ქვემო სვანეთში), (ივ. ჯავახიშვილის სახ. ისტორიის, არქეოლოგიისა და ეთნოგრაფიის ინსტიტუტის მიერ გამოცემული ფიის სექტორის არქივი, M1).
- ნ. თოფურია, ქართლის ეთნოგრაფიული ექსპედიცია (მასალები), 1947, 1948.
- ა. ლ. თჩიაური, ხევსურული დღეობების კალენდარი, (ბუდე ხევსურეთი), (ხელნაწერი), 1939; (ივ. ჯავახიშვილის სახელობის ისტორიის, არქეოლოგიისა და ეთნოგრაფიის ინსტიტუტის ეთნოგრაფიული სექტორის არქივი, M1).
- ა. ლ. თჩიაური, ფშურ დღეობათა კალენდარი, (ხელნაწერი), 1947 (ივ. ჯავახიშვილის სახ. ისტორიის, არქეოლოგიისა და ეთნოგრაფიის ინსტიტუტის ეთნოგრაფიის სექტორის არქივი, M1).
- ნ. დამბაშიძე, ქართულ ხალხურ დღეობათა კალენდარი, ერწო-თიანეთი (მასალები), (ხელნაწერი), 1978, 1979, 1980, 1981, 1982, 1983.
- ქართულ ხალხურ დღეობათა კალენდარი, ხევი (მასალები), (ხელნაწერი), 1989. გუდამაყარი (მასალები), (ხელნაწერი), 1989, ქართლი (მასალები), (ხელნაწერი), 1983.
- ქართულ ხალხურ დღეობათა კალენდარი, კახეთი (მასალები), (ხელნაწერი), 1988.
- ე. ჩუბინაშვილი, გუდამაყრის მივლინების მასალები, (ხელნაწერი), 1989.
- ნ. აბაკელია ცის თაყვანისცემა დასავლეთ საქართველოში (ღვთაება „ეინი ანთარი“), მაცნე (ისტორიის სერია) № 2, 1983.
- ნ. აბაკელია, ქრისტიანული წმინდანები დასავლურ-ქართულ რელიგიურ რწმენა-წარმოდგენებში (წმ. გიორგი), მაცნე (ისტორიის სერია), № 3, 1985.
- ნ. აბაკელია, კოსმოლოგიური სიმბოლოები დასავლეთ საქართველოში, მსე, XXIII, 1987.
- ნ. აბაკელია, ქრისტიანულ წმინდანთა კულტი დასავლეთ საქართველოში, ან კიდევ ერთხელ მან დეცემის შესახებ, კრ. დიდგორი, 1991.
- ნ. აბაკელია, საშობაო ნაძვის ხე და სახალწლო ჩიჩილაკი, „თავისუფალი საქართველო“, 1991, II, I, № 1 (6).
- ნ. აბაკელია, ყველიერი, „თავისუფალი საქართველო“, 1991, 4 (9). 15. 2. 1991.
- ნ. აბაკელია, ვნების კვირა და აღდგომა, „თავისუფალი საქართველო“, 19. IV. 1991, № 13 (18).
- ი. აბულაძე, ასურელ მოღვაწეთა ცხოვრების წიგნთა ძველი რედაქციები, თბ., 1955.
- ი. აბულაძე, ქართული ვერსიები აპოკრიფებისა მოციქულთა შესახებ (XX—XIII ხელნაწერთა მიხედვით), თბ., 1959.
- ი. აბულაძე, ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები, წ. III, თბ., 1971.
- აქართული დიალექტიკის დარგობრივი ლექსიკა, IV, თბ., 1983.
- ვ. ბარდაველიძე, სვანურ ხალხურ დღეობათა კალენდარი, I (ახალი წლის ციკლი), თბ., 1939.
- ვ. ბარდაველიძე, ქართველთა უძველესი სარწმუნოების ისტორიიდან (ღვთაება ბარბალ-ბაბარ), თბ., 1941.
- ვ. ბარდაველიძე, ივრის ფშავლები (დღიური), ენიძვის მოამბე, ტ. II, თბ., 1941.
- ვ. ბარდაველიძე, ქართული (სვანური) გრაფიკული ხელოვნების ნიმუშები, თბ., 1953.
- ვ. ბარდაველიძე, სვანურ ხალხურ დღეობათა კალენდარი, I. ა. ახალი წლის ციკლი, მსე, VI, თბ., 1953.

- ვ. ბარდაველიძე, ამოსავლეთ საქართველოს მთიანეთის ტრადიციული სურათები, რეგ-საკულტო ძეგლები, ზეგსურეთი, ტ. II₁, თბ., 1982.
- ვ. ბარდაველიძე, ამოსავლეთ საქართველოს მთიანეთის ტრადიციული საზოგადოებრივ-საკულტო ძეგლები, თუშეთი, ტ. II₂, თბ., 1985.
- დ. ბაქრაძე, არქეოლოგიური მოგზაურობა გურიისა და აჭარაში, „საბჭოთა აჭარა“, 1987.
- გ. ბედოშვილი, ერწო-თიანეთის ტოპონიმია, თბ., 1980.
- ვ. ბერიძე, სიტყვის კონა იმერულ და რაჭულ თქმათა, თბ., 1986.
- დ. ბერძენიშვილი, ი. ბანძელაძე, მ. სურამელაშვილი, ლ. ქურდულია, ლეჩხუმი, თბ., 1983.
- ნ. ბრეგაძე, მემინდვრეობასთან დაკავშირებული ზოგიერთი წეს-ჩვეულებანი რაჭა-ლეჩხუმში, მაცნე (ისტ. სერია) № 2, 1964.
- ნ. ბრეგაძე ძველქართული დღესასწაული თევდორობა, მასალები საქართველოს ეთნოგრაფიისათვის, 1970.
- ნ. ბრეგაძე, ზოგიერთი ტრადიციული წეს-ჩვეულებების შედარებითი შესწავლისათვის, მაცნე (ისტ. სერია), № 4, 1989.
- ნ. ბრეგაძე, ძველქართული წარმართული და აგარაძული კალენდრების ურთიერთიმარბრების საკითხისათვის, კრებ., „ძიებანი საქართველოსა და კავკასიის ისტორიისათვის“, თბ., 1976.
- ნ. ბრეგაძე, ბერეკაობის ისტორიის შესწავლისათვის, მაცნე (ისტ. სერია), №, 1, 1980.
- პ. ვახეჩილაძე, იმერული დიალექტის სალექსიკონო მასალა, თბ., 1976.
- რ. გვარამია, „იოანე ოქროპირის ცხოვრების“ ძველი ქართული თარგმანები და მისი თავისებურებანი, თბ., 1986.
- დ. გიორგაძე, წყალკურთხევა, მაცნე, (ისტ. სერია), № 2, 1984.
- დ. გიორგაძე, დაკრძალვისა და გლოვის წესები საქართველოში, 1987.
- გ. გოცირიძე, სახალწლო ზონჩა, ძეგლის მეგობარი, № 1, 1988.
- გ. ელიავა, აბაშისა და გეგეჭკორის რაიონების ტოპონიმია, თბ., 1977.
- გ. ელიავა, გ. ფარულავა, გრ. შენგელია, ჩხოროწყუს რაიონის ტოპონიმის კატალოგი, თბ., 1983.
- ვ. ერიაშვილი, უძველესი სოციალურ-რელიგიური ინსტიტუტები საქართველოს მთაში, თბ., 1982.
- ვაჟა-ფშაველა, ტ. IX, X, თბ., 1964.
- ზ. თანდილავა, „მომაკვდვი ლაზური დღესასწაულის“ მითოლოგიური საწყისისათვის, კრ. სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ზეპირსიტყვიერება, IX, თბ., 1988.
- თენი, თბ., 1983.
- ნ. თოფურია, ღვინის ზედაშეები, მსე, XII—XIII, თბ., 1963.
- ნ. თოფურია, ქართველი ხალხის სამეურნეო ყოფის ისტორიიდან (მედვინეობა-მევენახეობასთან დაკავშირებული წეს-ჩვეულებები), თბ., 1984).
- ბ. ინგოროყვა, ძველ ქართული წარმართული კალენდარი, საქ. მეუზეუმის მოამბე, ტ. VI, VII.
- ს. კაკაბაძე, ისურულ მამათა ცხოვრებათა არქეტიპები, საისტორიო კრებულის წიგნი I-ის დამატება, ტფ., 1928.

- კ. კეკელიძე, კიმენი, თბ., 1964.
- ა. ლამბერტი, სამეგრელოს აღწერა, თბ., 1938.
- ა. ლამბერტი, საქართველოს აღწერა, თბ., 1938.
- მ. მაკალათია, მესაქონლეობა მესხეთში (სამცხე-ჯავახეთი). კრ. მასალები მესხეთ-ჯავახეთის ეთნოგრაფიული შესწავლისათვის, თბ., 1972.
- მ. მაკალათია, წყლის კულტთან დაკავშირებული ზოგიერთი საკითხის შესწავლისათვის, მსე, XVI—XVII თბ., 1972.
- მ. მაკალათია, წარმართული ხასიათის ზოგიერთი საკულტო ძეგლი სვანეთში, კრ. სვანეთი, 1977.
- მ. მაკალათია, მეცხოველეობა ზემო იმერეთში, მასალები იმერეთის ეთნოგრაფიული შესწავლისათვის, 1978.
- მ. მაკალათია, მესაქონლეობასთან დაკავშირებული რწმენა-წარმოდგენები სამეგრელოში, კრ. მასალები სამეგრელოს ეთნოგრაფიული შესწავლისათვის, თბ., 1979.
- მ. მაკალათია, მესაქონლეობასთან დაკავშირებული რწმენა-წარმოდგენები გურიაში კრ. მასალები გურიის ეთნოგრაფიული შესწავლისათვის, თბ. 1980.
- მ. მაკალათია, წყლის კულტის გადმონაშთები ლეჩხუმში, მასალები ლეჩხუმის ეთნოგრაფიული შესწავლისათვის, თბ., 1985.
- მ. მაკალათია, მესაქონლეობა აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთში, თბ., 1985.
- მ. მაკალათია, წყლის კულტის გადმონაშთები შიდა ქართლში, კრ. შიდა ქართლი, თბ., 1987.
- ს. მაკალათია, ახალწელიწადი საქართველოში, ტფ., 1927.
- ს. მაკალათია, მთიულეთი, ტფ., 1930.
- ს. მაკალათია, ხევი, ტფ., 1931.
- ს. მაკალათია, თუშეთი, ტფ., 1933.
- ს. მაკალათია, ჯეგე-მისარონის კულტი ძველ საქართველოში, საქართველოს სამხარეთ-მცოდნეო საზოგადოება, თბ., 1938.
- ს. მაკალათია, სამეგრელოს ისტორია და ეთნოგრაფია, თბ., 1941.
- ს. მაკალათია, თემის ხეობა, თბ., 1959.
- ს. მაკალათია, ლიახვის ხეობა, თბ., 1971.
- ს. მაკალათია, ხევსურეთი, თბ., 1984.
- ს. მაკალათია, ფშავი, თბ., 1985.
- ს. მაკალათია, მთის რაჭა, თბ., 1987.
- თ. მამალაძე, ქართული ხალხური სიმღერა „ჭონა“, მსე, XII—XIII, თბ., 1963.
- ნ. მაჩაბელი, მინდვრის სამუშაოებთან დაკავშირებული რიტუალური კვერები, მსე, XXI, ბთ., 1981.
- ი. მეგრელიძე, ხალხური დღეობები ძველ გურიაში (ბოსლობა), ხელუერი, თბ., 1985.
- ნ. მინდაძე, ნ. აბაკელია, რაჭა-ლეჩხუმის ეთნოგრაფიული ექსპედიციის ანგარიში, სავლელ ეთნოგრაფიული ძიებანი, თბ., 1988.
- ნ. მინდაძე, ხევის ეთნოგრაფიული ექსპედიცია, 1966 (მასალები).

ნ. მინდაძე, ქართული ხალხური მედიცინა, თბ., 1981.

სულხან-საბა ორბელიანი, ქართული ლექსიკონი, თბ., 1884.

ალ. ოჩიაური, ქართული ხალხური დღეობების კალენდარი, ხეესურეთი (არხოტის თემი), თბ., 1988.

თ. ოჩიაური, სტუმრად თუშეთში, თბ., 1964.

თ. ოჩიაური, ხეესურული მთიბლური სიმღერა «გვრინი», კრ. მიმოხილველი, თბ., ტ. 2, 1951.

თ. ოჩიაური, ქართველთა უძველესი სარწმუნოების ისტორიიდან, თბ., 1954.

თ. ოჩიაური, მთიბლური სიმღერებისა და ხმითნატირლების ურთიერთმიმართების საკითხისათვის, მსგ, XI, თბ., 1960.

თ. ოჩიაური, მითოლოგიური გადმოცემები აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთში, თბ., 1967.

თ. ოჩიაური, წყლის კულტის ელემენტები საქორწინო რიტუალში, მსგ, თბ., 1975.

ჯ. ონიანი, ქართველთა უძველესი სარწმუნოების ისტორიიდან (საკანდიდატო დისერტაცია), თბ., 1969.

რატული დიალექტის ლექსიკონი, თბ., 1987.

ჯ. რუხაძე მასალები მიწისმოქმედების ისტორიისათვის საქართველოში, მსგ, 1953.

ჯ. რუხაძე, ქართველი ხალხის სამეურნეო ყოფის ისტორიიდან (მიწათმოქმედება-მეცხოველეობასთან დაკავშირებული წეს-ჩვეულებანი), საკანდიდატო დისერტაცია, თბ., 1955.

ჯ. რუხაძე, ქართული ხალხური დღესასწაული, თბ., 1966.

ჯ. რუხაძე, კანადის მეურნეობა სვანეთში, მსგ, XVI—XVII, თბ., 1972.

ჯ. რუხაძე, მცენარეულის კულტის გადმონაშთის საკითხისათვის დასავლეთ საქართველოში, მსგ, თბ., 1975.

ჯ. რუხაძე, ხალხური აგრიკულტურა დასავლეთ საქართველოში, თბ., 1976.

ჯ. რუხაძე, ერთი რელიგიური დღესასწაულის შესახებ სვანეთში, ძეგლის მეგობარი, თბ., 1980.

ჯ. რუხაძე, ხალხური დღესასწაულები და თანამედროვეობა, თბ., 1980.

ჯ. რუხაძე, მესაქონლეთა საწესო ხელოვნება, ძეგლის მეგობარი, № 1, 1988.

მ. საბინინი, საქართველოს სამოთხე. სრული აღწერაი ღვაწლთა და ვნებათა საქართველოის წმიდათა, პეტერბურლი, 1882.

კ. სამუშია, ქართული ხალხური პოეზიის საკითხები (მეგრული ნიმუშები), თბ., 1979.

საქართველოს ეკლესიის კალენდარი, თბ., 1988.

საღვთისმეტყველო კრებულო, თბ., 1985.

თ. სახოკია, მოგზაურობანი გურია, აჭარა, სამეგრელოსა და აფხაზეთში, თბ., 1950.

თ. სახოკია, მოგზაურობანი (გურია, აჭარა, სამურზაყანო, აფხაზეთი), ბათუმი, 1985.

ა. სოხაძე, ქართველთა უძველესი სარწმუნოებისა და მის გადმონაშთებთან ბრძოლის ისტორიიდან, თბ., 1964.

ი. სურგულაძე, ქართველთა აგრარული რწმენა-წარმოდევნების ისტორიიდან (მოკვლევა და აღდგენადი ღვათებები), მსგ, XIX, თბ., 1978.

ი. სურგულაძე, არქაული ელემენტები ქართულ ხალხურ დღესასწაულებში, მსგ, XXI, თბ., 1981.

- ი. სურგულაძე, ქართული ხალხური ორნამენტის სიმბოლიკა, თბ., 1986.
- ი. სურგულაძე, ერთი საქორწილო წესის მითოსური და სოციალური ბუნებისათვის, მაკნე (ისტ. სერია), № 1, 1989.
- ქართლის ცხოვრება, ტ. II, თბ., 1973.
- ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი, თბ., 1986.
- ც. ქუტციკაძე, ბასილი კესარელის „სწავლათა“ ეფთვივმ ათონელისეული თარგმანი, თბ., 1983.
- ა. ლ. ლონტი, ქართულ კილო-თქმათა სიტყვის კონა, თბ., 1974.
- ე. შარდენის მოგზაურობა სპარსეთსა და აღმოსავლეთის სხვა ქვეყნებში, თბ., 1975.
- მ. შველიძე, ზაფხულის ხალხურ დღეობათა კალენდარი ქვემო ქართლში, ქვემო ქართლი (ეთნოგრაფიული გამოკვლევა), თბ., 1990.
- მ. ჩართოლანი, ქართველი ხალხის მატერიალური კულტურის ისტორიიდან, თბ., 1961.
- გ. ჩინჩალაძე, გართობა-სანაწახობანი XIX ს. თბილისში, თბ., 1991.
- ვ. ჩიქოვანი, მკვნე ტრადიციების წინააღმდეგ ბრძოლა XIX ს. II ნახევრის ქართული პერიოდიკის მიხედვით, თბ., 1979.
- პ. ცხადაია მთიანი სამეგრელოს ტოპონიმია, თბ., 1987.
- გ. ცოცანიძე, გიორგობიდან გიორგობამდე, თბ., 1987.
- ლ. ჭანჭალაძე-შვილი, საახალწლო დღესასწაული ლეჩხუმში, ეთნოგრაფიული გამოკვლევები, თბ., 1989.
- ი. ვ. ჯაგაბიძე, ქართველი ერის ისტორია, ტ. I, თბ., 1979.
- დ. ჯანელიძე, ქართული თეატრის ხალხური საწყისები, თბ., 1948.
- დ. ჯანელიძე, სახიობა, თბ., 1972—1980 (შეესებული გამოცემა).
- დ. ჯანელიძე, ფუძესახილველისეული გაღმერთებული ნადირთაგანის მისტერები, ხელოვნება, № 4, 1990.
- მ. ჯანაშვილი, ახალწლის მიგებება საინგილოში, სოფ. კაკი, ივერია, № 1, 1887.
- Абакелия Н. К. Миф и ритуал в Западной Грузии, Тб., 1991.
- Абрамян Л. А. Первобытный праздник и морфология, Ереван, 1983.
- Аверинцев С. С. Ангелы, Мифы народов мира, энциклопедия, М., 1980, т. 1.
- Аншба А. Л. Абхазский фольклёр и действительность, Тб., 1982.
- Бардавелидзе В. В. Древнейшие религиозные верования и обрядовое графическое искусство грузинских племён, Тб., 1957.
- Бардавелидзе В. В. Опыт социологического изучения хевсурских верований Тф., 1932.
- Бахтин М. Творчество Франсуа Рабле и народная культура средневековия и ренессанса, М., 1965.
- Брегадзе Н. А. К изучению народных календарных праздников, Сб., посвященный проф. Хр. Вакарельскому, София, 1980.
- Брегадзе Н. А. Очерки по агроэтнографии Грузии, Тб., 1982.
- Брокгауз Ф. А., Ефрон И. А. Энциклопедический словарь, СПб.
- Веселовский А. И. Разыскания в области русского языка и словесности Императорской Академии наук, т. XXI, СПб, 1881.

- Виноградова Л. Н. Зимняя календарная поэзия западных и восточных славян, М., 1982.
- Джанашиа Н. С. Религиозные верования абхазов, Христианский Восток, т. IV, Петербург, вып. 1, 1915.
- Джанашиа Н. С. Статьи по этнографии Абхазии, Сухуми, 1960.
- Джапаридзе Г. Народные праздники, обычаи и поверья рачинцев. СМОМПК, XXI. Житие святых вселенских учителей и святителей: Василия Великого, Григория Богослова, Иоанна Злотоустаго, издание редакции журнала «Пастырь», 1889.
- Инал-Ипа Ш. Д. Абхазцы, Сухуми, 1960.
- Инал-Ипа Вопросы этнокультурной истории абхазов, Сухуми, 1976.
- Календарные обычаи и обряды в странах зарубежной Европы (Весенние праздники), 1977.
- Кобалия И. Из мифической Колхиды, сб. материалов по описанию местностей и племён Кавказа, т. 32, 1903.
- Мазаев М. Праздник как социально-художественное явление, М., 1972.
- Мамаладзе Т. Народные обычаи и поверья гурийцев, СМОМПК, т. 17, Тифлис, 1898 (отд. II).
- О святках, в Тифлисе и народной суеверий в Грузии, Кавказ, 1847, № 2.
- Панек А. Б. «Тевдороба» у мтиулов, 1934, СЭ.
- Пропп В. Я. Русские аграрные праздники, Л., 1963.
- Сагарадзе М. Обычаи и верования в Имерети, СМОМПК, т. 26, отд. 1, Тифлис. 1899.
- Сагарадзе М. Культурно-исторический очерк Западной Грузии (Имерети), Кутаиси, 1909.
- Селешников С. И. История календаря и хронология, М., 1972.
- Словарь библейского богословия, Брюсель, 1979.
- Сургуладзе И. Н. Святой Георгий в грузинских религиозных верованиях, (IV Международный симпозиум по грузинскому искусству), Тб., 1983.
- Фаррар М. В. Жизнь и труды святых учителей церкви, т. II, 1903.
- Харадзе Р. Л. Грузинская община, т. 1, Тб., 1960, т. 2, Тб., 1961.

ს ა რ ჩ ი მ ი

შესავალი	3
ბარბარობა	4
ბანაშ	8
შობა	10
სტეფნობა	27
ახალი წელი	28
ნათლისღება	47
ნინობა	54
ნათლისღებიდან ხორციელის კვირამდე	55
ყველიერი	64
თველორობა	80
დიდმარხვის მეორე კვირა, იერუმსალეთობა	82
დიდმარხვის მესამე კვირა	84
მარხვის განზოგება	84
ხარება	84
ბზობა	85
ენების კვირა	85
აღდგომიდან კვირაცხოვლობამდე	89
კვირაცხოვლობიდან ამაღლებამდე	90
ჯვარპატიოსნობა — ძელიცხოვლობა	91
ამაღლება	92
ამაღლებიდან სულთმოფენობამდე	93
სულთმოფენობა	94
ამაღლებიდან მარიობამდე	94
ხენისთვის განკუთვნილი რიტუალები	95
ყანა-სათიბებისთვის განკუთვნილი რიტუალები	96
დარ-ავდრისთვის განკუთვნილი რიტუალები	96
თიბვისთვის განკუთვნილი რიტუალები	98
მესაქონლეობასთან დაკავშირებული ზოგიერთი წეს-ჩვეულებები	100
იოანე ნათლისმცემლის შობა	102
პეტრე-პავლობა, ათენგენობა	102
ფერისცვალება	107
მარიამობა	108
ივანობა, გერისთობა	110
ლოკალური დღეობები	116
რედაქტორისაგან	
საძიებელი	
ბიბლიოგრაფია	

რედაქტორი თინათინ ოჩიაური
მხატვარი ნუკრი ქუთათელაძე
კორექტორი მანანა გეგეჭორი
ტექ. რედაქტორი მანანა მალაზონია
გამომშვები ქეთევან გვარამია
ლინოტიპისტი ჟენია ბეგაშვილი

საქველმოქმედო საწარმოო-საგამომცემლო ფირმა
„კრიალოსანი“

გადაეცა წარმოებას 13.03.91. ხელმოწერილია დასაბეჭდად 14.06.91.
საბეჭდი ქაღალდი № 2, 84¹×84¹/₁₆. პირობითი ნაბეჭდი თაბახი 11,4.
ტირაჟი 10.000. შეკვ. № 118.

ფასი 7 მან.

საქართველოს რესპუბლიკის ბეჭდვითი სიტყვის
დემარტამენტის № 4 სტამბა
380060, ქ. თბილისი, ვაჟა ფშაველას პრ. № 29.

